

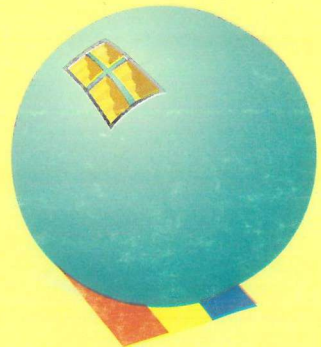
glasul
BUCOVINEI

CERNAUȚI

BUCUREȘTI

1-2 / 2004

An XI. Nr. 41-42

INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

don Perici

GLASUL BUCOVINEI

*

THE VOICE OF BUKOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUKOVINA
A HISTORY AND CULTURE QUARTERLY

CERNOWITZ – BUCHAREST

2004, No. 1-2
Year. XI. No. 41-42

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

ADVISORY BOARD: Prof. Univ. Dr. Mircea Anghelescu (Bucharest),
Acad. Radu Grigorovici (Bucharest), Stefan Hostiuc (Cernowitz),
Prof. Univ. Dr. Mihai Iacobescu (Suceava), Conf. Univ. Dr. Ștefan
Purici (Suceava), Lector Univ. Dr. Florin Pintescu (Suceava),
Prof. Univ. Dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), Arcadie Suceveanu (Chișinău),
Dr. Ilie Traian (Bucharest), Dr. Constantin Ungureanu (Chișinău),
Acad. Dimitrie Vatamaniuc (Bucharest).

EDITORIAL BOARD: Prof. Dr. Alexandrina Cernov, Prof. Dr. Ilie Luceac,
Vasile Tărățeanu.

Institutul Cultural Român

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2004, Nr. 1-2
Anul XI. Nr. 41-42

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Angheliescu (București), acad. Radu Grigorovici (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), prof. univ. dr. Mihai Iacobescu (Suceava), conf. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), lector univ. dr. Florin Pintescu (Suceava), prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), Arcadie Suceveanu (Chișinău), dr. Ilie Traian (București), dr. Constantin Ungureanu (Chișinău), acad. Dimitrie Vatamaniuc (București).

REDACȚIA: prof. dr. Alexandrina Cernov, prof. dr. Ilie Luceac, Vasile Tărățeanu.

CONTENTS

„VOCEA BUCOVINEI“ – 10th ANNIVERSARY

- Alexandrina Cernov**, „Vocea Bucovinei“ – A testimony and a Presence of Romanian Culture7
- Anniversary Thoughts:** *Andrieș Tudor, Anghelescu Mircea Broască Ștefan, Chivu Gheorghe, Lutić Mircea, Mareci Harieta, Pintescu Florin, Popescu Ion, Purici Ștefan, Rachieru Adrian Dinu, Satco Emil, Suceveanu Arcadie, Ștefănescu Ștefan, Toacă Maria, Țugui Pavel*14

DIALOGUES WITH BUKOVINEANS

- Ilie Luceac**, *Dan Onofreiciuc: „My soul turns into memory everything I sing...“* . 43

BUKOVINA – HISTORICAL AND SOCIAL PROCESSES

- Dorina N. Rusu**, *Bukovina in the Romanian Academy*68
- Ștefan Purici**, *Famine as a Method to Impose Communism*76
- Ion Popescu**, *Romanians – the Third Ethnic Group in Ukraine. The Cernowitz Region. The Romanians of the Hertza County (social-linguistic monitoring) [Part III]* 92

BUKOVINEAN PERSONALITIES

- Harieta Mareci**, *Vasile Grecu (1885–1972), Landmarks in a Scholar's Destiny* . 100
- Pavel Țugui**, *Adolf Last: „I Was a Declared Friend of the Students and Especially of the Romanian Students“*108

LITERARY THEORY, CRITICISM AND HISTORY

- Cornelia Măneacuță**, *Stephen the Great, between History and Literary History* . 137
- Mircea A. Diaconu**, *Julian Vesper's Voice from Beyond the Night of Time* . . 151

POETRY

- Arcadie Suceveanu**, *Poems*159

BOOKS. REVIEWS. CONFERENCES

- Alexandrina Cernov**, *History and the Present (On the Conferences in Constantza, Bucharest and Câmpulung Moldovenesc)*177
- „Glasul Bucovinei“ – Its Ten Years' Contents*186

SUMAR

„GLASUL BUCOVINEI“ – 10 ANI DE APARIȚIE

- Alexandrina Cernov**, „*Glasul Bucovinei*“ – o mărturie și o prezență
a culturii românești 7
- Gânduri aniversare:** *Andrieș Tudor, Anghelescu Mircea, Broască Ștefan,*
Chivu Gheorghe, Lutic Mircea, Mareci Harieta, Pintescu Florin,
Popescu Ion, Purici Ștefan, Rachieru Adrian Dinu, Satco Emil,
Suceveanu Arcadie, Ștefănescu Ștefan, Toacă Maria, Țugui Pavel 14

DIALOGURI CU BUCOVINENII

- Ilie Luceac**, *Dan Onofreiciuc: „Prin suflet, tot ce cânt se toarnă-n amintiri...”* . . 43

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Dorina N. Rusu**, *Bucovina în Academia Română* 68
- Ștefan Purici**, *Foametea ca metodă de impunere a comunismului* 76
- Ion Popescu**, *Românii – a treia etnie din Ucraina. Regiunea Cernăuți. Românii
din raionul Herța (monitorizare sociolingvistică). [Partea a III-a].* 92

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Harieta Mareci**, *Vasile Grecu (1885–1972) (Repere în destinul unui savant)* 100
- Pavel Țugui**, *Adolf Last: „Eram prieten declarat al tinereții studențești și
îndeosebi al tinereții române”* 108

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Cornelia Mănicuță**, *Ștefan cel Mare, între istorie și ficțiune literară* 137
- Mircea A. Diaconu**, *De peste neguri, glasul lui Iulian Vesper* 151

POEZIE

- Arcadie Suceveanu**, *Versuri* 159

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

- Alexandrina Cernov**, *Istorie și actualitate (despre conferințele de la
Constanța, București și Câmpulung Moldovenesc)* 177
- Sumarul pe 10 ani al revistei „Glasul Bucovinei”* 186

**„GLASUL BUCOVINEI“ – O MĂRTURIE ȘI O
PREZENȚĂ A CULTURII ROMÂNEȘTI**

Alexandrina Cernov

Cernăuți

În anul 1994, un grup de intelectuali cernăuțeni¹ hotărâsc editarea unei reviste de cultură și istorie, o publicație de opinie și recuperare a adevărului istoric, în condițiile în care, generațiile ce s-au format la școala sovietică și, mai târziu cea ucraineană, nu au avut posibilitatea de a-și cunoaște istoria, impunându-li-se o mentalitate deformată. Trecuseră aproape zece ani de la începutul „perestroicai gorbacioviste“, fostele republici „unionale surori“ și-au declarat independența, iar în limbajul politic au început să se rostească din ce în ce mai des sintagmele „minorități naționale“ sau „popoare băștinașe“. A început un proces de conștientizare a identității naționale, fiecare popor revendicându-și drepturile la cultură și învățământ în limba maternă, la istorie, la întreținerea unor relații firești cu Patria istorică. În aceste condiții românii din regiunea Cernăuți au simțit acut necesitatea de a redacta o revistă în care, cu argumente științifice și documente de arhivă să se recupereze tot ceea ce ține de istorie și cultură românească în Bucovina, inclusiv studii referitoare la actualitate. După lungi discuții am căzut de acord că ea trebuie să se numească „Glasul Bucovinei“, să fie o revistă despre Bucovina și bucovineni, să reflecte toată multitudinea de probleme de istorie și actualitate, începând cu studiile și publicațiile de folclor, literatură, creații literare și încheind cu serioase studii de istorie și demografie.

După fondarea *Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți* (20 mai 1989) și apariția primului ziar românesc independent „Plai românesc”, publicație de opinie românească, devine din ce în ce mai evidentă necesitatea editării unor reviste științifice românești, riguros argumentate. În dorința de a fi auzită și susținută în activitatea sa de renaștere națională, intelectualitatea română încearcă să-și formuleze doleanțele într-un amplu program, menit să asigure menținerea conștiinței naționale, cerând asigurarea funcționării limbii române ca limbă co-oficială cu limba ucraineană în localitățile compact locuite de români, folosirea limbii române în școli, inclusiv în școlile profesionale și la universitate, în biserici și alte instituții de cultură românească. Dobândirea, deci, a unui statut de popor băștinaș etc. Acestea au fost sistematizate și formulate la început în *Memoriul Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu”* (1990), apoi în *Programul de dezvoltare națională a românilor din regiunea Cernăuți*, votat la Primul Congres al românilor din Cernăuți (7 iunie 1992)². Se menționa, printre altele, necesitatea deschiderii unui Centru de românologie, a asigurării unei activități editoriale și a editării unor reviste științifice și de cultură, organizarea unor simpozioane științifice în problemele de istorie și cultură a românilor, în demografie etc. Nu în ultimul rând se dorea și cercetarea istoriei românilor din Bucovina.

Conducerea *Institutului „Bucovina” din Cernăuți*, înființat în aceeași perioadă de către Administrația de Stat de pe lângă Universitatea din Cernăuți, refuza însă categoric deschiderea unei secții de românologie, ceea ce a creat printre români o stare de spirit de neîncredere față de această instituție și de intențiile adevărate ale conducerii de atunci a universității. Propunerea directorului *Institutului*, prof. univ. dr. Oleg Panciuc, bucovinean de origine, de a crea o secție de istorie și cultură a tuturor minorităților din Bucovina a eșuat, ca și hotărârea ca această secție să fie condusă de prof. dr. Anatoli Volcov care, necunoscând istoria și specificul Bucovinei, nu a reușit să adune în jurul său un colectiv cât de cât competent. Românii s-au simțit jigniți și descurajați. Era clar că cercetările din domeniul istoriei și culturii românești realizate de românii din Cernăuți deranjau și nu erau luate în seamă. Această atitudine continuă până astăzi.

Lucruri care păreau a fi mărunte, la prima vedere, cum au fost discuțiile cu dl. Vasili Falvarocinai (pe atunci adjunctul Administrației regionale de stat în problemele culturii și ideologiei, apoi și director al sus-numitului *Institut „Bucovina”*), și care au fost absolut sterile, au avut un rol decisiv în evoluția evenimentelor. Opiniile unor demnitari ucraineni despre capacitățile științifice și culturale ale românilor fiind defavorabile, faptul a constituit și un prim semnal că în acest sens nu vom fi susținuți nici moral și nici financiar.

Puși în fața imposibilității de a se organiza în jurul unei instituții științifice sau culturale, precum *Institutul de ungarologie din Ujgorod*³, având un riguros program de activitate, fondarea revistei „Glasul Bucovinei” a însemnat pentru noi și o eventuală organizare a muncii științifice și editoriale a intelectualității din Ucraina, o încercare, timidă la început, de a grupa în jurul ei și specialiști din România, Republica Moldova și alte țări, mai ales pe cei de origine bucovineană. Sub egida revistei au fost organizate pe parcurs câteva conferințe științifice, concursuri pentru tineret, întâlniri cu cititorii, iar în 1996 colectivul de redacție al „Glasului Bucovinei” fondează la Cernăuți Editura „Alexandru cel Bun”. Și cu toate că, din lipsa de fonduri, realizările editurii sunt încă foarte modeste, s-a reușit totuși editarea unor cărți importante. Lipsa de fonduri este și motivul pentru care nu am reușit să atragem, totuși, și nume mai importante. Evident nu ne-am putut permite editarea unor cărți și materiale pentru comercializare, obiectivele fiind legate de asigurarea cu carte școlară, editarea unei noi reviste – „Limba și literatura română”

– și a unor cărți științifice. Cred că ne-a lipsit și experiența muncii editoriale la Cernăuți, unde piața cărții românești nu este încă organizată și, practic, nici o librărie nu vinde cărți în limba română. Importul cărții românești din România și Republica Moldova nu este posibil din cauza taxelor vamale și a impozitelor de import, astfel costul lor ridicându-se la sume exagerate, care depășesc puterea de cumpărare a cititorilor noștri. Donațiile de carte nu sunt suficiente și vin din ce în ce mai rar și mai greu. Toate acestea ne-au determinat să organizăm anual *Salonul internațional de carte românească*. Dar nici aici nu prea găsim o înțelegere a faptului că și la Cernăuți ar trebui să existe măcar o modalitate de informare prin prezentarea unor cărți mai importante, și de întâlnire cu autorii și editorii lor.

În articolul-program al revistei „*Glasul Bucovinei*” *la început de drum* scriam: „Stăpâniți de sentimentul haosului total ce domnește în noi și în afara noastră, de procesul anevoios de redresare economică, care este mai mult o dorință de a-l considera progresiv, decât o realizare evidentă a lui, acestea și multe altele ne obligă să ne oprim și să ne gândim la ceea ce am fost și suntem, la ceea ce e necesar și util, la adevăratele valori umane care să mențină și să consolideze tot ce, într-un cuvânt, numim ideal. Dar mai întâi de toate se profilează necesitatea de a recupera adevărul istoric, de a revalorifica istoria culturii românești pe acest picior de plai mioritic și de a continua tradițiile ei, care ne îndeamnă tot mai mult să întemeiem „un punct de convergență” pentru toți acei ce cuprinși fiind de dorința de a menține vie flacăra ce mai arde în inimile noastre se vor dedica muncii, oricât de modest ar fi prinosul ei”⁴. Cu ani în urmă în gazeta cu același nume „*Glasul Bucovinei*”, al cărei nume doar l-am preluat pentru noua publicație, Sextil Pușcariu scria despre conștientizarea responsabilității celor ce au „chemarea și putința de a forma opinia publică” fără a degrada la „nedemne laude de reclamă”.

Revista noastră își propunea, în primul rând, „recuperarea adevărului istoric: cronologia istorică și politică, activitatea partidelor politice, mărturiile istorice, aspecte de viață spirituală și religioasă, portretele reprezentanților științei și culturii românești din Bucovina, memorialistică, demografie, creație literară, artă, etnografie, folclor”⁵. Era un angajament solemn de muncă pentru viitor, era o dorință și o necesitate stringentă de a scrie despre destinul neobișnuit al istoriei și culturii

românești în Bucovina, despre evenimentele scrise în trecut și trăite în prezent de românii din Cernăuți, evenimente pe care lumea contemporană, prinsă în torentul „marilor valori”, nu mai are timp să le cunoască.

În revistă se încearcă realizarea unei analize sistematice a evenimentelor și problemelor mai importante din viața actuală a comunității românești din Ucraina. Câteva dintre acestea constituie și tematica rubricilor: *Bucovina – procese istorice și sociale* sau *Cronica vieții cernăuțene*. Revista a fost concepută în așa fel încât să cuprindă o amplă tematică științifică, literară și culturală. Fiecare rubrică constituie o anumită sferă de cercetare sau de creație: *Teorie, critică și istorie literară, Artă, Etnografie, Folclor, Arhiva Bucovinei* etc. Două rubrici sunt consacrate prezentării personalităților bucovinene: *Dialoguri cu bucovinenii* (la care au fost antrenate cele mai reprezentative personalități ale științei, literaturii și artei românești) și *Personalități bucovinene*, în care încercăm să prezentăm soarta și potențialul intelectual al bucovinenilor.

La 15 mai 1994, la Fundația Culturală Română, se lansa revista „Glasul Bucovinei”, Cernăuți – București. Alături de noi era președintele Fundației, cunoscutul romancier, acad. Augustin Buzura și istoricul, criticul literar și editorul Zigu Ornea, de la care am avut multe de învățat pe parcurs și pe care îl regretăm și astăzi.

Augustin Buzura ne-a fost alături și la bine și la rău. Ca orice ardelean ne intuia poate mai bine caracterele și păsurile. Sextil Pușcariu fusese și el ardelean. Și spun aceasta, pentru că imediat după revoluție, când frontierele au devenit mai lesne de trecut, primii care au venit la Cernăuți cu cărți au fost ardelenii și bucovinenii refugiați după război în diferite orașe ale României, dornici să-și revadă după ani și ani meleagurile natale. Nu pot uita gestul lor: când au coborât pentru prima dată din autocare în Cernăuți, au îngenunchiat și au sărutat pământul, adunau în batistă pietricele din fața fostelor lor case și locuințe, rugau noile gazde să le permită ca să poată să intre în fostele lor apartamente, unii își recunoșteau chiar mobila pe care o lăsaseră atunci, când se refugiaseră în România... Erau lacrimi, multe-lacrimi, lacrimi de bucurie și de umilință. Iar noi începeam să înțelegem pe viu consecințele unui război și ale unui pact... Mai târziu, la una dintre sărbătorile organizate la București de *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina*, reînființată după revoluție de bucovinenii refugiați, în mod neașteptat pentru mine și pentru cei din jur nu am mai putut vorbi, am început să plâng. De ce nu ne-a fost dat să-i avem profesori pe Trebici și Grigorovic? Să învățăm de la

ei ce înseamnă demnitate și verticalitate bucovineană. Atât am mai putut spune. Aceeași demnitate am mai regăsit-o la Fundație, la Augustin Buzura. Mi-era frică și jenă. Dacă nu vom reuși?

Bucuria începutului a fost totală. Dacă priviți cu atenție fotografiile făcute în acea zi, fețele noastre iradiau de bucurie. Umblam haihui prin oraș, fiecare ținând în mână un pachet de „Glasuri”. Era chiar glasul nostru bucovinean!

Acasă, la Cernăuți, reacțiile au fost diferite. Printre colegii noștri de breaslă se murmura: „n-o să reziste mult, revista se va stinge curând”. Unele opinii erau chiar descurajatoare. Poate de aceea acum, după 10 ani, vorbim atât de mult despre acest eveniment. Revista a rezistat! De la diferite tribune ea era criticată pentru diversitatea tematică, eram sfătuiți s-o transformăm în revistă literară, să abandonăm stilul rigid al publicației pur științifice... Nimeni nu ne-a putut impune însă o anumită formă de conduită. Am conștientizat în permanență necesitatea de a continua tradițiile și de a ne păstra libertatea de expresie personală.

Au fost chiar și unii care au plecat la Fundație pentru a „decapita” revista concepută de noi și pe care, cică, nu am meritat-o... Dar în pofida tuturor răutăților ce ne-au stat în cale am avut și avem în continuare mulți prieteni, fapt pentru care ne bucurăm.

Ori de câte ori discutăm despre ce am reușit, începem să enumerăm ce nu am făcut încă. Am anexat la acest număr un sumar pe 10 ani și lista cărților editate la Editura „Alexandru cel Bun”. Ele sunt dovada muncii noastre de 10 ani. Ceea ce este sigur că am reușit este faptul, că am demonstrat, că la Cernăuți a existat dintotdeauna o intelectualitate puternică, care a creat istorie și cultură românească în Bucovina.

În ultimii zece ani în Bucovina au apărut mai multe ziare și reviste românești². Ne-am bucurat de fiecare dată de revigorarea vieții culturale românești la Cernăuți, de angajarea colegilor noștri în munca de culturalizare și de recuperare științifică a adevărului istoric.

Nu știm ce ne va oferi viața. O nouă spirală a istoriei ne-a pus în față noi încercări.

Ne gândim ca în numerele viitoare să lărgim tematica revistei și să atragem la redactarea ei mai mulți tineri cercetători și scriitori din Cernăuți.

NOTE

1. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, profesor la Catedra de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți, președintă a Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți (1991–1994), mai târziu director al Editurii „Alexandru cel Bun” din Cernăuți (1965), Ilie Luceac, profesor la Colegiul pedagogic al Universității din Cernăuți, doctor în istorie (2000), poetul și criticul literar Ștefan Hostiuc și poetul Vasile Tărățeanu. Am fost susținuți de vechi bucovineni, personalități de seamă ale vieții științifice din Cernăuți și București – regretatul acad. Vladimir Trebici, regretatul Radu Economu, jurist, acad. Radu Grigorovici, dr. Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, încurajați de scriitorul Augustin Buzura, președintele Fundației Culturale Române, care promitea (și a realizat) publicarea unei reviste de cultură și istorie a Bucovinei de către înalta și prestigioasa instituție pe care o conduce și astăzi într-o nouă formulă – Institutul Cultural Român.
2. *Programul primului congres al românilor din regiunea Cernăuți*, vezi „Glasul Bucovinei” an. V, nr. 3 (20), 1998, p. 81.
3. Menționăm că la Ujgorod acest *Institut* funcționează în cadrul Catedrei de limba și literatura ungară și cu sprijinul financiar și logistic al Ucrainei și Ungariei, ceea ce nu s-a întâmplat și la Cernăuți, unde a lipsit insistența și autoritatea promptă a Catedrei de filologie română și clasică în persoana șefului ei, aș spune chiar curajul de a insista sau de a înființa pe cont propriu o astfel de instituție. Institutul *Eudoxiu Hurmuzachi* (care avusese sprijinul logistic din partea Departamentului pentru Românii de Pretutindeni) a eșuat, în primul rând, pentru că nu a fost înregistrat în Ucraina și deci nu putea funcționa oficial, în al doilea rând nu s-a reușit organizarea unei activități care se dorea a fi științifică și culturală, și cooptarea în activitatea institutului a unor personalități din Cernăuți. În toată perioada nu a fost organizată nici o conferință științifică, nu s-a înființat o bibliotecă sau măcar o sală de lectură, nu s-a editat nici o revistă etc.
4. Alexandrina Cernov, „*Glasul Bucovinei*” la început de drum, în „Glasul Bucovinei”, nr. 1, an. I, 1994, p. 3.
5. Despre publicațiile românești de la Cernăuți vezi articolele lui Ștefan Hostiuc, *Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție? O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei (I)*, „Glasul Bucovinei”, an. III., nr. 4 (12), 1996, p. 31–46; idem, *Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție? O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei (II)*, an. IV., nr. 1 (13), 1997, p. 11–28.

SUMMARY

The review „Glasul Bucovinei” celebrates ten years of publication. Its aim has been primarily to „recuperate the historic truth: political and historical chronology, the activity of political parties, historical testimonies, aspects of the religious and spiritual life, portraits of the Bukovinean representatives of Romanian science and culture, memoirs, demography, literature, arts, ethnography, folklore.”

„Glasul Bucovinei“ also tries to systematically analyze the most significant events and problems in the present life of the Romanian community in Ukraine. This is reflected also in the various topics: *Bukovina - Historical and Social Processes*, or *Life in Cernowitz – a Chronicle*. The review has been drawn up in such a way as to include a wide variety of cultural, literary and scientific themes. Each heading represents a certain research or cultural domain: *Literary Theory, Criticism and History, Arts, Ethnography, Bukovina's Archive*. The headings are dedicated to the Bukovinean personalities: *Dialogues with Bukovineans*, and *Bukovinean Personalities*, in which Bukovineans' destiny and the intellectual potential are presented. In an annex to the present issue a bibliography of the issues published in the past ten years is presented.

GÂNDURI ANIVERSARE

TUDOR ANDRIEȘ, *redactor-șef adjunct al ziarului „Concordia”, Cernăuți*

UN GLAS CE VA FI MEREU AUZIT

Revista „Glasul Bucovinei” a împlinit un deceniu de la apariția primului său număr. Este o perioadă relativ scurtă din perspectiva timpului istoric, dar de o importanță deosebită, dacă luăm în considerare oportunitatea ogândirii trecutului istoric de dragul și în contul viitorului. Relansată în condiții economice și social-politice vitrege, revista a putut să reziste mai ales datorită sprijinului Fundației Culturale Române (actualmente Institutul Cultural Român) și faptului că s-a afirmat plenar ca o punte durabilă de legătură culturală între două orașe – Cernăuți și București.

Fiind o „revistă trimestrială de istorie și cultură”, „Glasul Bucovinei” își îndeplinește cu succes această menire, publicând în paginile sale materiale de o diversitate tematică foarte vastă. O singură înșirare a rubricilor, începând cu „Dialoguri cu bucovinenii” și terminând cu „Arhiva Bucovinei”, arată cât de largă este viziunea membrilor colegiului de redacție și cât de mare este interesul lor pentru tot ce-i legat

de Bucovina, de trecutul și prezentul ei. Or, nimeni nu poate pune la îndoială importanța majorității documentelor inedite, publicate pentru prima dată anume în „Glasul Bucovinei”, sau a mărturiilor unor personalități ale epocii.

Dacă ar fi să ne referim la autorii materialelor publicate și la ținuta științifică a acestora, ar trebui să remarcăm faptul că ei fac cinste revistei „Glasul Bucovinei”. Printre autorii ei activi îi vom găsi pe savanții deja consacrați, dar și pe mai tinerii cercetători Constantin Ungureanu, Ștefan Purici, Florin Pintescu, Harieta Mărci, Felicia Vrânceanu ș.a. Se înțelege de la sine că asemenea nume de referință în istoria și cultura poporului român, ca regretații acad. Vladimir Trebici și Radu Economu sau nonagenarul acad. Radu Grigorovici, savant cu renume mondial, sporesc și mai mult prestigiul revistei, aduc câștig de cauză realizatorilor ei și stim-

ulează interesul cititorilor prin cunoașterea – nu din auzite, ci din documente – a evenimentelor analizate.

Nu este ușor să faci o revistă a unei reviste atât de specifice, ca „Glasul Bucovinei”, fie chiar și cu prilejul unei aniversări. Ea trebuie citită și înțeleasă în primul rând din punctul de vedere al valorii sale pentru generațiile de azi și de mâine. În acest sens „Glasul Bucovinei” își are cititorul său atât în persoana celor care fac știința istorică, cât și în rândul multora pentru care istoria meleagurilor noastre este privită nu numai ca un fapt în sine, ci și ca o analiză a erorilor dintr-un trecut nu chiar atât de îndepărtat.

Se poate vorbi la nesfârșit despre ce s-ar fi întâmplat dacă evenimentele ar fi evoluat altfel. În această privință „Glasul Bucovinei”, prin autorii săi, redă faptele istorice așa cum au fost ele, făcând ample referiri la documentele epocii respective și oferindu-le cititorilor prilejul de a trage singuri concluzii. Se înțelege că această obiectivitate pe mulți îi deranjează, mai ales pe cei care își revendică în prezent dreptul asupra istoriei Țării Fagilor. Credem că și din acest punct de vedere importanța revistei este, în afară de orice îndoială, mare, pentru că a-ți asuma monopolul asupra istoriei duce întotdeauna la unilateralitatea ogîndirii ei.

Pentru o revistă de istorie și cultură zece ani sunt, de fapt, o perioadă de afirmare. „Glasul Bucovinei”, însă, chiar de la primele sale numere a dovedit, prin redactorii și autorii ei, că niciodată nu e prea târziu să scoți la lumina zilei un fapt istoric care, împreună cu cele devenite deja cunoscute, întregesc imaginea unui trecut ce ne-a remarcat prezența într-un spațiu cu o istorie și o cultură de care trebuie să se țină seama.

Prof. univ. dr. MIRCEA ANGHELESCU,
Facultatea de Filologie a Universității din București

LA SĂRBĂTORIREA PRIMULUI DECENIU

S-au împlinit zece ani de la apariția revistei trimestriale de cercetări umaniste cantonate în spațiul culturii românești din Bucovina de Nord pe care redactorii au avut atunci inspirația să o numească „Glasul Bucovinei”. Și au fost inspirați de două ori cei care au numit-o: pentru că revista intenționa și a reușit să devină un glas puternic al culturii tradiționale românești din această parte a lumii și totodată pentru că a preluat și dus cu cinste mai departe numele unui ziar și al unei reviste cu o prezență și o istorie luminoasă în istoria publicisticii românești. Inițiată și condusă de marele lingvist Sextil Pușcariu, care a fost și un critic literar promițător și cultivat în tinerețea sa, prima publicație intitulată „Glasul Bucovinei” a apărut la 17 septembrie 1918 și numără printre remarcabilele sale reușite articolul chiar redactorului-șef din nr.1 pe 1919 în care anunța apariția unui poet nou și adevărat: Lucian Blaga. Scriitorii au înnobilit de altfel paginile acestui ziar cu intense preocupări

culturale și istoricul literar va trebui să revină mereu la el pentru texte de Rebreanu, Brătescu-Voinești, Vlahuță ș.a., cum și pentru oglinda activității unor filologi, profesori de la Universitatea din Cernăuți, în frunte cu același Sextil Pușcariu, transferat însă curând la Universitatea din Cluj.

Revendicându-se de la această tradiție, dar și de la aceea mai veche a fraților Hurmuzaki, de la Eudoxiu Hurmuzaki mai ales, de la osârdia și de la munificența căruia nu ne-au rămas numai impozantele volume de documente istorice, ci și revistele sprijinite de ei, *Foaia Societății Pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina* și altele, actuala publicație trimestrială condusă de dna Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, și de un grup de remarcabili cărturari desfășoară o activitate meritorie, benefică atât pentru comunitatea românească din Cernăuți și regiunea învecinată, cât și pentru aceea a Ucrainei, care o cuprinde: pentru că numai prin cunoaștere reciprocă și cultivarea liberă a propriilor tradiții

se vor putea găsi drumurile cele mai directe ale dezvoltării și înțelegerii, ale culturii și artei care înfrățește. Studiile de lingvistică și literatură, de sociologie și de artă, dar în special cele de istorie pe care le-a publicat în acești zece ani „Glasul Bucovinei”, datorate unui mare număr de eminenți colaboratori (acad. Radu Grigorovici, regretatul acad. Vladimir Trebici, profesorii Pavel Țugui, Ilie Luceac, Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Ion Popescu-Sireteanu, poetul și ziaristul Vasile Tărățeanu și mulți alții), au făcut din această revistă, vie și solid construită, o publicație de referință răspândită în lumea științifică din Europa și de peste Ocean, iar materialele apărute aici sunt indexate și recenzate în publicații de specialitate.

Nu pot decât să urez o viață lungă și tot atât de rodnică și în viitor acestei reviste și redactorilor ei, care merită cu prisosință și recunoștința, și respectul nostru.

ȘTEFAN BROASCĂ,
*redactor-șef al publicației „Plai Românesc”, redactor-șef la Redacția
pentru manuale în limba română al Editurii „Svit”, Lvov-Cernăuți*

VÂRF DE LANCE AL CUVÂNTULUI ROMÂNESC

Un deceniu în viața unei publicații este în același timp și foarte mult și foarte puțin. Este mult dacă avem în vedere locul unde apare aceasta, condițiile în care există. Locul unde apare revista de spiritualitate românească „Glasul Bucovinei” este orașul Cernăuți, azi Ucraina, iar condițiile sunt dure, vitrege, de te fac uneori să te miri cum de este posibil așa ceva. Adică o asemenea apariție este în multe privințe miraculoasă, deoarece prea bine se cunoaște atitudinea autorităților de aici față de cuvântul românesc care exprimă nu doar adevărul istoric, ci și cel al prezentului, viața de toate zilele, problemele cu care se confruntă comunitatea noastră. De aceea gândul ne conduce în mod firesc, când reflectăm la acești ani de existență a revistei „Glasul Bucovinei” din Cernăuți editată de d-na Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, spre un calificativ de un adevărat miracol. Și cred că deloc nu este o apreciere deplasată sau festivă, prilejuită de vreun jubileu, după cum se obișnuiește în ultimul

timp, fiindcă simt pe pielea proprie ce înseamnă a edita o publicație românească într-un climat defavorabil, rigid, chiar ostil, când pe tot ce scrii stau cu ochi vigilenți și răuvoitori presa șovină, asociații de tot soiul, ce se dau drept civice, dar în realitate sunt de speță extremistă și exclusivist naționaliste –, și nu în cele din urmă justiția care privește blajin atacurile mediatice, și nu numai, la demnitatea și istoria românilor nord-bucovineni, dar este excesiv de severă cu privire la publicațiile în altă limbă decât cea oficială.

„Glasul Bucovinei” este o revistă serioasă, așezată temeinic, competentă, selectă, fiindcă, anume, astfel sunt articolele pe care le publică, fiindcă prin asemenea calitate excelează autorii ei – personalități de seamă ale culturii și științei românești de pretutindeni, dar legate prin origine sau sufletește de Bucovina. Așa

se face că direcția tematică principală a revistei este istoria și cultura. Istoria Bucovinei cea reală, netrucată, nesulemenită cu fel de fel de grimeuri de aiurea, cu pricepere în a crea istorii paralele, năstrușnice și paranormale atâta timp cât apele încă nu s-au ales definitiv. Preocuparea pentru problematica istorică poate avea mai multe explicații. Se spune că atunci când nu se poate scrie despre prezent, interesul se canalizează spre trecut. Pentru a explica mai bine prezentul. În ce privește „Glasul Bucovinei” sunt valabile mai multe abordări. Interesul pentru trecutul Bucovinei, pentru istorie nu este determinat doar de dificultățile de a reflecta neîngrădit despre actualitate, cu toate contradicțiile și dramele ei, ci și de faptul că istoria românilor din aceste teritorii a fost, cel puțin în ultimele două secole, ceva mai mult decât atât. Pentru bucovineni a trăi prin istorie este și un act firesc de afirmare a demnității individuale și naționale în prezent, când sunt negate și neșocote drepturile lor fundamentale și naturale. Evocarea figurii legendare a lui Ștefan cel Mare, geniului eminescian al spiritului românesc, valorificarea tezaurului științific al marilor cărturari bucovineni, începând cu Hurmuzăkeștii, dar neîncheind cu academicienii Radu Grigorovici, Vladimir Trebici ș. a., nu constituie doar un act de pură cunoaștere, ci și unul de conștientizare a propriului loc pe acest pământ.

În epoca cuceritoare a internetului se iscă și o întrebare firească cu privire la viitorul publicațiilor tradiționale – vor putea ele supraviețui sau nu? Va rămâne în continuare valabilă forța de penetrație, nu se va reduce oare spațiul lor de cuprindere în conștiința oamenilor? Există și alte angoase, însă pentru românii nord-bucovineni problema deocamdată nu se pune în termenii respectivi. O publicație cu adevărat românească, adică în spiritul dreptății istorice, al istoriei și al realității, constituie mai mult decât un ideal și aproape un sacrificiu. Însă este prea puțin să editezi o revistă care să întruchipeze toate aceste aspirații – mai e nevoie ca ea să ajungă la cititorul avizat, să trezească ecoul scontat, să producă în sufletul lui acel impact răscolitor atât de necesar și atât de greu de obținut într-un climat pervertit și degradat. De aceea o revistă ca „Glasul Bucovinei” este un vârf de lance al cuvântului românesc – al cunoașterii, adevărului și convingerii. În ce măsură îi reușește un asemenea deziderat rămâne o problemă deschisă pentru moment, poate pentru încă un următor deceniu. Dar faptul că există acum este mai mult decât o performanță. Este un miracol.

Prof. univ. dr. GHEORGHE CHIVU,
Facultatea de Filologie a Universității din București

„GLASUL BUCOVINEI“: UN DECENIU DE FRUCTUOASĂ EXISTENȚĂ

Seria nouă a revistei de istorie și cultură a românilor din Bucovina împlinește un deceniu de existență fructuoasă. Publicație de aleasă ținută, realizată cu talent și exemplară dăruire, „Glasul Bucovinei“ se adresează concomitent românilor din țară și celor ce trăiesc în „ținutul fagilor“. Românilor din țară le sunt făcute cunoscute trecutul vechiului teritoriu românesc, viața sa culturală și spirituală, evoluția instituțiilor reprezentative și activitatea desfășurată în folosul neamului de marile personalități ce au trăit și au lucrat în Bucovina.

Românilor bucovineni li se oferă, prin aceleași fapte de istorie politică și culturală, motive de mândrie pentru contribuția de excepție a provinciei la evoluția spiritualității și culturii românești și, în același timp, argumente în lupta deloc ușoară, dar întru totul necesară pentru dăinuire. O dăinuire prin limbă și prin cultură, singura modalitate de menținere a identității și a unității românilor din jurul

României.

Glasul bucovinenilor poate fi din nou auzit după o jumătate de secol de tăcere cu sprijinul Institutului Cultural Român. Laudă celor ce-l fac să răsunе tot mai puternic și să aibă un timbru cât mai distinct în rândul publicațiilor românești.

MIRCEA LUTIC,
poet, traducător și publicist, Cernăuți

ÎNTOARCEREA LA ITHAKA

Aștern pe hârtie aceste rânduri și simt, reflex, un tremur sufletesc cu totul și cu totul deosebit. Căci în brazdele monadice ale amintirii mele, răscolite de prezentul prilej aniversar de anvergură în viața revistei „Glasul Bucovinei” – un deceniu de la apariția primului său număr -, întrezăresc și germeii plâpânzi ai discretului meu prinos la cele dintâi fascicule, încropite de doamna Alexandrina Cernov cu eforturi fizice (de căutare și angrenare a colaboratorilor), dar și spirituale (de triere și estimare a materialelor) greu de închipuit acum, și – ceea ce mi se pare îndeosebi de important pentru o inițiativă culturală – cu o dăruire intelectuală quasiplenară, mai că ieșită din comun.

În etapa aceea de incipiență am susținut rubrica „Ierarhi bucovineni” pe o durată de circa doi ani fără întrerupere, într-o benefică lumină a contemperației. Apoi, însă, absorbit de imperativele existenței biologice, m-am văzut nevoit să reintru în claustrul salahoriei gazetărești de fiecare zi și, în continuare, mi-am restrâns colaborarea doar la apariții sporadice, cu versuri originale și traduceri din lirica universală. Astăzi cred că lucrarea aceea sinergetică în cuprinsul periodicului a fost o

șansă de împlinire, pe care mi-o dăduse însăși soarta, dar tot ea, dusă de valvârtejul marginalizării noastre ontologice, mi-a și luat-o.

Oricum, mă bucur sincer că, în condițiile actuale de declin economic fără precedent și de pustiire spirituală aproape apocaliptică, revista a reușit – desigur, prin strădania de-a dreptul peste fire din partea gestionarilor ei – nu numai să se mențină în parametrii realului cu însemnele augurale și de calitate ale începutului, ci chiar să-și întărească suporturile valorice, valențele investigației și potențele expresive. Declarând din bun start drept finalități directorii asemenea concepte, ca recuperarea adevărului, revenirea la izvoarele identității de neam și conștiinței de sine a comunității, precum și consolidarea cugetului național prin cercetarea trecutului și prin cunoașterea rădăcinilor noastre ancestrale – și mizând, firește, pe un impact cu bătaie lungă – „Glasul Bucovinei” a ridicat cu timpul aceste concepte de natură educațional-paideică la rangul de postulate culturale, a cultivat un anumit stil de integrare socială, de investigare științifică și de servire obștescă, o certă atitudine de angajare ardentă, dar nonspectaculară și, mai ales, imparțială în istorie, transformându-se astfel într-un factor structural iluminist, într-o veritabilă instituție de spiritualitate românească, extrem de receptivă îndeosebi la evenimentele cronospațiului septentrional.

Prin rubricile sale permanentizate, unele în cursă încă de la început, ca „Bucovina – procese istorice și sociale”, „Artă. Folclor. Etnografie.”, „Teorie, critică și istorie literară”, „Personalități bucovinene”, „Restituiri”, „Poezie. Proză. Traduceri”, „Arhiva Bucovinei”, altele apărute „pe traiect”, ca „Din istoria neamului”, „Dialoguri cu bucovinenii”, „Documente”, „Călători străini despre Bucovina”, „Memorii”, „Românii din afara României”, „Cercetări socio-lingvistice”, „Colaboratori din celălalt veac”, „Eveniment”, „Aniversări cernăuțene”, „Limba și literatura română în școală” – în fapt niște mitograme pertinente ale obiectivelor de activitate –, periodicul promovează o politică formativă multiaspectuală, demonstrând prin aceasta o adâncă înțelegere a specificului local și o bună cunoaștere a stringențelor spirituale ale consumatorilor de cultură. O filiație de congruență, implicată tuturor numerelor apărute, atât în vectorii de fond, cât și în cei de formă, este ceea ce s-ar putea numi, cu semn pozitiv, un neîndoielnic mandat al inteligenței, al genuității, al bunului-simț (sobrietatea, glăsuiește un vechi adagiu, este grația intelectului) și, în ultimă instanță, o depășire a relativismului și calpului spiritual.

Profilul indentitar al publicației se sincronizează cu însăși culturalitatea pe care o răsfrânge spectografic, în ecloziunile ei de adâncime și cu problemele ei fundamentale: procese și complexități ale conștiinței comunitare, faze de împlinire și de recesiune culturală, pete albe în istorie și cultură, fenomene ireversibile ale aculturației și transculturației, subiecte ale comuniunii de interese în cadrul românității și realizarea unei unități spirituale a românilor de pretutindeni, deziderate ale împatrierii, ale revenirii la matca stilistică firească („întoarcerea la Ithaka”, cum zice academicianul Mihai Cimpoi) și ale ocrotirii identității împotriva valorilor năprasnice ale înstrăinării și deznaționalizării, specificității ontologice și geopsihice ale exilului nostru intern, care ne marchează tărâmul de viață și codul genetic, formarea unui public cititor implicat cu toate fibrele ființei în istoricitatea și culturalitatea românească etc., etc.

Tribună spirituală de distincție și de prestigiu în plan general-național, cu o economie atent echilibrată, diversificată factologic și bibliografic, cu o ținută grafică bine slujită și cu o manifestă temperanță a tonului, refractară „fumurilor” provinciale, kitsch-ului generalizant și veleităților personaliste meschine, „Glasul Bucovinei” a respins și respinge categoric falsa exegeză, tendențiozitatea rău-famată în actul de cercetare, năzuința de a fasona nexul lumii și memoria vremii după

tiparele credinței punico, imaginației morbide sau a „cailor verzi pe pereți”. Dintr-o intenție de fructificare exhaustivă și de structurare polifonică a discursului, coloanele ei sunt oferite cu larghețe unor colaboratori din cele mai diverse domenii și cele mai extinse zone ale românității, și nu numai ale românității. La parcurgerea, chiar fugară, a celor 40 de numere de bilanț aniversar – un adevărat panopticum scriptic, viu, proaspăt, inspirat – ai revelația unei facticități edificatoare, foarte notabile: cea a unei zariști extravertite în spiritualitatea Septentrionului, a unei căi spre Damasc a istoriei lui zbuciumate, deschise, în sfârșit, investigații și transparenței.

Ceea ce i-aș dori revistei în viitor, cu toată sollicitudinea și aderența mea sufletească la destinele ei, este ca discursul său public, pătruns sui-generis de responsabilitate față de spiritualitatea acestor locuri, ca spațiu al libertății, factor de ecologie umană și una din marile șanse pe care ni le mai oferă istoria, să se îmbogățească printr-o conlucrare mai fertilă cu intelectualitatea de creație și, ridicând idealul nostru național la cote de respirație și mai înalte, să se înscrie într-un cadru mai larg, al culturalității continentale, să se deschidă generos interferențelor, orizonturilor de suflet ale altor popoare (în primul rând, ale poporului ucrainean, cu care suntem, volens-nolens, legați prin ursită), să contribuie și mai intens la impulsionalitatea vieții spirituale din ținut. Or, cultura, ca factor social care parcurge generațiile, nota undeva filozoful Fernand Comte, desfide însăși moartea.

Lector univ. dr. HARIETA MARECI,
Facultatea de Istorie a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava

„REVISTA CU COPERTE GALBENE“

Într-o toamnă, o preafrumoasă toamnă suceveană, în mâinile mele a zăbovit, pentru prima oară „revista cu coperte galbene”. Avea un titlu care-mi spunea de Bucovina de odinioară și de studioșii ei – nume mai mult sau mai puțin cunoscute, nume înscrise pe pagini de carte, ca un semn că oamenii trec, dar amintirea lor rămâne... N-am știut cine o editează și nici ce cuprinde. N-am știut nimic despre ea. O promisem doar pentru a o citi și, de ce nu, pentru a o receniza. Era numărul 1 din 1995. „Nu ai nevoie de alte detalii” – mi s-a spus – și așa era. Detaliile se cer descoperite de cititor, nu de „alții”. Am răsfoit-o, am citit-o, am încercat să-i caut rostul. Dar, oare, de ce trebuia să adune, deopotrivă, articole cu valoare științifică, memorii și poezie? Poate pentru că se adresa, deopotrivă, „inimii și minții”... Am recenzat-o (așa cum am știut). A fost prima recenzie pe care o semnam în „Codrul Cosminului”. Atunci, în toamna lui 1995, se lega, prin fire neștiute, mintea și inima mea de o „revistă cu coperte galbene”.

Au trecut anii, am cunoscut alți și alți oameni și, printre ei, i-am cunoscut și pe cei care au pus suflet pentru ca revista să apară, destul suflet încât să lege spiritual Cernăuțul de București... și cred că suficient suflet, încât să-i lege pe toți

românii, de la un capăt la altul al lumii. Iar în această „legătură” am fost prinsă, cu bună știință, și eu. Din 1998, paginile revistei îmi găzduiesc, cu generozitate, studii și articole legate de oameni și locuri, de idei și de amintiri, care se încapățânează să trăiască și prin cei din generația mea.

Dacă cineva mi-ar cere să vorbesc despre „Glasul Bucovinei”, cred că în cuvintele mele s-ar vădi o oarecare doză de subiectivism. Nu neapărat pentru că mă revendic de la acest spațiu extraordinar care poartă numele de Bucovina, ci pentru că, atunci când în mâinile mele a zăbovit, pentru prima oară, „Glasul Bucovinei” (sau „revista cu coperte galbene” cum îmi place mie să-i spun), în preafrumoasa toamnă suceveană a anului 1995, eu însămi mă despărțeam de studenție pentru a intra într-o altă etapă a vieții academice. Și când e vorba de o pagină prețioasă a vieții mele, oare aș putea uita ceva?!

Lector univ. dr. FLORIN PINTESCU,
Facultatea de Istorie a Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava

UN DESTIN CULTURAL ROMÂNESC – „GLASUL BUCOVINEIĂ

Istoria și cultura Bucovinei, zonă strategică de interferență a influențelor etnice, culturale și geopolitice est- și central-europene, a suscitat până în prezent un interes deosebit din partea specialiștilor, concretizat prin apariția unui număr impresionant de lucrări științifice. Acest interes este datorat în principal destinului cultural puțin obișnuit al acestei regiuni și „modelului” de conviețuire interetnică pașnică manifestat în cadrul acesteia.

Din punct de vedere cultural, datorită includerii sale în statul austriac (austro-ungar), această regiune a făcut parte în perioada 1775–1918 din zona de cultură central-europeană, iar consecințele acestui fapt se manifestă până în prezent. Eferescența culturală din această perioadă a istoriei Bucovinei este considerată și astăzi un exemplu demn de urmat pentru Europa, orașul Cernăuți fiind numit în 1997 de către Zbigniew Herbert, cu o expresie fericită, „ultima Alexandrie a Europei”.

Potrivit opiniei unor cercetători de renume, Bucovina a constituit un strălucit exemplu de colaborare interetnică, datorită existenței aceluși *homo bucovinensis*, prototip al individului tolerant, care vorbește/ înțelege cel puțin două limbi și practică un model de conviețuire pașnică interetnică. Colaborarea interetnică din Bucovina a fost comparată cu situațiile din Tirol și Cipru, „modelul” bucovinean fiind considerat superior. În lumina acestor considerații, apare firesc faptul că, în compa-

rație cu toate provinciile istorice românești, Bucovinei i s-au consacrat cel mai mare număr de cărți, studii și articole.

Începând cu anul 1994, *Revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei”*, editată la Cernăuți și tipărită la București sub egida Fundației Culturale Române, s-a alăturat publicațiilor de prestigiu care puneau la dispoziția cititorilor studii fundamentale privind istoria și cultura Bucovinei. Redactorul șef al acestei reviste era Alexandrina Cernov, iar din colegiul de redacție al primului număr făceau parte prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov), prof. dr. Mihai Iordache (Suceava), prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), acad. Vladimir Trebici (București) și prof. dr. D. Vatamaniuc (București). Munca permanentă de redacție era asigurată de prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac, Vasile Tărățeanu.

„Glasul Bucovinei” perpetuează în mod simbolic, peste timp, tradiția istorică și culturală a gazetei cu același titlu înființată în luna octombrie 1918 de profesorul Sextil Pușcariu. În articolul-program din primul număr al acestui ziar (9/22 octombrie 1918), intitulat în mod simbolic *Ce vrem?*, se cerea autonomia românilor bucovineni și colaborarea lor cu cei din Transilvania și, totodată, desemnarea unor delegați români pentru iminentul congres de pace ce urma să pună capăt primului război mondial. În mod solemn, se declara că „vrem să rămânem români pe pământul nostru strămoșesc”.

Peste 66 de ani, într-un context geopolitic cu totul schimbat, în noua publicație apărea alt articol-program semnat de Alexandrina Cernov, intitulat „*Glasul Bucovinei*” – la început de drum (nr. 1, 1994, p. 3–5). Autoarea specifica faptul că românii din nordul Bucovinei trebuiau să treacă, datorită unor împrejurări speciale, „la o nouă formă de rezistență morală și etnică – cea a rezistenței prin limbă și cultură, tradiții naționale și istorice, prin memoria trează a conștiinței de neam” (p. 5).

Până în prezent, revista a reușit *con brio* să își îndeplinească acest deziderat prin „recuperarea adevărului istoric”, realizată prin publicarea unor informații de certă valoare privind „cronologia istorică și politică, activitatea partidelor politice, mărturiile istorice, aspecte de viață spirituală religioasă, dicționare bibliografice, portretele reprezentanților științei și culturii românești din Bucovina, memorialistică, demografie, creație literară, artă, etnografie și folclor” (*Ibidem*). Studiul empiric al sumarului din numerele apărute până în prezent, când revista sărbătorește zece ani de la apariție, denotă seriozitatea științifică și competența cu care aceste probleme au fost abordate.

„Glasul Bucovinei” are o contribuție esențială la clarificarea unor probleme esențiale privind istoria și cultura Bucovinei datorită publicării unor materiale științifice – inclusiv documente de arhivă – valoroase și creării unei punți simbolice de legătură între intelectualii români din nordul Bucovinei și cei din România. De aceea, considerăm că harnicul colectiv ce asigură editarea revistei și Fundația Culturală Română (acum Institutul Cultural Român) ce îi asigură apariția, au bine meritat deja cu prisosință respectul și dragostea cititorilor îndrăgostiți de istoria Bucovinei. Drept pentru care dorim acestei reviste îndeplinirea vechiului dicton latin *crecat et floreat*, spre binele culturii române.

Prof. dr. ION POPESCU,
președinte de onoare al Uniunii Societăților Românești „Pentru Integrarea Europeană”
din regiunea Cernăuți

„GLASUL BUCOVINEI” – O CALE DE 10 ANI!

O revistă, cât de serioasă ar fi, nu rezolvă toate problemele neamului... Ea, însă, poate contribui la menținerea vie a conștiinței naționale.

O publicație națională supraviețuiește doar paralel cu etnia din care se naște, mai ales, dacă este o revistă a unui neam minoritar...

Revista a devenit „vocea științifică” a Bucovinei, scrisă chiar în inima târgului – lucru extrem de important pentru menținerea noastră ca români, demonstrarea autohtoniei noastre milenare pe aceste plaiuri mioritice, pusă de atâtea ori la încercare.

Astăzi, în condițiile pragmatismului total, când locul de frunte îl ocupă nu credința și calitățile intelectuale, ci servilismul, reaua-voință și suspiciunile, condițiile istorice și particularitățile locale cer un comportament deosebit. Și în aceste condiții o revistă solidă își poate realiza destinul său – principalul e să corespundă cerințelor istorice.

Opțiunea strategică de aderare a Ucrainei la piața comună europeană și la

Uniunea Europeană impune Statului Ucrainean un comportament echilibrat în raporturile bilaterale cu toate statele-membre ale Uniunii Europene. Un comportament analogic va fi aplicat și față de minorități.

În aceste condiții, românii din regiunea Cernăuți au încercat să-și consolideze forțele prin organizarea primului Congres al Românilor, în iunie 1992, apoi prima Consfătuire a liderilor organizațiilor naționale românești din Ucraina în decembrie 1996 – ambele eșuate datorită „vigilenței celor ce n-au nevoie de așa ceva”...

Au urmat apoi cele trei Congrese ale Intelectualității (mai ales cel din mai 2000), care aveau ca scop cristalizarea doleanțelor și elaborarea unor strategii pentru viitor. Tactica nostalgică de „a-i uni pe toți liderii românilor din Ucraina” din nou a eșuat...

Dar nimic nu a trecut în zadar – am avut și de învățat.

Analiza situației reale din interiorul comunității românilor din Ucraina a dus la concluzia că și aici are efect influența obiectivă a stării lucrurilor din societatea ucraineană, care, debarasându-se de sistemul totalitar, nu a depășit încă unele tendințe autoritare ale perioadei de tranziție, mai ales la nivelul mentalității și al comportamentului...

Realitatea, însă, ne amintește de perioada de tranziție, care, din păcate, mai moștenește încă tradiția totalitaristă a „gândirii unice”: alegerile (oficiale sau chiar din cadrul unor partide și ONG-uri), deși sunt proclamate a fi libere, pe alocuri se transformă „în instrumente ale dominației”, se mai încearcă „eliminarea”, prin metode brutale, a adevăratei competiții, „se mai cenzurează” încă „libertatea de exprimare” etc. Toate acestea creează situații, care lucrează în detrimentul consolidării societății civile și, respectiv, în detrimentul consolidării comunității românilor din Ucraina.

Lumea încă nu s-a debarasat de frica și suspiciunea create încă de sistemul sovietic și care mai este alimentate în continuare de către „răspândacii” contemporani. Conducerea sunt structuri de tip ONG (după modelul guvernării statale) se reduce la o simplă administrare. Principala slăbiciune a sistemului totalitar – conformismul și acceptarea necritică a deciziei șefului ierarhic – este aplicată destul de des și la nivelul ONG-urilor, iar duritatea este considerată a fi o calitate!

Această criză nu va fi depășită decât doar prin renașterea diversității culturale și a gândirii teoretice, bazate pe cunoașterea trecutului și monitorizarea situației actuale.

Dar și aceasta este o lecție prețioasă: nu-i poți uni pe toți în gândire, poți doar, prin propriul exemplu, să arăți calea. Și fiecare de sine stătător decide: îi convine sau nu...

O direcție verificată a acestei căi ne indică și revista „Glasul Bucovinei”.

Cătorii acestei reviste de istorie și cultură au știut să realizeze un punct esențial din **Programul de dezvoltare național-culturală al românilor** – „asigurarea editării unei reviste științifice și culturale în limba română”.

De zece ani deja se încearcă „unificarea eforturilor celor ce doresc să aibă aceleași idei”, lăsând „ușa deschisă” pentru cei ce vor adera pe parcurs... De zece ani lozincă: „Fapte, nu vorbe!” este și lozincă acestui prestigios „Ietopiseț” al istoriei și culturii acestui plai mioritic în epoca contemporană.

Fiind unul dintre autorii articolelor care au avut fericita ocazie să-și vadă apariția chiar în primul număr al „Glasului Bucovinei”, am debutat atunci cu un material **De ce românii din Țara Fagilor au fost tratați în conformitate cu legea lui Murphy: Adevărul învinge întotdeauna în trei din șapte cazuri?!**

Acum, la 10 ani de la apariția acestui material, cunosc și răspunsul la acea întrebare, și anume: „Pentru că am încercat doar de patru ori!”.

Datorită noului comportament contemporan, de stil european, redactorii „Glasului Bucovinei”, alături de alți „deschizători de uși ale istoriei Bucovinei”, știu să pregătească calea pentru cea de-a cincea încercare – încercare care deja are sorti de izbândă: Adevărul, chiar și în baza legii lui Murphy, deja va învinge.

În încheiere, adresându-ne redactorilor, care în ciuda tuturor greutăților și încercărilor timpului au fost consecvenți în urmărirea scopului bine determinat – cel al profesionalismului – autorilor și cititorilor revistei „Glasul Bucovinei”, le mărturisim cu toată afecțiunea: Vă mulțumim că pășim împreună!

Dorim la toată lumea sănătate și noroc, pace și prosperitate, toleranță și înțelegere! La mai mult și la mai mare!

Conf. univ. dr. ȘTEFAN PURICI,
Facultatea de Istorie a Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava

LA MAI MULT ȘI LA MAI MARE!

Aniversările în viața unui om oferă ocazia pentru a medita asupra rostului și valorii, așteptărilor și temerilor, împlinirilor și eșecurilor, susținerii de care se bucură și a obstacolelor pe care le întâmpină, a prezentului și viitorului persoanei respective. În sinea noastră adeseori avem conturate anumite judecăți pe care le considerăm corecte, adevărate și juste și pe care, în cele mai multe cazuri, evităm să le rostim cu voce tare, limitându-ne la cărțile de la bucătărie sau de la o bere. În schimb, pentru public, pentru cel vizat, construim un discurs plin de ditirambe, încercăm să-i închinăm cuvintele pe care le așteaptă sau cele care îl prezintă într-o aureolă de înger, de geniu, de individ din categoria *best of best* etc. De regulă, toți realizează notele false dintr-o asemenea „cântare”, însă un anumit bun-simț îi împiedică să provoace perturbări în derularea „spectacolului”. Cam același lucru

se întâmplă în cazul manifestărilor legate de jubileul oricărei instituții.

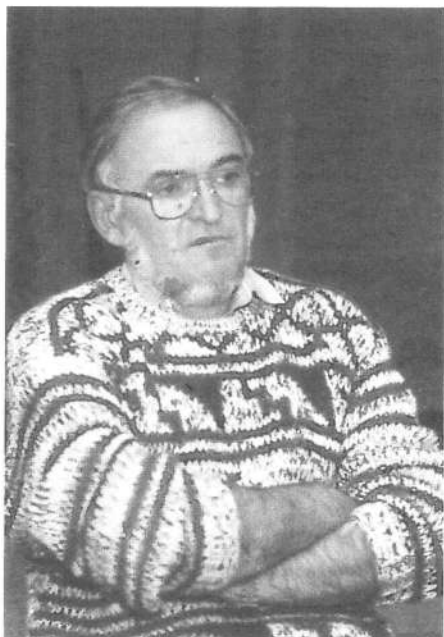
Aniversarea unui deceniu de existență a revistei „Glasul Bucovinei” – publicație circumscrisă fenomenului cultural din partea de nord a Bucovinei istorice – nu se poate înscrie pe linia emanării unor elogii lipsite de substanță, conjuncturale. Valoarea publicației, importanța mesajului, semnificațiile demersului cultural, național și științific au fost apreciate încă din perioada când „Glasul Bucovinei” făcea primii pași, poate mici, dar fermi. Într-o vreme în care, de ani buni, românitatea creatoare din regiunea Cernăuți, intelectualii bucovineni stabiliți în alte zone ale Ucrainei sau Rusiei, aveau practic gurile astupate din lipsa unei tribune care să le ofere posibilitatea exprimării în limba maternă și în plan științific, cultural și spiritual, întemeierea „Glasului Bucovinei” a permis accesul la microfon persoanelor cu preocupări științifice, revista devenind o rază de lumină, un izvor de la care și-au putut potoli (cel puțin în parte) setea actului creator și a cunoașterii atât cititorii periodice, cât și – mai ales – măriile sa, cititorul.

Momentele de bilanț, trăite cu sinceritate și responsabilitate, ar trebui să pună în adevărata lumină realizările echipei „glasiste”, puțin numeroasă dar cu un entuziasm și ambiții demne de invidiat și apreciat. Revista a reușit, în cei 10 ani de apariție, să completeze, nuanțeze și potențeze efortul intelectualității cernăuțene în recuperarea istoriei uitate (și ignorate), dar adevărate a românimii est-carpătice, în valorizarea personalităților, creației literare și spiritualității bucovinene, peste care regimul comunist a așternut un vâl negru al tăcerii și al respingerii. Mai grav este faptul că răsturnarea comunismului nu a condus *sine die* la normalizarea societății, la realizarea unui consens etno-etic, care să permită românilor din Ucraina o evoluție în conformitate cu normele europene de conservare a identității naționale. Din acest motiv, „Glasul Bucovinei” a devenit o catedră de la care s-au putut afirma și susține doleanțele grupului etnic românesc, o voce puternică în concertul publicațiilor ce se editează la Cernăuți. Chiar dacă, adeseori, „Glasul” rămâne „o voce în pustiu”, redacția nu trebuie să uite că destinul unui neam depinde în cel mai înalt grad de *cuvânt*. Lumea s-a născut prin cuvânt. „Un lucru poate să existe mult și bine, dar nu poate exista cu adevărat, afirma Thomas Mann, decât când omul îi conferă existență prin cuvânt și îl numește”. Datoria „Glasului Bucovinei” este să numească lucrurile, să le strige, pentru a se cunoaște că ele există și își așteaptă răspunsul. Poate că lumea nu a devenit mai bună de când există această revistă, însă fără „Glasul Bucovinei” ea ar fi fost, cu siguranță, mai rea, mai indiferentă. Din acest motiv, dorim acestei instituții culturale să-și mențină onestitatea științifică și pe viitor, iar de roadele activității sale să se bucure toți oamenii cu inima curată!

La mulți ani!

Prof. univ. dr. ADRIAN DINU RACHIERU,
Universitatea „Tibiscus” din Timișoara, consilier editorial la Editura „Augusta”

PRIMUL DECENIU

Îată, pe nesimțite, au trecut zece ani de când în peisajul nostru cultural a renăscut o publicație necesară: „Glasul Bucovinei”. Deși suntem la ceas aniversar, puțină istorie nu strică; să ne întoarcem, așadar, în epoca în care tânărul Blaga își începea urcușul (1919) pe fundalul unui tradiționalism obosit. Ar trebui apoi măcar amintit rolul important jucat de „omul providențial” (cum îl vedea N. Iorga încă în 1908), adică profesorul-luptător Sextil Pușcariu (1877–1948), cel care a scris aproape în întregime primul număr al ziarului „Glasul Bucovinei”, ivit la 22 octombrie 1918. În șirul cărțurilor transilvăneni care și-au legat viața de soarta Bucovinei el ocupă „un loc privilegiat” (cf. Vl. Trebici, *Sextil Pușcariu și Bucovina*, în „Glasul Bucovinei”, nr. 3/1994, p. 29). Anii săi cernăuțeni (1906–1919) înseamnă implicarea în numeroase acțiuni național-culturale și, negreșit, cimentarea unor prietenii (între care cea cu Iancu Nistor, cum

aflăm din corespondența lor, s-a dovedit „netulburată”). Dar profesorul Pușcariu, un „actor important” în înfăptuirea României Mari, voia să plece din Bucovina „cu un nume bun” (vezi *Memorii*, Ed. Minerva, 1978, p. 361). El urma comandanțele „politicii neamului” și, în consecință, în editorialul exploziv *Ce vrem?*, cules în primul număr al „Glasului Bucovinei” (datat însă 11 octombrie), constata, alături de alți 13 semnatari, că „nu mai e vreme de așteptare”. Textul, trebuie să precizăm, a fost scris de Sextil Pușcariu și ar putea figura – consideră Cornelia Bodea – „în marile antologii ale demnității naționale”. Iar „omul providențial” vedea soarta Bucovinei ca „un viitor plăsmuit în cadrul românismului”.

Deși Bucovina, numită inițial Moldova austriacă a fost provincia din fostul Imperiu Habsburgic care a dat semnalul Unirii, *alterarea etnică*, practică cu tenacitate – atacând baza românească a provinciei – nu a fost fără consecințe. Efortul

germanizării (prin pulverizarea elementului autohton), colonizarea forțată (în special cu ucrainenii) și, nu în ultimul rând, răscoirea hărților au schimbat profilul demografic și au stânenit sau deviat preocupările culturale, gravitând – firesc – către spațiul național. De la inventarea toponimului Bucovina și până la „oficializarea” limbii moldovenești, spațiului bucovinean i s-a refuzat un metabolism cultural normal, adică o „atmosferă românească decentă” (cf. George Muntean, *Literatura română din Bucovina postbelică*, în „Caiete critice”, nr. 1–3, [74–76]/1994, p. 52–63). Refugierile masive, deportările, cultivarea românofobiei, ruperea legăturilor dintre nordul și sudul bucovinean au impus, după ce creionul lui Molotov a sfâșiat țara, o lungă tăcere, alimentând teama, suspiciunea și „absenteismul”.

Spațiul moldav, văzut de G. Ibrăileanu ca „posibilitate de cultură” și un maximum de românism, ori Basarabia, considerată de Zamfir G. Arbore ca „sentinela latinătății”, au suportat tăvălugul istoriei și vitregiile ce s-au abătut în cascadă, oferindu-ne drept concluzie observația că *nici cultura nu poate face abstracție de circumstanțe*. Și ele, din păcate, au fost vitrege cu noi.

Se cuvine încă să demonstrăm, cu argumentele zilei de azi, că „bucoveniilor au totuși o literatură” (N. Iorga). Cândva, clerul „înalt și cult”, înrolat cu frenezie în directiva de „păstrare a naționalității” se încerca, cu istorii rimate ori cu paupere exerciții lirice pe tărâm literar, în sens larg. Vasile Bumbac, Irahie Porumbescu – nota, ușor acid, G. Călinescu – aveau „reputație de poeți”. Iar baladele lui T. Robeanu, G. Rotică vesteau explozia interbelică, moment când, prin *gruparea iconarilor*, Bucovina reușea o rapidă sincronizare cu pulsul cultural al țării.

Să amintim în treacă că George Popovici, doctor în drept al Universității cernăuțene, cunoscut ca poet sub numele de T. Robeanu (1863–1905) era, după aprecierile lui Iorga, „cel mai interesant și cinstit bucovinean”. Un om curat, așadar, acest „Eminescu al Bucovinei”, cum suna o ciudată judecată a lui C. Loghin, la 1943, cel care constata, chiar în anul ultim al vieții, că „Bucovina nu mai e o grădină” și îndemna, decepționat de împrejurările unor „vremi nemișcate”, la *organizarea politică* a „întregului popor român din Bucovina” (v. editorialul din „Patria”, 2/14 iulie 1907). „*Ca români să ne luptăm*”, ne sfătuisă uitatul istoric al vechiului drept românesc. Îndemnul său e valabil și trimite la realitățile vitrege de azi, când aceleași curenți organizatorice și războaie fratricide subminează *unda românismului*.

Există acum, negreșit, un climat cultural; s-au afirmat nume prestigioase, competitive. Dacă ele există și se exprimă, un merit deloc mărunț revine și revistei pe care o sărbătorim. O revistă cu un program științific care se deosebește de programul ziarului înființat în 1918.

Din toată inima, la ceas aniversar, publicației și minusculului și vrednicului ei colectiv, un călduros LA MULȚI ANI!

Prof. EMIL SATCO,
directorul Bibliotecii județene „Ion Gh. Sbiera“ din Suceava, cetățean de
onoare al municipiului Suceava

„GLASUL BUCOVINEI“ LA CEAS ANIVERSAR

După 76 de ani de la apariția gazetei lui Sextil Pușcariu „Glasul Bucovinei“, în același oraș – Cernăuți – o mână de români inimoși, înfăptuia miracolul renașterii „Glasului Bucovinei“, sub forma unei reviste care, iată, a ajuns în al zecelea an de existență. E mult, e puțin? E mult, dacă ne gândim la câte greutatea a trebuit să facă față colectivul redacțional, câte piedici a întâlnit în cale și, totuși, a reușit! A reușit să facă din această publicație, care deși nu se revendică de la faimosul „Glas al Bucovinei“ din 1918, dar îi perpetuează spiritul, ceea ce este excepțional, un adevărat „Magazin istoric“ al nordului Bucovinei. Nu întâmplător primul număr a debutat cu un amplu studiu despre monumentul Unirii de la Cernăuți. Cu mult tact profesional, manifestând un spirit cu adevărat european, redacția a știut să orienteze conținutul revistei astfel încât acesta să corespundă adevărului istoric și

realităților impuse de evoluția evenimentelor pe scena politică internă și internațională. Departe de avea un caracter exclusivist, așa cum se întâmplă cu majoritatea publicațiilor din țara vecină, revista „Glasul Bucovinei“ a fost de la început, și așa a rămas, o valoroasă sursă de documentare pentru vremurile trecute, dar și pentru cele prezente. Personal m-am documentat din cuprinsul numerelor apărute, pentru unele biografii (de exemplu), preluând o serie de date și introducându-le în vasta lucrare la care trudesco de ceva ani, **Enciclopedia Bucovinei**. E puțin, dacă ne gândim la timpul scurs și la longevitatea suratei antebelice. De aceea îi urăm din toată inima ani mulți și fructuoși și o arie de răspândire pe măsura valorii sale. Pentru că, revista merită să fie cunoscută atât în cele două țări, România și Ucraina, cât și în spațiul european. Din păcate, încă nu s-a ajuns la o formulă corectă de dis-

tribuire, ceea ce face ca nici măcar spațiul bucovinean (nord-sud) să nu-l acopere în întregime.

„Glasul Bucovinei“ este și trebuie să rămână Glasul Bucovinei. Sincere felicitări celor care trudesc la redactarea lui!

ARCADIE SUCEVEANU,
poet, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova

„GLASUL BUCOVINEI“ – O VOCE CURATĂ ȘI VERTICALĂ

În cei zece ani de existență, „Glasul Bucovinei“ și-a configurat o imagine distinctă de revistă de istorie și cultură, preocupată în mod consecvent și prioritar de recuperarea adevărului istoric privind trecutul și prezentul Bucovinei, de valorificarea și revalorificarea istoriei culturale, a vieții spirituale și religioase, a etnografiei, folclorului și artei bucovinene. Având în calitate de colaboratori și prieteni pe cele mai distinse personalități istorice și culturale din Bucovina (sau originare din acest spațiu), revista a deschis arhivele trecutului, a pătruns în culisele politicii imperiilor de ieri și de azi, a analizat cu maximum de obiectivitate și competență situația demografică a populației Bucovinei, inclusiv „creșterea și descreșterea“ elementului românesc autohton, a studiat situația actuală a școlilor și bibliotecilor românești, a repus în circuit biografiile și creațiile unor importante figuri de istorici, ierarhi, politicieni, pictori, scriitori.

În acest fel, putem afirma fără teama de exagerare că revista „Glasul Bucovinei“ contribuie în cel mai direct și eficient mod la menținerea și cultivarea conștiinței naționale a românilor bucovineni, la afirmarea și perpetuarea imaginii românești a acestui ținut voievodal în noile realități geopolitice ale lumii contemporane.

Dorim colectivului redacțional și tuturor colaboratorilor să-și mențină în continuare verticalitatea și consecvența morală, pentru ca „glasul“ lor (și al nostru) să se audă într-o rostire cât mai curată, cât mai adevărată și niciodată convertită.

Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU,
Facultatea de Istorie a Universității din București

„GLASUL BUCOVINEI“ LA 10 ANI DE APARIȚIE

Revista „Glasul Bucovinei“, editată de Fundația Culturală Română (azi Institutul Cultural Român), cunoaște un moment jubiliar, care este, totodată un moment de bilanț.

Punctul de pornire de acum 10 ani s-a dovedit a avea un sens creator, trainic, care s-a dezvoltat peste timp.

Mă număr printre colaboratorii revistei „Glasul Bucovinei“ de la primele sale numere și pot aprecia stăruința ei de a reliefa acele valori și tradiții ale trecutului, menite să facă din istorie un instrument viu, implicat profund în fluxul realității contemporane.

Pentru „Glasul Bucovinei“ la temelile istoriei ca știință se află un imens potențial umanist. De-a lungul veacurilor cele mai strălucite minți omenești au năzuit spre o lume a egalității între națiuni, a cooperării și înțelegerii, a toleranței, înțeleasă ca acceptarea publică a diferitelor convingeri. Încrederea se poate naște numai într-o atmosferă de înțelegere și de comunicare, de interes și cunoaștere a istoriei, a culturii și tradițiilor reciproce. În procesul contactului istoric, realizările culturale ale unor popoare au intrat organic în albia dezvoltării culturale a altora.

„Glasul Bucovinei“ consideră că în umanismul modern cultura este liantul care trebuie folosit în construcția lumii noi, o construcție socotită a fi solidă, omogenă, fără ca elementele care o compun să-și piardă identitatea.

Pentru rezultatele obținute până acum și pentru năzuințele de viitor care o animă, adresez revistei „Glasul Bucovinei” călduroase felicitări și urarea de noi succese și împliniri. „Glasul Bucovinei” va ști, sunt sigur, să-și păstreze vocea distinctă în peisajul publicațiilor existente, să fie deschis la fenomenele realității și să exprime cu demnitate vocația europeană a culturii românești.

MARIA TOACĂ,

ziarist, redactor la publicația „Zorile Bucovinei“ din Cernăuți

LA POARTA VIITORULUI, CU CHEIA DE AUR A TRECUTULUI

Cu un deceniu în urmă, când în condiții economice extreme și într-o atmosferă politică ostilă dna Alexandrina Cernov a cutezat să dea suflet „Glasului Bucovinei“, mulți priveau sceptic la ideea lansării unei reviste românești de istorie și cultură. I se prezicea o viață scurtă sau mai curând un eșec total. Nici cei mai optimiști prieteni ai noii publicații nu credeau că ea va rezista în timp și va apărea cu regularitate, conform statutului de revistă trimestrială.

Însă zece ani de apariție constituie o perioadă mai mult decât suficientă pentru a combate neîncrederea pesimiștilor. Ba chiar mai mult, aceasta-i o verificare a temeiniciei care-i asigură un loc determinant în restituirea valorilor trecutului și renașterea națională a românilor din nordul Bucovinei. Pe tot parcursul acestei perioade revista a rămas fidelă priorităților asumate, anunțându-și prezența ca o nouă formă de rezistență morală și etnică – cea a supraviețuirii prin cultură, limbă, tradiții, prin conștiința de neam.

Servind adevărul istoric prin intermediul dovezilor științifice ale documentelor și având un reputat potențial intelectual, „Glasul Bucovinei“ și-a câștigat prestigiul unei publicații moderne, angajate în munca pentru viitor. Problemele de istorie și cultură din patrimoniul trecutului sunt tratate în context european, depășind hotarele provincialismului. Tematica ce-și are izvorul în arealul românesc se extinde către problemele lumii contemporane. Personal, consider un lucru onorabil colaborarea la această revistă, care este deschisă către o polemică sănătoasă și nu cade în extremele emoțiilor. Unica forță de convingere în paginile ei sunt documentele de arhivă, argumentele științifice și adevărul istoric. Drept dovadă ne poate servi prezența permanentă a rubricilor „Arhiva Bucovinei“.

„Restituiri”, „Cercetări sociolingvistice”, „Personalități bucovinene”, „Bucovina – procese istorice și sociale”.

Urmărind procesul căutărilor creatoare și al desăvârșirii, nu putem să nu sesizăm eforturile colectivului de autori orientate spre depășirea clișeeilor și zdruncinarea unor concepții adânc implantate în mentalitatea bucovinenilor. Astfel, în mai multe materiale se face remarcată tematica demitizării „veacului de aur” al dominației austro-ungare, este pusă la îndoială ideea preconcepută a unei mentalități bucovinene specifice, marcate de toleranța și respectul între etnii. „Glasul Bucovinei” a fost prima voce care a îndrăznit să ne spună că doctrina „bucovinismului” era promovată cu precădere de străinii care urmăreau înăbușirea conștiinței naționale a românilor, doctrină împărtășită, de altfel, și în zilele noastre. Acest adevăr este scos la suprafață într-o serie de materiale inserate la rubricile „Personalități bucovinene”, „Arhiva Bucovinei”, susținute activ de Ilie Luceac, Ștefan Purici, Constantin Ungureanu, Rodica Șcraba etc.

Revista este o sursă sigură de cunoaștere a personalităților notorii din ținut, probabil nu numai pentru românii din nordul Bucovinei, ci și pentru toți cei interesați de istoria și cultura noastră. Bunăoară, prof. dr. Ilie Luceac a scos din uitare date inedite referitoare la renumitul pictor Epaminonda Bucevschi, publicând și arborele genealogic al familiei sale.

Concomitent cu abordarea unor teme de importanță istorică majoră, revista acordă spațiu problemelor cotidiene, evenimentelor curente care vor deveni peste ani istorie și despre care generațiile viitoare vor putea afla și din paginile ei.

Prof. univ. dr. PAVEL ȚUGUI,
București

„GLASUL BUCOVINEI“ – ZECE ANI DE EXISTENȚĂ

În anii 1990–1991, odată cu sucombarea regimurilor comuniste din sud-estul Europei și destrămarea Uniunii Sovietice, se restabilesc și se intensifică relațiile științifice și culturale între cercurile de intelectuali români din nordul Bucovinei cu intelectualitatea din Patrie – România.

Colaborarea științifică și culturală între românii din nordul Bucovinei și cercurile academice și literare din București și Suceava s-au intensificat odată cu înființarea Fundației Culturale Române, instituție ce va accepta propunerea intelectualilor din Cernăuți – Alexandrina Cernov, Ilie Luceac, Ștefan Hostiuc și Vasile Tărașeanu – de editare a unei reviste dedicate studierii istoriei și culturii spațiului geografico-istoric cunoscut sub numele de Bucovina.

Bucurându-se și de sprijinul unor cercetători și publiciști din București, Iași, Chișinău, Timișoara, Brașov și Suceava, apare sub egida Fundației Culturale Române în anul 1994 revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei”, redactor-șef fiind Alexandrina Cernov și un colegiu de redacție. Editată în condiții tehnice excelente, revista are înscrise sub titlu „Cernăuți–București”, mențiune simbolică prin trecut și prezent. Prin grija redacției, numărul colaboratorilor din Cernăuți și Chișinău, din centre cultural-științifice din România și unele țări din sudul Dunării s-a lărgit, lucrările din sumarele colecției din cei zece ani constituie cercetări valoroase despre aproape toate laturile istoriei societății omenеști pe meleagurile bucovinene, inclusiv asupra unor probleme esențiale ale contemporaneității.

Este un merit al redacției și colaboratorilor revistei „Glasul Bucovinei” că studiile despre epoci revolute, cât și despre realitățile contemporane sunt înțelese pe concepții democratice, de înțelegere și respect reciproc între diferite grupuri etnice, spiritul critic fiind prezent în analiza evenimentelor istorice, sociale și culturale antidemocratice, axându-se în permanentă împotriva extremismului de dreapta, ori de stânga, care au adus prejudicii vieții popoarelor, au promovat ura între oameni, numeroase nedreptăți, suferințe și crime.

Revista „Glasul Bucovinei”, alături de alte periodice („Analele Bucovinei”, editată de Centrul de studii „Bucovina” al Academiei Române; „Codrul Cosminului” [seria nouă], editată de Fundația Culturală a Bucovinei din Suceava; „Septentrion Literar”, revista scriitorilor români din Cernăuți; „Bucovina Literară” și „Țara Fagilor” din Suceava și altele) constituie un front cultural-științific și literar contemporan vigoaros ce promovează, într-o viziune profund democratică și națională modernă, atât tradițiile istorice și cultural-literare din vechea Bucovină, cât și noile valori spirituale create de-a lungul deceniilor de zbcium și evenimente tragice ale Bucovinei din secolul al XX-lea.

Dorim redactorilor „Glasului Bucovinei” sănătate și aceeași energie și competență în activitatea binefăcătoare, prețuită de toți românii și prietenii lor din țările vecine, în comunicarea, pe mai departe, a adevărurilor istorice și aprofundarea cunoașterii reciproce a vechilor și noilor relații de prietenie și stimă reciprocă între români și celelalte neamuri de pe meleagurile bucovonene.

Dialoguri cu bucovinenii

DAN ONOFREICIUC: „PRIN SUFLET, TOT CE CÂNT SE TOARNĂ-N AMINTIRI...”

Ilie Luceac

Cernăuți

I

Hotărât că există lucruri pe pământ care nu trebuie explicate. Nu din motivul că nu ar avea o explicație. În sinea lor lucrurile au o deducere logică, însă atunci când începi să le povestești, unele își pierd din farmecul lor. Nu poți să explici celui ce nu a văzut nicicând, de exemplu, frumusețea unui răsărit de soare ce inundă creasta unui munte carpatin, acoperit de pădure, pe ale cărui versante sau în a cărui perspectivă măreață se profilează turla unei mănăstiri. Privești de departe acest răsărit, învăluit de o ceață inefabil de frumos sclipitoare în bătaia de dimineață a razelor de soare – și acestea de o culoare care nu are nume – când nici nu simți că te pomenești ușor năpădit de o vrajă pe care nu o poți turna în nici un fel de tipare ale cuvântului. E melodia naturii, e povestea naturii însăși, plină de farmecul originilor. E acea frumusețe pe care dacă retina ochiului a prins-o pentru un moment, fie și numai o singură dată, ea rămâne imprimată pentru totdeauna în memorie. Starea noastră de spirit în fața acestei frumuseți zămislite de natură este – vorba poetului – „secunda care suntem”.

Care ar fi însă explicația farmecului plăsmuit de mâna și sufletul unui artist? Care este adevăratul semn pe care trebuie să-l prețuim în arta pe care poate să o întrupeze un muzician interpret? O fi puterea lui de inspirație, vraja cu care ne încântă atunci când se dăruiește pe deplin muzicii. A dăruii e egal cu a avea. Ceea ce dăruiește un adevărat interpret este arta lui, ceea ce e în stare să facă doar el, de unul singur, și, din păcate, nu în fiecare clipă, ci numai atunci când este dominat de inspirație.

Acesta este etalonul care poate sluji drept carte de vizită și pentru violonistul Dan (Adam) Onofreiciuc, bucovinean de origine, actualmente cetățean al SUA.

Dan Onofreiciuc s-a născut la 6 aprilie 1962, la Voloca, regiunea Cernăuți (Bucovina). A absolvit, în 1979, școala medie generală din localitate. Între timp absolvă paralel și școala muzicală pentru copii nr. 2 din Cernăuți, unde învață 8 ani. Doi ani a făcut particular instrumentul cu violonistul Ion Cocea din Voloca. Părinții au vrut să-și vadă copilul matematician sau geograf, ceea ce nu s-a întâmplat. Când trebuia să se decidă pentru o profesie, o căruță cu lăutari, care trecea pe lângă casa lui, l-a răpit pentru tot restul vieții. La 17 ani pleacă de acasă. Un an cântă în orchestra „Ciocârlia” de la Edineț, unde capătă o practică scenică și se formează, în fond, ca interpret. În această perioadă evoluează în cadrul mai multor concerte la Moscova și în alte orașe din fosta Uniune, în Moldova, unde îl remarcă și-l apreciază la justa-i valoare dirijorul Ion Popov, care va insista ca tânărul violonist să urmeze o instruire muzicală profesională. Astfel, între anii 1980–1984, Dan învață la Colegiul de muzică din Bălți. Între timp are mai multe

Violonistul Dan (Adam) Onofreiciuc.

născut acolo în 1926 și deci era un lucru natal. Soarta a decis până la urmă ca dânsa să rămână în America. Iar atunci când unul dintre cei mai dragi fii ai ei, Adam, a urmat-o, nici el nici ea nu bănuiau la început că atât de îndrăgostitul de Bucovina, violonistul Dan Onofreiciuc, va rămâne cu loc de reședință în SUA. Peste câțiva ani, în 1996, familia se va întregi, celor patru stabiliți peste ocean – mama și trei fii – alăturându-li-se și o fiică a Victoriei Ungurean, Mariana-Cornelia.

...În toamna anului 2003, Dan Onofreiciuc a venit într-o vizită în locurile natale, să-și vadă prietenii și cunoscuții. Întâmplarea a făcut să ne întâlnim într-un dialog, pe care îl propunem în continuare, în speranța că va interesa cititorul nostru, întregind în același timp și informația pe care o dețineam până acum despre activitatea acestui muzician, care a plecat din Bucovina, unde a lăsat un gol imens în arta interpretativă de aici, dar nu uită în același timp că s-a născut român. Bucovinenii așteaptă să revină cu totul acasă, mai ales muzicienii, care îi poartă un respect și o apreciere deosebită.

Ilie Luceac: Maestre, dacă-ți aduci aminte, cu ani în urmă ai încercat și-ai izbutit, după părerea mea, să formezi o orchestră aici, la Cernăuți, despre a cărei activitate scurtă, dar promițătoare atunci, se mai comentează și astăzi, peste ani de zile.

Deapănă-ți, te rog, amintirile despre această orchestră. Atunci te dăruiseși cu trup și suflet pentru a o face așa cum doreai, bună și de calitate. Cine a intrat în ea, cu cine ai început-o, care ți-a fost gândul când ai pornit 'la drum?

solicitări din partea violonistului și dirijorului Nicolae Botgros, care era gata să-l angajeze în orchestra „Lăutarii”, fără ca tânărul violonist să-și fi definitivat studiile, ispitindu-l nu o dată să plece în turnee peste hotare. Iarăși intervine dirijorul Ion Popov, care insistă ca Dan Onofreiciuc să-și termine școala. Și a fost, de fapt, o intervenție fericită, de care Dan își va da seama mai târziu, amintind nu o dată cât îi datorează acestui om și muzician. Cât a învățat la Bălți, l-a avut un timp îndrumător la vioară pe profesorul Henrich Halder, care a ținut la el și l-a apreciat. Din 1985 până în 1990-1991, aproximativ, îl vom găsi pe Dan Onofreiciuc cântând în diferite orchestre din Republica Moldova, unde își va face un nume printre cei mai aleși interpreți violoniști din republică și unde va lega prietenii cu muzicienii de marcă ai timpului.

A plecat în Statele Unite ale Americii în 1993, împreună cu fratele mai mic, Cornel, urmându-și mama și un frate mai mare, Gheorghe. Doamna Victoria Ungurean, mama acestor copii talentați, s-a repatriat de fapt în SUA. Ea s-a

firesc de a putea să-și revadă locurile

natale.

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

Dan Onofreiciuc: Ideea a fost atunci de a organiza o orchestră, dacă nu la Filarmonică, atunci măcar o orchestră independentă. Așa s-a născut orchestra care avea să se numească „Hora Bucovinei”. În ea au intrat artiști profesioniști cu talent, cu școli, oameni care au terminat instituții muzicale superioare de învățământ, școli speciale de muzică, licee de muzică, școli de arte populare (secția muzicală). „Hora Bucovinei” era o formație de nouă oameni, dintre care doi violoniști – Ioniță Onofreiciuc și subsemnatul, țambalagiul Iliuță Onofreiciuc, acordeoniștii Aurel Axenti din Molnița și Nicu Haraga de la Crasna, talentatul clarinetist din Soroca Valeriu Tacu, trompetistul Ghiță Bilea de la Valea Cosminului. Am avut câțiva soliști vocaliști, dintre care vi-i amintesc pe Gheorghe Onofreiciuc din Voloca, fratele țambalagiului, apoi a fost Ionel Iacobuță de la Târnauca (care e și un bun acordeonist totodată) și, bineînțeles, Luminița Caluta de la Sângerei, Republica Moldova. Din orchestră mai făceau parte instrumentiștii Radu Dovghei din Voloca, la chitară acustică, și Cornel Onofreiciuc, frățiorul meu, la contrabas.

I. L.: Ce a însemnat pentru dumneata această orchestră, ce a însemnat pentru sufletul dimitale de muzicant înăscut această frumoasă realizare?

D. O.: După o retragere de la Chișinău, de la Filarmonica de Stat din Chișinău, de la Centrul de Cultură al Tineretului, de la orchestrele „Lăutarii”, orchestra „Moldova”, orchestra „Balada” (în componența căreia intra Nicolae Sulac și mulți alții), m-am stabilit la Cernăuți cu scopul de a face ceva pe tărâmul muzicii. Cernăuțul mi-a oferit ocazia de a-mi găsi rostul în fruntea unei orchestre de muzică populară aici, la baștină. Știam prea bine că aveam cu cine să o organizez, apoi am găsit și un local bun – Căminul cultural de la fosta uzină „Kvarț”. Am avut și un ajutor mare din partea administrației uzinei „Kvarț”. În felul acesta, după ce am înjghebat orchestra, am putut să organizez vreo câteva turnee în România, la Botoșani și la Suceava. Am avut câteva concerte și la televiziunea din Cernăuți. Am colaborat cu școala de iluminare culturală (secția muzicală) din Cernăuți.

I. L.: De ce v-ați hotărât să botezați orchestra cu numele „Hora Bucovinei”, ce v-a îndemnat s-o numiți anume așa și nu altfel?

Orchestra de muzică populară din Voloca (lângă Cernăuți). Primul din stânga Ioniță Onofreiciuc. Al doilea -- Dan Onofreiciuc.

D. O.: Sigur că unul dintre genurile de muzică din zona noastră de aici, din Bucovina, este hora. Unul dintre dansurile noastre populare cele mai frecvente este hora. La noi se dansează în stil de horă, sârbele la noi se ascultă doar, or sârbele provin și din altă parte, de dincolo de Balcani. De aceea a fost și firesc să numim orchestra nou înființată „Hora Bucovinei“. Puteam s-o numim și „Hora lui Pricochi“, dar i-am spus „Hora Bucovinei“ și cred că n-am greșit.

I. L.: Maestre, aș vrea să vă întreb un lucru care ar interesa cititorii noștri. Am avut posibilitatea s-o ascult pe fosta solistă a D-voastră, Luminița Caluta. Arta adevărată rămâne artă, vocea ei a încântat atunci auzul bucovinenilor, uimindu-i cu originalitatea de interpretare a unor melodii bine cunoscute din repertoriul cântecelor populare românești afirmate. Care mai este soarta Luminiței astăzi, ca artist interpret?

D. O.: Despre Luminița Caluta știu că a cântat în formația „Joc“ vreo câțiva ani, după care a imprimat un CD cu o orchestră selectă, formată din câțiva muzicieni foarte buni. Între ei se numără frații Ștefanet: Edgar la acordeon și Marcel la vioară, la fel și Anatol Ștefanet – la braci. La trompetă a acompaniat Adam Stânga și Gheorghe Severin – la țambal. Discul, care a apărut cu vreo doi ani în urmă, bineînțeles că și l-a intitulat **Sanie cu zurgălăi**. Afară de acest cântec preferat de ea și pe care-l interpretează într-o manieră absolut originală, Luminița mai are și alte melodii cunoscute din repertoriul clasic al muzicii populare românești, cum ar fi **Trenule, mașină mică; Ascultă, neică, ce-ți spun; Frunzuliță viorea; Iar îmi bate la fereastră nukul; Mă vorbesc vecinele** și alte cântece de petrecere. În prezent doamna Caluta cred că imprimă în continuare, concertează și se bucură de un succes binemeritat.

I. L.: De atunci, de când am auzit-o noi, au trecut cam vreo zece ani. Cu cine profesează ea acum, cu cine cântă în timpul de față? În fond, cum ați cunoscut-o Dvs. și cum a ajuns în Bucovina?

D. O.: Am cunoscut-o cu vreo 15 ani în urmă, poate și mai mult, prin anul 1984. Am întâlnit-o când îmi făceam studiile la școala de muzică din Bălți. Atunci ea cânta în orchestra de muzică populară din Sângerei, fostul raion Lazo, actualmente raionul Sângerei, Republica Moldova.

Am ascultat-o apoi în 1986, la un concurs al interpreților de muzică populară din Moldova. Eu făceam parte atunci din formația „Doina Moldovei“, ulterior orchestra „Moldova“, în frunte cu dirijorul Vasile Goia. Având un succes mare și un talent veritabil, Luminița Caluta a fost invitată ca solistă în orchestra „Doina Moldovei“. Astfel ne-am cunoscut.

I. L.: Poate și acum deține locul de solistă în vreo orchestră prestigioasă din Moldova. Oricum, să știți că a fost un moment propice pentru muzica din Bucovina, mai ales dacă ne amintim de frumoasele piese pe care le-a interpretat atunci și la care Dvs. ați făcut un aranjament muzical atât de ingenios și original, în special la piesa **Sanie cu zurgălăi**. Să știți că au rămas în memoria bucovinenilor până astăzi acele frumoase treceri și modulații, ascunzișurile nebănuite ale acestei melodii vechi românești, originalitatea pe care dumneata ai putut-o imprima liniei melodice și pe care solista Luminița Caluta o completa de minune prin interpretarea ei.

D. O.: Da, sigur, am colaborat cu mai mulți soliști. Mai ales prin anii 1984, când eram în orchestra „Lăutarii“. Pe parcurs de vreo opt ani de zile am colaborat

cu mai multe orchestre și am cunoscut mai mulți soliști și instrumentiști de forță pe care nu i-am uitat până astăzi. Cu cernăuțenii au colaborat de fapt mulți soliști dintre cei mai talentați, cum au fost, Dumnezeu să-l ierte că s-a prăpădit, trompetistul Valeriu Hanganu, soliștii Ion Boldumea, Victor Dubenco, care se află acum la New York și mulți alți talentați muziceni. Printre ei vreau să-l numesc pe Veaceslav (Slavic îi spuneau toți) Tănase, virtuosul țambalașiu, neîntrecut în măiestria sa până astăzi, solist în ansamblul „Lăutarii”, și alți muzicieni – prea mulți ca să-i pot enumera aici și acum pe toți. Talente foarte mari pe care nu-i pot uita până astăzi.

I. L.: Da, vă înțeleg, talente adevărate și împrăștiate, din păcate, pe toate meridianele lumii. Și dacă vorbim despre meridianele lumii – atunci aș spune că e tristă, într-un fel, pentru bucovineni această condiție a vieții, această lege dură a vieții – înstrăinarea de meleagul natal – din care motiv dialogul între ei este atât de rar. Mai ales cu un bucovinean ca Dan Onofreiciuc, care, în pofida celor 9–10 ani ce s-au scurs de când a plecat de pe meleagurile Bucovinei, tot bucovinean a rămas, poate undeva și mai convins în suflet decât era, revenind acum într-o vizită pe locurile copilăriei. Ce-ați putea spune de condiția existenței care vă desparte de meleagurile natale? Orice s-ar spune, aici v-ați petrecut copilăria, adolescența, o parte din tinerețe și nu se poate să vă lase indiferent ceea ce se numește dorul de casă.

D. O.: Cu nostalgie în suflet mărturisesc că America e departe. Dacă ar fi acolo unde e Austria sau Germania ar fi mai ușor de colaborat cu muzicienii de aici, de acasă. Cu cât e mai departe America, cu atât mai puternică e nostalgia care ne bântuiește sufletele. Distanța în raport cu dorul s-au așezat direct proporțional.

Am venit cu mare bucurie după nouă ani de înstrăinare, după nouă ani de muncă pe tărâmul culturii acolo, peste ocean. Aș spune că omul la depărtare mare de meleagul natal, la depărtare de familie, de prieteni, de tradiții, de limbă și de muzica poporului său începe să înțeleagă mai bine ce înseamnă a fi bucovinean, ce înseamnă a fi bășinaș al unui astfel de meleag blagoslovit de Dumnezeu, cum este Bucovina.

I. L.: Frumoase cuvinte și care merg la suflet în primul rând. Bineînțeles, fiecare om acolo unde s-a născut, unde a crescut, îi este probabil cel mai drag loc de pe pământ. Nu mai spun că Bucovina, de una singură, este un meleag frumos și atrăgător, chiar dacă nu ai avea-o la inimă ca meleag natal.

Dragă Dane, ai văzut o lume întreagă, după câte știi și după câte sper că o să ne povestești. Observ, deci, că sentimentul pentru Bucovina a rămas tot același, statonic și drag sufletului tău.

D. O.: Da, așa este și mă mândresc cu aceasta. Între timp, îmi și mai aduc aminte un moment de învățătură pentru mine din perioada când eram copil. Mi-o spune un muzician în vârstă, care m-a și îndrumat un timp în domeniu. Eu eram de vreo 13–14 ani atunci, el avea vreo 60–65 de ani. Într-o zi mi-a spus: „Niciodată să nu te cobori mai jos de cum ești. Și niciodată să nu te ridici mai sus de cum ești în stare. Niciodată! Acest lucru n-o să ți-l spună nimeni. La momentul în care ai să înveți să faci aceste lucruri, atunci o să-ți știi valoarea adevărată”.

I. L.: Cred că ai însușit aceste adevăruri de multă vreme, e de fapt ceea ce faci toți anii la rând, de când te cunosc. Mi se pare că este o bună bucată de vreme de când te cunosc. Să socotim împreună. Or fi vreo douăzeci de ani de când te cunosc? Cred că da, cu siguranță că sunt. Dar să revenim. Vorbeam despre lucrurile

frumoase. Atunci când le rostești într-o formulă laconică, cum obișnuiești dumneata, ele sunt și cele mai inspirate și cele mai atrăgătoare.

D. O.: Da, adevărat este, laconismul este un dar. Însă vreau să mai menționez că uneori, chiar și cei mai talentați oameni nu sunt obișnuiți să caute și să găsească cu precizie rostul lor în ceea ce fac. Probabil trebuie să te cunoști bine pe tine însuși. Frumos spuneau latinii: *Cognesce te ipsum*. Trebuie să privești la tine însuși din mai multe unghiuri, să știi a privi în felul acesta. Într-un cuvânt, trebuie să-ți știi locul în toate împrejurările vieții, dar mai ales atunci când faci artă. Sunt mulți muzicieni buni, de exemplu, care nu-și știu locul în ierarhia valorilor. Aspiră la ceva mai sus decât sunt ei înșiși în realitate.

I. L.: Câștigă un loc în ierarhie și pierde, în același timp, ceva mai important.

D. O.: Cred că pierde contactul cu sine însuși în realitate.

I. L.: Și, probabil, cu nervul muzicii, dacă sunt de profesie muzicieni.

D. O.: Cu personalitatea însăși, mai curând. Are o mare importanță dacă omul își știe locul lui în ceea ce face.

I. L.: Mi-amintesc, adeseori, de convorbirile noastre în care menționați că ai avut posibilitatea să concertezi mult cu formațiile din Chișinău. Ți-au rămas momente impresionante pe care memoria le păstrează până astăzi de la concertele pe care le-ai avut cu colegii din Chișinău?

D. O.: Sigur. Am colaborat cu multe orchestre, începând cu „Ciocârlia“ de la Eđineț, care a fost condusă de Ion Popov, cred că o conduce și până în ziua de astăzi. O amintire din tinerețe, care nu poate fi uitată, este colaborarea cu Dumitru Ciobanu, un violonist de clasă înaltă, încadrat în această orchestră. Bătrânul Dumitru Ciobanu, așa-numitul între noi muzicienii „moș Metiu“, m-a inspirat cu adevărat la începutul carierei mele de interpret. El a fost solist la ansamblul „Ciocârlia“ mulți ani la rând. A fost îndrumătorul multor artiști mari, care și-au făcut un nume în lumea muzicii, ca, de exemplu, Nicolae Botgros, Caro Airapetean. Toți aceștia au trecut prin filtrul, prin moara lui moș Metiu, au făcut școala lui Dumitru Ciobanu și au ajuns mari muzicieni. Bătrânul Dumitru Ciobanu avea doi feciori: Anatolie Ciobanu, țambalagiu și pianist, și Ion Ciobanu, care a fost și este unul dintre cei mai buni braciști din Moldova. Braciul este un instrument muzical numit și violă. Un instrument intermediar între vioară și violoncel, care ține funcția de acompaniament, ține secunda în acompaniamentul melodiei. Deci îi zice braci în lumea muzicii, iar cel ce cântă la el e bracist. Ion Ciobanu a fost bracist la multe ansambluri din Moldova. El a colaborat cu Caro Airapetean, cu „Lăutarii“ cei vechi, cu orchestra „Joc“ în decurs de vreo două decenii și mai bine.

I. L.: Ce aveți în vedere când spuneți „Lăutarii“ cei vechi?

D. O.: Când spun „Lăutarii“ cei vechi mă gândesc la orchestra condusă de violonistul Mircea Oțelu. Printre ei era și marele violonist Caro Airapetean din Armenia.

I. L.: Despre Caro desigur că o să avem o pagină aparte și chiar aș dori să vă întreb mai multe despre acest violonist. Se pare că CD-ul dumneavoastră care s-a produs cu doi-trei ani în urmă și pe care l-ați intitulat *Tribute To A Friend* (*Tribut pentru un prieten*) a fost inspirat din aprecierea și dragostea pe care i-ați purtat-o. După câte am înțeles din corespondența semnată de irlandeza Sharon

Presley Gnau și intitulată *A Fitting Tribute to A Friend* (*Tribut potrivit pentru un prieten*), care a apărut în revista americană „City Magazine”, July 2001, p. 47, 52 (Roanoke, Virginia, USA), amintirea celui care a fost Caro Airapetean v-a inspirat să numiți astfel CD-ul pe care l-ați scos. E momentul potrivit să spuneți câteva cuvinte despre cel dispărut.

D. O.: Noi îl numeam Caro Airapetean, dar numele lui adevărat era Garo Hayrabedian. Născut la Erevan, violonist de cea mai înaltă clasă din câți am cunoscut, care a cântat toate genurile de muzică. Inspirat de muzica populară românească, el a venit în Basarabia să facă muzică. A venit să învețe de la muzicienii din Basarabia. A cântat în orchestra „Lăutarii”, pe timpurile când aici era solist Nicolae Sulac. A înregistrat un progres extraordinar în înțelegerea și interpretarea muzicii românești. S-a întors în Erevan și a devenit un simbol al muzicii mai multor popoare. A contribuit la dezvoltarea ariei de întrebuițare a viorii în orchestrele din Armenia, deoarece acolo instrumentul național este zurnaua, un instrument de suflat, apropiat flautului sau oboiului. Odată cu întoarcerea lui în Armenia, vioara și-a căpătat semnificația ei adevărată, ca regină a instrumentelor. El a ridicat arta de a cânta la vioară la înălțimi nebănuite. Cânta toate genurile de muzică populară a țărilor din bazinurile Mării Negre și a Mării Mediterane. Caro a cântat ungurește, Caro a cântat românește, Caro a cântat românește țigănești, Caro a cântat jazz, a cântat muzică populară.

Mi-amintesc că prin anii 1986–1987 am avut un turneu de vreo zece zile în Erevan cu orchestra „Moldova”, la pupitrul dirijoral al căreia se afla maestrul Simion Duja. Am concertat cred că la Centrul de Sport din Erevan, într-o încăpere de vreo 6–7 mii de locuri. Am cântat atunci împreună cu orchestra simfonică și cea a Radioteleviziunii din Armenia, în care Caro era solist violonist. Atunci el a cântat cu noi, cu orchestra noastră, ca solist. A fost o colaborare de neuitat. Am cântat cu dânsul câteva zile, ca doi prieteni, ca doi muzicieni care se înțeleg cel mai bine. Atunci când orchestra repeta în scenă, noi ne împărtășeam în culise fiecare cu muzica lui. Ne dăruiam muzica unul altuia, fiecare cât o avea în suflet. Dânsul fiind mai în vârstă, a avut de împărtășit mai mult. A făcut-o cu mărînimie, lăsându-mi niște amintiri care nu se șterg nici astăzi din memorie. În acele zece zile am învățat mai mult decât te învață o școală în decurs de ani de zile.

I. L.: Ce s-a întâmplat cu el, cum s-a stins din viață?

D. O.: Date concrete nu avem, dar după cum am auzit a decedat, probabil, în Egipt sau Siria. Asta se întâmpla prin 1997 sau 1998.

CD-ul lui Dan Onofreiciuc.

I. L.: Acest lucru cred că v-a îndemnat la o datorie de suflet, motiv pentru care ați și scos CD-ul pe care i-ați consacrat, ca unui prieten adevărat. V-a reușit această imprimare așa cum ați vrut?

D. O.: Cred că acest disc ar fi putut fi și mai bun, însă pentru cel care îl va asculta, sper să-mi înțeleagă din gândurile care am vrut să le redau prin interpretarea acestor melodii bine cunoscute. Folosindu-mă de ocazie, aș vrea să exprim mulțumirile mele și pe această cale chitaristului american Andy Friedman, cu care am colaborat și m-am înțeles atât de bine.

I. L.: Stimate Dan Onofreiciuc, să mai revenim puțin la articolul care a apărut în „City Magazine” din Roanoke (Statul Virginia), în care se menționează, printre altele: „Adam Onofreiciuc, împreună cu talentatul chitarist Andy Friedman au modelat artistic o paletă sonoră plină de culori a diferitelor influențe culturale într-un colaj impresionant de muzică plăcută. Noul CD este de asemenea o culmi-nație a unui vis și a unor speranțe, care au încolțit în mintea lui Adam Onofreiciuc încă de când era copil” (Sharon Presley Gnaou, *A Fitting Tribute to A Friend [Tribut potrivit pentru un prieten]*, în „City Magazine”, July 2001, p. 47).

Vă rog să spuneți în acest context câteva cuvinte și despre orașul în care locuiți.

D. O.: Da, am fost plăcut impresionat când a apărut acest articol. Mi-am văzut niște gânduri împlinite și mă bucur. Revista „City Magazine” este o publicație lunară, una dintre cele mai citite în Roanoke. Toate evenimentele culturale din Statul Virginia sunt reflectate aici. Este o revistă-cheie de cultură.

Cât privește orașul Roanoke, pot să vă spun că este una dintre urbele cele mai muzicale de pe coasta de est a Americii. Avem orchestră simfonică, operă, balet. Există nenumărate ansambluri de jazz și de folclor. Aici se organizează festivaluri internaționale de muzică folclorică, festivaluri de jazz și alte diverse manifestări culturale. De asemenea și multe concursuri de patinaj artistic. Este un oraș liniștit, care îmi place și pe care l-am îndrăgit.

I. L.: Și ca să revenim la discul dumneavoastră, tocmai vroiam să vă întreb dacă nu cumva vreuna dintre melodiile imprimate pe CD-ul *Tribut pentru un prieten* vă aparține.

D. O.: Nu vreau să spun că îmi aparține vreo melodie. Poate că am trecut unele pasaje cunoscute prin sufletul meu, dându-le o altă haină sonoră, o altă viziune. Adevărat că sunt niște aranjamente melodice care îmi aparțin. În rest, sunt melodii cunoscute. Nu sunt un compozitor, însă cred că dacă un muzician poate să facă un aranjament fericit la o melodie veche, să adauge la ce este bun ceva și mai elegant, atunci are de câștigat atât melodia cât și ascultătorul.

I. L.: Da, se percepe o trecere printr-un filtru ce ține de suflet a unor melodii, care au căpătat în interpretarea dumitale o haină nouă, o sonoritate revigorată. Chiar și *Hora Dance (Hora staccato)* (piesa nr. 2) de Grigoraș Dinicu are unele stilizări originale. Nu mai vorbesc de romanța *Russian Romance (Romanța rusească)* (piesa nr. 9) de Piotr Tchaikovsky, unde se simte atâta eleganță în linia melodică și unde într-adevăr te identifiți cu adâncă pasiune sufletească a marilor artiști ruși Tchaikovsky și Pușkin. Considerăm că ai excelat și în interpretarea melodiilor *Armenian Bridal Song (Cântec armean de nuntă)* (piesa nr. 7) și *Tribute To A Friend (Tribut pentru un prieten)* (piesa nr. 15), unde recunoștița dumitale față de cel care a fost Caro-Airapetean te-a făcut să te depășești în inter-

pretare. CD-ul este o reușită, pentru care vă felicit din suflet.

D. O.: Și eu vă mulțumesc și mă bucur dacă am reușit să fac ceva care să placă. Să știți că am imprimat aceste melodii cu toată dragostea, după cum le-ar fi imprimat însuși Caro...

I. L.: Aș vrea să vă pun acum o întrebare care e mai puțin obișnuită, și anume, cum se întâmplă sau cum explicați faptul că ați cunoscut atâtea personalități remarcabile din lumea muzicii, cu care ați avut norocul să colaborați. Or, depărtarea dintre Erevan, Chișinău, Cernăuți, București, Budapesta sau Paris poate fi simplificată doar prin formula muzicii, nu-i așa? În fond, care este steaua ce vă călăuzește în muzică, ce vă ține totuși în albia muzicii, de ce trăiește muzica în dumneavoastră? Ați pornit de la folclorul bucovinean sau muzica clasică v-a preocupat de la bun început?

D. O.: Am pornit de la muzica bucovineană. Am pornit de fapt de la maestrul Iurie Bleșciuc, de la dumnealui au pornit toate căile mele spre muzica mare. Apoi întâlnirea mea cu Sandor Lakatos de la Budapesta, în iarna anului 1985, a adunat atâtea muzică în mine, încât simt și acum acea vrajă a interpreților cu adevărat mari pe care am avut norocul să-i întâlnesc în calea mea. Acest celebru violonist face parte dintr-o dinastie a celor opt primi virtuozii ai Ungariei. L-am ascultat cum cânta vreo trei ore la rând. Am auzit de asemenea imprimările lui Sandor Dely Lakatos, fiul lui Sandor Lakatos. Și alt descendent, din cea de-a opta generație de muzicieni Lakatos, Roby Lakatos. Cuvintele sunt de prisos pentru a aprecia arta acestor interpreți. Întâlnirea pe care am avut-o cu acest violonist fantastic, la Budapesta, mi-a marcat memoria. Așa o seară nu se uită niciodată. Aș zice că ultimul Lakatos, acest mesager al muzicii multor popoare, a șters granițele care ne despart. Un astfel de muzician nu are nevoie de nici un fel de viză în pașaport pentru a trece de la folclorul unui popor la altul. Reiese că cel mai mare diplomat din lume este muzica.

Fiind atunci la vârsta de 23-24 de ani, pentru mine a fost o revelație și o încurajare, un îndemn pentru anii ulteriori. Mai amintesc aici și fericita colaborare cu acordeonistul Petre Baranciuc, care se află la Paris. Cu trei ani în urmă l-am întâlnit acolo, el formând o echipă cu un alt acordeonist din Chișinău, Victor Coman, cu contrabasistul Dumitru Robot și strălucitul clarinetist Valeriu Tacu, toți împreună cu care, în opt zile la Paris, am trăit o altă revelație, produsă de aceeași veșnic neschimbată chemare – muzica. O întâlnire după zece ani de despărțire.

După asta aș menționa muzica de peste ocean, pe care am ascultat-o și unde am avut ocazia să cânt cu mari maestri, ca chitaristul Andy Friedman, cu chitaristul Henry Brostovsky și cu pianistul Vladimir Kromin, care a studiat la Simferopol și cu mulți alții. Am colaborat cu orchestre de muzică pentru clesmer,

1. **Serenade in D Major** (anonymous)
2. **Hora Dance** (G. Dinicu)
3. **Waltz Pizzicato** (Fritz Kreisler)
4. **Mandolin Song** (Kiazim)
5. **Spooky Wooky**
(Trad. Arr. by A. Onofreichuk)
6. **Romance in C Minor**
(Burdin. S. Luncevicli)
7. **Armenian Bridal Song**
(Caro Atrapetian)
8. **Gipsy Song**
(N. Stanescu, A. Onofreichuk)
9. **Russian Romance**
(P. Tchaikovsky)
10. **Jean Marc Swing**
(Arr. by V. Fomkins, A. Onofreichuk)
11. **Abandonatta** (Bulanger, Pantazien)
12. **The Mail** (Tradițional)
13. **Balkanic Melody** (A. Onofreichuk)
14. **La Colaci** (Trad. Arr. by A. Onofreichuk)
15. **Tribute To A Friend** (A. Onofreichuk)

CD-ul lui Dan Onofreicu.

Un grup de muzicieni din Cernăuți la Budapesta. Al 3-lea din stânga (primul rând – violonistul Dan Onofreiciuc.

cu pianiști și chitariști brazilieni, muzicieni din Toronto, Canada. Țin în ultimul timp o strânsă relație cu muzicienii locali, de jazz, de la Real-to-Real și alții. O amintesc aici și pe violonista Barbara Montero, cu care am colaborat. Contrabasiști, muzicieni experimentați, pianiștii Jarry Sayers și Sussane, soția lui Jarry – muzicieni profesioniști, care urcă pe scenă aproape în fiecare zi.

I. L.: Vorbeam adineauri despre muzica clasică și despre interpretii ei emblematici. Vroiam să vă întreb în acest context despre artistul Sherban Lupu, celebrul violonist și profesor de vioară de la Universitatea Illinois (SUA). Îl cunoașteți, ați avut posibilitate să colaborați cu el?

D. O.: Din păcate, nu-l cunosc. Dânsul este stabilit la San Francisco, iar eu locuiesc pe coasta de est a Statelor Unite. N-am avut posibilitate să-l ascult în vreun recital. Tot ce am auzit despre el sunt informațiile din emisiunile radiofonice sau televizate.

I. L.: Maestrul Sherban Lupu, originar din Brașov, este, după cum spuneam, profesor de vioară la Universitatea Illinois și a fost concertmastru asociat la Opera din San Francisco. El este stabilit cu traiul de multă vreme în SUA. Sherban Lupu este membru al Asociației „George Enescu Chamber Players“. Laureat al premiului „Opera Omnia“ al Institutului Cultural Român și al premiului „Arnold Beckam“, acordat de Universitatea din Illinois. Doctor Honoris Causa al Universității din Cluj-Napoca, artistul Sherban Lupu are o dragoste nemărginită pentru țara în care s-a născut, un respect și o admirație profundă pentru muzica rurală și pentru interpretii ei profesioniști. În unul din interviurile sale el mărturisea: „Apropiindu-mă de rădăcini, mi-am dat seama că folclorul românesc de virtuozitate violonistică este strălucitor și inegalabil în lume“.

La sfârșitul lui iunie 2004, celebrul violonist și-a lansat la Muzeul Țăranului Român din București un CD, intitulat „Sherban Lupu și virtuozii țărani din România“, unde a susținut un strălucit recital pe viu cu lăutari din Maramureș, Țara Oașului, Bihor, nordul Moldovei (Bucovina), Muntenia și Oltenia. Acest proiect, CD-ul și concertul susținut cu cei mai buni dintre lăutarii români în viață, este o urmare a îndelungatelor eforturi ale maestrului în cadrul muzicii enesciene și al celei a lui Bela Bartok.

Sherban Lupu este cu siguranță violonistul emblematic care deschide secolul al XXI-lea cu o viziune de interpretare a muzicii românești cu totul aparte, mizând pe profesionalism, profunzime și tehnică. Poate unicul dintre muzicienii contemporani, care fiind un violonist de formație clasică, este preocupat de mondializarea tezaurului violonistic românesc.

D. O.: Mulți mă întrebă de ce apropierea mea de muzică, de vioară este diferită ca cea a altor muzicieni.

I. L.: Adică relația, intimitatea dumneavoastră cu instrumentul. Și eu aș vrea să vă formulez această întrebare. Care este relația dumneavoastră personală, intimă, cu vioara, cu această regină a instrumentelor?

D. O.: Este o întrebare care de mulți ani aș dori s-o discut cu cineva, mai ales cu muzicienii care au tendința de a fi în competiție sau măcar cu vreun prieten al muzicienilor, cum sunteți dumneavoastră.

I. L.: Încântat de aprecierea dumneavoastră la adresa mea, însă aș vrea să revin la întrebare. Cum v-a cucerit acest instrument și cum ați reușit să fiți dominat pe parcursul întregii dumneavoastră tinerețe de această cutie fermecată?

D. O.: Mulți muzicieni profesează respectând forma. În majoritatea cazurilor, însă, instrumentul „tușeste“. E parcă pus la o muncă silnică.

I. L.: Are ftizie instrumentul uneori, asta vreți să spuneți, nu-i așa?

D. O.: E bună remarca. Însă această boală poate fi învinsă cu anii și experiența acumulată. Este o problemă foarte delicată, care nu se predă uneori nici în școală și nici în instituțiile superioare de muzică, ci se însușește odată cu trecerea anilor și cu faptul bine demonstrat: toată dragostea față de instrument se conjugă cu o muncă titanică, peste care nu poate să treacă nici un interpret de valoare. Apoi, o mare importanță o are experiența colaborării, contactul cu interpreți de valoare, de la care ai ce învăța.

Aș zice că modelul de competiție în muzică nu e cea mai bună și reușită cale de a deveni muzician. Chiar și la profesioniștii de pe scenă. Desigur, nu suntem împotriva concursurilor, însă o competiție de altă natură, care ia uneori amploare între muzicieni nu e prea sănătoasă. De a cânta la vioară sau la un alt instrument, pian, acordeon, nu ar trebui să constituie o competiție în sine, o alergare la o sută de metri cu bariere, ci un dialog intim cu acest instrument. Profesorii și maestrul experimentați ar trebui să ia în vedere acest lucru, fiindcă în concepția copilului rămâne imprimată întrecerea între persoanele care fac același lucru, în cazul dat între aceia care cântă la vioară. Prin întrecere se produc mulți muzicieni și astfel rămân doar cu această concepție și mai departe în viață, fără a medita asupra unei modalități originale, artistice dacă vreți, de a reda o bucată muzicală. Când un muzician bine școlit devine deținătorul premiului întâi la o alergare de o sută de metri cu bariere, metaforic vorbind pentru muzicieni, acesta nu se poate compara cu un violonist care este pregătit sau destul de inspirat pentru a da viață unei romanțe, de exemplu, care să meargă la inima ascultătorului. Or, la interpretarea unei romanțe sau a unei doine nu cred că se poate lua premiul întâi la sută de metri cu bariere. De aceea vreau să menționez că ar fi bine să se predea la copii noțiunea care se rezumă, după părerea mea, la postulatul că muzica vine din suflet și nu din competiție. Astfel multe talente, care se pierd, se consumă în zadar, mistuiți de patima și febrilitatea competiției, ar putea fi salvate pentru marea muzică.

I. L.: Și nu ar fi ucise chiar în fașă.

D. O.: Exact.

I. L.: Așadar, dacă rezumăm cele spuse, relația dumneavoastră intimă cu vioara nu constă în competiția de a fi primul în interpretare, ci această interpretare, care devine pînă la urmă artă, trebuie să treacă mai întîi prin sufletul celui care ține arcușul în mână.

D. O.: Da, așa ar trebui să fie, muzica trebuie trecută de acolo de unde pornește – din centru – prin suflet, prin filtru și degetele care trebuie să o redeie exact, în concordanță deplină cu îndemnul sufletului, trebuie s-o facă nu în favoarea competiției, ci ascultând de chemarea inspirației, pornită din dragostea pentru muzică, din profunzimea sentimentului, conjugate cu perfecțiunea și exactitatea interpretării.

I. L.: Extrem de interesantă gîndirea dumneavoastră în ceea ce privește felul de interpretare, modul de interpretare, viziunea fiecărui artist și apropierea lui de lucrarea pe care trebuie s-o interpreteze. Mă gîndesc în acest moment la maniera de interpretare a lui Rahmaninov a unor bucăți din Chopin sau Schumann. El proceda fără să acționeze pedala la pian, pentru a scoate, de exemplu, un legato sau un staccato. În același timp, un pianissimo sau un forte (mezzo-forte) le realiza atît de strălucit, nu numai datorită întinderii mâinilor și a atacului elegant al degetelor, ci și cu intuiția interioară de mare artist. E pe aproape această tehnică și pentru vioară?

D. O.: Exact, e un secret pe care ar trebui să vi-l divulg, mi l-au transmis și mie alții, printre care maeștri mari. Când violonistul ia arcușul în mână nu trebuie să aibă senzația că a luat un instrument mort în mână, o șurubelniță sau altceva. Adevărat, arcușul este și el un instrument fizic, dar pe care trebuie să știi să-l poți domestici.

Unii muzicieni cîntă pentru prestigiu și alții de frica competiției, după cum am mai spus. Și unii și alții nu cred că ar avea dreptate, și la unii și la alții se cuibărește frica în suflet. Și atunci cînd sufletul este stăpînit de frică, el nu poate prinde aripi. Sufletul nu ar trebui să fie prieten cu frica, mai ales la muzicienii interpreți.

I. L.: Am înțeles ceea ce ai vrut să ne sugerezi, și anume, că în muzică libertatea are o mare importanță. Ca, de altfel, și în alte activități creatoare.

D. O.: Păi muzica de la libertate și vine. Dacă la alte instrumente muzicale degetele vin în contact direct cu claviatura, atunci la vioară e mult mai complicat. Sau la violă, violoncel, la contrabas. Există o relație: arcuș-coardă-degete și gînd. E o sincronizare a cîtorva factori, care trebuie să funcționeze cu precizia unui mecanism de ceas. Ca un ceas elvețian. De aceea vorbeam de o depășire a fricii și a stării de competiție. Rămăși la nivelul acestor stări de lucruri, muzica pură este ucisă. De altfel, remarcă pe care o făceam în legătură cu aceste taine ale viorii nu o întîlnim la fiecare pas. Măiestria vine greu, dacă vine pînă la urmă.

I. L.: Ați dat un sfat muzicienilor, o remarcă în numele muzicii și cred că faceți de-o viață acest lucru, explorând tainele artei de a cînta la vioară.

D. O.: Sper că în viitor, cine o să aibă curajul de a înțelege aceste lucruri, se va elibera de un mare beteșug. În momentul cînd muzicianul se eliberează de starea de frică în fața instrumentului și de starea de competiție, apropierea de instrument devine alta, frica dispăre și interpretul e pe cal alb. Aș putea da și o com-

Violonistul Dan Onofreiciuc și pianistul Vladimir Kromin (Roanoke, SUA).

parație. Așa cum un călăreț are un cal alb și dacă se teme de el, îl mângâie doar, îi dă de mâncare, îl îngrijește și niciodată nu-l încalecă. Așa și un violonist care are o vioară veche, nobilă, și niciodată nu cântă la ea liber, inspirat.

Frica de a încăleca un cal alb e mare, riscul de a nu-ți frânge șira spinării e și mai mare. Riscul este mare, dar și merită. Beteșugul și riscul trebuiesc depășite. Realitatea este că acest lucru necesită ani de zile de experiență, curaj și muncă titanică. Dacă depășești aceste neajunsuri, ajungi unde ți-ai pus în gând, te ascultă lumea cu drag, iar dacă nu le depășești, rămâi pentru toată viața cu gelozia că cineva a cântat mai bine decât tine. Leacuri pentru bolile de acest gen sunt un profesor bun, un îndrumător adevărat și exercițiul zilnic. O disciplină de fier și o muncă enormă.

Un prieten al meu, ca să facem și o glumă, spunea adeseori: „Băieți, scoateți-vă mânușele de pe mâini și cântați“. Cine are curajul, posibilitatea și puterea de a scoate aceste mânuși, acela cântă cu adevărat.

I. L.: Dragă prietene Dan, acum aș vrea să atac o întrebare care mă tulbură de mulți ani. Și anume, este vorba despre dinastiile de muziceni din Bucovina. Știm cu toții că în Țara de Sus a Moldovei au existat, începând chiar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, mai frecvent însă în secolul al XIX-lea, dinastii întregi de lăutari. Acum, când am pășit peste pragul secolului al XXI-lea, am certitudinea că discut cu unul dintre ultimii descendenți ai lăutarilor de odinioară. Ce binevoiește să spună Dan Onofreiciuc despre muzica lăutărească de la noi, din Bucovina. Mai continuă ea o tradiție sau nu?

D. O.: Eu cred că da. Tradițiile lăutărești au început să se revigoreze la noi în Bucovina cu vreo 40-50 de ani în urmă. Tradițiile mari, influențele mari, care s-au

reluat peste arcul anilor, nu au putut să dispară definitiv. Ele au putut fi reluate și revizuite de lăutarii cei mai aproape de noi în timp. Să ne aducem aminte de regretatul violonist Ion Drăgoi, de violonistul Mihai Botofei, de violonistul Florea Ciocă, să ne aducem aminte de țambalagiul Tony Iordache. Eu cred că astfel de talente se nasc rar și lasă o urmă pe pământ. Apoi au venit Dumitru Ciobanu de la Edineț, despre care am mai amintit, succesorul lui Ion Popov. Și în cele din urmă, ajungem și la bucovineni. Aici îl amintim în primul rând pe Iurie Bleșciuc. Din capul locului vreau să menționez că muzica lăutărească din Țara de Sus a Moldovei, cum ați numit-o, cunoaște în maniera ei de interpretare influența unor astfel de muzicieni ca Sandor Lakatos din Ungaria, cunoaște influențele muzicii bulgarilor și a sârbilor, a unui Radimir Tokici, Gora Dughici, care și-au adus contribuția lor în tradiția lăutărească, preluată în parte și de lăutarii din Țara de Sus a Moldovei. În acest context nu trebuie să uităm și de influența stilului interpretativ preluat de la Chișinău, de la un Dumitru Blajinu, Nicolae Botgros, Ignat Bratu și mulți alții. Apoi bucovinenii despre care am vorbit mai la început. Trompetistul Gheorghe Grosu din Mologhia, care a făcut foarte mult pentru Bucovina și, desigur, un învățător care ne-a îndrumat pe noi, pe toți – violonistul Ion Cocea de la Voloca, și care are un fecior, Lucian Cocea, solist violonist, și în același timp al doilea dirijor în orchestra „Fluieraș”. Apoi fiica lui Ion Cocea, Dina Cocea, cunoscuta actriță din Chișinău, de o profundă factură lirică și dramatică. Și nu în ultimul rând, instrumentiștii din Hlinița, muzicienii din Crasna, de la Horbova și Herța, din Voloca, despre care am mai amintit, din satele din împrejurimi și din Cernăuți.

I. L.: Este acea dinastie, vreți să spuneți, care formează familia înaintașilor sau a celor din generația lui Dan Onofreiciuc? Există, așadar, o tradiție lăutărească, preluată și perpetuată de către instrumentiștii de astăzi?

D. O.: Desigur, tradiția în primul rând, fiindcă dacă vorbim despre dinastii, nu fiecare familie este o familie de lăutari din tată-n fiu, ci doar ici-colea, în unele familii a apărut câte un instrumentist de forță, care formează, în ultimă instanță, marea familie-dinastie a lăutarilor în general.

I. L.: Dacă ne gândim la dinastiile adevărate de lăutari, nu întâlnim des astfel de familii ca cea a lui Grigoraș Dinicu sau altele. Talentele nu descind neapărat numai din dinastii.

Mă gândesc și îndrăznesc să vă întreb care sunt începuturile muzicale ale familiei Dan Onofreiciuc, de unde a pornit el și cine i-au fost dascălii viorii?

D. O.: Muzicienii pe care i-am numit mai sus sunt acei cu care am venit în contact când am început și eu să cânt, la vârsta de 10–13 ani. Întâi am cântat cu cei din Voloca, cu Ion Poclitar, cu Gheorghe Grosu din Mologhia și cu fratele meu drag, violonistul Ioniță Onofreiciuc, cu țambalagiul Ilie Onofreiciuc, cu care nu suntem rude apropiate, cu toate că purtăm același nume. Familia Onofreiciuc poate nu constituie o dinastie întregă, însă suntem trei frați care am devenit muzicieni: Ioniță, Cornel și cel care vă vorbește.

În copilărie cântam pe la nunți, după cum spuneam. Acolo să știți că se călesc adevărații lăutari. Acolo se antrenează și urechea celor care o au cu adevărat. Cea mai bună școală de maturizare a unui lăutar a fost dintotdeauna cântările cu orchestra la nunți și la diferite alte petreceri. Ele erau un fel de Scylla și Caribda pentru viitorii interpreți. Dacă un instrumentist le trecea cu bine, înseamnă că el putea să-și croiască un viitor și în arta interpretativă. Nu mai spun că aici orice muzicant avea posibilitatea să-și descopere și calitățile sale umane. Și iarăși îl invoc pe muzicantul Gheorghe Grosu, trompetistul emblematic din Mologhia, despre

care am mai amintit nu odată. Dânsul nu a părăsit muzica nici atunci când a rămas fără ambele picioare. Am cântat cu el când era sănătos, apoi când era fără un picior și atunci când nu avea ambele picioare. Era un om extraordinar. În tinerețea lui fusese dirijor de orchestră militară în România. Apoi s-a stabilit în Mologhia lui dragă. Am învățat multe lucruri de la el. Pe la vârsta de treisprezece ani ai mei dânsul îmi prezicea că voi ajunge muzicant. A spus-o cu profeție. De atunci am învățat un lucru pe care vi l-am destăinuit mai înainte, adică acela de a-ți cunoaște valoarea prin muncă și de a-ți ști locul tău exact în ceea ce faci, clasamentul tău personal. El m-a învățat cum să înfrunt umilinta și cum s-o înving în meseria de muzician. Din acel moment am luat-o foarte în serios și cred că și astăzi mă conduc după această lege: dacă muncești cu adevărat și ai har de la Dumnezeu, atunci poți învinge. „Capul plecat, sabia nu-l taie“ în muzică nu are nici un sens. Aici trebuie să lupti și dacă ești înzestrat cu talent și pe deasupra muncești enorm, trebuie să învingi până la urmă.

De la stânga la dreapta: Cornel Onofreiciuc, Dan Onofreiciuc, Andy Friedman (Roanoke, SUA).

I. L.: Ce puteți spune despre violonistul Ilie Miskiy. Vorbeam despre muzicienii din Cernăuți și nu se cade să trecem peste acest talent, care a îndrumat mulți violoniști tineri.

D. O.: N-am avut nici odată ocazia, din păcate, să cânt cu dl. Miskiy. Știu că este un muzician de categorie superioară. Soarta nu ne-a oferit posibilitatea să ne întâlnim pe o singură scenă. El a cântat cu mulți dintre muzicienii bucovineni pe care i-am menționat. Eu nur am avut ocazia să cânt cu dumnealui. Am cântat însă adesea cu Iurie Bleșciuc. La vârsta de 13-14 ani, cum vă spuneam, eu cântam pe la nunți cu o formație de instrumentiști din Voloca și din Cernăuți. În această formație domnul Bleșciuc cânta la trompetă. Din când în când lua vioara în mână, și atunci să vedeți minunea! Muzica trăia cu adevărat sub arcușul și degetele lui. Acele momente, când îl ascultam și cântam împreună cu el, mi-au slujit mai târziu de adevărat îndemn profesional. Nu pot uita momentele de înaltă trăire sufletească pe care le încercam atunci când îl auzeam cântând. El cânta din suflet, a fost și este foarte apreciat de noi.

Bucovina trebuie să se mândrească cu muzicanți așa ca Iurie Bleșciuc. La vârsta lui de 73 de ani are o performanță uimitoare. Își menține o formă, un stil în interpretare de invidiat.

Mă bucur foarte mult pentru această ținută a lui și îmi doresc și mie ca la o anumită vârstă să fiu în stare să cânt tot atât de bine.

Dacă ar fi să fac o apreciere, o ierarhizare a valorilor interpretative din Bucovina la ora actuală, ca simplu spectator, sigur că l-aș nominaliza pe Iurie Bleșciuc ca pe unul care deține înțâietatea în arta de a stăpâni vioara. Fără a lua în ecuație, bineînțeles, generațiile tinere. Tinerii mai au mult de învățat pentru a atinge performanța unui interpret cum este violonistul Iurie Bleșciuc. Cred că e timpul ca generațiile tinere să facă un rezumat, o estimare a adevăratelor valori.

I. L.: La întrebarea pe care vroiam să v-o formulez și la care dumneavoastră ați răspuns anticipat, referitor la faptul care ar fi primul între violoniștii din Bucovina la ora actuală, am primit deocamdată răspunsul unui spectator, bineînțeles, nu a unuia de rând, ci a unui spectator ales, rafinat. Acum am dori să auzim și răspunsul unui profesionist, al unui violonist.

D. O.: Răspunsul violonistului este următorul: dacă ați avut în vedere altceva, atunci eu am spus-o de la bun început că am lăsat competiția de mulți ani. Ca să mă înțelegeți mai bine, adaug că eu nu mă plasez nici pe locul întâi, nici pe locul doi, nici pe cel de-al treilea. Când omul e liber de competiție, el devine indiferent față de clasament. Atunci el cântă din suflet, liber, ascultând de chemarea inspirației.

I. L.: Domnule Dan, am discutat multe probleme în legătură cu arta sunețelor, ați ajuns la o vârstă a maturității ca artist profesionist, viața v-a oferit până acum, după câte am înțeles, posibilități poate unice de a întâlni oameni aleși, artiști mari, muzicieni de clasă, încât sunteți îndreptățit de a da un răspuns prompt și pe neocolite la o întrebare care se impune, i-a venit timpul în cadrul dialogului nostru.

Care este părerea Dvs. despre arta interpretativă românească, arta muzicii instrumentale de azi, din Bucovina. O vedeți pe o linie de ascendență sau o vedeți stagnând din atâtea și atâtea motive, mai ales acum, când cultura s-a plasat, din păcate, printre ultimele preocupări ale societății contemporane. Sau să zicem, muzica interpretativă s-a cam degradat, invadați fiind cu toții de zi cu zi de o manelizare totală a ariei intereselor noastre muzicale. În sfârșit, arta interpretativă românească din Bucovina mai are vreo perspectivă? O întrevedeți la orizonturi, va mai supraviețui?

D. O.: Aș zice că muzica în Bucovina, muzica interpretativă de aici, lasă mult de dorit. Mulți muzicieni au abandonat-o din motive diferite. Acoperiri fiecare are sau le invocă dacă nu le are. Justificări adevărate însă nu are nimeni.

Părerea mea este că muzicienii care merită să profeseze trebuie să lase la o parte acoperirile, diferitele invocații și scuzele care se pot inventa la fiecare pas și să se întoarcă la muzică. Eu sunt convins pe deplin că muzica este o artă care nu poate fi abandonată. O spun cu certitudine, eu care am trecut prin atâtea încercări și care am reușit să înving multe greutăți în numele acestei arte.

Or, după ce ai făcut 10-14 ani de școală și ai învățat ceva, nu găsesc o justificare pe care ai putea s-o folosești pentru a abandona această artă, la care s-a ajuns cu atâta efort și muncă. Și-apoi un muzician adevărat nu abandonează nicio dată muzica.

Avem talente extraordinare în Bucovina, avem un potențial pe care mai rar îl poți întâlni. Cred că totuși ceea ce ne lipsește nouă aici este subvenția, susținerea materială a muzicii. Însă vedeți dumneavoastră, asta a fost și este o problemă eternă. Pentru ca să trăiască, să aibă viață, muzica are nevoie de scenă. Scena, la rândul ei, are nevoie de susținere materială. În baruri, în cafenele și în buticurile

lui „badea Toadere”, de exemplu, muzica nu are nici un viitor. Ea are nevoie de scenă, de marea scenă. Scena e unicul loc unde se poate afirma muzica.

De ce nu înainteză acum, de ce s-a cam „stins viața falnicii” Bucovine muzicale, e greu de spus. N-aș putea spune exact ce s-a întâmplat, însă ceva se întâmplă. Lipsește un patronaj asupra muzicii. El trebuie să se restabilească.

Dacă boierii lipsesc, muzicanții nu mai au cui cânta, iar dacă boierii nu plătesc, muzicanții nu mai cântă. Or, în ziua de astăzi, vorba ceea, pe cât plătești pe atâta și se cântă. E trist, dar acesta este adevărul și noi trebuie să-l spunem deschis.

I. L.: Să mai umblăm pe la subtilități, cu permisiunea dumneavoastră. De aceea vom îndrăzni să întrebăm, cum a găsit violonistul Dan Onofreiciuc starea culturii, în general, din Bucovina, după o lipsă a domniei sale de 9–10 ani. La un clasament mai înalt sau la nivelul cum o știa când a plecat?

D. O.: Ca muzician aș dori să spun un cuvânt de încurajare pentru colegii și mulți dintre ei prietenii mei și nu să fac o analiză de caz. Aș adăuga doar un gând, care mi se pare a fi de primă urgență. Până nu s-a pierdut arta interpretativă de tot, ar trebui să se ia măsuri corespunzătoare. Doresc, după cum vedeți, să fiu de partea muzicienilor și nu a celor ce critică și invocă motive neîntemeiate.

Dacă aș ști că ajut muzica interpretativă din Bucovina rostind aceste cuvinte de încurajare, le și spun cu toată încrederea. Însă, în același timp, o știm cu toții foarte bine, că muzica, pentru ca să trăiască, are nevoie nu de cuvinte de încurajare, ci de susținere materială.

I. L.: Dragă Dane, ce înseamnă pentru tine talentul, este un lucru înnăscut sau este ceva muncit?

D. O.: Eu aș zice că este un dar de Sus, care este alimentat de o pornire lăuntrică, îmbinată cu o dragoste nemărginită pentru ceea ce vrei să faci și restul este muncă. Muncă cât încape, mai ales pentru un muzician. Munca, după cum se știe, stă la baza oricărui talent.

I. L.: Când a ajuns violonistul Dan Onofreiciuc să înțeleagă că de fapt nu mai are cale-ntoarsă de pe drumul muzicii. Muzica l-a ales pe el sau el a ales muzica?

D. O.: După 33 de ani de experiență. De fapt, dacă am lua distanța de la 7 ani până la 40, în jurul a câți îi am acum, atunci îmi rămân 33 ani de muncă, de căutări a unui stil de interpretare, a unui drum al meu, de preferință nebătătorit. Abia după 33 de ani de experiență muzicală am înțeles că viața mea nu ar avea nici un rost fără câteva ore de exercițiu în fiecare zi, fără muzica de toate zilele, fără scenă, fără prietenii muzicieni. Nu ar avea pur și simplu nici o valoare.

După părerea mea, fiecare muzician trăiește zilnic cu întrebarea aceasta, e tentat de ea în orice clipă. Face sau nu face să continui? Mergem mai departe sau ne oprim, avem destul?

Dar când privești înapoi și vezi că ai avut curaj și cineva te-a susținut, vezi niște rezultate concrete, atunci îți vezi de drum înainte. În acest moment neapărat mai intervine ceva. Dacă sufletul ți-e plin de muzică, tot ea, muzica, te împinge înainte. Și atunci te trezești că nu mai ai timp să abandonezi. Chiar dacă ai vrea. E o chemare tainică, interioară, muzica. Până la urmă înțelegi că asta îți este calea, soarta, distanța pe care trebuie s-o parcurgi.

I. L.: Maestre, din câte mai țin minte, din întâlnirile noastre vechi și pline de parfumul amintirilor, romanța deținea un loc aparte în repertoriul duminică. Oare a mai rămas și astăzi să te încânte, să te domine cântecul orășenesc, acest gen de chanson, care nu face altceva decât să aline sufletul și să-ți trezească amintirile?
De ce romanța?

**Din recital: Dan (Adam) Onofreiciuc (vioară), Andy Friedman (chitară)
(Roanoke, SUA).**

D. O.: De ce romanța, mă-ntrebați? În primul rând vreau să spun că ea trece prin suflet. Eu cred că romanța este unul dintre cele mai alese genuri din toate timpurile. Sau poate că mi-a venit timpul romanțelor, cu toate că nu înclin încă spre bătrânețe. Oricum, ea este genul meu preferat. Tot ce cânt trece prin suflet și se toarnă-n amintiri... Simt că în romanță îmi găsesc modalitatea de exprimare în ultimul timp.

I. L.: Romanța este o treaptă de evoluție pe care o atingeți în muzică sau este mai curând o chemare?

D. O.: În toată lumea se cântă romanța. Iar în lumea mare, romanța românească, cea lăutărească, cântecul de oraș, este înțeleasă cel mai ușor. Dacă vorbim despre o piață internațională a muzicii, atunci mărturisesc că mie mi-a fost cel mai ușor să scot romanța pe piața internațională, la aprecierea străinilor. Din totalitatea muzicii românești, ea, romanța, a fost înțeleasă în primul rând. Ea este înțeleasă mai bine și în același timp este aplaudată mai bine. În fine, dacă cineva vorbește despre muzica românească în America, chiar și în Europa, atunci romanța trece pe planul din față.

I. L.: Probabil din motivul că romanța are o deschidere mai mare decât o horă sau o doină, care au un circuit și o expresie pur naționale.

D. O.: Romanța este o modalitate de exprimare pe plan internațional, ea tinde spre universalitate. Dacă vrem să ne explicăm și să fim înțeleși, atunci prin

romanță este cea mai scurtă cale care duce spre inima ascultătorilor. Cu romanța, noi, românii, putem păși înainte.

I. L.: Care sunt interpretii dumneavoastră preferați de romane?

D. O.: În primul rând trebuie s-o numim pe inegalabila Maria Tănase. Dar cea mai aproape de sufletul meu este Ioana Radu. Repertoriul romanțelor românești interpretate de această cântăreață mă copleșește. Dacă vorbim despre romanță ca despre un gen universal, atunci nu e de neglijat și romanța rusească. Aici aș numi-o pe interpreta mea preferată, cântăreața Alla Boianova. Sufletul ei este mai mare decât vocea. Eu cred că ea posedă o cultură elevată a vocii, încât atunci când atacă sunetul, o face într-un mod foarte delicat, într-un pianissimo care se lasă ascultat și dirijat. Ea face parte dintre cântăreții care nu-și demonstrează puterea diapazonului, ci operează cu puterea emoției. Ea nu strigă, nu afișează romanța, ci o simte și o redă cu o finețe aleasă.

În America acest gen de muzică are o mare deschidere. Și acolo se cântă romanța, romanța clasică. În general, interpretii de romanță, dacă ei sunt veritabili, aproape că nu se deosebesc în ceea ce vor să redea prin cântecul lor, prin mesaj.

Fie că o ascultăm pe Ioana Radu sau pe Gică Petrescu, cântând despre București sau Ella Fitzgerald cântând despre Paris, efectul rămâne același. Romanța rămâne romanță.

I. L.: Da, muzica e mai privilegiată decât literatura, cu siguranță. Vă dau câteva exemple. Pentru a înțelege și a recepta pe un Marin Precla, pe un Liviu Rebreanu, pe un Augustin Buzura, opera lor trebuie mai întâi tradusă. E o cale mai lungă și mai anevoiasă spre inima și mintea cititorului de altă limbă. Pe când muzica, în cazul dat romanța, merge direct la inima ascultătorului. Ea nu trebuie tradusă pentru a fi receptată.

Și totuși, cum înțelege un francez sau un american o melodie a călușarilor, o bătută sau o doină? Cum este receptată muzica românească în lume, prin locurile pe unde ați avut posibilitatea să audiați atâtea concerte, în capitalele mari, în orașele muzicale?

D. O.: Vorbeam și mai sus de receptarea muzicii românești. Sigur că orice melodie interpretată cu măiestrie este în primele momente ascultată. După aceea, depinde ce fel de public este în fața ta și ce fel de gen de muzică interpretezi. În America, de exemplu, pentru a capta atenția ascultătorului până la sfârșitul recitalului, care durează ca și la noi, între o oră jumătate și două ore, trebuie să recurgi la melodiile care au o deschidere către sentimentele general-umane – și atunci recurgi la romanță. Fără îndoială, cel ce apare cu vioara în mână în fața unui public select, trebuie să fie un virtuos, pentru ca să fie ascultat până la capăt. Nu trec cei care sunt intermediari. Să vă spun acum, într-un stil mai sarcastic, o părere a mea, poate și subiectivă. Eu cred că muzicienii sunt de trei categorii: prima categorie sunt cei care trăiesc cu dorința de a ajunge cineva și sunt stăpâniți de gelozie că nu pot ajunge ceea ce doresc, a doua categorie sunt cei care trăiesc cu frica de instrument, fiindcă nu-l stăpânesc, și în a treia categorie intră cei care ajung la desăvârșire și cântă din suflet, adică muzicienii performanți. Dacă nu cânti din suflet, nu ești ascultat. Slavă Domnului, nu am această soartă. Și apoi, mai există un cuvânt al nostru, înțelept din cale-afară, vorba ceea: cât pui, atâta ie!

I. L.: Îndrăznesc să cred că cei care intră în categoria a treia poate nici n-au trecut prin gelozie și prin frică, adică n-au parcurs cele două etape de început.

D. O.: Toti trec prin aceste etape, dar puțini ajung la performanță.

Vreau să vă rog să includeți în această convorbire a noastră, în acest clasament, să-i spunem așa, pe domnul Nicolae Hacman, despre care vroiam să vorbesc aparte, ca despre unicul care a mai rămas în Bucovina dintre cei care mai cred încă în viitorul muzicii interpretative de toate genurile. Dânsul desfășoară aici o activitate de necrezut, cu un efort enorm și cu o dragoste de muzică extraordinară pentru plaiul bucovinean, reușind să facă lucruri demne de laudă în zilele noastre. Dumnealui ține piept condițiilor care s-au creat, când muzica și în general arta se află într-o situație penibilă, fiind lipsite de susținere materială și de orice înțelegere a faptului că fără cultură nici o națiune nu are viitor. El dirijează una din ultimile orchestre profesionale de muzică populară de aici, din Bucovina. În genere, mă miră faptul cum se întâmplă că până acum un muzician ca Nicolae Hacman nu a beneficiat de înțelegere din partea autorităților și nu a fost răsplătit pentru munca sa uriașă pe tărâmul artei, acordându-i-se cel puțin titlul de artist emerit al Ucrainei.

Mă bucur că ne-am întâlnit de mai multe ori în această venire a mea. O dată fiind invitat ca membru al juriului la Festivalul-concurs muzical-folcloric în memoria lui Vasile Tovarnițchi, intitulat „Comoara neamului” (octombrie 2003), sponsorizat de domnul Nicolae Zahariuc din Chicago, actualmente cetățean al SUA, membru al Comunității Libere „Baștina” de acolo, originar de fapt din Carapciu. Întregul festival care a avut loc la Liceul „Mihai Eminescu” din Carapciu (director Eugen Tovarnițchi) a fost acompaniat de către orchestra de muzică populară „Plai”, condusă de maestrul Hacman. Și a doua întâlnire a avut loc la Cernăuți, când împreună cu câțiva profesori de la școala de muzică, am cântat cu Nicolae într-un cerc restrâns, cunoscându-ne reciproc și mai bine decât ne știam. El cânta la vioară iar eu l-am acompaniat la pian și invers. A fost o improvizație plăcută. O improvizație între prieteni vechi. Este un om deosebit și un muzician foarte bun.

I. L.: Domnule Dan Onofreiciuc, m-a impresionat înălnirea pe care ați avut-o cu colegii dumneavoastră din Chișinău, în toamna anului 2003. Am înțeles că au venit să vă vadă atunci aici în Cernăuți, în scurta dumneavoastră ședere, de care am beneficiat cu toții. Spuneți câteva cuvinte despre dumnealor, mi-au părut a fi niște oameni simpatici și adevărați prieteni, de vreme ce au venit un drum atât de lung pentru a vă revedea și a se întreține cu dumneavoastră. Mi s-a părut de-a dreptul impresionant acest lucru.

D. O.: Da, băieții de la Chișinău erau următorii. Clarinetistul Valeriu Tacu, pe care l-ați mai cunoscut. El e cu sediul mai mult în Franța, decât la Chișinău. Altul era Petrică Plugaru, profesor de clarinet la Liceul de muzică din Bălți. Celălalt era domnul Gheorghe a lui Toader Ștefan, de treizeci de ani și mai bine profesor de clarinet la același liceu din Bălți. Un prieten vechi al meu. El este tată a doi feciori, Edgar Ștefan și Marcel Ștefan, doi dintre cei mai buni soliști din orchestra „Lăutarii” din Chișinău. Lui Marcel i-am fost la timpul său îndrumător și eu. Spun acest lucru cu mândrie, fiindcă ambii au ajuns niște virtuozii ai viorii, tatăl lor având cu ce se mândri. Ștefanii formează, în general, o dinastie de muzicieni. Îl amintim aici pe Anatol Ștefan, care cântă la violă, la braci, cum am mai spus că-i zice acestui instrument, în orchestra „Lăutarii” și Alexandru Ștefan, la fel un excelent violonist din orchestra „Lăutarii”. Și ultimul dintre ei era Vladimir Turcanu, profesor la clasa de țambal de la Liceul de muzică din Bălți, un acompaniator extraordinar de talentat. Mi-a fost dirijor la timpul său, un muzician care cânta la mai multe instrumente, cu un stațiu de peste treizeci de ani de activitate artistică. Au fost foarte drăguți, au venit la Voloca, am stat cu ei de vorbă, ne-am adus aminte de timpurile

frumoase care au trecut, am și cântat puțin împreună, la solicitarea celorlalți colegi din Voloca. A fost frumoasă și nostalgică această întâlnire.

I. L.: Vreau să mărturisesc un lucru pe care nu l-am spus până acum. Atunci când ne-am întâlnit cu toții într-o seară la hotelul „Kiev” din Cernăuți, într-un moment când lipseai din cameră, Vladimir Țurcanu spunea, cu entuziasmul și euforia care îl caracterizau: „Domnule, uite, îl vezi, a ieșit acum. Vă mărturisesc, că atunci când veneam la întâlnire spre Cernăuți, în mașină, mă gândeam: domnule, nouă ani au trecut de când nu ne-am văzut cu Dan. În nouă ani mai știi cum se poate schimba un om?! A fost prin străinătăți, cine știe... Oricum, venim noi, dar cine știe cum o să ne mai recunoască, cum o să ne primească? Știi cât a trecut din momentul când ne-am revăzut? Două minute doar! A rostit numai o frază – și gata! – același Dan sta în fața noastră. Nu s-a schimbat deloc, a rămas același. Atât de mult mă bucur să-l revăd neschimbat, Danu nostru de altădată”.

D. O.: Da, le spuneam băieților și eu că se schimbă doar acei ce nu au fost formați până la capăt. Cei care s-au format cu caracterul încă în tinerețe nu au nevoie de schimbări.

Red.: [Între timp, de când am înregistrat dialogul de față și până la publicarea lui, s-a întâmplat un lucru foarte trist. Acest om atât de vioi, atât de prietenos și atât de devotat muzicii, care a fost Vladimir Țurcanu, a plecat dintre noi, lăsându-ne cu regretul că am pierdut un prieten adevărat și cu speranța că amintirea despre el nu va muri nicicând în memoria noastră. Noi, cei supuși cu toții aceleiași legi de a pleca odată și odată, îi dorim ca Dumnezeu să-l odihnească în pace în împărăția Sa].

I. L.: Aș vrea să spun ceva ce bănuiesc că știi și singur prea bine. Despre Dan Onofreiciuc se vorbesc mai că nu legende pe-aici pe la noi, prin Bucovina. Multă lume știe și vorbește despre muzicianul Dan Onofreiciuc. Puțini care știu ceva despre omul Dan Onofreiciuc, care, iată, a venit într-o vizită să-și vadă locurile natale și prietenii. Cum se împacă, așadar, Dan Onofreiciuc-omul cu Dan Onofreiciuc-artistul?

D. O.: Ei se împacă foarte bine, așa cum se împacă arcușul de la vioară cu mâna stângă. Ele trebuie să lucreze de la creier la mâna dreaptă și la cea stângă, să funcționeze toate într-o relație sincronică, ca ceasul. Omul este o personalitate multiplă. Muzicianul însă printre oameni e unul și pe scena profesionistă e altul. Din alt punct de vedere, diferența este doar de un papion la gât.

I. L.: De un papion la gât și o vioară în mână, pe care știi s-o mănuiеști. În rest, artistul este și el om, cu toate grijile cotidiene pe care le poartă. Omul Dan Onofreiciuc și artistul Dan Onofreiciuc și-a găsit ancora lui în viață?

D. O.: Desigur, muzica.

I. L.: Și acum am vrea să ne vorbiți despre orchestrele cu care ați colaborat. Unde v-ați simțit cel mai bine?

D. O.: Fiind originar din Voloca, cred că cel mai mult mi-a rămas la inimă prima orchestră, „Mărțișor”, din Voloca. Or, de aici mi-am selectat muzicanții și în orchestra „Hora Bucovinei”. A doua orchestră a fost „Ciocârliă” de la Eclineț (Republica Moldova), în frunte cu dirijorul Ion Popov, apoi a urmat orchestra de muzică populară din Kalininsk. După aceea am cântat în orchestra „Lăutarul” de la Bălți, condusă de Ion Dascăl, succesorul binecunoscutului muzician Dumitru Blăji-

nu. A urmat o formație de patru persoane, cu care am cântat la restaurantul „Cio-bănaș„ din Bălți. După aceea – orchestra de muzică populară a Liceului de muzică din Bălți, unde am și învățat. Apoi am trecut în orchestra de muzică populară „Alunelul“ de la Institutul Pedagogic din Bălți, condusă de Ion Rusu, după care au urmat alte orchestre, mai mici sau mai mari, de exemplu, orchestra de muzică populară a Palatului de Cultură din Bălți, condusă de Isidor Rusu și cea de la Alexandreni, condusă de maestrul Vladimir Turcanu.

Ulterior am fost repartizat ca prim violonist în orchestra „Lăutarii“, condusă de Nicolae Botgros. Apoi mi-am continuat activitatea la Centrul Tineretului „Iu. Ga-garin“, unde activa formația „Doina Moldovei“, în frunte cu dirijorul Vasile Goia. După aceea am revenit la Filarmonica de Stat din Chișinău, ocupând postul de conducător în scenă al orchestrei, cât și ca solist violonist în orchestra „Balada“, în frunte cu Nicolae Suțac. El a fost director artistic și eu eram conducător muzical în scenă. Cu toate că n-a avut un dirijor oficial, orchestra „Balada“ s-a descurcat destul de bine cu obligațiile pe care le avea. Aș vrea însă să adaug un lucru destul de important pentru mine. În orchestra „Balada“ am avut ocazia și norocul să cânt alături de un violonist de marcă, originar tot din Bucovina. Este vorba despre Victor Toderean din Ostrița, un prieten din copilărie al meu, de asemenea prieten și consătean cu violonistul Nicolae Hacman.

Victor Toderean, după ce a absolvit Conservatorul din Kiev, a fost repartizat în orchestra „Fluieraș„ din Moldova. În același timp și eu am fost repartizat în orchestra „Lăutarii“. Ne-am întâlnit însă cu dumnealui în orchestra „Balada“. După aceea, el a plecat în Ansamblul „Joc“ din Chișinău. Actualmente se află în Italia, pe o perioadă mai lungă de timp. Un violonist extraordinar, un talent al Bucovinei care nu trebuie să treacă nemenționat. Am avut o plăcere deosebită să cântăm împreună, am fost și buni prieteni, după cum spuneam. Nu ne-am văzut însă de vreo 12 ani.

De la orchestra „Balada“ am trecut înapoi la orchestra „Moldova“, fosta „Doina Moldovei“. Am mai colaborat în concerte mixte cu orchestrele „Fluieraș„ și „Joc“, care-l avea conducător artistic atunci pe maestrul Serghei Lunchevici. Sporadic am colaborat și cu alte formații mai mici din capitala Moldovei. Când se întruneau într-un concert mixt „Joc“-ul și „Fluieraș“-ul, acestea erau conduse în scenă de către dirijorul Vasile Goia.

După alte diferite orchestre a urmat „Hora Bucovinei“ din Cernăuți, pe care am organizat-o în 1989, colaborând încă periodic cu colegii mei din Chișinău. Despre orchestra „Hora Bucovinei“ am discutat mai înainte. Știu un lucru, că mi-au rămas vreo 14 costume de scenă în diferite orchestre cu care am colaborat și m-am format ca muzician.

I. L.: Domnule Dan Onofreiciuc, ați ascultat foarte multă muzică în viața dumneavoastră, ați făcut multă muzică, ați trăit cu ea în suflet. Cunoașteți diferite stiluri ale muzicii moderne. În ultimii ani ați avut posibilitate să cunoașteți îndeaproape și muzica latino-americană, muzica de jazz, muzica postmodernă, nu știu cum o receptați dumneavoastră pe cea din urmă. Se impune de la sine o întrebare: vă mai pasionează așa ca înainte muzica populară românească, muzica cu care ne-am născut noi aici, în Bucovina? Într-o convorbire cu fratele D-voastră, violonistul Ioniță Onofreiciuc, care v-a fost de fapt unul dintre primii învățători de vioară, el îmi mărturisea: „Fratele meu, Dan, când era mic, a vrut să învețe a cânta la țambal. Eu l-am îndrumat spre vioară și cred că n-am greșit. Mă bucur de succesele lui în prezent și, totodată, îmi pare rău că nu suntem în preajmă. Am fi putut face lucruri bune împreună. Mai ales acum, când el este un violonist pe deplin format“. Deci, întrebarea era dacă vă mai pasionează muzica populară așa ca înainte.

Orchestra de muzică populară din Voloca într-un concert la Televiziunea din Cernăuți. În centru Dan Onofreiciuc (vioară).

D. O.: Vă răspund din start că interesul pentru muzica populară n-a trecut și nu va trece niciodată. Ea este veșnică. E adevărat că am avut posibilitatea să ascult foarte multă muzică a altor popoare, diferite specii noi ale genurilor muzicale. De asemenea, știm că muzica a devenit și o modalitate de business. Eu cred în primul rând că s-a deschis o altă viziune asupra muzicii în ziua de astăzi. În tot acest amalgam al vieții de astăzi, în această goană nebună după senzații de diferite genuri, eu cred înverșunat că muzica populară românească a rămas la aceeași înălțime, la care a fost de la bun început, a rămas pe aceeași arie a sufletului nostru, pe care îl exprimă în cea mai curată lungime de undă a lui. Muzica populară românească stă la un loc de onoare, indiferent de faptul cum este receptată de diferite popoare.

I. L.: Pe care dintre interpreții de muzică populară ați avut posibilitatea să-i acompaniați pe parcursul activității dumneavoastră cu diferite orchestre?

D. O.: Nu-i un lucru ușor să mi-i amintesc acum pe toți, însă voi încerca să aduc câteva nume de referință în muzica noastră populară. Aici i-aș aminti pe artista Maria Sarabaș, Valentina Cojocar, Luminița Caluta, Zinaida Julea, Maria Bieșu, aproape toate cântărețele cunoscute din Republica Moldova, apoi Irina Loghin din România, Daniela Condurachi, Sofia Vicoveanca, Benone Sinulescu și mulți-mulți alții, pe care nu i-am numit, dar mi-i reamintesc atunci când îi aud cântând.

Mi-au rămas în memorie întâlnirile mele cu muzicieni de prima mână din România. De exemplu, Costel Burcea, Lilian Burcea, Cristi Roscior de la Ansamblul „Ciprian Porumbescu” din Suceava. Cu Trifan Leancă și dirijorul Viorel Leancă, am cântat cu ei și i-am apreciat. Cu acordeonistul Ilie Udilă, de exemplu, am avut o întâlnire la București, în 1987, ascultându-l și admirându-l o noapte întregă cum cântă.

Colaborarea cu Simion Duja și Vasile Iovu este una dintre cele mai frumoase amintiri ale mele. De asemenea și perioada cea mai frumoasă, care mi s-a întipărit în memorie, a fost colaborarea cu orchestra „Moldova”, în frunte cu dirijorul Vasile

Goia. Am avut pe parcurs întâlniri și colaborări spontane cu maestrul Sergiu Ciuhrei, unul dintre cei mai buni cunoscători ai muzicii din Republica Moldova. Sau țambalitul Ion Surguci, Gheorghe Severin și alții. La fel și cu violonistul Petrică Rotaru, cu care mi-aduc aminte că am cântat nu o dată în acoladă, ca soliști instrumentiști. Cântam sincronic partea vioarei întâi, ceea ce se întâmplă foarte rar în lumea muzicii.

Dan (Adam) Onofreiciuc într-un recital de romanțe (Roanoke, SUA).

Aș dori ca soarta să-mi ofere posibilitatea să mai cânt cu dâșii, dacă ne-am mai întâlni aici sau peste ocean, în America, aș fi foarte fericit să mai colaborăm. Mulți dintre ei vin des în turnee la New York, la Los Angeles, dar eu sunt într-o localitate din America, despre care v-am mai vorbit, unde nu pot să las totul și să vin la o întâlnire cu ei. Cine știe, poate voi mai avea posibilitate să-i revăd, lumea-i mare și Dumnezeu e milostiv cu noi.

I. L.: Care ar fi planurile muzicale de perspectivă ale violonistului Dan Onofreiciuc?

D. O.: Aș dori să mai învăț din muzica altor popoare, să aprofundez cunoștințele în ceea ce privește creația populară românească, mai sunt multe de învățat. Mă uit cu mare dragoste, de exemplu, la jazz. Gândul meu de viitor este de a imprima un nou CD cu romanțe, care ar fi pentru mine o împlinire sufletească. Visez în continuare la concerte reușite și aș vrea să valorific tot materialul pe care l-am

acumulat pe portativ, în memoria și sufletul meu.

De ce-aș fi trist? Or, înțeleg bine, că dacă un muzician s-a născut între generația lui Toni Iordache și Ion Drăgoi și între cea a lui Sherban Lupu, Sandor Lakatos și Caro Airapetean sau între cea a lui Hanganu și Luca Novac – el trebuie să se considere printre acei cărora soarta le-a hărăzit noroc în viață.

I. L.: Dragă prietene, ajungând la finalul discuției noastre, te ascult și-mi vin în memorie diferite momente când erai cu vioara în mână sau când exersai la pianul negru, în serile de iarnă, pline de colinde...

Când i-am spus aceste cuvinte, l-am văzut tresărind parcă. Iar când l-am întrebat pe nepris de veste: «Dacă ai avea vioara acuma, ai mai cânta o dată **Hora lăutărească**, așa de inspirat cum ai cântat-o pe scenă, atunci când lansai „Hora Bucovinei“?»

Întrebarea îi pătrunsese fără să vrea prin măștile tragico-comice ale feței, pe care le poartă cu abilitate pentru a ascunde adâncul sufletului. Și atunci i-am văzut din nou sufletul: era plin de muzică și de nostalgie...

SUMMARY

Dan Onofreiciuc is a Moldovan violist who has emigrated to the United States. While visiting his native country, he recalls the artistic life in the Republic of Moldova in the post-war decades. His memories confirm one of the conclusions drawn by the specialists who study the life of the minority communities: namely, folklore culture helped the national spirit to oppose the foreign rule. The rich information offered by the interviewee represent a genuine page of cultural history of the Romanians living in the historically so-called Bessarabia.

BUCOVINA ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ

Dorina N. Rusu

București

Gândită a fi o instituție a tuturor românilor, unde, după expresia lui B. P. Hasdeu, „când cineva zice român, șterge și Dunărea și Carpații”¹, Academia Română a acordat, încă de la început, atenție tuturor provinciilor românești, indiferent de statutul lor politic. În chiar actul de înființare al Societății Literare (Academice) Române, din 1/13 aprilie 1866², se prevedea prezența în cadrul noii instituții de la București a reprezentanților tuturor românilor, fie că se găseau în statul român liber, fie în regiunile românești supuse încă dominațiilor străine, între acestea și Bucovina, aflată sub stăpânire habsburgică. Acest deziderat a devenit un fapt concret când, la 22 aprilie/3 mai 1866, au fost numiți primii membri ai Societății³, între care și doi reprezentanți ai Bucovinei: Alexandru Hurmuzaki și Ambrosiu Dimitrovitză (Dimitrovici), înlocuit în scurt timp (11/23 iunie) cu Ion G. Sbiera⁴. Numărul membrilor Societății Academice Române, ulterior ai Academiei Române, provenit din această parte de țară românească a sporit considerabil, între cei aleși numărându-se specialiști din cele mai diverse domenii: de la medicină la botanică și zoologie, de la filologie la istorie, de la etnografie și folclor la teologie. Astfel, au fost aleși ca membri titulari: scriitorul Nicolae Gane⁵, istoricii Eudoxiu de Hurmuzaki⁶, Dimitre Onciul⁷, Theodor Ștefanelli⁸ și Ion I. Nistor⁹, folcloristul Simion Florea Marian¹⁰; ca membri corespondenți: scriitorul Jean Bart (Eugeniu P. Botez)¹¹, medicul veterinar Ioan Ciurea¹², naturalistul Leon C. Cosmovici¹³, folcloristul și istoricul Dimitrie Dan¹⁴, filologul Vasile Grecu¹⁵, botanistul Mihail Gușuleac¹⁶, filologii Alexandru Lambrior¹⁷ și Alexe Procopovici¹⁸, italianistul Alexandru Marcu¹⁹, criticul și istoricul literar, folcloristul și traducătorul Ilie E. Torouțiu²⁰, istoricul Sever Zotta²¹; ca membri de onoare: preoții profesori Vasile Gheorghiu²² și Eusebiu Popovici²³, folcloristul și etnograful Arthur Gorovei²⁴, entologul Constantin Hurmuzaki²⁵, omul politic Nicolae Hurmuzaki²⁶, folcloristul Gheorghe T. Kirileanu²⁷, arhiepiscopul Chișinăului și mitropolitul Bucovinei Vladimir Cavalier de Repta²⁸ ș.a.

Aceștia, dar nu numai ei, au adus în fața forului academic unele dintre cele mai de seamă aspecte din trecutul străvechii provincii românești de peste Molna. Așa de pildă, la 6/18 martie 1885, Simion Florea Marian prezenta *Câteva inscripțiuni și documente provenind din Bucovina*²⁹, mai exact de la mănăstirile Putna, Dragomirna, Sucevița, precum și de la unele biserici din Suceava și Rădăuți; la 14/27 septembrie 1912, Nicolae Iorga citea în plenul Academiei Române comunicarea intitulată *Boieri și răzeși români din Bucovina și Basarabia în cele două dintâi decenii după anexare*³⁰, la 22 mai/4 iunie 1915 Ion I. Nistor vorbea despre *Emigrările de peste munți în Moldova și Bucovina*³¹, pentru ca la 9 iunie 1927

să prezinte comunicarea *Răsunetul Războiului din 1877 în Bucovina și Basarabia*³²; la rândul său, generalul Radu Rosetti, vorbea la 20 martie 1942 despre *Războiul pentru eliberarea Bucovinei și Basarabiei*³³.

Aspecte din trecutul atât de zbuciumat al Bucovinei au fost expuse pe larg și în discursurile de recepție rostite de doi dintre fiii acestei provincii românești cu ocazia alegerii lor în supremul for de știință și de cultură al țării. La 21 mai/3 iunie 1911, Theodor V. Ștefanelli prezenta *Istoricul luptei pentru drept în ținutul Câmpulungului Moldovenesc*³⁴, subiect ales, după propria-i mărturisire, „atât din dragostea ce o port locuitorilor din acea parte a munților românești, unde atât timp am petrecut ca judecător, cât și din cauză că ținutul Câmpulungului Moldovenesc nu numai în vechime a avut o deosebită însemnătate, dar și în ziua de azi el este fala românilor din Bucovina, zidul de care s-au sfărâmat multe porniri dușmănoase îndreptate în contra neamului românesc de acolo și un district în care toate mișcările naționale prind cea mai temeinică rădăcină și află cei mai zeloși și vrednici apărători“. Pe bază de documente, în cea mai mare parte inedite, Theodor V. Ștefanelli prezenta, în continuarea discursului său de recepție, istoria ținutului până la 1871, el subliniind că „locuitorii acestui ținut au purtat cu deosebită tenacitate lupta pentru dreptul lor și pentru apărarea moșiei strămoșești“. La rândul său, Ion I. Nistor, în discursul de recepție, rostit la 21 mai/3 iunie 1916, trata *Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina. 1774–1857*³⁵, în care, între altele, afirma: „Bucovenenii, în ciuda condițiilor de dezvoltare neprielnice și cu toate că pierdură pe mulți dintre intelectualii lor mai de seamă, au dus cu bărbăție lupta pentru păstrarea limbii și naționalității lor, găsind răgaz de a contribui la largirea cunoștințelor noastre istorice și la îmbogățirea literaturii românești. Se vede clar – arăta el în continuare – că bucovinenii, chiar și în epoca cea mai tristă din trecutul lor, au fost și au rămas mădulare vii ale neamului românesc, și că istoria noastră de la anexare încoace n-a fost decât o serie neîntreruptă de suferințe, lupte și frământări ale unui neam necăjit, pentru a se putea susține în caracterul său propriu național“.

De altfel, interesul pentru cultura românilor din Bucovina a stat mereu în atenția Academiei Române. În 1882, membrii supremului for de știință și de cultură al țării au vizitat mănăstirile din Bucovina, o consecință directă a acestei călătorii fiind înscrierea în programul permanent al Academiei Române a studierii inscripțiilor existente la mănăstiri și biserici, ce urmau a fi strânse într-o lucrare desine stătătoare, „dovada cea mai pipăită despre cultura și inteligența românească, nu numai în prezent, dar și în veacurile de mult trecute“, cercetare care „va lega cultura actuală cu cea trecută și în multe ne va emancipa de robia spirituală care ne împinge a căuta și a adopta toate de la străini, căci – se întreba retoric episcopul Melchisedec, inițiatorul acestui demers științific – cine dacă nu Academia trebuie să simtă mai adânc trebuința de a se face să se perpetue și să se lase posterității geniul culturii și al artei strămoșilor noștri?“³⁶.

Ca atare, în anii care au urmat, numeroși membri ai Academiei Române s-au aplecat asupra valorilor inestimabile oferite de această provincie românească. Cu mîgală au descoperit numeroase însemne ale trecutului provinciei, pe care le-au adunat cu grijă și le-au donat celui mai de seamă for de știință și de cultură al țării. În acest sens, începutul l-a făcut Alexandru Odobescu, care, la 7/19 septembrie 1877³⁷, a dăruit Societății Academiei Române 15 cromolitografii reprezentând monumente și imagini din Bucovina. Gestul nu a rămas însă singular. În 1887³⁸, Dimitrie A. Sturdza dăruia nouă stampe – reproduceri în acuarelă după manuscrise slavone existente în Bucovina; în 1892³⁹ V.A. Urechia oferea din partea lui Constantin Esarcu 14 documente din perioada cuprinsă între 1774 și 1776, copiate

din Biblioteca San Marco din Veneția, privitoare la anexarea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic. Ion I. Nistor dona, la începutul anului 1919⁴⁰, o hartă veche a Bucovinei, precum și procesul-verbal încheiat de Adunarea națională bucovineană cu ocazia declarației de unire a Bucovinei cu patria-mamă, precum și colecția completă a ziarului „Glasul Bucovinei”, ce apărea la Cernăuți sub redacția lui Sextil Pușcariu. La rândul său, Ilie E. Torouțiu, cel care a sprijinit financiar publicarea unora dintre lucrările cele mai de seamă ale Academiei Române (*Catalogul periodicelor românești* și fascicule din *Dicționarul limbii române*), oferea, în martie 1947⁴¹, aproximativ 50 de dosare originale conținând procese intentate unor români bucovineni în perioada 1914–1918, „învinuiți de manifestări de simpatie pentru regatul României, de spionaj în favoarea României și Rusiei, de dezertări în România, precum și alte fapte în competența judecării de către Curți marțiale în timp de război”.

Academia Română a căutat să mențină în permanență legături cu instituțiile culturale din provinciile românești aflate sub dominației străine. Așa de pildă, Vasile Alecsandri propunea, în martie 1881⁴², forului suprem de știință și de cultură de la București „să fie mult mai darnic, foarte darnic cu acele societăți și instituții române ce se formează totdeauna cu fonduri și cu puteri foarte mărginite dincolo de hotare, adică în Banat, Transilvania și Bucovina”. Cu prilejul împlinirii, în decembrie 1900, a 25 de ani de la înființarea renumitei Universități din Cernăuți, Academia Română a dorit să fie prezentă, prilej cu care secretarul ei general, Dimitrie A. Sturdza, a adus mesajul instituției academice a tuturor românilor, „semn că intrarea României în secolul al XX-lea a fost sărbătorită de o măreață întrunire frățească a instituțiilor în care, zi și noapte, se muncește pentru propășirea neamului omenesc”⁴³. La rândul lor, principalele organizații culturale din această provincie urmăreau activitatea Academiei Române. În 1882, Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina considera că „românii din acea provincie nu se mai pot izola și mai departe în provincialismul ortografic; admit că trebuie să urmeze votul majorității românilor inteligenți, întruniți din toate părțile locuite de români în un singur corp științific național”, comunicând că vor folosi în publicațiile lor „ortografia nouă croită pe baza principiilor stabilite și adoptate de cel mai învățat corp național, de Academia Română din București”⁴⁴.

Reprezentanții Bucovinei s-au regăsit și în conducerea supremului for de știință și de cultură al țării. În acest sens, nu este deloc întâmplătoare alegerea lui Dimitre Onciul în fruntea Academiei Române, el fiind cel dintâi președinte original din Bucovina care s-a aflat, după 1918, adică după revenirea provinciei la patria-mamă, în cea mai înaltă funcție a instituției academice. Ales la 11 iunie 1921 și reales la 8 iunie 1922, pentru calitățile sale excepționale de organizator, pentru seriozitate și tact, Dimitre Onciul a rămas în această funcție până la sfârșitul său prematur din 20 martie 1923. El venea cu experiența dobândită și ca vicepreședinte al Academiei (25 mai 1913–28 mai 1916, 11 iunie 1919–12 iunie 1920), calități în care a depus o rodnică activitate pentru menținerea și întărirea prestigiului instituției academice. Ca președinte al Academiei Române, a reprezentat supremul for, între altele, la solemnitatea inaugurării, la 24 octombrie 1920, a Universității românești din Cernăuți, căruia îi dorea să fie un „focar de viață națională, un templu al culturii românești închinat științei luminătoare și educațiunii patriotice... Căci – arăta el – mai tare decât puterea dreptului istoric, mai tare decât puterea armelor biruitoare este și va fi mereu puterea mereu învietoare a științei, puterea culturii”⁴⁵. Președintelui Dimitre Onciul îi revine și meritul de a fi inițiat, în 1922, comemorarea membrilor donatori, cărora „Academia le datorește o deosebită recunoștință pentru fundațiunile lăsate de dânsii spre a servi înaltelor scopuri culturale

românești ce Academia are să realizeze⁴⁶. Activitatea bogată desfășurată de Dimitre Onciul în cadrul Academiei Române, ca și statura istoricului și profesorului creator de școală, au fost prețuite pe măsură de înaltul for de știință al țării. Preotul istoric Niculae M. Popescu și-a ales ca subiect al discursului său de recepție, rostit la 3 iunie 1925, evocarea personalității vieții și operei lui Dimitre Onciul⁴⁷, oprindu-se cu deosebire asupra contribuției înaintașului său la elucidarea unor probleme importante ale istoriei medievale românești. Istoricul teolog își încheia discursul său cu speranța că dacă „va veni vremea – și pentru unele chiar a sosit – ca multe din afirmările istorice ale lui Onciul să cadă și să fie înlocuite cu altele, căci ce rămâne statornic în lumea cercetărilor istorice, însă un lucru va rămâne a lui Onciul cât va sta literatura istorică românească: el va rămâne prin introducerea în lămurirea trecutului istoric românesc a unei metode serioase de cercetare istorică“. Pentru tot ceea ce a înfăptuit Dimitre Onciul în cadrul Academiei și în afara ei, în domeniul istoriei – în acest sens Vasile Pârvan avea să afirme că „vor trece secole și numele lui va fi legat mereu de povestea epică a luptei cu taina cea mare a istoriei noastre“⁴⁸ – în 1925⁴⁹ Academia Română a luat inițiativa ridicării unui monument care să-i veșnicească imaginea, bustul ilustrului bucovinean fiind inaugurat peste doi ani în parcul din fața Arhivelor Statului, instituție în fruntea căreia Dimitre Onciul s-a aflat mai bine de două decenii.

Institut național, Academia Română a salutat marele momente ale anului 1918, de revenire la patria-mamă a Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. În ședința solemnă din 14 mai 1919⁵⁰, ca reprezentant al Bucovinei recent alipite statului român, istoricul Ion I. Nistor a subliniat tocmai „ajutorul și încurajarea ce ne-a dat Academia Română în timpurile posomorâte ale robiei noastre“. Și după realizarea Unirii, Academia Română avea să rămână „cel mai înalt așezământ al românismului“. La un deceniu de la mărețul act al Unirii, tot Ion I. Nistor a vorbit din nou sub cupola Academiei, în numele Bucovinei, unde „credința în ideal, credința în dreptate și credința în virtuțile strămoșești a surpat zidurile despărțitoare ale Carpaților, a secat Molna și Prutul ca ape de hotar și a închegat țările române sub adumbrirea aceluiasi steag și sub scutul puternic al coroanei de oțel“⁵¹.

Dacă în 1918 Academia Română avea să fie printre cele dintâi instituții ale țării care au salutat în termeni cei mai elogioși mărețul act al Unirii tuturor românilor, în 1940 tot ea avea să condamne dureroasele rapturi teritoriale la care a fost supusă România. La 5 iulie 1940, prin glasul președintelui ei, Constantin Rădulescu-Motru, supremul for de știință și de cultură de la București condamna cu energie Pactul Ribbentrop-Molotov, prin care Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herței erau rupte din trupul național românesc, ziua de doliu pe care guvernul țării a decretat-o în urma evacuării acestor regiuni fiind pentru Academia Română „nu numai o zi de reculegere sufletească, ci și o dată de la care ea începe o activitate îndoită, pentru a face să învingă în istoria lumii dreptatea cauzei românești“⁵². De altfel, în memoriul pe care Academia Română l-a adresat, la 12 iulie 1940⁵³ tuturor academiilor din lume, se prezenta „științific și fără caracter polemic problema Basarabiei și a părții din Bucovina recent rupte din trupul României de Uniunea sovietelor rusești“. Referitor la Bucovina, în memoriu se preciza că ea „nu a aparținut niciodată, nici întregă, nici în parte, Ucrainei sau Imperiului rusesc... Până în 1775 a făcut parte din Moldova. De atunci până în 1918 ea a constituit o provincie de coroană austriacă, asupra căreia însă Austria renunțase formal în favoarea României prin art. 59 din Tratatul de pace de la Versailles. La 28 noiembrie 1918, populațiunea Bucovinei s-a unit din propriul său îndemn și nesilită de nimeni cu țara-mamă, România, din corpul căreia fusese ruptă... realipirea Basarabiei și Bucovinei la țara-mamă România n-a fost deci, precum susține nota ultima-

tivă a Uniunii Sovietice, o «luare cu forța», ci o reîntoarcere de bunăvoie liberă la matcă. Din constatările de mai sus – se menționează în continuarea memoriului Academiei Române – se vede deci lămurit că prin ocuparea Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către trupele sovietice s-a săvârșit un act de o evidentă nedreptate politică, care atinge în mod evident drepturile etnice și istorice ale națiunii române asupra teritoriilor situate între Prut și Nistru”. În aceste împrejurări tragice, supremul for de știință și de cultură al țării, care, de trei sferturi de veac de când ființează, a continuat să reprezinte unitatea culturală a poporului român de pretutindeni, a îndurat cea mai grea lovitură din câte se pot închipui. De aceea, Academia Română, în durerea ei, se adresează către academiile surori din lumea întreagă pentru a le împărtăși durerea și a le solicita sprijinul moral de care simte nevoie, pentru repararea nedreptății și redresarea culturii și științei românești, încercată așa de greu pe urma recetelor întâmplări.

În anii care au urmat, fidelă programului ei inițial, de a fi un „institut național” al tuturor românilor, în Academia Română au fost aleși noi membri originari din Bucovina, s-au continuat preocupările în vederea studierii unor aspecte istorice, economice, geografice, etnografice etc. din această parte a țării, suprema instituție de știință și de cultură de la București menținând, după cum se exprima Ion Simionescu, „încrederea în valoarea noastră etnică”⁵⁴.

Transformările prin care a trecut Academia Română după 1948 au avut consecințe dintre cele mai nefaste, mulți dintre membrii originari din Bucovina, aleși în perioada anterioară, nemaigăsindu-se în noua instituție academică, între aceștia figurând numele lui Ion I. Nistor, Arthur Gorovei, Ilie E. Torouțiu, Vasile Grecu, Alexandru Marcu, Vasile Gheorghiu, Mihail Gușuleac. În 1948 și în anii care au urmat, numărul membrilor originari din Bucovina – însă numai din partea rămasă în granițele statului român – aleși în Academia Română a fost destul de redus: inginerul agronom Nicolae Ceapoiu⁵⁵, medicul Benedict M. Menkeș⁵⁶, economistul Ion Rachmuth⁵⁷, lingvistul Haralambie Mihăescu⁵⁸, medicul veterinar Petre Spânu⁵⁹.

În complexul proces de renaștere în care a intrat Academia Română după 1990 un loc aparte l-au ocupat reluarea și întărirea legăturilor firești cu specialiști și instituții similare din toate părțile unde se simte și se vorbește românește. În iulie 1990 au fost repuși în drepturi toți cei cărora li se ridicaseră calitatea de membru al Academiei Române în 1948, între care și celor șapte specialiști bucovineni. Ca și Dimitre Onciul la începutul secolului al XX-lea, academicianul Radu Grigorovici⁶⁰, originar și el din Bucovina (Cernăuți), s-a aflat la conducerea Academiei Române între anii 1990–1994, ca vicepreședinte al ei. Totodată, în supremul for științific și cultural al țării au fost aleși, în ultimul deceniu, personalități remarcabile, originari din întreaga Bucovină: demograful și sociologul Vladimir Trebici⁶¹, scriitorul Grigore Constantin Bostan⁶², inginerul chimist Radu Tudose⁶³, sculptorul Ion Irimescu⁶⁴, filologul Alexandrina Cernov⁶⁵, juristul Dragoș Rusu⁶⁶, criticul și istoricul literar Dumitru Vatamaniuc⁶⁷, matematicienii Ioan Cuculescu și Dorin Ieșan⁶⁸, după cum unii dintre membrii Academiei Române au fost aleși ca membri ai Academiei de Științe de la Chișinău, cu care supremul for de știință și de cultură de la București a încheiat acorduri de colaborare. De asemenea, la 26 noiembrie 1991 s-a hotărât ca trei dintre premiile nou înființate ale Academiei să poarte numele unor ilustre personalități originare din Bucovina: Dimitre Onciul, Eudoxiu Hurmuzaki și Simion Florea Marian.

Prin tot ceea ce a făcut și continuă să facă, Academia Română demonstrează că a rămas fidelă menirii ei inițiale, de „institut de cultură națională a tuturor românilor”⁶⁹, fiind o „prismă care reunește toate razele luminoase ale geniului națio-

nal, ori din ce parte ar veni. În sfera înaltă în care o pune menirea sa, ea înfățișează fruntea senină a naționalității noastre”⁷⁰.

NOTE

- 1 *Analele Academiei Române. Dezbaterile*, s. II, t. XIII, 1892, p. 16.
- 2 *Analele Societății Academice Române*, tom. I, 1867, 1868, 1869, București, 1869, p. 3-4.
- 3 Prin decretul nr. 698 al Locotenentei domnești au mai fost numiți ca membri ai Societății Literare (Academice) Române: Iosif Hodoș și Alexandru Roman din Maramureș, Timotei Cipariu, Gavriil Munteanu și George Barițiu din Transilvania; Andrei Mocioni și Vincențiu Babeș din Banat; Alexandru Hasdeu, Constantin Stamati și Ioan Străjescu din Basarabia; Ioan Caragiani și Dimitrie Cozacovici din Macedonia (*Ibidem*, p. 5).
- 4 *Ibidem*, p. 6.
- 5 Nicolae Gane (1838–1916) a fost ales membru corespondent la 23 martie/4 aprilie 1882 și membru titular la 1/14 aprilie 1908. În cadrul supremului for de știință și de cultură al țării a ocupat funcții însemnate: vicepreședinte al Academiei Române (1912–1913) și președinte al Secțiunii Literare (1913–1916); la 13/28 mai 1909 și-a susținut discursul de recepție despre viața și opera lui **Bogdan Petriceicu Hasdeu**, primind răspunsul lui Iacob C. Negruzzi.
- 6 Eudoxiu Hurmuzaki (1812–1874) a fost ales membru titular al Societății Academice Române la 2/14 august 1872.
- 7 Dimitre Onciul (1856–1923) a fost ales membru corespondent la 1/13 aprilie 1889 și membru titular la 11/24 aprilie 1905; a fost vicepreședinte (1913–1916; 1919–1920) și președinte (1920–1923) al Academiei Române; între 1911–1914 și 1919–1922 a condus, în calitate de președinte, Secțiunea Istorică. La 22 martie/4 aprilie 1906 și-a susținut discursul de recepție intitulat **Epocele istoriei române și împărțirea ei**, primind răspunsul lui Dimitrie A. Sturdza.
- 8 Theodor V. Ștefanelli (1849–1920) a devenit membru corespondent la 31 martie/12 aprilie 1898, iar membru titular la 26 mai/8 iunie 1910. La 21 mai/3 iunie 1911 și-a prezentat discursul de recepție intitulat **Istoricul luptei pentru drept în ținutul Câmpulungului Moldovenesc**, primind răspunsul lui Dimitre Onciul.
- 9 Ion I. Nistor (1876–1962) a fost ales ca membru corespondent la 18/31 mai 1911, iar ca membru titular la 19 mai/1 iunie 1915. Între 1929 și 1932 a fost președinte al Secțiunii Istorică, iar între 1945 și 1948, director al Bibliotecii Academiei Române. La 21 mai/3 iunie 1916 și-a prezentat discursul de recepție intitulat **Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina. 1774–1857**, primind răspunsul lui Nicolae Iorga.
- 10 Simion Florea Marian (1847–1907) a fost ales membru titular al Academiei Române la 26 martie/7 aprilie 1881. La 12/24 martie 1882 și-a ținut discursul de recepție cu tema *Cromatică poporului român*; răspunsul i-a fost dat de Bogdan Petriceicu Hasdeu.
- 11 Jean Bart (Eugeniu P. Botez) (1874–1933) – membru corespondent la 8 iunie 1922.
- 12 Ioan Ciurea (1878–1944) – membru corespondent la 6 iunie 1927.
- 13 Leon C. Cosmovici (1857–1921) – membru corespondent la 11 martie 1893.
- 14 Dimitrie Dan (1856–1927) – membru corespondent la 23 martie 1904.
- 15 Vasile Grecu (1885–1972) – membru corespondent la 23 mai 1936.
- 16 Mihail Gușuleac (1887–1960) – membru corespondent la 26 mai 1937.
- 17 Alexandru Lambrior (1845–1883) – membru corespondent la 2 martie 1882.
- 18 Alexe Procopovici (1884–1946) – membru corespondent la 5 iunie 1919.

- 19 Alexandru Marcu (1894–1955) – membru corespondent la 31 mai 1940.
- 20 Ilie E. Torouțiu (1888–1953) – membru corespondent la 26 mai 1936.
- 21 Sever I. Zotta (1874–1943) – membru corespondent la 7 iunie 1919.
- 22 Vasile Gheorghiu (1872–1959) – membru de onoare la 31 mai 1938.
- 23 Eusebiu Popovici (1838–1922) – membru de onoare la 4 aprilie 1908.
- 24 Arthur Gorovei (1864–1951) – membru corespondent la 28 mai 1915; membru de onoare la 25 mai 1940.
- 25 Constantin Hurmuzaki (1863–1937) – membru de onoare la 7 iunie 1919.
- 26 Nicolae Hurmuzaki (1826–1909) – membru de onoare la 2 aprilie 1883.
- 27 Gheorghe T. Kirileanu (1872–1960) – membru de onoare la 5 iunie 1948.
- 28 Vladimir Cavalier de Repta (1842–1926) – membru de onoare la 7 iunie 1919.
- 29 **Analele Academiei Române**, t.VII, 1884–1885, București, 1885, p. 86.
- 30 **Ibidem**, t. XXXV, 1912–1913, București, 1913, p. 17.
- 31 **Ibidem**, t. XXXVII, 1913–1915, București, 1915, p. 17.
- 32 **Ibidem**, t. XLVII, 1926–1927, București, 1927, p. 170–171.
- 33 **Ibidem**, t.LXII, 1941–1942, București, 1942, p. 162.
- 34 T.V. Ștefanelli, **Istoricul luptei pentru drept în ținutul Câmpulungului Moldovenesc**. Discurs rostit la 21 (3 iunie) 1911 de... cu răspuns de D. Onciul, București, 1911.
- 35 Ion Nistor, **Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina 1774–1857**. Discurs rostit la 21 mai 1916 în ședința solemnă de ... cu răspuns de N. Iorga, București, 1916.
- 36 **Analele Academiei Române. Dezbaterile**, t. V, 1881–1882, București, 1882, p. 19–20.
- 37 **Analele Societății Academice Române. Dezbaterile**, t. X, 1877, București, 1877, p. 75.
- 38 **Analele Academiei Române. Dezbaterile**, t. X, 1886–1887, București, 1887, p. 3.
- 39 **Ibidem**, t. XV, 1891–1892, București, 1892, p. 29.
- 40 **Ibidem**, t. XXXIX. 1918–1919, p. 176, 179.
- 41 **Ibidem**, t. LXVI, 1946–1947, p. 182.
- 42 **Ibidem**, t. IV, 1881–1882, București, 1882, p. 103–104.
- 43 **Ibidem**, t. XXIII, 1900–1901, București, 1901, p. 52.
- 44 **Ibidem**, t. IV, 1881–1882, București, 1882, p. 103–104.
- 45 **Ibidem**, t. XLI, 1919–1920, București, 1920, p. 15–16.
- 46 **Ibidem**, t. XLII, 1921–1922, București, 1922, p. 105.
- 47 Pr. Niculae Popescu, **Dimitre Onciul**. Cu răspuns de N. Iorga, cetit în ședința publică solemnă de miercuri 3 iunie 1925, București, 1925.
- 48 V. Pârvan, **Memoriale**, București, 1923, p. 90.
- 49 **Analele Academiei Române. Dezbaterile**, t. XLV, 1924–1925, București, 1925, p. 25.
- 50 **Ibidem**, t. XXXIX, 1918–1919, București, 1919, p. 202.
- 51 **Ibidem**, t. XLVIII, 1928–1929, București, 1929, p. 84.
- 52 **Ibidem**, t. LX, 1939–1940, București, 1940, p. 11.
- 53 **Ibidem**, p. 12.
- 54 **Ibidem**, t. LXI, 1940–1941, București, 1941, p. 148.
- 55 Nichifor Ceapoiu (1911–1994) a devenit membru corespondent la 21 martie 1963, iar membru titular la 1 martie 1974; la 26 februarie 1975 și-a prezentat discursul de recepție intitulat **Rezultate și orientări noi în ameliorarea grâului în R.S.R.**; a primit răspunsul lui Amilcar Vasiliu.
- 56 Benedict M. Menkeș (1904–1987) – membru corespondent la 23 martie 1952.
- 57 Ion Rachmuth (1911–1990) – membru corespondent la 2 iulie 1955.
- 58 Haralambie Mihăescu (1907–1985) – membru corespondent la 3 februarie 1965.
- 59 Petre Spânul (1894–1962) – membru corespondent la 2 iulie 1955.
- 60 Membru corespondent (21 martie 1963) și membru titular (22 ianuarie 1990) al Academiei Române; vicepreședinte al Academiei Române (1990–1994).

- 61 Vladimir Trebică (1916–1999) a fost ales membru corespondent la 13 noiembrie 1990 și membru titular la 10 noiembrie 1992. La 16 mai 1994 a prezentat discursul de recepție intitulat *Geopolitica și demografia în România: Anton Golopenția. 1909–1951*; a primit răspunsul lui Victor Tufescu.
- 62 Membru de onoare la 18 decembrie 1991.
- 63 Membru corespondent la 9 martie 1991.
- 64 Membru de onoare la 12 martie 1992.
- 65 Membru de onoare la 11 decembrie 1992.
- 66 Membru de onoare la 12 noiembrie 1993.
- 67 Membru de onoare la 6 iunie 2001.
- 68 Membri corespondenți la 29 noiembrie 2001.
- 69 *Analele Academiei Române. Dezbatere*, t. XLI, 1919–1920, București, 1920, p. 289.
- 70 Anton Naum, *Cuvânt de primire* rostit în ședința solemnă de la 2 (14) aprilie 1894 de ... cu răspunsul d. T. Maiorescu, București, 1894, p. 23.

SUMMARY

The Romanian Academy has always paid heed to all Romanian provinces, regardless of their political status and of the fact that some of them were under foreign rule, as was the case of Bukovina that had been under the Habsburg rule for 143 years.

The correspondence of Mrs. Dorina N. Rusu, Ph. D., brings to the fore the fact that the Bukovineans joined the Romanian (Academic) Literary Society along with Wallachians and Transylvanians even back in 1866. Alexandru Hurmuzachi and Ambrosia Dimitrovitză (replaced later by Ion Gh. Sbiera) were the first Bukovineans that became full members of the Academic Society.

Despite the unfavorable development circumstances and the losses they had suffered, the Bukovineans fought courageously for the preservation of their language and nationality, at the same time making a major contribution to the enlargement of the knowledge of history and the enrichment of Romanian literature.

Within the complex revival process of the Romanian Academy after 1990, a special place was given to resuming and strengthening the ties with similar specialists and institutions in all the provinces where Romanians live, thus demonstrating that it has remained true to its initial goal as „an institution for national culture for all Romanian“.

FOAMETEA CA METODĂ DE IMPUNERE A COMUNISMULUI

Ștefan Purici

Suceava

Noi respingem vechile sisteme de moralitate și de „umanitate” inventate de burghezie cu scopul de a oprima și exploata „clasele inferioare”. Moralitatea noastră nu are precedent, umanitatea noastră este absolută, căci ea se întemeiază pe un ideal nou: distrugerea oricărei forme de opresiune și de violență. Pentru noi, totul este permis pentru că noi suntem primii din lume care au ridicat sabia nu pentru a oprima și înrobi, ci pentru a elibera omenirea din lanțurile ei... Sânge? Să curgă sângele în valuri! Căci numai sângele poate colora o dată pentru totdeauna drapelul negru al burgheziei rapace în stindard roșu, drapel al Revoluției. Căci numai moartea definitivă a vechii lumi ne poate elibera o dată pentru totdeauna de revenirea șacalilor.

(„Krasnii Meci” /Spada Roșie/, 1919, 18 august, p. 1)

Comunismul, numit adesea „ciuma roșie” a secolului XX, a rămas un subiect de cercetare încă departe de a fi epuizat. Majoritatea faptelor și informațiilor concrete au fost mult timp și intenționat îngropate în taina arhivelor pentru ca lumea liberă și chiar popoarele direct implicate să nu afle dimensiunile reale ale unei practici de exterminare și îndobitocire a populației. În plus, autoritățile comuniste au organizat și dirijat o campanie de intoxicare a opiniei publice cu numeroase rapoarte, cărți, jurnale de călătorii, articole publicate în Occident, care prezentau „succesele” sistemului comunist și „fericirea” de care aveau parte națiunile est-europene.

Odată cu prăbușirea comunismului în Europa Centrală și de Est a devenit posibil să se scrie și să se vorbească despre regimul respectiv în cunoștință de cauză, pe baza izvoarelor păstrate la Moscova, Varșovia, București sau Berlin. Totuși, trebuie să amintim și faptul că multe dintre documentele care puteau pune acest sistem în adevărata lui lumină au fost distruse încă în perioada „noapții” comuniste. Din acest motiv, anumite date secundare ar putea rămâne neelucidate pentru moment sau pentru totdeauna, însă esența totalitară, crimele, teroarea și mecanismele acesteia, cauzele diverselor fenomene și evenimente majore, obiectivele și

mijloacele folosite de către cercurile guvernante din statele respective, implicațiile majore de moment și de durată ale regimului comunist – sunt evidențiate de o bună bucată de vreme atât în Vest, cât și, mai recent, în Est.

Ca teorie, comunismul s-a născut ca o replică la inegalitățile sociale și nedreptățile lumii moderne, ca o eventuală alternativă la „capitalismul inuman”. În practică, însă, comunismul s-a dovedit a fi una dintre cele mai antiumane doctrine. Ca regim, el nu numai că nu a înlăturat inegalitățile și nedreptățile, ci a fost edificat pe baza unui sistem de metode de represiune, utilizate fără discernământ împotriva „dușmanilor” noului regim.

Nici un sistem politic nu este perfect și, din acest motiv, orice regim provoacă nașterea unei opoziții mai puternice sau mai slabe –, totuși, numai cele totalitare au procedat la anihilarea oricărei critici, oricărei alternative prin exterminarea așa-zișilor „dușmani”. Și în alte timpuri sau societăți a funcționat principiul potrivit căruia „cine nu este cu noi este împotriva noastră”, însă Lenin – întemeietorul și ideologul primului stat comunist Rusia/Uniunea Sovietică – l-a reformulat în felul următor: „cel care nu e cu noi trebuie să moară”, generalizându-l din domeniul luptei politice la întregul câmp al societății¹. Revoluțiile sau loviturile de stat organizate de extrema stângă în diverse țări și perioade au provocat imediat o reacție puternică din partea structurilor politice tradiționale. Privite ca un obstacol în calea instituirii unor raporturi noi între deținătorii puterii și societate, precum și între indivizi, catalogați drept simpli executanți și forță de producție ieftină, formațiunile și personalitățile ce nu acceptau să colaboreze cu regimul erau, într-o fază inițială, marginalizate, atacate verbal și fizic, pentru ca ulterior să se procedeze la arestarea, condamnarea, expulzarea și chiar lichidarea liderilor sau persoanelor obișnuite care se încăpățâneau să se opună comuniștilor.

Mult mai complicată a devenit situația atunci când s-a văzut că economia întemeiată pe principii dirijiste, pe dictat extraeconomic, nu era în stare să satisfacă cerințele minimale ale unei societăți care trebuia să fie o alternativă mai bună la sistemul capitalist. Deoarece comunismul era respins ca un corp străin practic de orice categorie socială (chiar și de către o parte a clasei muncitoare, în special de cei cu o calificare înaltă), regimul a apelat la cele mai diverse metode cu scopul de a se impune. Având în vedere atât caracterul artificial al noilor relații politico-economice, cât și rezistența pasivă sau activă a diverselor grupuri sociale ori a unor indivizi aparte, comuniștii au încercat să înlătore fizic toate obstacolele din calea construirii noii societăți. Într-un articol publicat, în noiembrie 1918, în revista „Teroarea roșie”, M. Ja. Latsis, membru al colegiului Comisiei extraordinare pentru lupta împotriva contrarevoluției (Ceka), dădea următoarele indicații organelor locale ale Ceka: „Nu căutați în dosar dovezi incriminatorii; s-a ridicat el împotriva Sovietelor cu arma sau numai verbal. Prima datorie este să-l întrebați din ce clasă face parte, ce origine are, ce studii și care este profesia sa. Aceste întrebări trebuie să decidă soarta acuzatului”².

Pe lângă arestările și întemnițările arbitrare, uciderea a mii și zeci de mii de oameni, deportările în zone speciale și în lagăre de muncă, comuniștii au folosit și foamea ca un mijloc de impunere a sistemului și de înlăturare a „dușmanilor”. Evident, „dușmani” ai noii orânduiri puteau fi găsiți în orice loc al țării și în orice perioadă a zilei.

Prima experiență de acest gen a fost înregistrată în Rusia Sovietică, la finele războiului civil (1918–1921). Încă din 1918, puterea bolșevică, abandonând orice regulă a economiei de piață și a supremației legii, a recurs la sistemul rechizițiilor pentru a se putea asigura cu produsele alimentare necesare. Cu acest scop, în mediul rural au fost trimise detașamente compuse din ostași și muncitori, care căutau

și confiscau alimente și diverse materii prime agricole. Acestea recurgeau adeseori la mijloace violente, fapt recunoscut cu jumătate de voce și de către cercetătorii sovietici. Astfel, se arată că „detașamentele de rechiziții foloseau teroarea nu numai împotriva chiaburilor, ci și a mijlocașilor sau supuneau tirului de artilerie stanițele căzăcești revoltate, uneori și satele”³. Evident, locuitorii din mediul rural nu puteau să nu reacționeze. Potrivit unor informații date publicității în perioada sovietică, numai în iulie 1918 victime ale sătenilor au căzut circa 4,5 mii de membri ai detașamentelor de rechiziții⁴.

Puși în fața situației în care orice surplus agricol era imediat rechiziționat, țăranii au recurs la reducerea suprafețelor însămânțate. Comunistii ruși au căutat să contracareze această atitudine a sătenilor față de politica bolșevică prin înființarea, în anul 1920, a unor comitete teritoriale de însămânțări. Acestea aveau misiunea de a constrânge țăranii să efectueze semănăturile potrivit unor „reguli obligatorii”, stabilite de Comisariatul Poporului pentru Agricultură. În acest sens, toate rezervele de semințe ale agricultorilor erau declarate drept fond de semințe intangibil, care nu putea fi valorificat de către proprietar așa cum ar fi considerat acesta a fi mai potrivit⁵. În paralel, în același an, autoritățile au stabilit cote de rechiziționare substanțial ridicate, cu circa 50% mai mari decât în 1919. În pofida recoltei proaste din toamna respectivă, toate rezervele, inclusiv semințele pentru viitoarea recoltă, fuseseră confiscate. În consecință, la începutul anului 1921 foametea a început să amenințe cele mai bogate provincii – Tambov, Samara, Tsaritsyn, Astrahan – și chiar Siberia Occidentală. Deoarece înlocuirea rechizițiilor cu impozitul în natură, măsură adoptată la Congresul al X-lea al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia în martie 1921⁶, nu putea să aibă efecte imediate, foametea a continuat până la recolta anului 1922. În 1921–1922, cel puțin cinci milioane de persoane au pierit de foame din cei circa 29 milioane de oameni atinși de foamete⁷.

Trebuie să menționăm că ultima mare foamete pe care o cunoscuse Rusia în 1891, aproximativ în aceleași regiuni, făcuse între patru sute și cinci sute de mii de victime. Tânărul Lenin locuia în acea vreme în Samara, capitala uneia dintre provinciile cele mai atinse de foametea respectivă. Așa cum mărturiseau ulterior tovarășii săi de partid, el a fost singurul reprezentant al intelectualității locale care nu numai că nu a participat la ajutorul social dat înfometaiților, ci s-a pronunțat categoric împotriva acestui gest. „Vladimir Ilici Ulianov avea să declare deschis, își amintea unul dintre prietenii săi, că foametea avea numeroase consecințe pozitive, precum apariția unui proletariat industrial, acest gropar al ordinii burgheze (...) Distrugând economia țărănească înapoiată, foametea, explica el, ne apropie în mod obiectiv de scopul nostru final, socialismul, etapă imediat următoare capitalismului. Foametea distruge, de asemenea, credința nu numai în țar, ci chiar și în Dumnezeu”⁸.

*

* * *

La această metodă de comunizare s-a apelat și în anii 1932–1933. Spre deosebire de foametea din 1921–1922, recunoscută de autoritățile bolșevice, care au făcut apel la ajutorul internațional, cea de la începutul anilor '30 a fost întotdeauna negată de regim.

Unul dintre obiectivele fundamentale ale unei țări ca Uniunea Sovietică – cu economie slab dezvoltată – l-a constituit industrializarea forțată. În prima jumătate

a anilor '20, cu scopul de a depăși situația de criză profundă în care nimerise statul sovietic, conducerea moscovită a apelat la o combinație de metode ale economiei de piață cu cele ale sistemului comunist. Această măsură a permis URSS-ului să depășească în mare parte dificultățile și să înregistreze ritmuri de dezvoltare cuprinse între 10 și 20%. În același timp însă, liderii bolșevici constatau că sectorul capitalist, mentalitatea de întreprinzător și de proprietar, libera inițiativă deveneau tot mai puternice și acest fenomen împiedica impunerea totală a raporturilor economice de tip „socialist” și realizarea unui control complet asupra societății de către nomenclatura comunistă. Apreciind că industria reprezintă pilonul fundamental pe care trebuie să se întemeieze un stat comunist aflat într-o confruntare permanentă cu lumea capitalistă și că țărăimea este o categorie socială care trebuie să contribuie la construirea comunismului și apoi să dispară, urmând ca societatea să fie compusă doar din muncitori și intelectuali, aflați sub controlul deplin al partidului unic, conducerea de la Moscova a decis să desființeze proprietatea particulară în mediul rural și să transforme țărani în niște roboți care să muncească pentru satisfacerea necesităților orașenilor și ale industriei sovietice.

Problema ritmurilor industrializării și situația de pe „frontul cerealelor” (expresia îi aparține lui Iosif Stalin) a fost dezbătută la Plenara C C PC(b) din Uniunea Sovietică, care a avut loc în iulie 1928. Discursul pe care l-a ținut Stalin a fost dat publicității abia în perioada postbelică. Șeful statului sovietic a evidențiat nu numai supraplățile pe care trebuia să le efectueze satul pentru a asigura progresul industriei, ci a pus și problema „dărilor”, a „impozitului majorat” pe țărani, fundamentând concomitent teza ascuțirii luptei de clasă odată cu edificarea socialismului în URSS⁹.

Această ultimă idee a fost îmbrățișată imediat de marea majoritate a liderilor sovietici. De pildă, într-o cuvântare susținută în fața activiștilor de partid din Leningrad (Sankt Petersburg), Valerian Kuibyshev, președintele Comitetului Unional pentru Economia Națională (1926-1930), susținea: „Cu cât mai multe succese va înregistra construcția socialistă, cu atât mai mult va crește rezistența și opoziția din partea forțelor dușmănoase nouă atât din interior, cât și din exterior. Dispariția treptată a claselor – rezultatul final al întregii noastre evoluții – va trebui și, evident, se va desfășura în condițiile întetirii luptei între clase”¹⁰.

Datele statistice mărturisesc că recoltele din anii 1931 și 1932 în Uniunea Sovietică au fost cu puțin mai reduse decât mediile anuale de după încheierea Primului război mondial. De pildă, în 1930, au fost culese 835 milioane chintale de cereale, în 1931 recolta s-a cifrat la 695 milioane chintale, iar cea din 1932 a atins 699 milioane. În același timp, în condițiile în care lumea capitalistă trecea printr-o criză economică accentuată, însoțită de scăderea prețurilor la grâu, exporturile sovietice de cereale au crescut de la un an la altul: 48,4 milioane în 1930 și 51,8 milioane în anul următor¹¹. Situația însă a fost puternic agravată de dispozițiile conducerii sovietice legate de nivelul sarcinilor de dezvoltare industrială, adoptate în 1930, în urma cărora grâul era „măturat” nu numai din gospodăriile individuale, ci chiar și din colhozuri. În 1931 colhoznicii au asistat cu durere la situația în care grâul de pe câmp lua direct calea centrelor de colectare, ocolind depozitele colectivelor agricole¹². Sătenilor, care încă nu intraseră în colhozuri, li s-au lăsat, în cel mai fericit caz, doar cantitățile necesare supraviețuirii și însămânțărilor.

Iarna și primăvara anului 1932 au determinat satul să treacă prin multe lipsuri și chinuri. În vară, pe câmpurile cu grânele care încă nu dăduseră în pâng au apărut „frizerii” – de regulă, femei care secerau spice pentru a face de mâncare copiilor lor flămânzi. Odată cu începerea recoltării cerealelor, țărani (individuali și colhoznici) – puși în situația de a nu avea posibilitatea să-și întrețină familiile – au

început să sustragă diverse cantități (chiar și în buzunare) de semințe de pe ariile de treierat. Autoritățile comuniste au căutat noi soluții de constrângere. Astfel, la 7 august 1932 a fost adoptată *Legea privind apărarea proprietății socialiste*, redactată personal de Stalin. Ea introducea „în calitate de măsură a represiunii judiciare pentru delapidarea (furtul) proprietății colhoznice și cooperatiste măsura supremă a apărării sociale – pedeapsa cu moartea prin împușcare, cu confiscarea întregii averi, și cu înlocuirea, în circumstanțe atenuante, cu privarea de libertate pe un termen nu mai mic de 10 ani, cu confiscarea întregii averi”¹³. Persoanele condamnate potrivit acestei legi nu puteau beneficia de amnistiere. Ea a fost numită în popor „legea celor cinci spice”, deoarece cei condamnați erau prinși, de obicei, cu câteva spice de grâu sau secară ascunse la sân. Din august 1932 până în decembrie 1933, în urma aplicării prevederilor actului menționat au fost condamnați peste 125 mii de cetățeni, din care circa 5 400 la pedeapsa capitală¹⁴.

În anul 1932, zonele cerealiere ale Uniunii Sovietice (Caucazul de Nord, Volga Inferioară, Volga de Mijloc, Ucraina) n-au reușit să îndeplinească planul de stat de colectare a cerealelor, fixat la un nivel cu 32% mai mare decât cel din 1931¹⁵. Pentru a „corecta” situația, în octombrie 1932, Moscova a decis să trimită în regiunile respective niște comisii extraordinare. Astfel, în noiembrie 1932, în Caucazul de Nord a plecat un grup condus de Lazar Kaganovici iar în Ucraina altul, în frunte cu Viaceslav Molotov, președintele Consiliului de Miniștri al URSS¹⁶.

Emisarii Moscovei au organizat ședințe cu toți secretarii de partid locali, în cadrul cărora se adoptau hotărâri privind luarea măsurilor necesare pentru a pune capăt „sabotajului organizat de elementele chiaburești contrarevoluționare”, precum și pentru a înlătura „rezistența comuniștilor de la sate și a președinților de colhoz care au preluat conducerea acestui sabotaj”¹⁷. Satele au fost cuprinse de un val de teroare și violențe. Multe colhozuri, organizații de partid locale și chiar unele raioane erau declarate „chiaburești”, secretarii de partid raionali, președinții de colhoz, directorii de SMT erau proclamați sabotori și degenerați. „Contrarevoluționarii” erau arestați și executați, informațiile publicându-se în presa locală¹⁸. Raioanele în care nu fuseseră îndeplinite planurile de colectări erau trecute pe „lista neagră”, având de suportat consecințe dureroase: scoaterea tuturor produselor din magazine, interzicerea comercializării cerealelor, înapoierea imediată a creditelor în derulare, impozitarea excepțională etc. În cazul „continuării sabotării”, populația risca deportarea în masă¹⁹.

În pofida măsurilor drastice luate de autoritățile comuniste, zonele cerealiere ale URSS-ului n-au reușit, în 1932, să îndeplinească planul de colectare a grâului. Toate solicitările reprezentanților administrației locale sau ale unor personalități ale vieții publice (de pildă, scriitorul Mihail Șolohov) privind reducerea cotelor obligatorii erau respinse din start. Astfel, V. Molotov răspundea, în noiembrie 1932, unui asemenea demers, subliniind: „Noi, bolșevicii, nu putem pune nevoile statului – stabilite cu precizie de hotărârile de partid – nici măcar pe planul al doilea, darmite pe al zecelea”²⁰. Aflând că unii conducători raionali au permis colhozurilor să păstreze rezerve pentru viitoarea campanie de însămânțare, Iosif Stalin a trimis tuturor organelor de partid, la 7 decembrie 1933, o circulară în care i-a declarat pe respectivii conducători „escroci ai partidului și pungășii, care cu abilitate traduc în viață politica chiaburilor sub stindardul „acordului” lor cu linia generală a partidului”, cerând condamnarea acestora la câte 5–10 ani de închisoare²¹. Organizațiilor de partid li s-a ordonat preluarea de la colhozurile care încă nu-și îndeplineseră planul livrărilor obligatorii către stat „a tuturor cantităților de grâu, inclusiv a așa-ziselor rezerve pentru însămânțat”²².

Constrânși să predea, sub amenințare și teroare, ultimele rezerve, privați de posibilitatea de a cumpăra produsele necesare (atât din lipsa banilor, cât și din cauza inexistenței alimentelor în magazine), zeci de milioane de țărani din cele mai fertile zone ale Uniunii Sovietice au căzut pradă foametei. Potrivit evaluărilor realizate de diverși cercetători, victime ale foametei provocate de regimul comunist au căzut cel puțin patru milioane de țărani din Ucraina, un milion în Kazahstan, în Rusia și Caucazul de Nord alt milion de morți²⁴. Acest genocid a fost valorificat de bolșevici pentru a comuniza definitiv mediul rural în Uniunea Sovietică. În plan politic și social, foametea, „cu cortegiul său de violențe, torturi, exterminare a unor populații întregi, a însemnat o uriașă întoarcere înapoi (...) Copiii abandonați, canibalismul își fac din nou apariția, la fel epidemiile și tâlhăriile; se ridică „barăcile morții“, iar țăranii cunosc o nouă formă de robie, sub jugul partidului-stat”²⁵.

*
* *
*

Asemenea experiență au avut de cunoscut și alte țări care au pășit pe calea comunismului. Astfel, China maoistă a trebuit, în anii 1959–1961, să suporte consecințele unei foamete „organizate“ de autoritățile comuniste. Încă în anii 1955–1956, a avut loc un proces de colectivizare a gospodăriilor individuale. Deoarece dreptul de a se retrage din cooperativă nu a fost unul declarativ, procesul nu a întâmpinat practic nici o rezistență din partea țăranilor chinezi. Totuși, pe această cale, comuniștii nu-și puteau asigura instituirea unui control deplin asupra societății. Din acest motiv, precum și întemeindu-se pe recolta foarte bună din 1957, Mao Tzedun, șeful Partidului Comunist Chinez, a propus, în 1958, reorganizarea totală a lumii satului. Astfel, țăranii au fost constrânși să se grupeze în unități de producție agro-industriale gigantice²⁶, alcătuite din mii și chiar zeci de mii de familii. În cadrul noilor entități totul devenea comun, începând cu mesele. Un slogan al acelor timpuri asigura că poporul chinez trebuie să fie pregătit pentru „trei ani de eforturi și de lipsuri și o mie de ani de fericire”²⁷.

Datorită activității sătenilor, supravegheați continuu de cadrele comuniste locale, responsabilii unităților de producție raportau împlinirea și depășirea planurilor fixate. În consecință, conducerea Chinei comuniste a modificat obiectivele, stabilind volumul recoltei pentru anul 1958 la 375 milioane de tone de cereale, față de cele 195 milioane în anul precedent. La sfârșitul anului s-a raportat realizarea obiectivului fixat de Mao²⁸.

Dezideratul implementării totale și definitive a comunismului în mediul rural a determinat adoptarea unor măsuri radicale: naționalizarea tuturor terenurilor aflate încă în proprietate individuală, desființarea piețelor libere, abolirea dreptului de a părăsi colectivul, colectarea tuturor uneltelor metalice pentru a le transforma în oțelul necesar industriei și chiar a porților de lemn pentru a servi drept combustibil în furnale²⁹. De asemenea, în mod „creator“, principiul solidarității de clasă a fost aplicat asupra naturii. Drept urmare, grânele s-au semănat la o densitate de 5–10 ori mai mare decât cea normală, fapt ce a determinat sufocarea semănăturilor. La fel, înlocuirea, pe pământurile reci ale Tibetului, a orezului tradițional cu grâu, exterminarea vrăbiilor în China, efectuarea unor arături adânci, semănarea combinată a grâului și porumbului pe aceleași ogoare au avut efecte catastrofale asupra economiei rurale³⁰.

În paralel, cea mai mare parte a investițiilor au fost canalizate spre lucrările de irigare și spre industrializarea mediului urban. În consecință, în 1958, între-

prinderile de stat au angajat circa 21 de milioane de noi muncitori, reprezentând un spor de aproximativ 85% într-un singur an³¹. În timp ce această creștere demografică trebuia susținută și cu un suport alimentară adecvat, un număr însemnat dintre sătenii era ocupat în diverse activități (lucrări hidraulice, prelucrarea metalelor cu ajutorul microîntreprinderilor, construcția de locuințe etc.) ce nu aveau practic nimic comun cu agricultura. Efectele politicii comuniste s-au resimțit imediat: recoltele anului 1959 au fost foarte mici. Spre exemplu, în districtul Fengyang (Anhui), în 1959 au fost recoltate 54 000 de tone, față de 89 000 de tone, în anul precedent. Însă, la fel ca și în Uniunea Sovietică sau în alte țări comuniste, rapoartele oficiale vorbeau de progrese admirabile: 199 000 de tone de grâne față de 178 000 din anul 1958³². Ca și în URSS, statul și-a fixat cota de cereale pe care o considera necesară, întemeindu-se pe cifrele raportate și nu pe cele reale. Aceeași situație se repetă în anul 1960. În consecință, pe piața liberă, prețul orezului a crescut de 15–30 de ori, în timp ce orice schimburi interprovinciale cu produse alimentare erau interzise.

Activiștii chinezi erau convingeți că toate dificultățile provin din cauza opoziției țăranilor „sabotori”, care ascund sau fură cerealele. Măsurile adoptate au fost extrem de drastice: zeci de mii de săteni au fost arestați, toate obiectele de bucătărie ale persoanelor particulare au fost stricate (pentru a face imposibilă autoalimentarea și furturile din depozitele cooperativelor), s-a interzis particularilor aprinderea focului, precum și organizarea funeraliilor etc. Țăranii care căutau refugiu la orașe erau întâmpinați cu foc de mitraliere³³. Mortalitatea prin inaniție a depășit, în unele localități, 50%, iar canibalismul devine o practică tot mai des întâlnită. Ca și în alte părți ale spațiului comunist, singura hrană care le rămăsese țăranilor erau cocenii de porumb măcinați.

Cifra exactă a numărului de victime a politicilor comuniste aberante nu este cunoscută. În 1988, Beijingul a recunoscut semioficial cifra de 20 milioane de victime, în timp ce unii cercetători independenți vorbesc despre 43 milioane de oameni morți prin inaniție între anii 1959 și 1961. Foametea din China anilor 1959–1961 a fost cea mai gravă din întreaga istorie a omenirii³⁴.

Un adevărat genocid a fost practicat în Cambodgia, între anii 1970–1979, de către khmerii roșii. În perioada indicată, regimul barbar a făcut între 2 și 3,8 milioane de victime³⁵ (la o populație estimată la circa 7,5 milioane de locuitori³⁶), din care între 700 și 900 mii de morți din cauza foametei și a bolilor³⁷.

*

* *

Angrenarea Uniunii Sovietice în al doilea război mondial și prețul de sânge pe care l-au plătit popoarele încorporate în URSS creau iluzia că, după încheierea păcii, sistemul comunist va deveni mai uman. Însă bolșevicii urmau să implementeze regimuri totalitare în estul Europei și acest obiectiv nu putea fi atins atâta timp cât în „prima țară a socialismului victorios” existau structuri, relații și mentalități de tip capitalist. Astfel, autoritățile trebuiau să „convingă” populația din teritoriile anexate de Uniunea Sovietică în anii 1939–1940 (Ucraina de Vest, Basarabia, nordul Bucovinei, ținutul Herța, țările baltice) și redobândite în 1944 să se încadreze în structurile socio-economice comuniste. Totodată, anumite fisuri în sistemul comunist s-au produs chiar și în teritoriile care fuseseră bolșevizate în perioada interbelică. Astfel, în anii '30, dar mai ales în perioada războiului, colhozurile și alte asociații de natură comunistă și-au dovedit incapacitatea în ceea ce privește asi-

gurarea minimului necesar de produse, în anii războiului răspândindu-se zvonul că după încheierea ostilităților acestea vor fi desființate. În teritoriile ocupate de armata germană, țărani, profitând de îndepărtarea puterii sovietice, au recurs la redistribuirea pământului colhozurilor, refăcându-și sau extinzându-și loturile individuale. Din aceste motive, autoritățile trebuiau să efectueze o (re)colectivizare a părții occidentale a Uniunii Sovietice. În acest context, metoda folosită cu „succes” în anii '20 și '30 pentru a impune comunismul, a fost utilizată din nou după încheierea celui de-al doilea război mondial.

Cu această ocazie, unii dintre cei mai afectați de politica statului sovietic au fost bucovinenii și basarabenii care nimeriseră din nou, în anul 1944, în componența URSS-ului. Românii au avut „norocul” să cunoască comunismul pe pielea lor proprie încă din 28 iunie 1940, când Uniunea Sovietică a anexat Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța. Naționalizările, arestările, deportările, execuțiile, livrările obligatorii și colectivizarea au fost fenomene care au atins direct populația acestor teritorii, însă timpul „prea scurt” (28 iunie 1940 – 22 iunie 1941) al dominației bolșevice nu a permis comuniștilor să utilizeze toate metodele din arsenalul lor de „convingere”.

Populația din spațiul pruto-nistrean a suferit enorm de pe urma evenimentelor militare din anul 1944, industria și agricultura fiind total dezorganizate. Impactul războiului și al fenomenelor sociale ce îl însoțesc a fost resimțit de fiecare om în parte. Pe lângă boli tradiționale ca gripa, pojarul, scarlatina ș. a., în regiunea Cernăuți, în anul 1945 s-a declanșat epidemia de tifos. În lipsa medicamentelor necesare și din cauza insuficienței personalului sanitar s-au înregistrat 27 341 decese, cu 17 773 mai multe decât numărul celor născuți în 1945. Din acestea, 24 256 persoane proveneau din mediul rural³⁸. Stabilizarea și ameliorarea situației se produce din aprilie 1946, însă în scurt timp măsurile comuniștilor au făcut ca evenimentele în mediul rural să capete un caracter tragic.

Presiunea noii administrații sovietice asupra populației s-a resimțit chiar din primele săptămâni de reocupare a teritoriilor menționate. Pentru a accelera desființarea sistemului economic capitalist și cu scopul întăririi sentimentelor filocooperatiste ale bucovinenilor, în sate au fost create organizații locale ale partidului bolșevic. În acest sens, în mediul rural au fost trimiși numeroși comuniști din orașe. Într-o primă etapă, sovieticii au organizat, potrivit hotărârii Consiliului de Miniștri al RSS Ucrainene, asociații agricole. În nordul Bucovinei, în anul 1945, au fost înregistrate 737 de societăți de acest tip³⁹. De asemenea, s-a recurs la constituirea unor întovărășiri, ai căror membri prelucrau suprafețele agricole în comun, cu inventarul și animalele de care dispuneau. În regiunea Cernăuți, în 1944, au fost organizate 10 819 de întovărășiri⁴⁰. În același an, s-a reușit reînființarea doar a unui singur colhoz (în februarie 1941 existau 10 colhozuri, organizate doar în patru din cele 14 raioane ale regiunii Cernăuți⁴¹; în iunie 1941 existau deja 62 de colhozuri⁴²), în primăvara anului 1945 erau înregistrate 17, iar în martie 1946 funcționau doar 36 de asociații de acest tip⁴³. Astfel, pe parcursul a doi ani de stăpânire sovietică, comuniștii n-au reușit să reînființeze colhozuri nici măcar în toate localitățile în care existaseră colective în 1940–1941. Din această cauză, autoritățile bolșevice aveau nevoie de o metodă eficientă pentru a înlocui spiritul de proprietar al bucovinenilor cu unul „socialist”.

Reocupând, în primăvara anului 1944, Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, bolșevicii au repus în funcțiune cunoscutul, deja, sistem sovietic de colectări, cu aceleași consecințe tragice pentru autohtoni, în special pentru categoriile mai înstărite. Drept urmare, în anii 1946–1947, populația Republicii Moldova și a regiunii Cernăuți a fost obligată să îndure o foamete groaznică. Literatura comu-

nistă a încercat să prezinte fenomenul drept o „consecință a ocupației fasciste” și a „secetei din anul 1945–1946”, silindu-se să justifice politica antiumană, antiromânească a regimului totalitar⁴⁴. Documentele de arhivă și mărturiile supraviețuitorilor demonstrează, însă, că foametea s-a declanșat în urma acțiunilor criminale ale comuniștilor.

Astfel, în regiunile „eliberate de cötropitorii germano-români”, volumul colectărilor a sporit continuu, fără să țină cont de potențialul gospodăriilor țărănești. De pildă, dacă în anul 1940, în condițiile unei recolte normale și a unei țărănime prospere, sovieticii au rechiziționat în regiunea Cernăuți 219 040 chintale de cereale, în 1944, în condiții de război, populația a predat statului 408 000 chintale. În anul următor, când Bucovina și Basarabia, care încă nu-și vindecaseră rănile războiului, au fost lovite de secetă, volumul colectărilor în regiunea Cernăuți s-a ridicat la 513 120 chintale de cereale. În primăvara și vara lui 1946 seceta a cuprins toate raioanele regiunii, mai blândă fiind doar în raioanele Storojineț, Putila și Vijnița⁴⁵. Chiar și în 1946, când dimensiunile tragediei au devenit evidente pentru autoritățile de la cel mai jos (de pildă, cele ale raionului Herța) și până la cel mai înalt nivel (guvernul de la Kiev), populația cernăuțeană a livrat statului 298 560 chintale de cereale, cu 36,3% mai mult decât în anul 1940⁴⁶. În pofida faptului că nici economia Basarabiei nu-și revenise încă de pe urma războiului, în anul 1944 locuitorii Republicii Moldova au fost obligați, prin hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM și a C C al PC(b)M, să livreze statului 171096 tone de cereale și 44 339 tone de oleaginoase⁴⁷. Datorită faptului că gospodăriile individuale și colhozurile basarabene au depășit⁴⁸ planul de colectări la cereale cu circa 22%, în anul 1945 volumul acestora a fost majorat, în condițiile manifestării unor condiții meteorologice nefavorabile. La 13 iulie 1945, Moscova a dispus ca RSSM să livreze statului 273 296 tone de cereale⁴⁹. Atunci când, din cauza secetei, s-a constatat că gospodăriile colective nu vor fi în stare să execute planul de livrări, N. L. Salogor, secretarul C C PC(b)M, a propus ca diferența să fie suportată de către gospodăriile individuale⁵⁰, soluție acceptată de către Consiliul Comisarilor Poporului al URSS⁵¹. În consecință, în anul 1945 au fost colectate 252 mii tone⁵², iar pentru anul 1946 republicii i s-a fixat volumul de 265 mii tone de cereale⁵³.

Seceta, care a dat primele semnale încă în 1945, a determinat scăderea continuă și accentuată a volumului recoltei globale. De pildă, în anul 1945, basarabenii au recoltat 962 mii tone de cereale⁵⁴, în timp ce în anul următor doar 365 mii tone⁵⁵. Livrările obligatorii către stat au lipsit marea majoritate a gospodăriilor atât de necesarul de cereale pentru întreținere, cât și de semințele pentru următorul an. La începutul verii lui 1946 sătenii și administrația sovietică au constatat că semănăturile de toamnă, precum și cele de primăvară au fost ireversibil compromise din cauza secetei continue. În acest context, autoritățile republicane au solicitat diminuarea planului stabilit pentru acel an⁵⁶. La 26 iunie 1946, C.C. al PC(b)US și Consiliul de Miniștri al URSS au adoptat hotărârea *Cu privire la planul anual de livrări obligatorii de cereale din recolta anului 1946 pentru R.S.S. Moldovenească*. Basarabenii urmau să livreze statului 160 944 tone de grâu. Hotărârea obliga conducerea de la Chișinău „să îndeplinească cu exactitate și onoare planul de livrări obligatorii, deoarece în anul curent, din cauza condițiilor meteorologice și a perspectivelor de recoltare nefavorabile din regiunile Tambov, Kursk, Voronej și Oriol, planul anual de livrări de cereale a trebuit să fie redus”⁵⁷. Despre situația catastrofală din Basarabia nu se pomenea nimic.

În scurt timp, însă, autoritățile comuniste au ajuns la concluzia că nici acele cifre reduse nu erau realizabile. În aceste condiții, la 19 august 1946, C C al

PC(b)US și Consiliul de Miniștri al URSS au fixat volumul de cereale pe care basarabeni urmau să-l livreze statului la cifra de 73 040 tone⁵⁸.

Din cauza faptului că sătenii nu se grăbeau, iar în cele mai multe cazuri refuzau să livreze cereale statului, se proceda în felul următor: în fiecare raion, în fiecare sat se organizau grupe speciale, din care făceau parte președintele sovietului sătesc, reprezentantul NKVD-ului, secretarii organizațiilor primare de partid și comsomoliste, reprezentantul comitetelor raional și județean de partid, responsabilul pentru problemele agriculturii, care făceau împreună, fără ordinul procurorului, percheziții în gospodăria fiecărui țăran. Pâinea, porumbul erau confiscate, încărcate în căruțe și transportate la centrele pentru colectarea cerealelor. Deoarece, după declanșarea secetei, cotele livrărilor către stat au rămas neschimbate, iar recolta era mică, oamenilor li se măturau podurile, țăranii rămânând fără nici o sursă de existență. Persoanele care se împotriveau erau arestate, judecate și declarate „dușmani ai poporului“, „naționaliști români“ etc. Potrivit relatărilor celor care au trecut prin acea tragedie, pentru un chintal de grâu statul plătea 5 ruble, iar un kilogram de pâine coaptă, pe care țăranul o primea pe cartelă, costa 1 rublă⁵⁹. De multe ori țăranii erau bătuiți dacă nu îndeplineau planul de predare la stat a produselor agricole. De pildă, într-o localitate din Basarabia (satul Costești, județul Lăpușna), arestarea restanțierilor, snopirea în bătăi și înjosirea lor era opera chiar a soției reprezentantului NKVD. Când bărbatul acesteia se îmbăta și dormea acasă, soția avea grijă de colectarea impozitului agricol⁶⁰.

În anul 1946, când zeci de mii de basarabeni mureau de foame, industria alimentară din RSSM a depășit planul anului 1946 la fabricarea untului cu 33,2%, a uleiului cu 39,5%, a cărnii cu 32,5%, a conservelor cu 101,9%. Aceste produse alimentare proveneau din producția achiziționată de la țăranii, exportându-se în interiorul URSS, în timp ce producătorii din Moldova mureau de foame⁶¹.

În 1946-1947, foametea nu a ocolit nici Ucraina, Rusia și Bielorusia. În Rusia, seceta din vara anului 1946 a afectat în mod deosebit regiunile Kursk, Tambov, Voronej, Oriol și Rostov. Refuzul de a reduce cotele de colectare, în condițiile în care recolta de cereale abia atingea 250 kg la hectar, a constrâns sătenii să recurgă la sustragerea alimentelor din depozitele colhozurilor. Pe parcursul unui an, numărul furturilor a crescut cu 44%⁶².

La 4 iunie 1947, guvernul sovietic a adoptat două hotărâri, care stipulau că „orice atingere adusă proprietății statului sau colhozurilor“ era pasibilă de o pedeapsă de la 5 până la 25 ani de lagăr⁶³. Orice persoană care avea cunoștință de pregătirea unui furt sau de furtul însuși, fără a denunța acest lucru la miliție, era pedepsită cu doi până la trei ani de lagăr. Pe baza noii legi, în a doua jumătate a anului 1947, în URSS au fost condamnați peste 380 000 de oameni, din care 21 000 erau adolescenți sub 16 ani⁶⁴. În total, între anii 1947-1953, au fost condamnate 1 300 000 de persoane⁶⁵.

În iunie 1947, Consiliul de Miniștri al RSS Ucrainene a majorat normele de livrare obligatorie a produselor agricole de către gospodăriile individuale: la grâu, floarea-soarelui, soia, cartofi, legume, fân, carne și lapte cu 50%, iar la lână cu 100%. Pentru așa-zisele gospodării ale chiaburilor au fost reduce drastic termenele de predare a producției și au fost anulate orice înlesniri⁶⁶. Drept urmare, oamenii simpli au avut din nou de suferit. Astfel, în anii 1946-1947, din raioanele Sadagura, Cernăuți rural, Herța și Storojineț au fost judecați și condamnați, în baza articolului 58 din Codul Penal, care privea toate „crimele contrarevoluționare“, 51 de locuitori⁶⁷. În total, aceștia au primit 339,6 ani de închisoare pentru faptul că nu au livrat statului, la timp, cotele stabilite de produse agricole din gospodăriile indi-

viduale. În multe dintre aceste cazuri condamnarea a fost însoțită de confiscarea averii⁶⁸.

În pofida recoltei catastrofale din anul 1946, autoritățile bolșevice au rechiționat practic întreg grâul, inclusiv cel destinat înșămânțării și întreținerii familiilor, în contul obligațiilor exagerate ale gospodăriilor individuale țărănești față de stat. Rămânând fără orice produse alimentare, oamenii au început să consume ghinde, borhot, coceni de porumb, știr, ghindă de stejar etc. În unele localități nu mai rămăsese nici un animal domestic; raritate deveniseră câinii și pisicile.

Foamea a afectat cel mai puternic copiii. Rămânând fără părinți, ei vagabondau prin orașe și sate în căutare de hrană. Numai în primul semestru al anului 1946, secțiile organelor de interne din Basarabia au adunat circa 1 500 de copii vagabonzi⁶⁹.

Numărul morților și al distroficiilor creștea neconținut. Conform datelor colectate de organele de ocrotire a sănătății, la 25 decembrie 1946 în RSSM erau înregistrați 53 mii de bolnavi de distrofie⁷⁰. La sfârșitul lunii martie a anului 1947, unul dintre funcționarii C.C. al PC(b)M raporta superiorilor săi că distrofia a înregistrat următoarea dinamică: la 1 ianuarie 1947 în Basarabia erau 71506 bolnavi, la 1 februarie 103853, la 1 martie 235899, iar la 20 martie numărul acestora a crescut până la 238914 persoane, dintre care circa 50% erau copii de până la 14 ani⁷¹.

În regiunea Cernăuți, în prima jumătate a anului 1947, în urma verificării în teren a situației, au fost înregistrați oficial 41264 bolnavi de distrofie (din care 10 397 copii până la 14 ani)⁷². După nivelul mortalității infantile, în 1947, regiunea Cernăuți s-a plasat pe locul doi în Ucraina. Dacă media mortalității la nivelul Ucrainei constituia 127,7 la o mie de persoane, în regiune ea a atins 217,0‰. În același an, oficial, mortalitatea a depășit natalitatea cu 53%, constituind 24 947 persoane⁷³.

În timpul foametei din anii 1946-1947 în RSSM au decedat, doar din motive de inaniție, peste 200 mii de oameni⁷⁴. Cifra exactă a acestora nu va putea fi stabilită niciodată, pentru că majoritatea documentelor au fost arse, iar evidența la locul de baștină nu s-a efectuat mai mult de 50 de ani⁷⁵. Potrivit estimărilor, în URSS foamea din anii 1946-1947 a provocat moartea a cel puțin 500 000 de persoane⁷⁶.

În regiunea Cernăuți, situația a început să se stabilizeze din toamna anului 1947, însă în zona în care românii reprezentau majoritatea populației (raioanele Herța, Noua Sulică, Sadagura, Hotin și Cernăuți rural), ameliorarea situației s-a înregistrat abia către mijlocul anului 1948. Potrivit investigațiilor realizate de către cercetătorul V. Holodnytsky, care subliniază că cifrele oferite reprezintă doar niște estimări preliminare, numai în anul 1947 victime ale foametei au căzut circa 17 mii de oameni⁷⁷.

Unul dintre cele mai groaznice efecte ale foametei înregistrate după război îl constituie canibalismul. Martor al acestui eveniment a fost chiar A. N. Kosîghin, adjunctul președintelui Consiliului de Miniștri al URSS. Sosind în februarie 1947 în Basarabia, el a vizitat câteva sate din județul Chișinău și a văzut într-o casă cadavrul unui mort, ce era pregătit pentru a fi folosit ca hrană. În județul Cahul, în decembrie 1946 – februarie 1947, au fost înregistrate oficial 10 cazuri de canibalism, iar în întreaga provincie au fost consemnate 39 de cazuri cu 40 de victime⁷⁸. Culegerea de documente *Foamea în Moldova (1946-1947)* cuprinde o mulțime de rapoarte referitoare la zeci de cazuri de acest gen consemnate în diverse zone ale republicii.

Pentru a se salva de foame, populația din zonele răsăritene ale Ucrainei, dar și din Basarabia, a început să migreze în regiunile de vest ale URSS-ului, inclusiv în regiunea Cernăuți. Astfel, într-un raport înaintat de Varșavski, șeful secției

agricole a CC PC(b) din Ucraina, se consenma că, în iunie 1946, miliția de la transporturile feroviare a coborât numai din trenurile marfare 62 400 persoane, iar în primele două decade ale lunii iulie încă 97 633 de oameni, care migrau în regiunile occidentale ale Uniunii Sovietice⁷⁹. Conform altor surse, în anul 1946, în regiunea Cernăuți s-au stabilit 53 690 persoane provenind din diverse zone ale URSS-ului⁸⁰.

Potrivit martorilor bucovineni ai acestui fenomen, primăvara anului 1947 a constituit apogeul „năvălirii” străinilor în Bucovina. „Nici numărul mare de case pustii (ai căror proprietari erau refugiați în România), nici găurile nu mai puteau adăposti atâta lume nomadă. Oamenii se aciuau pe unde puteau: pe sub garduri, prin colibe înjghebate câine-câinește, prin bordeie săpate în râpe. Deci, populația ținutului nostru se dublase, ba poate că în unele perioade era chiar de trei ori mai numeroasă decât cu câteva luni în urmă ... Fiecare gospodărie din Bucovina era pândită de multe zeci de perechi de ochi ai unor oameni disperăți în hămeseala lor. Și localnicii, oricât de evlavioși și iubitori de oameni ar fi fost, nu erau în stare să-i împace pe toți. Cu atât mai mult că urgia „colectărilor” fără de sfârșit, dezlănțuite de către sovietici în toamnă și iarnă, îi făcuse și pe bucovineni muritori de foame. Odată cu începutul lucrărilor de primăvară, mai ales pe timpul săditului cartofilor și semănatul porumbului, s-au întetit „atacurile” asupra ogoarelor însămânțate: din țărână erau scoase grăunțele de păpușoi. În ce privește cartofii, apoi sute de ogoare fuseseră pustiiite. Dimineața, în diferite colțuri ale satelor, răsunau bocete ca la înmormântare ... Lucrurile merseră până acolo că sătenii, înarmați cu furci, coase, topoare ieșeau și păzeau zi și noapte ogoarele. Spre vară s-au ridicat urzica și loboda. Aceste plante, care creșteau din abundență pe haturi, prin răzoare și prin râpe, pe malurile pâraielor, atunci, în 1947, au fost stârpitate aproape cu desăvârșire. Cei înfometați, strângeau urzică și lobodă, le opăreau și mâncau această fiertură de culoare verde-închis până când și ei deveneau albaștri. Apoi li se umflau burțile și mureau în chinuri cumplite”⁸¹.

Foamea determina populația să caute diverse metode de salvare, inclusiv refugiarea în România. Însă grănicerii sovietici împiedicau și chiar împușcau persoanele care încercau să treacă în țară. Într-o informație „strict confidențială” din 19 decembrie 1946 a Ministerului Afacerilor Interne din RSSM, adresată conducerii comuniste de la Chișinău, se menționa: „Potrivit unor date incomplete, pe parcursul a 11 luni ale anului curent, pentru tentativa de a emigra în România au fost reținuți 189 locuitori ai Republicii Moldova; 20 persoane au trecut frontiera în România. Din 209 persoane care, din cauza subnutriției, se refugiau peste hotar, au fost reținute 130”⁸². Pentru tentativa de trecere frauduloasă a frontierei moldo-române, în august 1946 au fost arestați 37 basarabeni, în septembrie – 39, în octombrie – 49, în decembrie – 46, 63 în ianuarie 1947⁸³. La sfârșitul lunii martie 1947, secretarul organizației județene Cahul a PC(b)M raporta superiorilor de la Chișinău că în județ au crescut „dispozițiile emigraționiste și trădătoare. Potrivit datelor organelor șNKVD, în sectorul detașamentului de grăniceri au fost luate în evidență 56 de familii cu dispoziții emigraționiste. În ultima lună 36 de persoane au întreprins tentativa de a trece frontiera, dar au fost reținute”⁸⁴.

În timp ce basarabeni, bucovinenii și alții mureau de foame, guvernul comunist a căutat să ascundă adevărul privind tragismul situației în Uniunea Sovietică. Mai mult, autoritățile moscovite au încercat să demonstreze Occidentului că sunt gata să vină în ajutorul statelor care prezintă asemenea solicitări. În consecință, Stalin a dispus ca URSS să exporte în statele est-europene 2 500 000 tone de cereale⁸⁵. Chiar dacă, în cele din urmă, conducerea sovietică a fost nevoită să reacționeze, cantitățile de produse alimentare alocate populației suferinde din teritoriile cuprinse de foamete erau insuficiente pentru a ameliora într-un mod sem-

nificativ situația. În condițiile în care casele sătenilor au fost măturate de activiștii locali pentru a culege și ultimul grăunte de grâu sau porumb, în martie 1947 sătenii primeau „strict diferențiat” pe criterii sociale, ca împrumut din partea statului, între 3 și 8 kg de alimente pentru fiecare membru al familiei⁸⁶.

Gravitatea situației a fost sporită în mod artificial de către autoritățile sovietice care au decis să reia campania de colectivizare, inițiată încă în 1940–1941, să constrângă – prin mijloace politice și economice sau sociale – populația să renunțe la gospodăriile individuale și să se înscrie în cele colective. În același timp, pentru a spori gradul de atracție a formelor comuniste de organizare a agriculturii, colhozurile au fost scutite de dări față de stat⁸⁷. Datorită presiunii și terorii autorităților, a activității „educative” a comuniștilor, până în ianuarie 1947, în regiunea Cernăuți, au fost înființate 70 de colhozuri⁸⁸. În martie 1947, plenara Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) Ucrainean a fixat „cursul spre organizarea accelerată a colhozurilor și eliminarea gospodăriilor individuale locale” în „regiunile de vest, Ismail și Transcarpatică”⁸⁹. La finele anului respectiv, în regiunea Cernăuți, existau deja 296 colhozuri, reunind circa 33% din gospodăriile sătenilor⁹⁰. Către anul 1949, când a fost raportată încheierea procesului de colectivizare, 97% din gospodăriile țărănești erau reunite în cadrul a 491 de colhozuri⁹¹.

Astfel, în doar câțiva ani de zile, agricultura Basarabiei și a regiunii Cernăuți a fost așezată pe principiile economiei socialiste planificate. Trebuie, însă, să constatăm cu durere că acest proces a fost însoțit de grave ilegalități și crime împotriva poporului. Este adevărat că una dintre cauzele foametei din 1946–1947 a fost seceta, vânturile uscate și iernile fără zăpadă. Însă situații de criză de acest gen sau mai întâlnit în trecut și, grație eforturilor administrației, spiritului gospodăresc și de întrajutorare al românilor, populația a reușit să depășească toate greutățile. La fel ca și în alte cazuri prezentate mai sus (Rusia, Ucraina, China, Cambodgia), obiectivul implantării comunismului în Basarabia și nordul Bucovinei a condus la agravarea unei situații dificile care, la rândul ei, a fost utilizată pentru a distruge proprietatea și inițiativa individuală, elitele sociale și comportamentele economice tradiționale din mediul rural și pentru a instaura un regim totalitar.

NOTE

- 1 Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné, Andrzej Paczkowski, Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin, *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune* (în continuare se va cita *Cartea neagră a comunismului*). Cu colaborarea lui Rémi Kauffer, Pierre Rigoulot, Pascal Fontaine, Yves Santamaria și Sylvain Boulouquet, București, „Humanitas” și Fundația Academia Civică, 1998, p. 715.
- 2 Apud Iu. I. Korableov, *Grajdanskaia voina 1918–1920 godov: novŭie podbodi (Războiul civil din anii 1918–1920: abordări noi)*, în *Straniŭi istorii sovetsko-go ōbŭcestva. Fakti, problemŭ, liudi (Pagini de istorie a societății sovietice. Fapte, probleme, oameni)*, pod obŭcei redakŭiei ?. T. Kinkulkina, Moskva, Politizdat, 1989, p. 81.
- 3 *Ibidem*, p. 79.
- 4 *Ibidem*, p. 75.
- 5 Iu. S. Borisov, *Eti trudnŭie godŭi '20–'30-? godŭi (Acesti dificili ani '20–'30)*, în *Straniŭi istorii sovetsko-go ōbŭcestva...*, p. 122.
- 6 *Ibidem*, p. 125.

- 7 *Cartea neagră a comunismului*, p. 119.
- 8 *Ibidem*.
- 9 V. S. Leleciuk, *Curs na industrializațiu i ego osușcestvenie (Politica de industrializare și realizarea ei)*, în *Stranițî istorii sovetskogo obșcestva...*, p. 200.
- 10 „Pravda”, 1928, 25 septembrie. Apud V. S. Leleciuk, *op. cit.*, p. 200.
- 11 V. P. Danilov, *Kolektivizatia: kak eto bilo (Colectivizarea: cum a fost în realitate)*, în *Stranițî istorii sovetskogo obșcestva...*, p. 245.
- 12 *Ibidem*.
- 13 *Ibidem*, p. 245–246.
- 14 *Cartea neagră a comunismului*, p. 153.
- 15 *Stranițî istorii sovetskogo obșcestva...*, idem, p. 152.
- 16 V. P. Danilov, *op. cit.*, p. 246.
- 17 *Cartea neagră a comunismului*, p. 154.
- 18 V. P. Danilov, *op. cit.*
- 19 *Cartea neagră a comunismului*, p. 154.
- 20 *Ibidem*, p. 155.
- 21 V. P. Danilov, *op. cit.*
- 22 *Cartea neagră a comunismului*, p. 155.
- 23 V. P. Danilov, *op. cit.*, p. 249.
- 24 *Cartea neagră a comunismului*, p. 157.
- 25 *Ibidem*, p. 159.
- 26 Dj. Grenvill, *Istoria XX veka. Liudi. Sobôtia. Factî. (Istoria secolului XX. Oameni. Evenimente. Fapte)*, Moska, „Akvarium”, 1999, p. 605.
- 27 *Cartea neagră a comunismului*, p. 460.
- 28 *Ibidem*.
- 29 *Ibidem*, p. 461.
- 30 *Ibidem*, p. 461–462.
- 31 *Ibidem*, p. 462.
- 32 *Ibidem*.
- 33 *Ibidem*, p. 464–465.
- 34 *Ibidem*, p. 466.
- 35 *Ibidem*, p. 562.
- 36 Dj. Grenvill, *op. cit.*, p. 595.
- 37 *Cartea neagră a comunismului*, p. 564.
- 38 V. F. Holodnițki, *Do pîtania suspilno-politiciinîb vidnosîn ta sotialnogo stanovîșcea naseleńnea Cernivețikoi oblasti u drugi polovîni 40-h rokiv XX st. (Cu privire la relațiile social-politice și situația socială a populației regiunii Cernăuți în a doua jumătate a anilor '40 ai secolului XX)*, în *Z istorîcinogo mînulogo Bukovîni. ZB. Naukovîb statei*, Cernivți, 1996, p. 219.
- 39 Bogdan Iaroș, *Storinkî politîcinoi istorii zabidnoukrainskih zemeli (30–50-t? rokî XX st.) (Pagini din istoria politică a pământurilor vest-ucrainene (anii '30–'50 ai secolului XX)*, Luțk, Redakțijino-vidavnițki viddil „Veja” Volinskogo derjavnogo universîtetuim. Lesi Ukrainkî, 1999, p. 109.
- 40 *Ibidem*.
- 41 *Ibidem*, p. 106.
- 42 *Bukovîna: istorîcinîi narîs (Bucovina: schițe de istorie)*, Cernivți, „Zelena Bukovîna”, 1998, p. 257.
- 43 V. F. Holodnițki, *op. cit.*, p. 221.
- 44 Anton Moraru, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812–1993)*, Chișinău, Editura „Aiva”, 1995, p. 422.
- 45 V. F. Holodnițki, *op. cit.*, p. 219.
- 46 „Holos Bukovîni”, 1995, nr. 101, 3 februarie, p. 13.

- 47 *Golod v Moldove (1946–1947). Sbornik documentov (Foamețea în Moldova [1946–1947]. Culegere de documente)*, Chișinev, „Știință”, 1993, p. 31.
- 48 La 10 ianuarie 1945 au fost colectate 208 907 tone, cu 37 811 tone mai mult decât fusese stabilit pentru anul 1944. Cf. *Golod v Moldove (1946–1947)*, p. 31.
- 49 *Golod v Moldove (1946–1947)*, p. 76.
- 50 *Ibidem*, p. 90.
- 51 *Ibidem*, p. 121.
- 52 *Ibidem*, p. 6.
- 53 *Ibidem*, p. 7.
- 54 *Ibidem*, p. 6.
- 55 *Ibidem*, p. 7.
- 56 *Ibidem*, p. 205–207.
- 57 *Ibidem*, p. 210.
- 58 *Ibidem*, p. 263.
- 59 Aurel Popovici, *Ne-au batjocorit veneticii și cozile de topor*, în „Țara Fagilor”. Almanah cultural-literar al românilor bucovineni alcătuit de Dumitru Covalciuc, V, Cernăuț – Târgu-Mureș, 1996, p. 114.
- 60 Anton Moraru, *op. cit.*, p. 422–423.
- 61 *Ibidem*, p. 423.
- 62 *Cartea neagră a comunismului*, p. 220.
- 63 *Ibidem*, p. 220.
- 64 *Ibidem*.
- 65 *Ibidem*, p. 221.
- 66 Bogdan Iaroș, *op. cit.*, p. 111.
- 67 Gheorghe Pavel, *Românii din nordul Bucovinei și ținutul Herței condamnați de stăpânirea sovietică*, „Țara Fagilor”, III, 1994, p. 156–158.
- 68 *Ibidem*, p. 159.
- 69 Anton Moraru, *op. cit.*, p. 424.
- 70 *Ibidem*, p. 423.
- 71 *Golod v Moldove (1946–1947)*, c. 617.
- 72 V. F. Holodnițki, *op. cit.*, p. 220.
- 73 *Ibidem*.
- 74 Hannes Hofbauer, Viorel Roman, *Bucovina, Basarabia, Moldova (O țară uitată între Europa de vest, Rusia și Turcia)*. Traducere de Toma Paul Dordea, București, Editura Tehnică, 1995, p. 90.
- 75 Anton Moraru, *op. cit.*, p. 424.
- 76 *Cartea neagră a comunismului*, p. 220.
- 77 V. F. Holodnițki, *op. cit.*, p. 220.
- 78 Anton Moraru, *op. cit.*, p. 424.
- 79 *O naplîve kolhoznikov iz vostocinîb oblasti... (Cu privire la afluxul colhoznicilor din regiunile răsăritene...)*, în „Holos Ukrainî”, 1995, nr. 101, 3 cer- vnea, p. 13.
- 80 *Bukovîna: istoricinîi narîs*, p. 266.
- 81 Gheorghe Frunză, *Foamețea*, în „Țara Fagilor”. Almanah cultural-literar al românilor bucovineni alcătuit de Dumitru Covalciuc, VI, Cernăuți – Târgu-Mureș, 1997, p. 140–141.
- 82 Vasile Stati, *Istoria Moldovei*, Chișinău, „Vivar–Editor”, 2002, p. 360.
- 83 Anton Moraru, *op. cit.*, p. 424.
- 84 *Golod v Moldove (1946–1947)*, p. 634.
- 85 V. F. Zima, *Golod v Rosii 1946–1947 godov (Foamețea în Rusia anilor 1946–1947)*, în „Otecestvennaia istoria”, nr. 1, c. 50. Apud V. F. Holodnițki, *op. cit.*, p. 220.
- 86 *Golod v Moldove (1946–1947)*, p. 614.
- 87 *Bukovîna: istoricinîi narîs*, p. 274.

- 88 *Ibidem*, c. 274.
89 Bogdan Iaroş, *op. cit.*, p. 110.
90 *Bukovîna: istoriciniî naris*, p. 274.
91 V. F. Fedorak, N. I. Cerkaci, *Istoria ridnogo kraiu (Istoria ţinutului natal)*, Cernivţi, 2000, p. 86.

SUMMARY

The study tackles the problem of the leftist totalitarianism in the twentieth century from the perspective of the methods used to impose the Communist principles and norms in a series of poorly industrialized countries. The foundations of the Communist states were established on the loss of millions of human lives, while the state interests – meaning those of the heads of the Communist parties - defyed the law and the individual and collective interests. Using as source the existing documents, the author presents concrete examples of human rights violation and of genocide in countries such as the USSR, China and Kampukia. A special chapter is dedicated to the analysis of the causes of the 1946–47 famine and its effects on the Romanians of the Cernowitz region in Ukraine and of the Republic of Moldova.

ROMÂNII – A TREIA ETNIE DIN UCRAINA* REGIUNEA CERNĂUȚI

(Partea a III-a)

Românii din raionul Herța¹ (MONITORIZARE SOCIOLINGVISTICĂ)

Ion Popescu

Kiev–Cernăuți

Raionul Herța (cu excepția satelor bucovinene *Ostrița*, *Țureni*, parțial, *Mamornița* (până la vama veche – actuala clădire a școlii din Țureni de lângă pod, pâraul fiind frontiera naturală a Bucovinei) și *Puieni–Bucovina* (din raionul Herța) întrunește, în linii generale, teritoriului fostului Ținut Herța (incluzând și satele *Tureatca*² și *Puieni–Rega*³ din actualul raion Hliboca) care până la 1940 făcea parte din regatul român, având o suprafață de 304 km², fiind format din 9 comune cu 32 de sate, și a făcut parte din județul *Doroboi*, plasa Herței.

Raionul reprezintă, ca și în cazul satelor românești de lângă Tisa din Transcarpatia, un areal compact românesc, având în componența sa doar un singur sătuc de ucraineni – *Mamornița* ucraineană⁴.

Din acest teritoriu a făcut parte și satul *Prisaca* – care în anul 1930 avea 193 de locuitori, dintre care 189 erau români și 4 – de altă etnie. Ruteni (ucraineni) nu au fost atestați. În perioada sovietică satul a dispărut.

Până în anul 1992, când raionul Herța a fost restabilit ca raion aparte, întreg teritoriul era inclus în raionul Hliboca. Conform recensământului din 1989 aici trăiau 29 611 de locuitori.

Populația românească constituia 27 517 persoane sau 92,93%, 23 539 dintre ei se declarau români și 3 978 – moldoveni⁵, ultimii fiind din satele *Ostrița*, *Țureni* și *Mamornița* românească, care aparținuseră fostului raion rural Cernăuți, format imediat după război, unde românii erau arbitrar trecuți în pașaport ca fiind „moldoveni”. Dintre cei 184 836 de români (inclusiv 84 519 moldoveni) din regiunea Cernăuți, în raionul românesc Herța locuiau 14,89% din populația românească permanentă a regiunii.

În raion mai locuiau 1 569 sau 5,3% ucraineni, 431 sau 1,46% ruși, 18 sau 0,06% poloni, 15 sau 0,05% evrei și 61 sau 0,2% de alte etnii. La populația neromânească aparțineau grănicerii cu familiile lor, precum și o parte din specialiștii și funcționarii sosiți aici prin repartizare.

Să ne adresăm rezultatelor recensământului din 2001.

* Începutul (regiunile Cernăuți, Transcarpatia și Odesa) – în „Glasul Bucovinei”, Anul IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 27–52; „Glasul Bucovinei”, Anul X, nr. 3–4 (39–40), 2003. În numărul următor va fi prezentată situația demografică în raionul Putila.

Componenta națională, asimilarea lingvistică și antrenarea în câmpul muncii a populației din raionul Herța (pe principalele etnii)

Tabelul 1

Etniile principale	2001		Au recunoscut L1 limba etniei ⁶	Asimilarea lingvistică (%)	Antrenați în câmpul muncii		
	Persoane	%			Persoane	% din total	În % din etnia sa
Pe raion	32 316	100	31 746	1,76	12 842	100	–
Români	29 554	91,5	29 435+ 3 (m.)	0,39	11 707	91,16	39,61
Ucraineni	1 616	5,0	1 488	7,92	623	4,85	38,55
Moldoveni	756	2,34	511+ 237 (rom.)	1,06	353	2,75	46,69
Ruși	299	0,93	271	9,36	125	0,97	41,8

După cum am observat din tabelul 1, la 5 decembrie 2001 în raion locuiau deja 32 316 persoane, iar populația românească atingea cifra de 30 310 de persoane (29 554 români și 756 moldoveni) sau 93,79% din populația totală a raionului.

Populația raionului în 12 ani a crescut cu 2 705 persoane și a cunoscut un spor natural de 109,14%. Populația românească a cunoscut în această perioadă un spor natural de 2 793 persoane sau 110,15%.

S-a putut observa că majoritatea absolută din cei ce în 1989 erau trecuți ca moldoveni, mai ales cei din satele bucovinene, în 2001 au revenit la numele firesc de români. Moldoveni s-au declarat cei născuți în raionul basarabean vecin – Noua Sulița, – unde populația, în mod tradițional, se declară ca fiind moldoveni. Moldoveni se declară și o parte din generațiile medii, care au făcut „școală moldovenească“.

Unica problemă a raionului rămâne sfera social-economică și insuficiența locurilor de muncă.

Astfel, la sfârșitul anului 2001 în câmpul muncii erau antrenate doar 12 842 persoane sau 39,74% din populația totală a raionului. Erau angajați 11 707 sau 39,6% din cei 29 554 de români și 353 sau 46,7% din cei 756 de moldoveni. La ucrainenii cota celor angajați era de 38,55%, iar la ruși – 41,8%.

Insuficiența locurilor de muncă a cauzat plecarea la muncă în Rusia, dar mai ales, în Occident (Italia, Portugalia, Spania etc.). Și dacă acest număr, după cum putem vedea din tabelul 2, în decembrie 2001 era doar de 117 de persoane (în satul Culiceni la pichetul de grăniceri se aflau 4 persoane venite temporar din afara raionului și nu aveau înscriere), apoi în următorii 2 ani cifra celor plecați a atins câteva sute. În realitate, în 2004 acest număr era deja de câteva mii.

Să revenim la cifre.

**Populația permanentă și populația atestată din localitățile raionului Herța
(recensământul din 2001)**

Tabelul 2

Denumirea Primăriei (comunei) și a localității (satului)	Populația atestată (real existentă la 5.12.2004)			Populația permanentă (înregistrată)			Diferența dintre populația permanentă și cea atestată
	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	
Populație totală	32 247	15 275	16 972	32 316	15 315	17 001	-69
Populație urbană:							
1. Primăria orașului Herța	2 068	1 002	1 066	2 030	981	1 049	
Orașul Herța	2 068	1 002	1 066	2 030	981	1 049	-38
Populație rurală:							
Total pe raion	30 179	14 273	15 906	30 286	14 334	15 952	-107
Inclusiv pe localități:							
2. Primăria Bairachi (comuna Mogoșești)	2 559	1 208	1 351	2 598	1 231	1 367	
s. Mogoșești	1 833	859	974	1 868	880	988	-35
s. Pivalne (Becești)	726	349	377	730	351	379	-4
3. Primăria Bucovca (comuna Puieni- Bucovina)	913	437	476	929	447	482	
s. Puieni-Bucovina	913	437	476	929	447	482	-16
4. Primăria Buda Mare (comuna Buda Mare)	2 613	1 228	1 385	2 619	1 232	1 387	
s. Buda Mare	1 291	608	683	1 291	607	684	0
s. Buda Mică	571	266	305	577	271	306	0
s. Crupeansc (Pasat)	751	354	397	751	354	397	0
5. Primăria Godinești (comuna Godinești):	1 869	885	984	1 871	885	986	
s. Godinești	1 261	608	653	1 261	608	653	0
s. Lucovița - moldovenească	608	277	331	610	277	333	-2
6. Primăria Horbova (comuna Horbova)	3 804	1 823	1 981	3 816	1 829	1 987	
s. Horbova	2 959	1 406	1 553	2 969	1 410	1 559	-10

Denumirea Primăriei (comunei) și a localității (satului)	Populația atestată (real existentă la 5.12.2004)			Populația permanentă (înregistrată)			Diferența dintre populația permanentă și cea atestată
	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	
s. Bănceni	845	417	428	847	419	428	-2
7. Primăria Culiceni (comuna Culiceni)	735	345	390	731	343	388	
s. Culiceni	735	345	390	731	343	388	+4
8. Primăria Lunca (Comuna Lunca)	2 289	1 070	1 219	2 292	1 071	1 221	
s. Lunca	587	269	318	588	269	319	-1
s. Satul Mare (Pilipăuți)	1 017	486	531	1 019	487	532	-2
s. Movila	685	315	370	685	315	370	0
9. Primăria Molnița (comuna Molnița)	1 810	842	968	1 813	844	969	
s. Molnița	1 810	842	968	1 813	844	969	-3
10. Primăria Ostrița (comuna Ostrița)	3 683	1 791	1 892	3 686	1 791	1 895	
s. Ostrița	3 683	1 791	1 892	3 686	1 791	1 895	-3
11. Primăria Petrașivca (comuna Mihoreni/Nihoreni)	2 002	960	1 042	2 008	965	1 043	
s. Mihoreni	2 002	960	1 042	2 008	965	1 043	-6
12. Primăria Târnauca (comuna Târnauca)	4 047	1 884	2 163	4 055	1 887	2 168	
13. Primăria Hreățca (comuna Hreățca)	1 988	917	1 071	1 992	919	1 073	
s. Hreățca	1 988	917	1 071	1 992	919	1 073	-4
14. Primăria Țureni (comuna Țureni)	1 867	883	984	1 876	890	986	
s. Țureni	941	458	483	946	463	483	-5
s. Mamornița (ucraineană)	492	223	269	494	224	270	-2
s. Radgospovca (Mamornița românească)	434	202	232	436	203	233	-2

Și cu toate acestea în raion se observă un spor natural excepțional. Acest proces, cum vom vedea ceva mai jos în tabelul 3, putea fi observat și în dinamica numărului din elevi de școlile rurale

Populația românofonă atingea în 2001 cifra de 30 319 persoane sau 93,82% din populația raionului. În calitate de L₁ au recunoscut limba etniei 29 435 de români și 511 de moldoveni, 3 români au recunoscut în calitate de L₁ „limba moldovenească”, iar 237 moldoveni – limba română. În afară de aceasta au recunoscut în calitate de L₁ „limba moldovenească” 2 ucraineni, iar limba română – 131 de persoane aparținând altor etnii: 87 ucraineni, 20 de ruși, 11 unguri, 5 nemți, 2 azeri, 2 letoni, 1 italian, 1 lituanian și 1 polon.

În același timp 51 de români au declarat în calitate de limbă maternă limba ucraineană și 64 – limba rusă (majoritatea absolută, locuitorii ai orașului Herța, unde școala, în perioada sovietică, era cu limba de predare rusă, iar în prezent – ucraineană) și o persoană – o altă limbă.

Dintre persoanele declarate moldoveni, 6 au declarat în calitate de L₁ limba ucraineană și 2 limba rusă (toți locuiau în orașul Herța).

Procesului de asimilare lingvistică erau supuși doar 124 de conaționali sau 0,41% din populația românească.

Ca rezultat, în 2001, în comparație cu 1989, numărul celor ce s-au declarat români a crescut cu 6 015 persoane sau cu 125,55% și a atins cifra de 29 554 persoane, iar împreună cu cei ce se considerau moldoveni atingeau cifra de 30 310 persoane. Încă 133 de persoane au declarat drept L₁ – limba română.

În total și-au declarat apartenența la neamul și cultura românească (apartenența etnică sau lingvistică) 30 443 de persoane sau 94,2% din populația acestui raion cu adevărat românesc – unicul raion din Ucraina, în care populația autohtonă neucraineană deține majoritatea covârșitoare.

Românii din raion au 7 deputați regionali (din 8) și sunt reprezentați suficient în organele reprezentative și executive locale.

În limba română apare săptămânal ziarul oficialităților locale „Gazeta de Herța”.

În toate bisericile ortodoxe, inclusiv în mănăstirea de la Bănceni, și în toate bisericile protestante, serviciul divin se oficiază în limba română.

Situația lingvistică este de natură exoglosă echilibrată, iar limba română se folosește alături de cea ucraineană și, pe alocuri, de cea rusă în justiție, administrație și sfera social-economică.

După cum vom vedea din tabelul 3, limba română este studiată în școlile din toate localitățile raionului, cu excepția satului Mamornița ucraineană și școala medie ucraineană din orașul Herța.

Din totalul de 316 clase și 5 699 de elevi în anul de învățământ 2003/2004 au rămas 301 de clase și 5 440 de elevi sau 95,46% din elevii raionului erau instruiți în limba română. Cota populației românești din raion era de 94,2%.

Cu toate că în anul 2001/2002 a avut loc o scădere a numărului de clase – majoritatea școlilor primare trecând la sistemul „clasă-complet”⁷, când un învățător ducea lecția deodată în două clase diferite, de exemplu, în clasa I și a II-a, – numărul de elevi din clasele românești a crescut de la 5 382 în 2000/2001 la 5 487 în 2001/2002.

În anul 2002/2003 numărul elevilor din clasele românești a scăzut cu 2 persoane, în schimb a crescut cu 20 numărul celor din clasele ucrainene – de la 245 în 2001/2002 la 265 în 2002/2003 (în special datorită deschiderii unei noi clase ucrainene la școala medie din centrul raional). Tendința s-a păstrat și în anul 2003/2004, când numărul total de elevi a scăzut cu 61 de persoane de la 5 750 la

5 699, iar a celor din clasele românești cu 39, – de la 5 485 la 5 446. În schimb, numărul copiilor de la școala medie ucraineană din Herța a crescut de la 229 la 235 elevi.

Numărul de școli, clase și elevi din localitățile raionului Herța

Tabelul 3

Denumirea școlii (localității)	Total Populație ⁸	% românilor	Anul de învățământ							
			2000–2001		2001–2002		2002–2003		2003–2004	
Școli medii complete (I–III)			clase	elevi	clase	elevi	clase	elevi	clase	elevi
Târnauca	2 595	97	17	384	17	375	18	378	18	378
Bairachi (Mogoșești)	1 715	99	17	352	18	373	19	377	20	388
Buda Mare	1 056	98	16	373	17	415	18	428	18	412
Ostrița	3 224	93	26	583	25	575	25	578	25	594
Molnița	1 744	95	15	310	15	307	16	315	17	332
Horbova	2 768	96	31	712	33	742	32	745	33	724
Godinești	1 199	97	11	241	11	245	11	236	12	246
Petrașivca (Mihoreni)	1 718	99	15	355	16	361	17	368	18	380
Hreața	1 804	98	12	270	13	275	13	284	14	291
Herța (școala ucraineană)	2 122	68	12	204	12	206	13	229	13	235
Herța(liceul românesc)			13	190	12	182	11	167	12	163
Școli medii incomplete (I–II)										
Diacovfi (Proboțești)	1 181	99	9	146	9	146	9	151	9	145
Satu Mare (Pilipăuți)	888	99	11	240	11	255	11	252	11	251
Movila	583	96	9	128	9	124	8	110	8	102
Lucovița	599	96	9	115	8	106	8	100	9	90
Bucovca (Pueni – Bucovina)	867	96	9	164	9	167	9	171	9	159
Culiceni	763	97	9	102	9	104	9	102	9	101
Pivalne (Becești)	646	98	9	92	8	97	8	88	8	88
Radgospivca (Țureni)	338	84	13	199	12	216	12	205	12	190
Școli primare (gradul I)										
Tabinivca (Herghiligeni)	Târnauca		4	27	2	29	2	28	2	22
Cameanca (Pătrășeni)	Târnauca		4	63	4	65	4	72	4	72

Denumirea școlii (localității)	Total Populație	% românilor	Anul de învățământ							
			2000		2001		2002		2003	
Școli medii complete (I-III)			clase	elevi	clase	elevi	clase	elevi	clase	elevi
Savinești	Târnauca		4	27	2	28	2	27	3	29
Crigănești	Târnauca		4	20	2	23	2	24	3	27
Văleni	Hreățca		4	17	2	16	1	11	2	14
Țănteni	Hreățca		4	18	2	15	2	25	4	29
Canativca (Ștreanga)	Hreățca		4	30	2	27	2	34	4	31
Buda Mică	505	95	4	42	2	37	3	33	4	30
Crupeansc (Pasat)	710	98	4	48	3	46	2	48	4	38
Nadiarneansc (Fundoaia)	Mogoșești		4	19	2	16	1	17	1	13
Lunca	497	96	4	35	3	39	3	36	4	31
Ostrița	Școală-gră- diniță	Ostrița	4	80	4	81	4	75	4	70
Mamornița ucraineană (șc.ucr.)	483	7	3	34	2	39	2	36	2	24
Total clase și elevi în toate școlile din raion			314	5 620	296	5 732	282	5 750	316	5 699
Clase și elevi din școlile românești			299	5 382	282	5 487	267	5 485	315	5 446

Trebuie menționat că numărul elevilor de la liceul românesc din Herța era într-o continuă descreștere: de la 190 în 2000/2001 la 182 în 2001/2002, 167 – în 2002/2003 și 163 în 2003/2004. În 4 ani numărul elevilor de la liceul românesc din centrul raional a scăzut cu 27 persoane, iar numărul celor de la școala ucraineană din localitate a crescut cu 31: de la 204 elevi în 2000/2001 – la 235 în 2003/2004.

După părerea noastră, acest proces a fost generat și de insuficiența locurilor de muncă, mai ales după criza din 1997, care i-a obligat pe românii-regăteni să plece în masă în străinătate la muncă, și aceasta fiind una din cauzele scăderii numărului de elevi din ultimul an – la școală venind doar cei născuți după 1997.

Trebuie menționat și faptul că peste 100 de români din orașul Herța la recensământul din 2001, deși încă se mai autoidentificau ca români, erau deja asimilați lingvistic.

Această tendință, deloc îmbucurătoare după părerea noastră, încă nu este din punct de vedere etnolingvistic un pericol pentru românii din Herța și poate fi reparată prin introducerea studierii limbii române ca obiect de studiu obligatoriu și la școala medie ucraineană din Herța.

Oricum, situația etnodemografică și cea lingvistică din raionul Herța, precum și tendințele sporului natural – deși în ultimii doi ani și-a încetinit dinamica – totuși, ne dau teme să prognozăm la populația română un spor mediu anual de circa 230 persoane, iar următorul recensământ sperăm că va înregistra în raion o populație românească de circa 32,6 mii de persoane.

NOTE

- 1 „...Ținutul *Herța*, vechi colț de țară românească, situat în nordul Moldovei, avea o suprafață de 304 km² și format din 9 comune cu 32 de sate. Vezi: Gheorge Pavel, *Troița de la Herța*, „Țara Fagilor“, 1997, p. 95–97.
- 2 În 1989 în *Tureatca*, din 1748 locuitori 1591 s-au declarat români, 140 ucraineni, 7 moldoveni, 5 ruși, 1 polon și 4 de altă etnie. Școala era ucraineană, limba română nu se studia. Biserica din sat era românească.
- 3 În 1989 în *Puieni-Regat* (oficial – *Poleana*, în traducere – *Poiana*) din 427 de locuitori 420 s-au declarat români, 3 moldoveni, 2 ucraineni și unul de altă etnie. Școala românească nu exista și copiii frecventau școala din satul vecin – *Puieni-Bucovina*, raionul *Herța*. Biserica funcționa în limba română. În anul 2000 datorită eforturilor deputaților români din Consiliul regional Cernăuți din partea raionului Hliboca și a Consiliului raional s-a deschis aici o școală primară românească cu 2 „clase-complet“ și 12 elevi. În anul 2003/2004 în cele două clase erau deja 18 elevi.
- 4 La 1989 *Mamornița ucraineană* avea 483 locuitori, inclusiv 440 ucraineni, 9 români, 26 moldoveni, 7 ruși și 1 polon.
- 5 Statistica ucraineană, după tradiția sovietică, împarte populația românească în români și moldoveni.
- 6 L1 – limba maternă.
- 7 Ca specialiști, suntem categoric contra acestei practici, însă fostul șef al secției de învățământ, devenit apoi deputat pe circumscripția românească, avea alt punct de vedere: încă până la alegeri declara ca „făcea pentru români mai mult decât un român“ – așa cum avea să declare în campania electorală...
- 8 Recensământul din 1989.

SUMMARY

This study concludes the considerable scientific efforts made by a renown specialist in the situation of the Romanians living in Ukraine. In the first two studies he has shown that the process of de-nationalization of the Romanian population will continue both as a result of the objective condition of an isolated minority, and of the restrictive policy of the Ukrainian state known for its limited democracy and its aggressive nationalism.

This study confirms the discouraging conclusions of the previous two.

Personalități bucovinene

VASILE GRECU (1885–1972) (REPERE ÎN DESTINUL UNUI SAVANT)

Harieta Mareci

Suceava

De multe ori s-a spus și s-a scris că numai timpul poate săvârși judecata cumpănită și nepărtinitoare a oamenilor și a faptelor lor. Adeseori însă, timpul, prin curgerea lui, aduce cu sine o stranie inerție; odată instalată, ea „pregătește” tăcerea, iar aceasta, la rândul ei, devine – potrivit reflecției lui Octavian Goga – o „anticameră a uitării”. Timpul diminuează numărul semenilor noștri, estompează gesturile de recunoaștere și deformează memoria. Dar poate tocmai de aceea, pentru unii oameni lupta cu „timpul care nu iartă pe nimeni” a fost o provocare. Pentru ei au existat întotdeauna motive de a înfrunta inerția, tăcerea și uitarea. Și, oare, e prea mare efortul unei generații de a ține, departe de uitare, „numele înaintașilor”? Dar, oare, generației de azi i se pare prea mult când i se cere să nu lase în uitare „numele înaintașilor”?

Despre personalitățile Bucovinei interbelice considerăm că încă s-a scris prea puțin. Poate că soarta acestei moșteniri cărturărești s-a legat intim de soarta altor compartimente ale vieții românești, iar în neșansa acestei moșteniri de a se închea, completă, la îndemâna oricui, s-a reflectat dramatismul unui întreg spațiu geopolitic. Istoricii și filologii de seamă, portrete într-o galerie a spiritualității românești și universale, poate că s-au dăruit – așa cum spunea Vasile Pârvan – „fără răsplată și fără nădejde, numai pentru iubirea de lucrurile care nu putrezesc”¹. În numele aceleiași „iubiri”, posterității i se cere să-și aducă aminte de scadența unei mai vechi datorii.

Numele lui Vasile Grecu e cunoscut, căci apare în paginile enciclopediilor, ale dicționarilor sau ale lucrărilor de specialitate. Reputația sa de bizantinolog, traducător și editor de izvoare l-a păstrat, deopotrivă, în atenția filologilor și a istoricilor. Cu toate acestea, informațiile referitoare la viața și activitatea savantului român sunt insuficiente. Iată de ce, în dorința de a spori, de a completa sau ajusta detalii biografice, am căutat să supunem atenției câteva ipostaze ale „condiției” unei personalități marcante din cultura românească, sau câteva repere într-un program istoriografic ce se arată a fi atât de vast.

Pornind pe firul indicat de documentele de arhivă, numele lui Vasile Grecu² apare mai întâi în registrul de stare civilă și în condica parohiei din Mitocul Dragomirnei, printre succintele date notate de funcționarii rurali. Se născuse la 31 iulie 1885, în numeroasa familie a țăranilor Emanuil (sau Manole) și Ana (descendentă din neamul Burac)³. Deși condițiile unui trai modest ar fi putut împiedica accesul copilului la carte, înțelegerea părintească și ajutorul preotului din sat au deschis orizonturi nebănuite micului învățăcel. Astfel, după primele clase urmate în așezarea natală, în 1897 părinții au hotărât înscrierea lui Vasile la cursurile gim-

naziale ale liceului din Suceava. Interesul copilului pentru carte și pentru ce îi oferea școala, în general, poate fi înțeles chiar și din analiza cataloagelor, a situației școlare sau a „matricolelor“ în care e înscrisă activitatea sa⁴.

Disciplina	Clasa I de gimnaziu		Clasa a IV-a de gimnaziu	
	Semestrul I	Semestrul II	Semestrul I	Semestrul II
Religie	Excelent	Excelent	Excelent	Excelent
Limba latină	Satisfăcător	Lăudabil	Lăudabil	Lăudabil
Limba germană	Lăudabil	Lăudabil	Satisfăcător	Lăudabil
Limba română	Lăudabil	Lăudabil	Excelent	Excelent
Istorie, geografie	Lăudabil	Excelent	Excelent	Excelent
Limba greacă	Excelent	Excelent	Lăudabil	Excelent
Matematică	Lăudabil	Lăudabil	Lăudabil	Lăudabil
Științele naturii	Excelent	Excelent	Lăudabil	Lăudabil

Și nu era de mirare tenacitatea elevului, atâta vreme cât la formarea sa contribuieră profesori precum: Simion Florea Marian (religie), Vasile Bumbac (limbile latină, greacă și germană), Samuel Isopescu (limba română), Animpodist Dașchievici (istorie și geografie), Constantin Procopovici (științele naturii), Ioan Teleaga (matematică)⁵.

Numai că viața avea să-l supună pe Vasile Grecu, încă de la o fragedă vârstă, la grele încercări. Moartea prematură a tatălui său l-a afectat într-o asemenea măsură încât ajunsese să pună sub semnul întrebării evoluția școlară ulterioară⁶. Lipsită de mijloacele materiale necesare întreținerii în școală, Ana s-a hotărât să-și retragă fiul de la studii, aducându-l acasă, alături de ceilalți copii. Doar insistențele profesorului Simion Florea Marian – care intuisese calitățile excepționale ale elevului său – și promisiunea unei burse au făcut ca situația să se îndrepte.

A urmat o perioadă de timp în care tânărul Vasile Grecu a făcut eforturi substanțiale pentru a-și putea urma visul. Și tot în anii de liceu, la Suceava, entuziasmul propriu generației sale l-a făcut să devină membru în societățile secrete „iredente“, „/.../ în care erau ținute discursurile patriotice și erau cântate cântece naționale“ iar „harta Austro-Ungariei, așezată pe dușumea, era împărțită“. În amintirile sale de peste ani, el avea să scrie: „În ședințe tainice, ținute sub zidurile cetății lui Ștefan cel Mare și prin văile de la Zamca din Suceava, juram pe tricolor a rămâne credincios visului nostru. Nu voi uita niciodată cu câtă grijă și iubire a fost cultivat acest elan al nostru patriotic pan-românesc la Vechiul Regat liber al României, de unde primeam ziare, reviste și cărți fără nici o plată“⁷.

Prima călătorie în România, făcută în vara anului 1904, l-a marcat într-un mod deosebit. Era cel dintâi contact cu locurile și oamenii „de dincolo de graniță“, iar întâlnirea nu a fost una obișnuită. Amintindu-și de acele zile, el avea să consemneze și întâmplarea petrecută pe drumul de întoarcere spre casă, atunci când, deși era însoțit de Octavian Isopescu – prietenul și colegul său – au adormit la Mărășeși (acolo unde trebuiau să schimbe trenul pentru Suceava) și s-au trezit la Adjud, în garnitura pentru Piatra Neamț; fără bani și fără bilete valabile. Ajunși în fața șefului de gară, „un om care să fi avut treizeci de ani“, au povestit pățania. Dezvăluirea identității celor doi tineri l-au făcut însă pe omul „întunecat și sever“ să exclame: „Și așa după moartea lui Franz Iosef, Bucovina vine înapoi la noi!“⁸.

Impactul emoțional pe care Grecu îl trăise în România i-a motivat ulterioarele „excursii” în țară, el participând, alături de sutele de bucovineni veniți în București, la expoziția jubiliară organizată în vara anului 1906. Și tot în acea vară, „explootând” ajutorul unui înalt funcționar de la Gara de Nord, el a reușit să obțină o serie de permise de clasa I care i-au facilitat vizitarea unor locuri încărcate de istorie, precum Curtea de Argeș, Craiova, Turnu Severin, Vârciorova, Galați și Brăila.

Din toamna anului 1905, animat de pasiunea pentru disciplinele clasice și beneficiind de o bursă de studii, Vasile Grecu a urmat cursurile Universității din Viena unde, timp de aproape doi ani, s-a format sub îndrumarea profesorilor Hans von Arnim, P. Kretzchmer, W. Kubitschek, E. Reich și Sextil Pușcariu. Revenit la Cernăuți în 1907, el și-a continuat studiile la universitatea din capitala provinciei, în calitate de student la Facultatea de Filosofie, secția Filologie. Acolo i-a întâlnit pe I. Jutner, I. Hilberg, și J. Kromayer, renumiți dascăli pentru atâtea generații de tineri. Dar analiza extraselor din jurnalul său (jurnal publicat, fragmentar, de către istoricul Constantin Șerban) relevă însă faptul că tânărul Vasile Grecu și-a perfecționat instrucția și la Universitatea din Berlin. Timp de aproape două luni (februarie și martie 1908), el a frecventat cursurile profesorului Ulrich von Willamowitz Moellendorf, reputat elenist, autor al mai multor tratate de specialitate. Despre acesta spunea că e „cel mai bun cunoscător al limbii clasice grecești”, că deși „e un om bătrân” are „inima tânără, căci altfel un moșneag de peste 70 de ani n-ar putea povesti așa de frumos despre dragoste (romanele grecești și latine)”⁹ și că „are o metodă excelentă” pedagogică, anume aceea de a recapitula, în ultima oră de seminar, conținutul predat și analizat anterior.

Timpul petrecut în Germania a fost exploatat la maximum. În afara orelor scurse în sălile de curs, în biblioteci și arhive, el a vizitat diverse lăcașe de cultură din Berlin, Potsdam, Leipzig și Dresda. În jurnalul său aveau să fie însemnate gânduri precum acestea: „Galeria Dresda de tablouri, cea mai însemnată după Florența și Louvre. Fiecare om cult ar trebui să o vadă. Aici am văzut Madona Sixtină. Acum de abia, cred în icoane făcătoare de minuni, ochii nu se mai satură să o privească. Privirea lui Iisus hotărâtă și provocatoare te fascinează. O oră mi-a trecut ca cinci minute. Reproducțiile nu-s de nimică. Nici una din câte am văzut n-am putut observa că noului își plini de îngeri. Culorile în original așa-s de blânde și armonice, iar în reproducție de tot aspre și bătătoare la ochi. Aici culmea e ajunsă /.../. Pătruns de cele mai curate sentimente religioase de cum am fost azi la 4 p.m. când am asistat la cântecele minunate, perfect executate la un chor excelent din biserica protestantă «Treuenkirche», nu cred să mai fi fost cândva...”¹⁰.

Din primăvara lui 1908, Grecu a revenit la Cernăuți. Cunoscându-l pe Nicolae Iorga, el a dobândit, din august, „privilegiul” de a frecventa cursurile de vară de la Vălenii de Munte, o școală pentru tinerii istorici și un nucleu de naționalism real și constructiv. Dar „scopul și direcția” vieții lui Vasile Grecu i s-au revelat tot pe meleagurile natale. Reîntors acasă, la 30 august 1908, el a asistat la sfințirea Casei Naționale din Pătrăuți. Despre acea zi avea să scrie mai târziu: „/.../ am petrecut momentele cele mai fericite din viața mea. Atunci mi-am hotărât pentru totdeauna scopul și direcția vieții mele pentru viitor. Unul pentru altul să trăiască și unul pentru altul să se ferească e cel mai frumos scop al vieții pe care urmându-l poate fi fericit”¹¹.

Numai că rândurile nedeslușite ale soartei au făcut ca multe dintre proiectele sale ambițioase să nu-și găsească finalitatea imediată. Iată de ce, într-o însemnare făcută în 12 iunie 1910, el nota: „/.../ omul nu poate fi fericit, îi lipsește puțința de a afla siguranța deplină, adevărul deplin, are miinte să-și puie întrebări, trezind ast-

fel îndoieli. Spre a le împrăştia deplin îi lipseşte puterea, care e pe cât de puţină, e pe atât de slăbită de nesinceritatea (care e cauzată şi la cei mai cinştiţi prin îndoieli) oamenilor. Şi trebuie să fie aşa spre fericirea mulţimii, însă spre nefericirea (sau fericirea deplină) a celor puţini aleşi. Minorităţile mici trebuie jertfite minorităţilor mari (de aceea omul nu va şti niciodată pe deplin ce se petrece în mintea şi sufletul altui om)¹².

În anul 1910, după susţinerea ultimelor examene la Universitatea din Cernăuţi (mai-iunie) şi după obţinerea licenţei în latină şi greacă, Vasile Grecu a îmbrăţişat cariera didactică. Începând cu 23 septembrie 1910 şi până în toamna lui 1914 el a funcţionat ca profesor de limba latină la Gimnaziul de Stat din Câmpulung Moldovenesc.

S-a căsătorit, în 1911, cu Victoria, una dintre fiicele preotului Constantin Morariu, alături de care s-a angajat în activitatea de continuare a tradiţiei cărţurăreşti militante din Bucovina. În anul 1912, împreună cu socrul său, a pus bazele Institutului Biblic Românesc din Suceava, alcătuind statutul acestuia; şi în acelaşi an i s-a născut primul copil, Viorel (cel de-al doilea, Victor, născându-se în 1914).

Izbucnirea primului război mondial a supus familia Grecu la alte şi alte încercări. Încă din noiembrie 1914, la câteva luni de la declanşarea ostilităţilor militare, împreună cu cei doi cumnaţi ai săi (Ilie şi Leca Morariu), Vasile Grecu a fost nevoit să părăsească Bucovina de teama represaliilor venite din partea autorităţilor imperiale. Erau prea binecunoscute roadele activităţii sale propagandistice făcute în favoarea unirii cu România. Trecând în Regat, asemenea multor altor intelectuali bucovineni, el a fost „pretutindeni întâmpinat cu atâta grijă şi iubire“, fapt ce i-a produs o impresie deosebită. „Tuturor refugiaţilor – scria el – li se punea în vedere să-şi facă rost de trai după pregătirea şi destoinicia fiecăruia, dându-ni-se cel mai larg sprijin în scopul acesta, căci credinţa generală era spre durerea noastră, că războiul va ţine mult timp“¹³.

Până în decembrie 1914, Vasile Grecu a fost corector la „Monitorul Oficial“, apoi a suplinat una din catedrele disponibile din cadrul Liceului „Mircea cel Bătrân“ din Constanţa. În august 1916, odată cu intrarea României în război, el s-a încadrat în serviciile de legătură ale armatei, fiind ulterior mobilizat pe front. Deşi în toamna anului 1917, visul de a-şi reuni familia s-a împlinit, târgul Huşi (în care îşi stabilise noul domiciliu, alături de soţia sa, de copiii lor, de socrii şi de cumnata sa, Elvira) n-a reuşit să ofere refugiaţilor siguranţa râvnită. Tocmai de aceea, Constantin Morariu, ajutat de autorităţile româneşti, a obţinut acordul de a se deplasa, împreună cu întreaga familie, la Elisabetgrad, în Ucraina¹⁴. Despre condiţiile grele ale refugiului, Grecu avea să noteze: „Sunt dintre acei oameni care sunt legaţi cu toată puterea de locurile unde s-au născut şi au crescut. De aceea, mângâierea mea era că mă voi putea întoarce cel puţin în colţul de la Suceava, care era încă tot ocupat de trupele româneşti. Am fost extrem de nenorocit în ziua când s-au publicat condiţiile păcii de la Bucureşti, din care am aflat că nici o palmă din pământul Bucovinei nu poate rămâne la România“¹⁵.

Demobilizarea tânărului profesor ca urmare a păcii de la Bufta, din martie 1918, l-a adus în situaţia de a fi extrădat şi predat autorităţilor austriece. Graţie guvernului român a reuşit să evite „dezastrul“; mai mult chiar, în scurt timp, a dobândit cetăţenia română, depăşind astfel ceea ce se profilase ca o perspectivă sumbră. Dar anii de război şi greutăţile neaşteptate n-au trecut fără urmări în familia lui Vasile Grecu: atât soţia cât şi copiii i s-au îmbolnăvit. Condiţiile internaţionale au determinat plecarea Morărenilor din Ucraina în Basarabia, acolo unde

se stabilise deja Vasile Grecu. La Chişinău, el îşi legase numele de participarea la şedinţa în care s-a hotărât unirea Basarabiei cu România.

Vara anului 1918 a fost pentru Grecu una în care a predat limba română la scolile din Chişinău sau a făcut meditaţii. Deşi condiţiile materiale erau destul de precare, încurajarea a venit de fiecare dată din partea socrului său, un optimist desăvârşit, un „încredinţat” în „sfârşitul norocos al războiului”. De altfel, peste timp, Vasile Grecu avea să noteze: „încă mulţi ani înainte de începerea războiului mondial l-am auzit pe părintele Constantin Morariu, de mai multe ori, în diferite asociaţii de idei, spunând cu o profundă credinţă: «Eu când voi muri, am să fiu îngropat în pământ liber românesc!» Şi odată mi-aduc aminte că i-am spus: «Se poate, dacă vă veţi muta la Bucureşti», cu supărare ascunsă, mi-a întors: «Nu, nu! Aici în Bucovina!»¹⁶.

În toamna anului 1918, Vasile Grecu a participat la întrunirile refugiaţilor bucovineni, numărându-se printre cei veniţi în Sala mare a Zemstvei din Chişinău (unde s-au adunat 51 de reprezentanţi din toate părţile Bucovinei şi din toate centrele de pribegi şi voluntari). Tot în Chişinău, el a fost convocat la alte două şedinţe plenare şi la nouă întruniri ale comitetului executiv, antrenându-se în discuţiile referitoare la „întoarcerea acasă”, la „găsirea” şi „chibzuirea” tuturor mijloacelor care să ducă în mod sigur la unirea necondiţionată a Bucovinei întregi şi neştirbite cu România¹⁷. De asemenea, n-a lipsit de la cea de-a zecea şedinţă a comitetului (ţinută la 23 noiembrie 1918, în tren, între staţiile Dărmăneşti şi Dorneşti), precum şi la ultima, desfăşurată în ziua de 24 noiembrie 1918 în Palatul Naţional, în sala de şedinţe a Societăţii pentru Cultura şi Literatura poporului român din Bucovina din Cernăuţi. La 25 noiembrie 1918, Grecu s-a numărat printre cei 74 de membri ai Consiliului Naţional¹⁸, care, împreună cu celelalte delegaţii, s-au întrunit în Sala Sinodală a Palatului Mitropolitan (trei zile mai târziu) pentru a proclama „unirea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuş, Colacin şi Nistru cu Regatul României”¹⁹. Despre această zi, savantul îşi amintea: „Visul meu de aur, încă de pe când eram elev de liceu şi pe care atunci îl credeam realizabil după sute de ani l-am văzut aievea şi înfăptuit definitiv, iar la locurile dragi pe unde m-am născut şi crescut, puteam să mă-ntorc şi să trăiesc în voie cea mai fericită zi din viaţa mea”²⁰.

Revenit la Cernăuţi, Vasile Grecu a fost, pentru scurt timp, profesor la Liceul „Aron Pumnul”. Obţinerea titlului de doctor în litere²¹ i-a deschis drumul spre cariera academică, el primind catedra de Studii sud-est europene (transformată din 1922 în catedra de Studii bizantine) din cadrul Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cernăuţi. Preocupat de soarta istoriei şi a limbii române, el s-a alăturat profesorilor Ion I. Nistor, Romulus Cândea, Leca Morariu şi Alexandru Procopovici în încercarea de a constitui, sub patronajul Universităţii, un Institut de specialitate, similar „Fundaţiunii Regelui Ferdinand”.

Anul 1924, anul de apariţie a revistei „Codrul Cosminului”, a reprezentat un moment de referinţă în cariera publicistică a lui Vasile Grecu. El a fost ales secretar de redacţie, funcţie pe care a îndeplinit-o din 1925 şi până în 1938. Şi tot în 1925, ca o recunoaştere a calităţilor sale, a fost numit redactor la revista „Candela” şi membru în Comisia regională pentru monumentele istorice din Bucovina. Au urmat apoi colaborările la „Junimea literară”, „Glasul Bucovinei” şi „Calendarul «Glasul Bucovinei»”, apoi la „Dacoromania” din Cluj ori la „Gazeta bucovinenilor” din Bucureşti.

O altă problemă majoră în care s-a implicat profesorul bucovinean a fost aceea a organizării Arhivelor din Cernăuţi. Din adresa Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, din 23 august 1924, aflăm că el s-a numărat printre cei şase

membri ai comisiei pentru organizarea arhivelor²². În cadrul acesteia, lui i-a revenit sarcina de a identifica materialul arhivistic deținut de autoritățile locale sau de particulari și, de asemenea, de a „pregăti un proiect de lege în Parlament pe baza căruia comisia sau Direcția Arhivelor va fi îndreptățită de a dispune și asupra materialului arhivistic de la autoritățile comunale, bisericești și particulare”²³. Între îndatoririle lui Vasile Grecu intrau catalogarea documentelor, ordonarea lor, în perspectiva unei viitoare depozitări, ca și alcătuirea unui album heraldic referitor la Bucovina. Activitatea sa și roadele muncii sale l-au recomandat, prin glasul lui Simion Reli, ca membru în consiliul de perfecționare arhivistică, în componența căruia mai intrau Ion I. Nistor, Romulus Cândea, Alexandru Bocănețu.

Dar tot în anii '20 s-a consumat unul dintre cele mai zguduitoare momente din viața savantului: moartea soției sale și a mamei acesteia, în ziua de 13/ 26 mai 1923. Era, după cum consemnase în paginile jurnalului, „cea mai nenorocită zi din întreaga viața mea”²⁴. Rămas singur, Vasile Grecu și-a revărsat întreaga dragoste asupra celor doi fii, urmărindu-le cu atenție evoluția și educația. Amintindu-și de zilele acelea, unul dintre studenții săi nota: „Îl vedeam însoțindu-și copiii la Liceul «Aron Pumnul», unde ambii erau elevi, profesorul putea fi întâlnit pe străzile Cernăuțului, conducându-și copiii la sport sau la orele de muzică”²⁵. Dar dimensiunea umană a omului de știință poate fi văzută și într-o altă împrejurare: sora lui, Domnica, emigrată în America în căutarea unei vieți mai bune, a sfârșit tragic la numai 24 de ani, lăsând în urma ei doi copii orfani. Pe acești doi nepoți Grecu i-a crescut cu același devotament cu care și-a crescut propriii copii.

Ca profesor, Vasile Grecu a fost, din toate punctele de vedere un real exemplu. Cursurile și seminariile i-au pus în evidență calitățile excepționale relevate prin comentariile făcute și prin spiritul analitic. La seminariile sale devenise o obișnuință sistemul potrivit căruia studenții trebuiau să prezinte lucrări, de preferință din cronicarii bizantini pentru partea referitoare la istoria românilor. În anii academici 1927–1928, 1928–1929 și 1937–1938 el a fost decanul Facultății de Litere și Filosofie de la Universitatea cernăuțeană.

Dar aptitudinile didactice au fost în permanență dublate de îndatoririle cercetătorului veritabil. Astfel, Vasile Grecu a participat, cu valoroase comunicări, la diverse congrese de bizantinologie, la București (aprilie 1924), Belgrad (aprilie 1927), Atena (octombrie 1930), Sofia (septembrie 1934). A întreprins, de asemenea, călătorii la Muntele Athos și Ierusalim, stăruind asupra necesității de a fi fotografiate toate documentele aflate acolo în legătură cu trecutul românilor. A făcut cercetări în bibliotecile mănăstirilor Lavra și Grigoriu din Karyes, în Thessalia, Atena și Constantinopol, iar la mănăstirea Dionisiu a descoperit manuscrise ale celebrei cronici *Viața Sfântului Nifon*. Ca recunoaștere a meritelor sale, la 23 mai 1936, în unanimitatea celor 29 de voturi, Vasile Grecu a fost ales membru corepondent al Academiei Române.

Asemenea multor altor universitari din centrele academice tinere ale României, el a fost chemat la Universitatea din București care, prin pensionarea profesorului Demostene Russo, declarase vacantă catedra de bizantinologie. Aceasta a fost atribuită profesorului Grecu pentru literatura bizantină și profesorului Nicolae Bănescu (venit de la Universitatea din Cluj) pentru istoria bizantină.

Anii celui de-al doilea război mondial au marcat viața lui Vasile Grecu nu numai prin tragedia abătută asupra pământului românesc, ci și prin pierderea fiului său, Victor. Elev plutonier, decorat cu „Virtutea Militară”, acesta fusese grav rănit în luptele de la Freudental-Odesa (din septembrie 1941), sfârșind, în suferințe cumplite, la Spitalul Militar Brâncovenesc, la numai 27 de ani. Așa se explică de ce paginile volumelor editate în acea perioadă au fost închinare de autorul lor

memoriei „dulcelui său copil“, „atât de ascultător și drag și neuitat, prieten credincios și camarad nedespărțit“²⁶.

După încheierea războiului, Vasile Grecu și-a continuat activitatea didactică la Universitatea din București, până la 1 septembrie 1947, când a fost numit „profesor onorar“. După această dată, el și-a consacrat timpul, experiența și competența cercetărilor în cadrul Academiei Române, colaborând cu Institutul de Istorie al Academiei, cu Institutul de Studii Sud-Est Europene, și cu Institutul de Cercetări Juridice. A parcurs o perioadă bogată în realizări, fapt ce i-a adus o unanimă recunoaștere și prețuire, atât în țară, cât și în străinătate. A publicat diverse studii și materiale în reviste precum „Byzantion“ din Bruxelles, „Byzantinische Zeitschrift“ din München, „Buletinul Institutului Arheologic Bulgar“ din Sofia, „Studii bizantine“ din Atena, „Studii byzantini e neellenici“ din Roma, „Revue des études byzantines“ din Paris, „Byzantinoslavica“ din Praga, „Byzantinoturcica“ din Budapesta sau „Bizantijskij Vremennik“ din Sankt Petersburg. În 1963 a fost ales președintele Societății Române de Studii Bizantine, iar în 1972 i s-a acordat titlul de vicepreședinte de onoare al Asociației Internaționale de Studii Bizantine. Ultima mare întrunire la care a luat parte a fost al XIV-lea Congres de Studii Bizantine desfășurat în septembrie 1971 la București, și pe care a avut cinstea să-l prezideze.

După câteva luni însă, la 27 mai 1972, Vasile Grecu a trecut în eternitate, lăsând în urma sa amintirea unui om modest și savant devotat²⁷, dar și un tezaur de lucrări, în peste 150 de titluri (traduceri din limbile clasice, latină și greacă, ediții critice ale operelor lui Ducas, Laonic, Chalcocondil, Critobul din Imbros, Georgios Sphrantzes, studii privitoare la arta bizantină și postbizantină, în special în domeniul tratatelor de pictură bizantină și al picturii moldovenești medievale ca și în domeniul dreptului bizantin ori „româno-fanariot“).

NOTE

- 1 Vasile Pârvan, *Memoriale*, Ed. Academiei, București, 1935, p. 88.
- 2 Numele real al savantului este Vasile Greciuc. Ulterior, el va renunța la sufixul „-iuc“, utilizând numele de Grecu sub care va semna majoritatea lucrărilor sale.
- 3 Arhivele Naționale Suceava. Fond *Parohia Mitocul Dragomirnei*, Registrul nou-născuți, nr. 2 (anii 1883-1894), f. 77.
- 4 Idem. Fond „*Liceul Ștefan cel Mare*“, Cataloagele claselor I–VIII pe anii 1897–1898, dosar 3/1897, f. 232; Matricula școlară pentru clasele I–VIII pe anul școlar 1900–1901, dosar 11/1901, f. 278.
- 5 *Ibidem*, f. 217, 267.
- 6 Înclinăm să credem că Emanuil Greciuc ar fi decedat în 1897, deoarece în registrul matricol din 1897, la rubrica „Părinții“, apare numai numele mamei sale, Ana, ca tutore fiind menționat Andrei Alexiuc.
- 7 Ion I. Nistor, *Amintiri bucovinene din vremea Unirii*, Ed. Alfa, Iași, 2000, p. 69.
- 8 *Ibidem*, p. 70
- 9 *Ibidem*, p. 433.
- 10 Constantin Șerban, *Vasile Grecu – Extrase din Jurnal* (II), „Codrul Cosminului“, nr. 2/1996, p. 438.
- 11 *Ibidem*.
- 12 *Ibidem*, p. 435.
- 13 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 71.

- 14 Constantin Morariu, *Cursul vieții mele* (ediție îngrijită de Mihai Iacobescu), Editura Hurmuzachi, Suceava, 1988, p. 159.
- 15 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 72.
- 16 *Ibidem*.
- 17 *Ibidem*.
- 18 Ion I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 394.
- 19 *Ibidem*.
- 20 Ion I. Nistor, *Amintiri bucovinene din vremea Unirii*, Ed. Alfa, Iași, 2000, p. 72.
- 21 Teza de doctorat, susținută la 5 iunie 1919, avea titlul *Fauna și flora în sistemul filosofic al lui Platon*. Din nefericire, ea e încă nepublicată.
- 22 Doina Alexa, Ion Nistor – *Dimensiunile personalității politice și culturale*, Ed. Institutului Bucovina-Basarabia, Rădăuți, 2000, p. 132.
- 23 *Ibidem*, p. 156.
- 24 Constantin Morariu, *op. cit.*, p. 164.
- 25 Vladimir Trebici, *Profesorul Vasile Grecu*, „Analele Bucovinei“, nr. 1/1995, p. 21.
- 26 *Învățăturile lui Neagoe Basarab, domnul Țării Românești (1512–1521)* (traducere de Vasile Grecu), Ed. Academiei, București, 1942, p. 2; *Viața Sfântului Nifon* (traducere de Vasile Grecu), Ed. Academiei, București, 1944, p. 2.
- 27 Nicolae Șerban Tanașoca, „Studii“, București, nr. 5/1972, p. 520.

SUMMARY

One of the inter-war Bukovinean personalities, who has left an important historical and philological legacy in Romanian culture was that of Professor Vasile Grecu. Unfortunately, this legacy has remained fragmentary, thus reflecting the dramatic situation of a whole geo-political space.

Vasile Grecu played an important role in inspiring and reviving the studies of Byzantinism in Romanian culture. In 1963 he was appointed President of the Romanian Society for Byzantinism, and in 1972 he became Honorary Vice-President of the International Association for Byzantinism.

As Professor at the Universities of Bucharest and Cernowitz, Vasile Grecu became a corresponding member of the Romanian Academy. Together with Ion I. Nistor, Romulus Cândea, Alexandru Bocanetu, Teodor Balan among others, Vasile Grecu played an important part in organizing the Archive in Cernowitz.

Vasile Grecu will be always remembered as a Byzantinist, a modest man, a devoted father and a distinguished scholar of Byzantine painting and law and of Mediaeval Moldovan painting.

ADOLF LAST: „ERAM PRIETEN DECLARAT AL TINERIMEI STUDENȚEȘTI ȘI ÎNDEOSEBI AL TINERIMEI ROMÂNE“

Pavel Țugui

București

Un memoriu trimis regelui Carol al II-lea în anul 1939 mi-a stârnit, prin anii 1964-1965, interesul față de destinul cărturarului bucovinean, prin adopțiune, Adolf Last. Numele acesta îl înregistrasem mai târziu într-o cercetare asupra colaboratorilor publicației sucevene – „Revista politică“, în vederea alcătuirii *Antologiei scrisului românesc în Bucovina (1775–1918)*, contractată în 1965, la fosta Editură pentru Literatură din București. În prezentarea „Revistei politice“ (15 mai 1886 – 1 aprilie 1891 și 16 octombrie 1910 – 16 aprilie 1911) scriam: „Redacția publică unele recenzii și cronici despre opere literare valoroase sau se angajează în polemicile literare iscate în publicațiile bucureștene. Astfel, un tânăr din Fălticeni, Adolf Last, semnează un studiu critic, bine informat, despre opera lui Vasile Alecsandri și, mai târziu, publică o cronică elogioasă despre drama *Năpasta*, demonstrând cu argumente pertinente originalitatea ei și ripostând vehement împotriva detractorilor lui I. L. Caragiale“ (mss în arhiva personală și în dosarul *Antologia scrisului românesc în Bucovina [1775–1918]*, îngropat de aproape 34 de ani, în arhiva Editurii Junimea din Iași).

Din motive greu de explicat, cercetătorii culturii române din Bucovina, din deceniile interbelice, nu menționează, sub nici o formă, nici chiar în studiile despre Universitatea germană din Cernăuți, numele lui A. Last, cu toate că a fost, după cum se va vedea, profesor de drept roman și drept civil. Și mai surprinzătoare mi s-a părut absența oricărei referințe despre Adolf Last în *Istoria literaturii române din Bucovina (1775–1918)* (*În legătură cu evoluția culturală și politică*) de Constantin Loghin (Cernăuți, 1926). Nici istoriile literare din prima parte a secolului al XX-lea, (N. Iorga, E. Lovinescu, G. Călinescu) nu rețin numele lui Adolf Last, în legătură cu discuțiile referitoare la drama *Năpasta*.

Colectivul de autori, organizat de acad. G. Călinescu în anii 1957–1960, pentru elaborarea unui tratat de *Istoria literaturii române*, a extins însă investigațiile și asupra publicațiilor din provinciile românești stăpânite de Austro-Ungaria și Rusia țaristă, oprindu-se de la sine înțeles asupra scrisului românesc din Bucovina. Rezultatul a fost că în *Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici* (București, 1973), profesorul Silviu Iosifescu, prezentând opera lui I. L. Caragiale, scrie că: „...cei mai obscuri, Gr. Alexandrescu, I. (?) Last (s.n.) – au persiflat cu superioritate piesa“, adică drama *Năpasta* (p. 338). (Din eroare autorul caligrafiază prenumele cu inițiala „I“, corect fiind „A“. Exagerată este și aprecierea că A. Last ar fi „persiflat“ drama *Năpasta*!)

Cu totul altfel procedează George Muntean în capitolul intitulat „*Familia*“, „*Tribuna*“ și alte publicații transilvănene din epocă – subcapitolul *Presa bucovineană*. Autorul consemnează la pagina 542 aprecieri despre „Revista politică” din Suceava, înregistrând următoarele fraze:

„La moartea lui V. Alecsandri (care publicase aici poezia *Țara*, datată Mircești, septembrie 1886), V. Bumbac scrie o odă-amintire. *Un iurist tânăr din Fălticeni*, Last, scrie acolo un articol despre *Năpasta, dramă de Caragiale*, subintitulat „*studiu critic*”, în care, după ce suie *Năpasta* mai sus de *Otello* și-l face pe Caragiale genial, conchide că se observă în piesă: „energie impozantă în concepțiune – slăbiciune frapantă în executarea acestei concepțiuni”. (Tot Last publică, în „Anuarul pentru israeliți” pe 1891, și un „studiu critic” despre *Nuvela lui Caragiale, O făclie de Paște*) (p. 542 nu este, însă, înregistrată la *Indicele de nume* de la sfârșitul cărții!).

Numele „Adolf Last” revine și în subcapitolul dedicat ziarului „Lupta” (19 iulie 1884 – 30 noiembrie 1895), redactat de Rodica Florea care, amintind de „discuțiile în jurul dramei *Năpasta*, scrie: „În schimb, în 1891, Adolphe (?) Last exagerează cu afirmația că *Năpasta* ar fi superioară lui *Otello*. Același, va răspunde vehement în 1892 lui Ion Gherea, într-un articol intitulat *Criticii Năpastei*” (p. 931 și nu „930”, cum apare la *Indice*...).

Studiul critic al lui Adolf Last despre drama *Năpasta* este citat și de Mihai Lazăr, în lucrarea *Din istoricul presei sucevene – „Revista politică”: preocupări culturale*, apărut în Suceava în „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, vol. IV, Suceava, 1977, p. 205-213.

Trebuie să semnalăm, apoi, mențiunea ce o face Remus Zăstroiu, în excelenta operă *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (Editura Academiei R. S. România, București, 1979, p. 733). În prezentarea publicației „Revista politică” din Suceava, autorul remarcă:

„În «R. p.» se publică și note bibliografice, știri literare, teatrale, muzicale, varietăți, cronici dramatice (Adolf Last este autorul unei pertinente prezentări a piesei *Năpasta* a lui I. L. Caragiale)”. Deci autorii *Dicționarului* ieșean tratează cu condescendență opiniile exprimate de Adolf Last despre drama lui I. L. Caragiale!

Se impune o subliniere: opiniile literare publicate de Adolf Last în „Revista politică” din Suceava și ziarul „Lupta” din București au fost incluse, ca material informativ necesar, în lucrări importante de istorie literară, de-abia după al doilea război mondial și aceasta datorită unor cercetători de la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române.

*

* *

Din actele școlare și memoriul trimis regelui Carol al II-lea, reiese că Adolf (așa își caligrafiază prenumele!) Last s-a născut în anul 1864 la Fălticeni, târg ce n-a fost ocupat de Austro-Ungaria, ci, dintotdeauna, a aparținut României.

Tatăl se numea Wolf Last, dar n-am putut stabili ce îndeletnicire avea. Presupunem că era negustor, sau liber-profesionist (medic sau avocat) și avea o situație materială satisfăcătoare. În orice caz, Wolf Last și soția sa au obținut cetățenia română prin naturalizare, în temeiul legii din 8 mai 1880.

Se pare că neamurile Last s-au stabilit în Moldova, înainte de anul 1775, când împărăteasa Maria Tereza a reușit, prin iscusite manevre diplomatice, să ocupe Țara de Sus și, după aceea, să includă în Imperiul Habsburgic partea istorică

din Nordul Moldovei – numită apoi Bucovina (Bukowina). Investigațiile arată că numele Last apare atât în târgurile bucovinene – Siret, Cernăuți, Rădăuți, cât și în cele din România – Fălticeni, Roman, Botoșani¹.

Feciorul familiei Last, Adolf, urmează, între anii 1871-1875, cursurile școlii primare de stat din Fălticeni și, dovedind interes pentru învățatură, părinții îl duc, în vara lui 1875, la Cernăuți, unde susține examenele de admitere, devenind elev al celebrului Ober-Gymnasiums, înființat în 1808, instituție școlară frecventată de numeroși intelectuali bucovineni și, inclusiv, de poetul național al românilor – Mihai Eminescu. Deoarece nu există în bibliotecile din București întreaga colecție a „Anuarului Liceului german din Cernăuți“, lipsind tocmai anii 1876, 1877 și 1878, am stabilit, totuși, că Adolf Last a urmat și clasele I–III la Cernăuți, numele lui nefiurând în anuarele celorlalte licee din Bucovina (Suceava sau Rădăuți).

În anul școlar 1878/79, numele lui figurează în clasa a IV-a „A“ de la liceul cernăuțean și avea profesori pe: I. Branik, la latină și greacă; A. Mikulisz, la germană; V. Neumann, la istorie și geografie; dr. Obermann, la matematică și fizică. Clasa a IV-a „A“ avea înregistrați 36 de elevi, dintre care 10 români. Iar 16 fiind germani, evrei, ucraineni și polonezi. Adolf Last a fost promovat în clasa a V-a pe locul 6, deci se afla între colegii frunțași din clasa sa².

Clasa a V-a liceală o urmează, în continuare, la Cernăuți – anul școlar 1879/80. În luna mai 1880, când părinții săi din Fălticeni obțin, prin naturalizare, cetățenia Statului Român independent, elevul Adolf Last avea numai 16 ani și, conform legii de naturalizare, „a rămas afară de efectele ei“. (Cf. **Declarației** din 1939, anexată la sfârșitul cercetării de față).

Promovează normal clasele a VI-a și a VII-a de liceu, încât în anul școlar 1882/83 îl găsim în clasa a VIII-a. Director al Liceului era același cunoscut dascăl, prieten și al românilor, Ștefan Wolf, iar profesori erau: D. Dvorschi, la latină; A. Szankovschi, la greacă; H. Klauser, la germană; Ion Bumbac, la română; S. Bilinkievici, la ucraineană; R. Dundoczek, la istorie-geografie; dr. A. Wachlovschi, la matematică și fizică, iar H. Klauser, la filozofie și propedeutică. Clasa a VIII-a avea 40 de elevi, dintre care vreo 12 erau români, restul germani, evrei și ucraineni.

Examenul de maturitate (bacalaureatul) îl susține în primăvara anului 1883, iar dintre cei 40 de elevi au reușit să obțină diploma doar 30 de elevi, ceea ce arată seriozitatea și exigența instaurate în școlile secundare din Austro-Ungaria. După confesiune, cei 30 de elevi absolvenți se prezintă astfel: 8 erau de religie ortodoxă, 6 dintre ei înregistrați „români“; 3 erau greco-catolici, înregistrați „galițieni“; 6 romano-catolici, germani și polonezi; 13 mozaici. La nr. curent „13“ este înregistrat „Adolf Last. Născut în România, Fălticeni; religie – mozaic; limba maternă – germana (să se rețină că în familie nu se vorbea idiș); vârsta 19 ani; absolvent – 8 clase; rezultat la examen – maturitate cu distincție; profesia viitoare – Orient. Academie³.

Colegii români, promovați la examenul de maturitate, au fost: Marcu Vasile, născut în com. Stănești; Maurocordato Ion, născut în Mânzatești; Ștefanelli Eusebius și Ștefanelli Isidor, născut în Siret; Wassilko George și baron Wassilko George. Să menționăm că între colegii lui Adolf Last a fost și Adolf Wolf, fiul directorului Liceului din Cernăuți.

Adolf Last arată în memoriul său că în anul 1880 n-a putut obține cetățenia română alături de părinții săi, deoarece avea numai 16 ani și, fiind minor, nu avea dreptul legal. Devenind major, tatăl său a apelat la autoritățile române să fie naturalizat, dar nu a primit nici un răspuns. Adolf Last scrie că „eu însumi am cerut încetățenirea și am continuat cu străduințele mele mai mult de 15 ani“. Aceasta

înseamnă că intervențiile sale pentru obținerea cetățeniei române au durat până prin anul 1898, când ajunsese la vârsta de 34 de ani!

Absolventul Ober-Gymnasium-ului din Cernăuți, încrezător în forțele sale intelectuale, se înscrie la Universitatea din Viena, Facultatea de Drept, unde susține cu responsabilitate toate examenele, încât în primăvara anului 1887 obține licența în drept și se înscrie pentru examenul de doctorat. La 3 noiembrie 1888 i se conferă diploma de doctor în drept al Universității din Viena.

Este sigur că în timpul studiilor la Viena, Adolf Last nu avea cetățenie română, dar nici pe cea austro-ungară. El spera, totuși, să obțină cetățenia română și, de aceea, pe baza actului de naștere, la Fălticeni, România, face cerere și obține aprobarea de la Ministerul Instrucțiunii Publice din București să depună examenul de echivalență în Drept la Universitatea din Iași. Ministerul îi aprobă astfel să susțină examenele de echivalare, iar Rectoratul Universității ieșene „a certificat acest examen pe însăși diploma prin rezoluția nr. 319 din 20 iunie 1889”. Nefiind cetățean român, evident că nu putea să ocupe un post în sistemul judiciar din România, astfel că a fost obligat să găsească altă soluție spre a putea supraviețui, doar a avea un venit oarecare și putea încropi o familie. În anii 1887–1888, când susținea examenele de echivalare la Universitatea din Iași, l-a cunoscut, probabil, la București, pe I. L. Caragiale.

De bună seamă, constrâns de asemenea împrejurări, decide să ceară cetățenia austro-ungară și, beneficiind de sprijinul unor intelectuali din Suceava (avocatul Matei Lupu, profesorii Vasile Bumbac și Victor Nussbaum), este numit în 1889 „practicant” la Tribunalul din Suceava, unde, funcționase până la începutul anului 1888 ca judecător și T. V. Ștefanelli. Așa cum am arătat în lucrarea despre Teodor V. Ștefanelli, acesta, împreună cu Ștefan Ștefureac, profesor de română la Liceul din Suceava și alți intelectuali din fosta capitală a Moldovei, înființează în anul 1883 Societatea *Școala Română*, care va edita bilunarul „Revista politică”, primul număr văzând lumina tiparului la 15 mai 1886. Comitetul de direcție era format, la început, din T. V. Ștefanelli, Ștefan Ștefureac și Simion Florea Marian, cărora li se alătură A. Pridie (judecător), Ion Luța (avocat), Matei Lupu (avocat), ultimul preluând apoi postul de editor și redactor șef al „Revistei politice”⁴.

Între timp, Liceul din Suceava cunoaște o puternică dezvoltare prin completarea schemei corpului didactic cu vreo 21 de profesori, licențiați ai universităților din Viena, Praga și Cernăuți, între ei remarcându-se cu studii și articole: Ștefan Dracinschi, director, profesor de latină; Hieronimus Muntean, profesor de latină, greacă și română; Samuel Isopescul, la istorie și geografie; Demeter Isopescul, la matematică și fizică; Ștefan Ștefureac, profesor de română, latină și germană; Vasile Bumbac, la română și latină; Animpodist Dașchievici, la geografie; Constantin Cosovici, profesor de matematică și fizică; Simion Florea Marian, profesor de religie ortodoxă, din 1881 membru titular al Academiei Române; Constantin Mandicevschi, la istorie și geografie; Lazăr Vicol, la latină, română și greacă; Josef Wolf, la religia româno-catolică; Emil Sigall, profesor de latină, germană și greacă. Pe lângă acești profesori titulari au predat la acest liceu și unii suplinitori, precum Gherasim Buliga, Moses Sigall, Eusebie Popovici, Solomon König, Leon Popovici, Victor Nussbaum, la latină, germană și greacă.

Programele claselor superioare de liceu arată amploarea studiului limbilor și literaturilor clasice, elină și latină, al limbii și literaturii germane și române.

De pildă, elevii Liceului sucevean din anii 1890–1900 studiau, pe lângă literatura română veche, operele lui N. Bălcescu, Ion Ghica, C. Negruzzi, Al. Odobescu, B. P. Hasdeu etc., dar și poeziile lui M. Eminescu, ediția din 1895, teatrul lui I. L. Caragiale, precum și studiile de critică literară, publicate de T. Maiorescu și

C. Dobrogeanu-Gherea. (A se vedea anuarele: *Jabres-Brericht des gr-or. Obergymnaziums in Suczawa*, anii 1875 și următorii.)

De remarcat că majoritatea elevilor din acest liceu erau români și evrei, foarte puțini germani și ucraineni.

Juristul din Fălticeni se adaptează extrem de repede mediilor socio-culturale din Suceava, stabilește relații cu membrii „Școlii Române” și cu redactorii publicației „Revista politică”. Întâlnirile lunare se desfășurau la „Clubul Român din Suceava”, unde se țineau conferințe publice, urmate de discuții. Animatorii Clubului erau profesorii Vasile Bumbac, Ștefan Ștefureac, S. Florea-Marian și Victor Nussbaum. Adolf Last este prezent la toate ședințele Clubului, devine „cronicarul” manifestărilor de acolo, apoi și unul dintre factorii organizatori. Intelectualii suceveni luaseră după cum scrie T. V. Ștefanelli drept model de organizare și program de activitate, experiența benefică a societății nemțești „Deutscher Schulverein”, precum și a celei cehești „Matica Skolska”, încă o dovadă elocventă a procesului de integrare europeană a mișcărilor culturale din provinciile istorice românești. De reținut că la acțiunile „Școlii Române” din Suceava participau alături de români și evrei, germani, ucraineni, societatea având un program democratic modern, deschis pentru toți cetățenii, indiferent de origine etnică și confesiune religioasă.

De pildă, în vara anului 1888, la *Clubul Român din Suceava*, dr. Artur Loebel ține o interesantă conferință despre *Băile din Dorna*, evenimentul având un ecou în rândurile orașenilor. Redacția – dr. Matei Lupu – publică textul în „Revista politică” din 1 septembrie 1888, astfel că băile de la Dorna devin cunoscute și trezesc interes nu numai în Bucovina, dar și în Transilvania și Vechiul Regat. Drept urmare, familia Xenopol va vizita localități bucovinene, inclusiv Vatra Dornei.

Tânărul jurist Last publică în „Revista politică” o prezentare (cronică) despre activitatea *Clubului Român* sub titlul: *Suceava literară*, semnată „A. L.”. Începe cu aprecierea că: „... întreprinderea românească, pornind din motive atât de frumoase și merită de a impune existența noastră viguroasă și activitatea noastră intelectuală conștiinței publice, merită alt feliu de încurajare din partea publicului românesc”. Arată că prima conferință la *Club* a ținut-o mult stimatul profesor, dl V. Bumbac: *O preumblare până la București*, publicată apoi în „Revista politică”.

A doua conferință – *Fundamentele sociale ale naturalismului* a ținut-o dr. Dische, care a început cu istoria Revoluției franceze, a evocat operele literare ale Tasso, Ariosto, Corneille, Racine, și s-a oprit apoi asupra „dezvoltării burghezii și capitalului”, vorbind, pe larg, despre opera lui Balzac. „Cronicarul” remarcă faptul că vorbitorul a citat cuvintele lui Liyés: „Le quatrième état c'est la nation”, ca să insiste apoi asupra „fiziologilor” și a scrierilor lui Emile Zola, definit „fruntașul acestui naturalism, expresia sa cea mai puternică”.

A. Last formulează și o judecată personală despre poezie: „Poezia, – scrie el – fiind numai una, deși cea mai gîngășă din emoțiunile vieții culturale ale unui popor, nu va putea fi pricepută dacă va fi privită izolat și desfăcută de obârșia sa”. În încheiere declară: „Așteptăm cu multă seriozitate conferințele ce vor urma. Mai cu seamă conferința dl profesor Ștefureac despre viața lui Vasile Alecsandri și conferința multștiutului profesor Victor Nussbaum...” A. L.⁵

La 22 august 1890 se stinge din viață, la Mircești, Vasile Alecsandri. Intelectualii din Suceava, în deplină libertate, se solidarizează cu opinia publică din toate provinciile românești și omagiază pe cel mai reprezentativ scriitor al generației de la 1848, luptător pentru Unire, poet, prozator, dramaturg și folclorist, autorul unei opere vaste și complexe din cultura română modernă, colaborator statornic al publicațiilor românești din Bucovina. Vasile Bumbac publică evocarea:

Vasile Alecsandri, la moartea poetului („Revista politică“, V, nr. 18, 15 sept. 1890, p. 2-4). În numărul următor 19 din 1 octombrie, apare la rubrica *Foița revistei politice* studiul – **Vasile Alecsandri** de Adolf Last.

Tânărul jurist de la Tribunalul din Suceava începe evocarea sa: „Alecsandri a murit. Și nimene nu e în stare a spune ce gol a lăsat în urma sa, pentru că nimene nu este în stare de a spune ce a fost el pentru țară și literatura țării“; apreciere cam pesimistă. Remarcă admirația „unora“ care-l pun pe aceeași „treaptă“ cu Goethe, Hugo și cu Shakespeare. Last este mai reticent și susține că „meritele poetului și omului politic Alecsandri“ trebuie analizate „critic“ pornind de la scrierile și activitatea lui. Unul din meritele esențiale constă, după A. Last, în publicarea poeziilor populare. Descrie succint operele lirice și dramatice, remarcând „simplitatea creației“ în ansamblu: „Splendoarea, bogăția, noblețea cuvântului, suveranitatea în stăpânirea limbii, iată una din caracterele lui Alecsandri ca autor“. Alecsandri, scrie A. Last, este „maestrul forme“. El nu ne-a dat „o creațiune ce ar putea să fie menită prin adâncimea gândurilor și prin profunditatea simțurilor să devie biblia poporului român“, dar creațiile sale sunt un moment strălucit al limbii române. În această tonalitate echilibrată, A. Last argumentează cu fapte rolul lui Vasile Alecsandri în construirea „României moderne“.

Fără pretenție de analiză critică a creației autorului **Pastelurilor**, observațiile lui Adolf Last sunt pertinente, exprimate concis într-o limbă românească modernă, evitând formule encomiastice sau expresii nepotrivite momentului. Câteva sintagme trebuie reținute: „noblețea cuvântului, suveranitatea în stăpânirea limbii“, „maestrul forme“, creațiile lui Vasile Alecsandri „un moment strălucit al limbii române“, precum și rezerva inteligentă, anume că opera literară a lui Alecsandri n-a devenit „biblia poporului român“.

Istoricii literari din deceniile interbelice și, cu deosebire, cei consacrați după cel de al doilea război mondial au înregistrat cu admirație faptul că redacția „Revistei politice“ a publicat, începând cu anul 1887, număr de număr, poezii și informații valoroase despre Mihael Eminescu. A fost scriitorul român preferat al redactorilor revistei sucevene, unii dintre ei, T. V. Ștefanelli, Matei Lupu, Ștefan Ștefureac, Vasile Bumbac ș.a., foști colegi și prieteni statornici ai autorului **Doinei**. Astfel, în nr. 21/1877 al „Revistei politice“ apar versurile **De ce nu-mi vii**, în nr. 1/1888 – **De-ar trece anii** și **Somnoroase păsărele**, apoi **Dorința** și altele.

Din primele numere, „Revista politică“ a promovat ideea unității culturii, literaturii și științei românești, principiu care a fost împărtășit și susținut prin studii și conferințe și de intelectuali de frunte al conlocuitorilor evrei, germani și ucraineni. Promovarea culturii, a spiritualității întregului popor și a limbii materne nu l-a împiedicat moralmente să militeze în spirit democratic și pentru cauza românilor bucovineni, pornind de la necesitatea istorică a statornicirii prieteniei și egalității între diferite colectivități etnice, trăitoare de decenii pe același teritoriu.

Legăturile intelectualilor bucovineni, români, germani, evrei, ucraineni cu evenimentele cultural-artistice din București și Iași, ori din Cluj, Brașov, Budapesta, Viena, Lvov și Cracovia, erau neîntrerupte, informațiile se răspândeau destul de repede, înainte de toate prin mijlocirea publicațiilor și a cărților.

La București, are loc la 3 februarie premiera dramei **Năpasta** de Ion Luca Caragiale, cu C. Nottara în rolul lui Ion și Aristizza Romanescu în cel al Ancăi, evenimentul fiind reținut de unele publicații din Bucovina. Spre sfârșitul anului 1889 și în prima lună a lui 1890 apare la București cartea **Teatru** de I. L. Caragiale, care cuprindea însă numai cele patru comedii. Volumul a sosit imediat de la Suceava, încât în anul 1892 profesorii de limba română de la Liceul sucevean obțin aprobarea de la Inspectoratul școlar al Bucovinei ca opera dramatică a lui

Caragiale să fie inclusă în programa analitică a liceelor bucovinene. Și, noua ediție tipărită la Iași în 2 volume, ajunge în centrele culturale din Bucovina, realitate ce ne determină să remarcăm libera circulație a valorilor culturale, asigurată de autoritățile centrale austro-ungare de la Viena. Intervenția Ministerului de Interne de la Viena și a reprezentanților din Cernăuți, se producea *numai atunci când erau discutate și puse în joc, în diferite scrieri, interesele generale politice și militare ale Imperiului*. Realitățile istorice trebuie analizate cu respect deplin față de adevăr, evitând judecățile partizane, de tip exclusivist și denigrator, optând *numai* pentru înregistrarea actuală a faptelor, benefice ori malefice, din punct de vedere al tendințelor democrat-naționale din vremurile moderne.

Referitor la textul dramei **Năpasta** și împrejurările în care l-a cunoscut Adolf Last, se ridică câteva probleme de istorie literară. În subsolul paginii 7 al „Revistei politice” apare o notă ce face precizări la lucrarea lui A. Last.

Autorul acestei critice este un jurist tânăr din Folticeni, care a cetit opera sa (adică studiul despre **Năpasta**, n.n.) în *Clubul Român din Suceava*, într-o conferință a[l] cărei venit a fost merit pentru Școala Română”.

În acea vreme, Adolf Last avea 36 de ani împliniți și deținea postul de jurist-practicant la Tribunalul din Suceava, și nu avea cetățenia română, ci, probabil, o obținuse pe cea austro-ungară, condiție pentru a fi slujbaş într-un tribunal din Bucovina, provincie administrată de guvernul central de la Viena.

Lectura foiletonului în „Revista politică”⁶ atestă faptul că Adolf Last *a citit*, spre sfârșitul anului 1890, ori în prima parte a lunii ianuarie 1891, textul dramei **Năpasta**.

Se pune întrebarea: când și în ce împrejurare și-a procurat tânărul jurist din Suceava piesa lui I.L.Caragiale, a cărei premieră avusese loc la București, în seara zilei de 3 februarie 1890? Dacă ar fi vizionat spectacolul de la Teatrul Național din București, cu siguranță că s-ar fi referit și la interpreți. Foiletonul din „Revista politică” demonstrează că autorul lui a citit drama lui Caragiale, cu răbdare și atenție, judecățile lui referindu-se numai la text și, sub nici o formă, la spectacol. Totodată, reiese limpede că juristul sucevean a citit și cronicile despre piesă și spectacol apărute în publicațiile din București.

Presupunem că Adolf Last și-a procurat textul dramei **Năpasta** în vacanța Crăciunului și Anului Nou 1890/1891, de la Iași sau București, fie deplasându-se personal, fie reușind să obțină cu sprijinul unor cunoștințe prima ediție **Năpasta**, dramă în două acte, București, 1890.

Din foileton reiese că recenzentul sucevean cunoștea și era preocupat, cu deosebire de scrierile dramatice și de proza lui I. L. Caragiale, pe care-l cunoscuse cu câțiva ani în urmă. El citise în revista „Convorbiri literare” din Iași, numărul pe ianuarie 1889, proza **O făclie de Paște**, și redactează o amplă recenzie ce va apare în „Anuarul pentru israeliți” din București, anul XIV, 1891, p.61–82, asupra căreia vom reveni mai încolo. De aici rezultă că activitatea Clubului Român Suceava cuprindea, în programul anual, conferințe și dezbateri publice referitoare la mișcarea literară și științifică din *România* și Imperiul Habsburgic, relațiile la Vechiul Regat, cu cercurile culturale din Iași și București fiind extrem de variate, revistele, ziarele și cărțile din Vechiul Regat se difuzau, astfel, și în centrele culturale bucovinene. În această acțiune național-democratică a intelectualilor români din Bucovina s-au angajat și au participat cu articole, conferințe, cărți și intelectuali, *evrei, germani, ucraineni și polonezi*. Asemenea realitate istorică, incontestabilă, nu trebuie ignorată, ci, dimpotrivă, evidențiată pentru înțelegerea *sensului evoluției* vieții spirituale, cultural-științifice din Bucovina. Atât autoritățile austro-ungare, cât și cele din România (Vechiul Regat) au arătat, după după revoluția din 1848, tol-

eranță în unele împrejurări, chiar înțelegere de fond a realităților etnice și confesionale bucovinene, aspecte ce trebuie puse în valoare în condițiile contemporane ale integrării statelor europene.

Cercetătorii și politologii contemporani trebuie să țină seama de faptul că, la Liceul din Suceava, autoritățile austriece au acceptat, la un moment dat, să existe, bunăoară, în anii I-V de liceu, clase paralele de limba germană și de limba română, exemplul ce a fost urmat, o vreme, și de Liceul german din Cernăuți, apoi de cele înființate în Rădăuți și Câmpulung-Moldovenesc. Această politică de stat corespundea *cererii publice* a majorității populației de limbă română, iar satisfacerea acestei cerințe naturale firești a fost benefică pentru progresul socio-cultural al tuturor locuitorilor bucovineni. Populația română autohtonă și locuitorii ucraineni din localitățile de la nordul Cernăuțiului nu se opuneau învățării limbii germane, ci solicitau să învețe carte și în limba lor maternă. Asemenea măsuri, însoțite și de deciziile autorităților locale sprijinite de colectivitățile comunale în construcția de localuri pentru școli, au creat o perspectivă de afirmare în cultură și a păturilor sociale lipsite de mijloace materiale, îndeosebi a țăranimii. „Școala Română” din Suceava și-a consacrat întreaga ei activitate dezvoltării învățământului în limba maternă, și răspândirii literaturii române și universale în mediile rurale și urbane. Năzuința unor colectivități etnice de a avea *învățământ preuniversitar* în limba lor maternă nu poate fi calificată, nicăieri și niciodată, ca manifestare „naționalistă”. Această chestiune a devenit una dintre problemele cruciale ale dezvoltării culturii și științei popoarelor din Europa și din celelalte continente, în mileniul al treilea, caracterizat prin globalizare economică și de civilizație.

Am stăruit asupra acestor probleme, pentru că istoria Bucovinei din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea oferă o experiență originală, unică în Europa, cu privire la relațiile populațiilor autohtone și cetățenii colonizați în această parte a Moldovei de stăpânirea austro-ungară.

*
* *
*

Adolf Last începe conferința sa printr-un elogiu adus lui I. L. Caragiale care, spune el, „poate fi mulțumit cu efectul lucrării sale cele mai recente. Ea a fost lăudată cu multă căldură, a fost atacată cu multă pasiune, dar meritul și cusurul ei intrinsec n-a fost indicat cu preciziunea și cu claritatea obiectivă, care o merită atât *Năpasta* ca lucrare poetică, cât și Caragiale ca autor dramatic”.

El consideră că atât „metoda” folosită de cei ce-au lăudat drama, cât și de cei ce o „defăimează” este greșită și, de aceea, spune că *Năpasta* ar putea fi discutată „având termen de comparație (s. n.), *Othello* de Shakespeare, căci ambele au ca temă „gelozia”. Conferențiarul simplifică faptele artistice și, cu îndrăzneală, „suie”, cum scrie George Muntean, lucrarea lui Caragiale, aproape sau chiar alături de capodopera shakespeariană, când formulează următoarele aprecieri hazardate: „ura din *Năpasta* se deosebește de cea din *Othello*: e altruistă, cauza ei e primitivă, egoistă”. Desfășurarea, scopul altruist, observația – pertinentă, însă juristul uită să se refere la valoarea artistică a fiecărei opere, la mijloacele geniale de realizare utilizate de Shakespeare, neatinse de geniul lui Caragiale în *Năpasta*.

Cronicarul de la „Revista politică” este preocupat să afle care este „concepțiunea primă” a dramei *Năpasta*, ideea esențială și desfășurarea acțiunii dramatice, în forma ei primitivă, ce a dorit să realizeze autorul, ca să poată spune, în

final, dacă a reușit sau nu. Pe drept cuvânt, C. Dobrogeanu-Gherea i-a reproșat că este „un punct de vedere subred”, ba chiar „periculos”. Într-adevăr, considerațiile „teoretice” de la începutul foiletonului lui A. Last sunt alături de scopul demersului său, anume analiza critică a dramei, *ca realitate artistică de sine stătătoare*, căreia nu i se pot aplica idei și convingeri preconcepute ale criticului-cititor. Last și-a dat seama, în oarecare măsură, că alunecă pe un teren străin de conținutul operei și, de aceea, a amplificat „povestirea” până la detaliu a întâmplărilor și comportării personajelor din **Năpasta**. Apoi subliniază virtuțile artistice ale lui Caragiale, care „găsește accentele adevărate ale talentului său mult lăudat, acea adâncă pătrundere în sufletul omenesc, care e darul și calitatea măiestriei artistice”. El reproșează adversarilor operei lui Caragiale că, respectiv caută „alte motive, au invocat codicele de estetică german, francez etc”, ori drama **Năpasta** este o lucrare originală.

După Adolf Last, Anca „este singurul caracter activ din această dramă...”, idee ce o va susține și în polemica sa cu C. Dobrogeanu-Gherea. Aș remarca unele observații interesante din punct de vedere estetic. Astfel, A. Last afirmă că în **Năpasta** „...marginile între păturile sociale nu sunt fixe...”, „...trebuie să zicem că nobilul, burghezul, țăranul, proletarul, având aceleași facultăți omenești, aceeași facultate spirituală, vor fi accesibili acelorași mișcări sufletești, acelorași dorințe, acelorași patimi și acelorași pasiuni”, diferența rezultând numai din cultură, deoarece „cultura complică formele de manifestare”.

În finalul „conferinței” sale, A. Last laudă personajul Anca, care „încetează a fi femeie din popor”, ci este „un spirit rafinat”, are dibăcie, „...vădește o profundă cunoștință a sufletului femeiesc, își pierde cu desăvârșire posibilitatea, fiind... așezată într-un „milieu”, unde nu poate fi adevărată, aceasta fiind și singura „abatere” a creatorului ei. Aceasta, spune mai departe cronicarul, „nu ne îndrituiește... de a tăgădui realitatea, probabilitatea întregii descrițiuni”.

Acestor observații, insuficient de limpezi, conferențiarul le adaugă noi lămuriri. „De altminteri însă mijlocul social se manifestează numai în accidental, numai prin felul indivizilor de a fi și aceasta încă fără intențiunea autorului, fără voința sa de a aduce figuri tipice pe scenă, ca atare însă *en masse* și în reprezentanți ai masei, *le milieu* nu se înfățișează în **Năpasta**, deci rolul său e cu totul secundar”.

În final, A. Last spune: „Acțiune puternică în idee, persoana capitală profundă în concepțiune – mersul real al acțiunii însă fără dezvoltare firească, persoana secundară logică în dezvoltarea ei, neclar. Și concluziunea noastră finală: energia imponentă în concepțiune – slăbiciune frapantă în executarea acestei concepțiuni”.

Indiscutabil, avem în față judecățile unui cititor pasionat de literatură, destul de instruit, inteligent, dar amator în domeniul criticii literare. Istoria literaturii române trebuie să rețină unele idei critice valoroase, precum și admirația juristului evreu din Suceava față de opera dramatică a lui I. L. Caragiale, în genere față de talentul și geniul creator al autorului ce depășește limitele limbii române.

Dintre ziarele bucureștene, cel mai preocupat de evenimentele din Bucovina s-a remarcat „Lupta”, editat de G. Panu. Lucra în redacție un publicist care semna cu pseudonimul „Cato” – ce nu pare a fi studentul Leonida Bodnărescu (n. în 1872) de la Universitatea Germană din Cernăuți, ci, mai degrabă, un ziarist din București, deoarece semnează și informații din diferite regiuni ale Moldovei. În „Lupta”, nr. 1316 din 14/15 ianuarie 1891, Cato semnează, în pagina 1 a ziarului, la rubrica „Din provinciile subjugate”, articolul **Mișcarea culturală în Bucovina**, preluând din „Revista politică” din Suceava reportajul despre ședințele *Societății*

pentru *Cultura și Literatura Română în Bucovina* din Cernăuți, urmat în numerele următoare de alte articole despre situația socio-culturală în Bucovina.

Într-un număr anterior al ziarului, Nicolae Iorga semna, la rubrica *Foița ziarului „Lupta“*, un amplu studiu, intitulat *Teatrul nostru și realismul*, al cărui final suna astfel: „Autorul *Scrisorii pierdute* și al *Năpastei* a lăsat să doarmă Voievozii și bine a făcut – pentru odihna lor, pentru tihna noastră la teatru, pentru reputația lui”⁷.

În nr. 1342, de sâmbătă 16 februarie 1891, redacția ziarului „Lupta” reproduce din „Revista politică”, la *Foiță...*, p. 2, *Năpasta, dramă de Caragiale*, studiul critic de Adolf Last, cu următoarea precizare:

„Studiul original conține aicea o expunere a cuprinsului dramatic, pe care îl eliminăm, presupunând că e cunoscut. Nota red.”.

Lucrarea continuă să apară în numerele: 1 344 din 18–19 februarie; 1345 din 20 februarie; 1 346 din 21 februarie; 1 347 din 22 februarie; 1 348 din 23 februarie; 1 350 din 25–26 februarie și 1 351 din 27 februarie 1891, p. 2.

Interesantă este și altă informație din Suceava, publicată de redacția „Lupta”:

Opere române, cartea *De l'initiative consulaire en fait de tutelle et de curatelle surtout en se qui concerne la Roumanie* de G. G. Faișlen, președintele Tribunalului din Suceava, prezentare de George Neculau, substitutul Tribunalului sucevean încă o probă că, în fosta capitală a Moldovei, există un grup de intelectuali preocupați de literatură și știință. (Să mai adăugăm că în același ziar din 9 martie 1891 apare articolul intitulat: *Iconorul Nicola* de Amin. Termenul de „iconar” este vechi în cultura română și nu este o invenție a generației de scriitori și muzicieni români din Cernăuțiul anilor 1935–1936).

Între timp, apare cartea *Studii critice*, volumul II, de Constantin Dobrogeanu-Gherea, în care criticul de la „Contemporanul” se referă la nuvela *O făclie de Paște* și drama *Năpasta* de I. L. Caragiale. În acest volum, recenzat în „Lupta” de Ovidiu Densusianu⁸, este și studiul *Criticii noștri și Năpasta*. Gherea comentează pe larg și foiletonul lui Adolf Last, publicat în „Revista politică” din Suceava, fiind retipărit în „Lupta”, un „articol lung și care are toate aparențele unei critici originale și, în adevăr, e foarte original”, scrie ironic Dobrogeanu-Gherea. Evident, Gherea a înfățișat opiniile sale și a respins critic, chiar zeflemitor, judecățile teoretice, dar și ideile critice ale lui A. Last.

Probabil, colegii din Clubul Român din Suceava s-au solidarizat cu amicul lor, Adolf Last, și l-au îndemnat să-i dea un răspuns lui Dobrogeanu-Gherea. În „Lupta”, nr. 1548 din 25 octombrie 1891 apare prima parte a răspunsului intitulat *Criticii Năpastei. Răspuns d-lui Ion Gherea* de Adolf Last. Foiletonul-răspuns continuă să se publice în „Lupta”, numerele – 1549, 1550, 1551 din octombrie și 1552 din 1 noiembrie 1891, la rubrica *Foița ziarului „Lupta“*, p. 2–3. Tânărul jurist afirmă la început, că studiul său era modest și fără pretenții: „E normal ca critica profesionistă să găsească noduri și cusururi într-un studiu fără pretenții, într-o simplă încercare critică”. Apoi declară că ar putea să tacă în fața „glasului autorității”, dar nu s-ar sfii „să repete încercările lui diletante”. Calm și în termeni civilizați, respinge „tonul batjocoritor față cu o încercare ce nu dă loc de discuțiuni scolastice, ce nu poate fi încadrată în privazul vreunei școli de adepți sau adversari”. Tocmai „aerul de superioritate” îl face să revină, să răspundă și aceasta o face cu toate că se află în situația de „defensiune” în fața unui atac „prea pretențios”. În același ton de respect pentru interlocutor, Adolf Last își apără argumentat ideile despre drama *Năpasta*, considerând-o o operă ce este „înfățișarea” unui sentiment, „mersul său crescând, culminațiunea, pregătirea deznodământului și catastrofa, ca consecință logică a dezvoltării dramatice”. Juristul se dovedește a fi un

bun dialectician, întoarce opiniile lui Gherea pe toate fețele, pe unele acceptându-le, pe altele respingându-le.

Pentru că Gherea, în studiul lui, se referea și la Hamlet, A. Last reia ideea și arată că celebra operă shakespeariană „a fost o vreme foarte îndelungată adevărată piatră de poticneală a criticii dramatice. De o parte, imensul efect al acestei tragedii pe scenă, de altă parte, o piesă teatrală ce părea că-și bate joc de toate regulile dramatice acceptate“. Last spune că a venit geniul lui Goethe care, în „Wilhelm Neister“, a explicat acțiunea și caracterul lui Hamlet „simplu și natural“. Apoi reproduce un citat din Gervinus: „De când Goethe a explicat enigma, de abia mai pricepi că a fost vreodată o enigmă“.

În continuare, juristul analizează metoda lui Goethe și reproduce numeroase citate din „Wilhelm Neister“ (bineînțele în limba română!), subliniind că astfel este „adusă în față viața lui Hamlet“ din tragedia lui Shakespeare.

Deoarece Gherea vorbea despre „talmeș-balmeș“, în foiletonul din „Revista politică“, Adolf Last formulează următoarea replică:

„Greșește d. Gherea, greșește cu răutate dacă crede că dacă eu la această încurcătură a acțiunii aș zice: «execuție lipsită de energie poetică“.

A. Last susține că „sufletul Ancăi nu e strivit de povara datoriei. Din contra! Din el reconstituim o voință care covârșește actul ce-i incumbă, o ființă dotată cu energie și voință sufletească necesare“.

În încheiere, A. Last scrie: „... dacă d. Gherea a găsit de cuviință de a se porni contra mea cu intențiunea mărturisită de a mă acoperi cu toată acrima unui sarcasm disprețuitor – poate să-și închipuie că cineva ce contra-critică va fi aceasta“.

Răspunsul e datat: „Fălticeni, iulie 1890!“, redacția tipărind greșit anul, în realitate fiind 1891.

Dramei *Năpasta* i-au dedicat studii aprofundate aproape toți criticii și istoricii literari români, iar meritul lui Dobrogeanu-Gherea constă în faptul că a remarcat primul influența marilor romancieri ruși, îndeosebi a lui Dostoievski, asupra creației lui I. L. Caragiale, din ultima parte a vieții sale. Adolf Last n-a cunoscut literatura rusă, dar se vedește a fi un bun cunoscător al literaturii occidentale, cu deosebire a celei germane, ceea ce nu trebuie subestimat. Se pare că nu greșim arătând că unele puncte de vedere ale juristului din Suceava le împărtășește, într-o formă „cizelată“, și N. Iorga care va scrie că Anca ia „asupra-și răzbunarea“ continuând: „Dragomir ucigașul, Anca răsplătitoare, Ion ocnașul, care vine cu viziunile lui genune, trăiesc puternic și e de mirare că acela care-și petrecuse viața într-un mediu orășenesc poate avea o așa de sigură înțelegere a sufletelor simple“⁹.

În altă parte, N. Iorga consideră că scrierile din ultima fază a lui Caragiale, inclusiv *Năpasta*, „sunt rezultatul convorbirilor în cercul creat de exotica personalitate contagioasă a blajinului fanatic rus, refugiatul Katz, devenit Dobrogeanu-Gherea...“¹⁰.

Mai nuanțat și cantonat exclusiv în sfera artisticului, Eugen Lovinescu susține că „în Anca se întrupează răzbunarea, iar în Dragomir, *remușcarea*“. El respinge opinia criticilor care au considerat-o pe Anca „o simplă ficțiune poetică fără realitate“. Se disociază de Gherea care scria că Anca ar fi un personaj tot atât de important ca Dragomir, deoarece „remușcarea lui Dragomir e un sentiment static, întrucât, lipsită de evoluție și de acțiune, ea nu duce la o mărturisire cum ducea, de pildă, în cazul lui Raskolnikov. Remușcarea lui Dragomir nu e dramatică...“

Adevărata acțiune se petrece în sufletul Ancăi, deoarece fără răzbunarea ei drama nu mai există...“ Anca răzbună întreaga *Năpasta*, însă „iese din sfera posi-

bilităților“. Răzbunarea finală se realizează „printr-o serie de mici răzbunări“, ea merge „în linie frântă“¹¹.

Și cititorul-critic amator, A. Last, susținea că Anca este personajul „activ“ din dramă, dar își pierde „posibilitatea“ etc. Erau doar niște instituții originale. Ele au devenit, în logica criticului profesionist Eugen Lovinescu, argumente estetice.

Mai târziu, G. Călinescu va sublinia: „Anca, femeia în stare de zece ani de ură nestinsă, nu pare normală... Totuși Anca nu e o ființă normală. O femeie care, spre a-și răzbuna bărbatul, e în stare să se căsătorească cu ucigașul, să trăiască zece ani cu el și apoi să-l trimită la ocnă,... e un monstru, un Hamlet feminin. Zece ani de ură nestinsă la o femeie înspăimântătoare. Anca e rudă cu Sultana, ucigătoarea vițelului. Se poate că interesul naturalistic pentru cauzele obscure să fi împins pe Caragiale spre zona misteriosului“¹².

*

* *

Se știe că în „Convorbiri literare“ din Iași, numărul pe ianuarie 1889, I. L. Caragiale publică celebra sa nuvelă *O făclie de Paște*. Citită și de liderii Comunității Evreiești din București, aceștia decid să fie reproducută în „Anuarul pentru israeliți“ pe anul 5651 (1890–1891), Anul al XIII-lea, sub redacția lui M. Schwartzfeld, București, 1890, p. 30–42.

Nu putem preciza dacă A. Last din Suceava a citit nuvela lui Caragiale din „Convorbiri literare“ sau din „Anuarul pentru israeliți“, însă el redactează o amplă recenzie și o publică în „Anuarul pentru israeliți“, Anul XIV, 1891, p. 61–62, de unde editează extrasul: Adolf Last, *Nuvela lui Caragiale „O făclie de Paște“*. Studiu critic, București, Tipo-Litografia Ed. Wiegand & Săvoiu, str. Covaci, 14, 189 113.

De la început, juristul își exprimă scepticismul în demersurile pentru stabilirea „valorii interne a unei lucrări artistice“, chiar dacă ar recurge la metoda „comparațiunii“, recunoscută de estetica modernă. Susține teza că, în critica lucrărilor literare găsim, „în loc de claritate, pretutindenea numai „chestiuni și îndoială“. În concluzie, afirmă că „spiritul modern“ pornește de la „negațiune“, așa că în estetică domină scepticismul. După aceste considerații, să le zicem teoretice, A. Last vorbește, pe larg și coerent, despre *clasic, romantic și naturalist* (pentru realism). Definește arta „manifestare sublimă a vieții omenești“, iar „singurul termen de comparațiune al fenomenelor artistice este ... calitatea artistică, este arta“. Sub influența gândirii filozofilor germani, A. Last declară: „Calitatea internă, valoarea ei absolută“ a oricărei opere de artă trebuie să fie obiectul analizei critice. Principalul obiect al operei de artă este viața omului, de aceea trebuie să se pună accent pe psihologie, pe sentimente, gânduri, acțiuni, spre a dezvălui „psihologia individuală“. Opera de artă adevărată pune în locul idealurilor *natura* și în locul idealizării *adevărul*, natura cu toate defectele ei, scopul fiind *dezvăluirea adevărului* despre viața oamenilor.

El scrie că în artă trebuie „să intre toate aspectele naturii – frumoase, dar și cele urâte“. Respinge „copierea naturii, reproducerea ei «slugarnică»,“ căci „reproducțiunea *adevărată* înseamnă altceva în artă, decât ar însemna reproducțiunea *adevărată* în logică. Concluzia: „Arta reflectă faptele, precum ar putea ele să fie în realitate. *Situațiunea psihologică individuală* este eminentamente decisivă pentru calificarea unei creațiuni artistice: *interesantul și adevărul* sunt decisive pentru gradățiune, pentru valoarea acestei producțiuni“ – adică *O făclie de Paște*.

Analizează, în continuare, seismele psihologice ale lui Lieba Zibal și Gheorghe, ca să se oprească asupra momentului ce-l face pe Leiba „un mediu favorabil“ pentru experimentul psihologic: Leiba este evreu, e fricos; frica e rezultatul evoluției istorice a evreilor; ereditatea sociologică; patologia spirituală și **Visul**.

Comentând procesul de înnebunire a lui Leiba, juristul face apel la studiile lui Eduard Hoffmann, **Medicina legală**, ediția a IV-a: „Este un fapt pretutindenea recunoscut, scrie E. Hoffmann, că frica și spaima pot da naștere psihozei...”

Vorbește despre deosebirea dintre roman și nuvelă, ultima, spune Last, „prinde aspecte episodice ale existenței omului” și demonstrează că **O făclie de Paște** este o nuvelă. Reține atenția observațiile despre stilul lui Caragiale, pe care-l definește „lapidar”: „E stilul parantezei dramatice în sensul cel mai frumos al cuvântului”. Nuvela demonstrează că Ion Luca Caragiale e „autor dramatic”. Nuvela prezintă „o situațiune psihologică excepțională, extraordinară și de aceea, încheie Last, credem deja interesantă; o situațiune psihologică dezvoltată cu o logică, cu o necesitate adevărat științifică; o situațiune psihologică, în fine, pătrunsă de căldura artistică a unei individualizări intime – valoarea absolută a acestei lucrări poetice...”

Formulează o singură observație: autorul trebuie să renunțe la expresiile moldovenești „goi” și „balabustă”.

*

* * *

Cu toate că avea o slujbă ce-i deschidea perspective în sistemul judecătoresc din Bucovina, Adolf Last a trimis, după 1890, mai multe memorii guvernului de la București și regelui Carol I, în care solicita să i se confere cetățenia română, în temeiul Legii de naturalizare, dar autoritățile centrale ale Statului au tot amânat luarea unei hotărâri, n-au formulat nici un răspuns clar.

În 14 mai 1891, un grup de intelectuali din Cernăuți dă la iveală jurnalul „Gazeta Bucovinei”. Semnalez printre primele articole de valoare istorică, la rubrica Foița Gazetei „Bucovinei”, cel semnat de Sofia Stefanovici și intitulat: **Un copil artist (G. Enescu)**¹⁴. Autoarea elogia apariția „copilului-minune” de pe plaiurile Dorohoiului, și înfățișa succesul de care s-a bucurat elevul-muzician de 11 ani!

Colaborarea lui A. Last la noua gazetă din Cernăuți începe cu un interesant studiu socio-cultural și etic, intitulat: **Femeia în raportul ei social cu bărbatul**, conferință ținută la Clubul Român din Suceava, „al cărui întemeietor, scrie A. Last, dl. prof. Nussbaum a știut să intereseze mai cu seamă damele din Suceava pentru existența clubului”¹⁵.

Ideile conferențiarului sunt moderne, chiar insolite pentru acea epocă și locul în care au fost expuse. El propune egalitate în domeniul politic, economic, social, respect reciproc între bărbat și femeie, grija amândurora pentru familie, pentru copii, în mod deosebit evitarea violențelor de orice fel, relații întemeiate pe iubire, cinste și respectarea conveniențelor sociale...

Autorul face referiri la legiuirile anterioare ce trebuie depășite de societatea modernă.

* Fălticeni, martie 1891. Redacția „Anuarul pentru israeliți” publică în subsol nota: „Acest studiu ni s-a transmis cu mult înaintea apariției volumului al II-lea al **Studiilor critice** de Ion Gherea-Dobrogeanu în care ne întâmpină câteva pagini asupra acestei nuvele a lui Caragiale...”

Deosebit de elocvent, prin idei și observații etico-civice este eseul intitulat: **Cinstea politică. Reflexiuni sociologice**¹⁶. Dintr-un început combate, cu argumente ingenioase, „violența verbală și fizică” și propune ca toate problemele social-politice să constituie obiectul unor dezbateri calme, pornind de la realități, să se folosească date și fapte concrete și să se evite invectivele, vorbele defăimătoare etc., care duc la umbrirea adevărului și compromiterea vorbitorilor și a publiciștilor. Viața politică din Bucovina se caracterizează adesea, spune Last, prin „dezechilibrarea directă a puterii politice în sânul seminței stăpânitoare, cauza fiind egoismul, prostia, incultura, iresponsabilitatea față de alegători, de popor”.

Eseul este de mare actualitate, pentru că autorul cere tocmai ce lipsește mulțor politicieni români contemporani de la putere și din opoziție: *cinstea*, stima față de „adversari”, *echilibrul* moral și intelectual, *respectul neșovăitor* față de cuvântul dat și declarațiile făcute. Polemica trebuie să dovedească cultură temeinică și cunoașterea realităților, a adevărului, să nu alunece în vulgaritate, în derizoriu...

La fel de interesant și bine informat este studiul intitulat: **Reflexiuni sociologice în chestiunea evreiască**, ce apare în mai multe numere la rubrica Foiața „Gazetei Bucovinei”¹⁷. Adolf Last pornește de la principiul că tendința „liberală” a stăpânitului se opune tendinței „conservatoare” a stăpânului, „stăpânirea încetează a fi un fapt și devine un drept al tribului învingător, un drept bazat pe superioritatea morală și intelectuală a acestui trib”. Pe coloane întregi dezbate, cu argumente pro și contra, principiul „dreptului de stăpânire” și „contractul social”.

Ajungând la „democrație”, vorbește despre „terenul moral, intelectual și material de realizare a ei”, prin înțelegere și respect reciproc. „Astfel, faptul că *ura naturală se retrage în dosul principiilor culturale* (subl. aut.) hotărăște nu numai asupra formelor de luptă, ci și asupra fondului ei, făcând ca sufletul omului să învingă măcar pentru moment aversiunea naturală, și apropiind mai intensiv, pe acei ce-și sunt străini de sânge”. Concluzia după aceste considerente formulate cam obscur, este următoarea:

„Statul născut din ură contra străinului dezvoltându-se prin ură contra străinului tinde și ajunge la desființarea acestei ure”.

În cinci numere ale „Gazetei” analizează chestiunea evreiască în Europa și, îndeosebi, în Austro-Ungaria. În final, susține următoarele principii:

„Chestia evreiască în aceste provincii ale Austriei aparține vieții interioare a Statului, este o chestiune politică. Și astfel și în Bucovina chestiunea evreiască este o chestiune care privește mai mult naționalitățile rivale din această provincie, decât pe evrei; și în Bucovina chestiunea evreiască este, precum văzurăm, o chestiune culturală a ambelor naționalități”, adică românii și ucrainenii.

A. Last cere egalitate în toate compartimentele vieții sociale și economice pentru „conationalii autohtoni români”, iar „rutenii și evreii să se adapteze” acestei realități concrete.

Deci, între anii 1890—1894, un jurist evreu, format în școlile austro-ungare, analizează cu luciditate realitățile socio-economice și etnice din Bucovina, și nu ezită să recunoască faptul că *românii sunt populația autohtonă*. El cere ca evreii și rutenii bucovineni „să se adapteze acestei realități” și, totodată, să asigure românilor drepturi egale în sfera economico-socială. Era o constatare obiectivă, nepărtinitoare, deoarece participarea românilor bucovineni la viața economică a provinciei era ca și inexistentă, realitate dovedită la începutul secolului al XX-lea și de alți cercetători bucovineni. Din păcate, aceste aspecte esențiale ale realităților economico-sociale din Bucovina sunt adesea ignorate de mulți istorici și economiști germani și evrei, cu atât mai mult cu cât acele inechități economico-sociale au generat, în deceniile interbelice, manifestări exclusiviste de șovinism și anti-

semitism, ce au adus oamenilor, indiferent de naționalitate și confesiune, suferințe și nenorociri înimaginabile. România Mare s-a destrămat și au început anii înfricoșători de căsăpire a zeci de milioane de oameni și de distrugerii uriașe provocate de cel de al doilea război mondial.

Adolf Last a nutrit mare admirație pentru opera dramatică și prozele lui I. L. Caragiale și, de bună seamă, între anii 1891–1897, a călătorit deseori la București și Iași, l-a căutat pe autorul *Scrisorii pierdute*, între ei statornicindu-se acele „relațiuni amicale“, de care amintește juristul. Preocupat de literatură, el îi propune lui I. L. Caragiale să accepte încercarea sa de traducere în limba germană a dramei *Năpasta*. Asupra acestei chestiuni literare s-a aplecat, după multe decenii, Georgeta Ene care, într-un studiu publicat în „Revista de istorie și teorie literară“, nr. 1, ianuarie-martie, 1986, p. 134–138, reluat apoi într-o carte, dovedește că prima traducere a dramei *Năpasta* în limba germană a realizat-o Adolf Last, sub titlul *Unbeil*, purtând data „Cernăuți, 11 ianuarie 1896“¹⁸.

Pornind de la această dată, înseamnă că juristul a efectuat traducerea în anii anteriori, în timp ce locuia la Suceava.

Indiscutabil, traducătorul l-a consultat, în mai multe rânduri pe autor, iar I. L. Caragiale l-a încurajat în lucrare pe admiratorul său din Suceava. Mi se pare firesc ca între cei doi să fi existat și o corespondență, care ar putea fi păstrată de fiica juristului. (În memoriu, el arată că are o fiică!). După cum se va vedea mai încolo, legăturile lui A. Last cu I. L. Caragiale au continuat și s-au îmbogățit cu noi fapte culturale.

*

* * *

În Austro-Ungaria, experiența socio-umană a determinat autoritățile centrale de la Viena să introducă în sistemul judiciar ceea ce, în timpurile noastre, s-a numit „rotația cadrelor“, în Imperiul Habsburgic era vorba de rotația personalului juridic – judecători, procurori și substituții lor – pentru a evita relații incorecte cu populația și luarea unor decizii eronate, determinate de interese și amiciții personale. Spre sfârșitul anului 1895, Adolf Last a fost înștiințat că va fi mutat cu slujba la Cernăuți, unde urma să-și găsească locuința etc. Ordinul de plecare la Cernăuți apare mai târziu, la începutul anului 1897. Ministerul Justiției de la Viena îl numește în funcția de *concepist*, la Procuratura de finanțe de la Tribunalul din Cernăuți. Pe un post identic era mutat, la Cernăuți, și colegul său, dr. Carol Wolf, iar colegii din Suceava, dr. Isidor Ștefanelli și dr. Alexandru baron Hurmuzachi, erau numiți *adiunți c.r.* la aceeași Procuratură de finanțe din Cernăuți¹⁹.

Trecerea cu slujba în instituții judiciare din Cernăuți îl îndepărtează de părinții și neamurile din Fălticeni, astfel că încearcă să se adapteze altui mediu social și cultural. În urbea de pe Prut cunoștea pe unii profesori și colegi de la liceu, dar și pe redactorii de la „Gazeta Bucovinei“.

Slujba la finanțe îi oferă prilejul să cunoască multe personalități politice, cu rosturi în viața economică și administrativă a Bucovinei, precum familiile Hurmuzachi, Zotta, Flondor, Grigorcea, Bucevschi, Popovici etc., negustori înstăriți, profesori la Universitate și funcționari ai statului.

* „Concepist“ – calc lingvistic al germanului „Konzipient“ – cel ce „concepe“; „adiunți“ – calc al germanului „Adjunkt“ – „ajutor“, „adjunct“. I.G. Sbiera folosește în scrieri de-ale sale aceste „bucovinisme“.

La Suceava lăsase prieteni și colaboratori devotați, începând cu academicianul Simion Florea Marian, profesorii de la liceu și terminând cu colegi de la tribunalul sucevean. Probabil, la sugestia lui S. Fl. Marian, Vasile Bumbac și Victor Nussbaum²⁰, Adolf Last devenise și colaborator al ziarului „Tribuna” din Sibiu, „cotidian politic și literar al românilor din Transilvania”²¹.

Autoritățile centrale de la Viena numesc în anul 1898 și alți juriști vorbitori de limbă română la Tribunalul și Judecătoria din Cernăuți. Bunăoară, în aprilie se publică decizia de numire ca practicanți, la Judecătoria, a lui Temistocle Bocancea din Câmpulung (1873–1916), ce debutase cu versuri în revista școlară „Încercări literare” și colabora la publicații din Cernăuți, Transilvania și la „Convorbiri literare” din Iași, și a lui Anton Șesan, rudă apropiată a viitorului profesor de la Facultatea de Teologie.

În același an, se deplasează în Bucovina ministrul justiției, Ruber, de la Viena, rezultatul inspecțiilor fiind schimbări importante în conducerile tribunalelor bucovinene. Astfel, în aprilie 1899 apare decretul guvernamental de la Viena prin care președintele Tribunalului din Cernăuți este eliberat din post, în locul lui fiind numit președinte Cajetan Klar, fost vicepreședinte al Tribunalului din Graz-Austria. Colectivul Tribunalului din Cernăuți, format din juriști germani, români, evrei și ucraineni, n-a organizat vreo manifestare potrivnică, așa precum a reacționat în anul 2003 după Hristos, un grup de magistrați de la Tribunalul din Iași! La instalarea noului președinte, sosit tocmai din Graz, s-a făcut o declarație de mare actualitate și pentru noi, cei de astăzi: un judecător e bine să fie venit din altă parte, să nu aibă legături cu localnicii. (Am redat principiul proclamat la Cernăuți în anul 1899, care este valabil pentru corpul judecătoresc din toate țările și toate timpurile).

Și, după transferarea pe post de concepist la Procuratura de finanțe a Tribunalului din Cernăuți, A. Last intervine cu memorii la autoritățile de la București pentru acordarea cetățeniei române, dar răspunsul a fost negativ. Urma să fie acreditat judecător la tribunal, însă au intervenit complicații, bănuim din pricina articolelor și conferințelor sale, astfel că este constrâns să rămână la Cernăuți ca „avocat al statului” și „consilier financiar...”.

Împrejurarea nu-l demoralizează, el continuând cercetările juridice și preocupările constante pentru literatură. Studiile juridice le publică în reviste de specialitate din Viena, conferințele despre scriitorii V. Alecsandri, I. L. Caragiale și S. Fl. Marian le ține în cadrul *Societății juridice și pentru științe politice din Cernăuți*; participă în ianuarie 1900 la balul *Junimii* din Cernăuți, împreună cu personalul de conducere al tribunalului și judecătoriei; publică în ziarul „Patria”, IV, nr. 405, 16/29 aprilie 1900, sub semnătura „A. L.” articolul: **Unitatea culturală** în care prezintă date și face aprecieri asupra relațiilor culturale stabilite de intelectualitatea din toate provinciile locuite de vorbitori ai limbii române.

Probabil în urma înțelegerii cu I. L. Caragiale revede textul primei traduceri a dramei *Năpasta* din 1896, îi dă alt titlu, anume *Anca*... Șerban Cioculescu scrie în *Tabelul cronologic* din cartea *Viața lui I.L. Caragiale*, la anul „1902”:

„...Reprezentată la Secessions Theater din Berlin, în aprilie, sub titlul *Anca*, în traducerea lui Adolf Last, drama *Năpasta* s-ar fi bucurat, după «Berliner Tageblatt», de un «succes superficial», datorită «trucerilor naturaliste», iar Lokalanzeiger precizează că «aplauzele numeroase de la sfârșit erau mai mult pentru actori decât pentru operă» – impresie împărtășită și de organul socialist «Vorwärts». În iunie (1902) se pune *Năpasta* într-o versiune semnată Hortense Pasquier, la teatrul Antoine”²².

Academicianul Șerban Cioculescu nu înregistrează datele publicațiilor berlineze citate, iar ele nu se găsesc la bibliotecile din București. Evident, infor-

mațiile și textele complete puteau fi procurate pe căile culturale obișnuite, confirmându-se astfel, irevocabil, evenimentul artistic românesc de la Berlin. În continuare, biograful lui I. L. Caragiale precizează că în anii 1903–1904, decembrie–februarie, Caragiale „perindă cu soția și copiii Italia, Franța și Germania, în căutarea unui loc confortabil de fixație” (p. 288).

Se pune întrebarea firească: I. L. Caragiale a asistat la premiera dramei *Năpasta* de la Secessions Theater din Berlin sau la vreun spectacol?

În ce-l privește pe traducător, Adolf Last a fost prezent, probabil, și la repetițiile de la Secessions Theater, deoarece el a mediat anterior cu direcția teatrului berlinez includerea în repertoriu a dramei *Anca (Năpasta)* de I. L. Caragiale. Menționez încă o dată că în acei ani 1902–1903, Adolf Last deținea funcția de „avocat al statului” în Cernăuți, *el nu locuia* la Berlin, ci avea, în capitala Germaniei, cunoștințe și relații în lumea cultural-artistică, încheigate încă din anii studenției la Viena și în urma contactelor ulterioare cu personalități academice și politice din Austro-Ungaria și Germania.

Studiile lui Adolf Last de Drept roman și civil, publicate în revistele vieneze, atrag atenția unor profesori de drept de la Universitatea din Viena, dar și de la cea din Cernăuți încât, în vara anului 1909 sau 1910, Senatul Universității din Cernăuți propune Ministerului Instrucțiunii de la Viena, ca „avocatul statului” și „consilierul financiar” Adolf Last, din Cernăuți, să fie chemat la o catedră a Facultății de Drept și Științe Politice. Încă din anul universitar 1906/1907 fuseseră aleși la conducerea Universității din Cernăuți următorii: rector – Dr. Eugen Ehrlich (Drept Roman); decani – Dr. Eugen Kozak (limba slavă bisericească; Dr. Walter de Hormann (Drept canonic) și Dr. Raimund F. Kaindl (istorie austriacă). La Facultatea de Drept și Științe Politice este chemat și Constantin Isopescu-Grecul, până în 1908 „consilier”, care primise în 1906 o distincție de la Guvernul de la București.

La propunerea Rectoratului Universității din Cernăuți, ministrul instrucțiunii de la Viena îl numește pe Adolf Last docent privat agregat, la *Catedra de Drept roman* a Facultății de Drept și Științe Politice. Nu există în bibliotecile din București „Anuarul Universității din Cernăuți” pe anul 1909–1910, dar se găsește unul pe anul universitar 1910–1911, semestrul II, unde apar: șef al Catedrei de Drept roman – Dr. Eugen Ehrlich, iar Adolf Last „Privatdozent”. Apoi e înregistrat astfel: Dr. Adolf Last, „Privatdozent”, ține cursuri despre capitole selective din Gaius²³, 2 ore, „ziua și ore în înțelegere cu studenții”, dar și de Drept privat austriac. Se precizează că este „consilier financiar al Direcției financiare din Cernăuți, membru în Comitetul de Stat pentru studierea istoriei Statului și Jurisprudenței (str. Episcop Hackmann nr. 5)”.

În anul universitar 1912/1913 este înregistrat „Profesor Ur. de Drept roman, izvoare, istoria creării Constituției și drept procesual civil”. Avea 4 ore de curs stabilite în înțelegere cu studenții și mai ținea un curs de drepturi reale austriece. (Österreichisches Sachenrecht)²⁴.

Indiscutabil, A. Last a fost un autentic specialist în discipline juridice importante, precum dreptul roman și dreptul civil modern. Din păcate, rectoratul Universității germane din Cernăuți nu a lăsat generațiilor viitoare „Anuare” ale facultăților, ci numele profesorilor și ale studenților, date absolut necesare pentru realizarea unei monografii ample a Universității – anii 1875–1918. Anuarul pentru anul 1913/1914 nu există, iar în perioada primului război mondial – toamna lui 1914 – toamna lui 1918 – Universitatea din Cernăuți n-a funcționat.

Despre activitatea lui cu studenții, Adolf Last îi mărturisește „cu oarecare mândrie” regelui Carol al II-lea: „pe lângă relațiile amicale” cu numeroși intelectuali români „persoane însemnate” în cultură, a promovat legături constante cu

reprezentanții românilor bucovineni și a fost „...un prieten declarat al tinerimei române, căreia îi dădeam oriunde și oricând puteam asistență în năzuințele ei (de) a intra în sferele științei și culturii” (subl. n.). Diferite informații „zilnice” consemnate în ziarele din Cernăuți arată că profesorul Adolf Last adesea era prezent la adunările studențești, la manifestările artistice și la balurile organizate numai de studenții români.

*

* *

În vacanța de vară, iunie 1912, profesorul dr. Adolf Last a fost la Berlin, fapt ce reiese, după cum se vedea, din constatările referitoare la împrejurările în care s-a stins din viață scriitorul I. L. Caragiale. În jurul tristului eveniment s-a purtat o discuție provocată de cercetările Georgetei Ene din anii 1985–1992²⁵. Șerban Cioculescu scrie că I. L. Caragiale a murit „în zorii zilei de 9/22 iunie (1912)... în locuința sa de la Schöneberg–Berlin”. Dacă cercetăm calendarul (după datele de pe ziazele vremii) decesul s-a petrecut în ziua de *sâmbătă – 22 iunie 1912*. Georgeta Ene a procurat de la Berlin articolul: *I. L. Caragiale* apărut în „Vossische Zeitung” și semnat „Adolf Flachs”, pseudonimul lui **Adolf Last**. În cartea sa, Georgeta Ene, din neatenție, scrie o dată „Flasch” (sticlă, clondir), în loc de pseudonimul corect „Flachs” – „Inul”. Trecând peste această mică inadvertență, produsă, probabil, de tipografie, susținem pe baza propriilor noastre cercetări, *adevărul* atestat de Georgeta Ene, anume că „Adolf Flachs” („Inul”) nu este altul decât Adolf Last, evreu, profesor dr. la Universitatea din Cernăuți, veche cunoștință a scriitorului I. L. Caragiale. Evident, Adolf Last locuia în Cernăuți (Bucovina) și nicidecum la Berlin, cum scrie eronat Georgeta Ene.

Nu pot preciza împrejurările în care A. Last a ajuns, în iunie 1912, la Berlin. Există numai două ipoteze: a aflat de moartea lui Caragiale și a călătorit în Germania; plauzibilă ni se pare a fi că el s-a deplasat la Berlin înainte de 22 iunie 1912, ca să-i prezinte lui I. L. Caragiale, cu oarecare întârziere, *personal*, omagiile cuvenite, la vârsta de 60 de ani.

Ce comunică Adolf Flachs/Adolf Last în publicația berlineză „Vossische Zeitung”²⁶:

„În Sâmbăta trecută, când ziua era deja obosită de-a binelea, și soarele se gândea să se culce, un domn mai bătrân *căzu jos pe una din străzile Berlinului*. Aici sta în nesimțire, la pământ. Oare moartea i-a schimonosit trăsăturile unice și caracteristice ale feții, cari erau ușor de remarcat? Pe cel atât de repede doborât l-am văzut deja acum vreo 25 de ani și mai bine; fața lui trăda bunătate și dispreț de oameni, când batjocoritoare, putere de muncă îndărătnică, conștie, și o genială și ușuratică nepăsare și slăbiciune. Contraste puternice cari păreau a se lupta unul împotriva celuilalt, prietenește sau vrăjmoșește. Un domn mai bătrân s-a prăbușit mort la pământ. Pentru Berlin asta însemnează că unul dintre cei trei milioane de locuitori ai orașului a dispărut pentru vecie de pe suprafața pământului; pentru cercul familiei sale, prietenilor și cunoșcuților o veste zguduitoare; pentru patria sa o pierdere grozavă și deocamdată ireparabilă; căci răposatul era cel mai însemnat autor dramatic al României: I. L. Caragiale etc., etc.”²⁷ (N-am putut procura textul integral din „Vossische Zeitung”).

„Corespondentul” (Dr. I. Broșu) din Berlin al ziarului „Românul” contestă informațiile publicate de Adolf Last (Flachs) și susține că I. L. Caragiale a murit „sâmbătă noaptea” de anevrism. Afirmajiile lui I. Broșu și ale altora, care acceptă

informațiile lui, le analizează pe larg Georgeta Ene, în polemica și cu Popescu-Cadem încât, în rândurile următoare, voi prezenta, în paralel, datele relevante ale profesorului dr. Adolf Last (Flachs) și ale doctorului I. Broșu („Corespondentul” „Românului” la Berlin).

1. Adolf Last spune că „sâmbăta trecută, când ziua era obosită de-a binelea și soarele se gândea să se culce” (subl. n.), *un domn mai bătrân căzu jos pe una din străzile Berlinului*” (sublinierea ziarului „Românul”).

„Corespondentul” de la Berlin spune că „sâmbătă seara, la orele 10” (subl. n.), (adică la orele 22 seara), fiind o ședință a *Societății academice din Berlin* s-a primit „știrea despre moartea maestrului...” (subl. n.), dr. I. Broșu informând imediat asistența... și continuă:

„A doua zi, *Duminică, la orele 12, m-am prezentat la locuința maestrului din Schöneberg...*” (subl. n.).

2. Reiese limpede un adevăr: Maestrul I. L. Caragiale a decedat sâmbătă, 22 iunie, (stil nou) 1912, înainte de ora 10 seara, confirmându-se spunerea lui Adolf Last că I. L. Caragiale a murit în seara zilei de 22 iunie și, nicidecum, în cursul nopții de sâmbătă, 22 iunie, spre duminică 23 iunie. Sunt două mărturii ce coincid și e greu să fie contestate.

3. Spusele lui Adolf Last indică faptul că profesorul universitar din Cernăuți a fost, în acele zile, la Berlin. Nu pot crede că el putea să inventeze ziua obosită cu soarele ce „gândea să se culce” și „un domn mai bătrân” căzut pe o stradă. Nici I. Broșu nu putea să spună că la *ora 10, sâmbătă seara, a primit știrea* că maestrul a murit. Desigur, acea nefericită știre a sosit la adunarea respectivă, cu oarecare întârziere, cel puțin o oră!

4. Altă constatare: Reportajul lui Adolf Last apare în „Vossische Zeitung” din 28 iunie 1912, ziua de vineri. Înseamnă că el l-a depus la redacție, joi 27 iunie, ori miercuri 26 iunie.

„Corespondentul” de la Berlin a scris reportajul pentru „Românul” din Arad în 29–30 iunie, încât apare în ziar marți 2 iunie.

Aceste fapte incontestabile mă îndeamnă să împărtășesc opiniile și argumentele d-nei Georgeta Ene în favoarea informațiilor transmise de Adolf Last cu privire la trecerea în neființă a lui I. L. Caragiale. Aș adăuga o propunere: cercetătorii și intelectualii români, care studiază sau trec prin Berlin, să trudească câteva zile la Bibliotecă pentru a vedea dacă n-au apărut informații despre moartea prematură a dramaturgului și în alte publicații germane din iunie–iulie 1912. Chestiunea merită, cu prisosință, oarecare eforturi și interesul nostru pentru cunoaștere.

*

* * *

În anii primului război mondial, guvernul austriac i-a încredințat lui A. Last „organizarea și conducerea fondului de război bucovinean pentru ajutorarea proprietarilor de moșii”, între altele stăruind să li se acorde „credite ipotecare foarte însemnate proprietarilor și răzeșilor din Bucovina” – se afirmă în memoriu. Această împrejurare a contribuit la strângerea legăturilor personale cu reprezentanți de frunte ai proprietarilor din Bucovina, îndeosebi cu familiile Flondor, Wasilco și Hurmuzachi.

Destrămarea Imperiului Habsburgic și reintegrarea Bucovinei în hotarele României Mari (noiembrie 1918) au solicitat rezolvarea multor probleme sociale, economice, politice, juridice și culturale ale populației de pe teritoriul bucovinean,

unele extrem de complicate și presante, impuse de reprezentanții Puterilor Aliate la Conferința de Pace de la Paris; precum și altele, de natură administrativă, prin integrarea în sistemul juridico-administrativ al Statului Român.

Astfel, printr-un Decret-lege din 11 ianuarie 1919 referitor la administrarea Bucovinei au fost numiți doi miniștri fără portofolii pentru Bucovina: *Iancu Flondor*, delegat al Guvernului de la București pentru conducerea și administrarea Bucovinei, cu reședința în Cernăuți și *Ion Nistor*, ministru fără portofoliu al Bucovinei, cu reședința în București. Administrația din Cernăuți avea „secretariate de serviciu“ pentru Interne, Justiție, Finanțe, Instrucția Publică, Culte, Lucrări publice, Industrie și Comerț, Agricultură, Salubritate Publică, fiecare departament fiind condus de un secretar-șef²⁸.

Încă din primele luni ale instalării administrației locale în Bucovina, *Iancu Flondor* și-a manifestat *anumite tendințe autonomiste* în cele din urmă, remarcă Petre Rușșindilar, acestea culminând cu celebra formulă a „cordonului sanitar“ la Burdujeni. Iancu Flondor și amicii săi politici, cei mai mulți – proprietari de moșii și cu situație materială bine consolidată – promovau, din interes personal, concepții politice bizare, *tendințe vădit centrifugale*, deosebit de păgubitoare în procesul realizării Marii Uniri.

Ministrul fără portofoliu, Ion Nistor, de la București, în consens cu politica generală a guvernului României Mari, lupta împotriva autonomismului bucovinean, pentru înfăptuirea Unirii în toate sferile de activitate ale societății, deci avea o concepție centripetă de consolidare a Statului Român modern, centralizat – atunci singura soluție viabilă și necesară din punct de vedere politic și economic – tocmai în vederea depășirii izolării nedrepte și împotriva stărilor etnice și sociale, în provincii stăpânite secole de-a rândul de imperiile vecine.

Imperativul politic și economic, de atunci, ca și în zilele noastre, era *consolidarea unității prin progresul constant și modernizarea* Statului Român, ca realitate inconfundabilă, prin cultură și tradiție. Este meritul lui Sextil Pușcariu, George Tofan, Ion Nistor, Iorgu G. Toma, Vasile Bodnărescu, Filaret Doboș și alți intelectuali bucovineni, care s-au opus *politicii autonomiste* a grupului Iancu Flondor, astfel că, până la urmă, guvernul de la București respinge cererea lui Iancu Flondor de demitere a lui Ion Nistor. Fără ezitare, Consiliul de Miniștri de la București și regele Ferdinand acceptă demisia lui Iancu Flondor din postul de ministru delegat pentru administrarea Bucovinei, în locul lui fiind numit Ion Nistor, care preia funcția la 5 aprilie 1919.

Nu avem nici o dovadă că profesorul Adolf Last a participat la adunarea politică din 2 iunie 1919, la care au asistat mulți ucraineni și evrei, unde Iancu Flondor a făcut acea reprobabilă, nefericită mărturisire că „...îl mustră conștiința că s-a grăbit cu unirea necondiționată...“, dar este sigură implicarea sa juridică în acțiunile proprietarilor de moșii de a se opune, cu înverșunare, *reformei agrare* – reformă susținută cu atâta energie de liderii administrației Bucovinei, în frunte cu Ion Nistor, George Tofan și Vasile Bodnărescu, toți de obârșie rurală.

Este mai mult ca sigur faptul că noua administrație a Bucovinei, în frunte cu ministrul Ion Nistor, nu l-a trecut pe profesorul Adolf Last pe listele foștilor funcționari din Justiția austro-ungară pentru a obține cetățenia română, în virtutea Decretului-lege din 30 decembrie 1918.

Al doilea moment ce l-a pus pe Adolf Last într-o situație dificilă, dar nemeritată, este legat de *reorganizarea* Universității germane din Cernăuți. Se știe că, la sfârșitul anului 1918, Universitatea și-a reluat activitatea, între profesorii de la Facultatea de Drept figurând, cum era firesc, și dr. Adolf Last la Catedra de Drept roman.

Cu regret trebuie să remarc absența unui studiu exhaustiv, obiectiv și, pornind exclusiv de la documente, elaborat de cercetătorii bucovineni din deceniile interbelice, când arhiva Universității germane cernăuțene era intactă și, deci, edificatoare. Așa cum am arătat mai înainte, era necesară o analiză profundă asupra valorii științifice a corpului profesoral, precum și asupra datelor statistice anuale privind compoziția națională și socială a studenților, prin menționarea acelor care au jucat un rol oarecare în viața cultural-științifică din Bucovina sau din alte părți. Este adevărat că, de-abia în 1975 a apărut, la München, volumul omagial dedicat aniversării centenarului înființării Universității, intitulat: *Alma Mater Franciska Jozefina. Die deutschsprachige Nationalitäten – Universität in Czernowitz*. Festschrift zum 100 Jahrestag ihres Eröffnung 1875. Herausgegeben von Rudolf Wagner, lucrare comentată de profesorul de germană Mircea Grigoroviță²⁹ (lucrarea nu există la Biblioteca Academiei Române din București).

Comentând studiile din cartea lui Rudolf Wagner, Mircea Grigoroviță reproduce unele citate și judecăți istorice referitoare la Bucovina, care sunt eronate, nu respectă adevărul istoric și deningrează pe nedrept populația românească și trecutul ei istoric, încât ele trebuie lăsate în bolgiile insalubre ale ideologiilor ce cultivă disprețul și gestul odios de superioritate față de alte popoare. Mi-au atras atenția însă, cu deosebire, aprecierile acelor autori care au pus accentul pe colaborarea, prietenia și respectul reciproc între grupurile etnice din Bucovina, și rolul învățământului superior în construirea unei societăți democratice și moderne.

Mi-am pus întrebarea normală: de ce în anul 1875, în plină eferescență a mișcării naționaliștilor și a afirmării identității lor naționale, autoritățile centrale de la Viena n-au îmbrățișat ideile unor politicieni austrieci progresiști, de a înființa la Cernăuți o Universitate bilingvă, germană și română, mai ales că în anul 1871, Guvernul central de la Viena înființase, la Lvov, o universitate în limbile germană și ucraineană? Pun întrebarea retorică istoricilor și politologilor germani, austrieci și ucraineni: cum se explică faptul că, în secolul Universităților naționalităților, discutat cu patimă de străluciți gânditori austro-ungari, au fost ignorate, puse în paranteză, doleanțele românilor autohtoni din Bucovina și Transilvania de a avea și ei dreptul ca limba lor maternă să aibă un loc în sistemul de organizare a universităților din Cluj și Cernăuți, din moment ce la Lvov, chiar de la înființare, a apărut Universitatea bilingvă germană și ucraineană, și la Cluj – maghiară și germană?

Desigur, remarcăm ca eveniment deosebit de important și benefic pentru românii bucovineni, faptul că *Facultatea de Teologie* din cadrul Universității germane din Cernăuți își desfășura activitatea în limba română. Între profesorii acestei facultăți erau și unii de origine ucraineană, ceea ce corespundea cu existența a numeroși ucraineni bucovineni de rit ortodox, anume cei ce deveniseră *băstinași* în satele dintre Prut și Nistru, cu mult înainte de 1775, când Țara de Sus aparținea Moldovei.

Interesant e faptul că *Facultatea de Teologie*, cu româna ca limbă de predare, a devenit, în scurt timp, unul dintre centrele de studii teologice de prim rang în lumea ortodoxă și Europa Occidentală. La această facultate s-au consacrat, în perioada 1880–1944, unii savanți de renume european, specialiști în ebraică, în dogmatică, istoria creștinismului, *Noul* și *Vechiul Testament* etc., probe concrete fiind cărțile lor în română, germană, slavonă, ebraică și rusă. Ca atare, nu se putea vorbi despre de vreo „inferioritate” intelectuală a românilor!

După părerea noastră, încă din anii 1880–1890, autoritățile centrale de la Viena erau obligate să satisfacă doleanțele românilor bucovineni și să organizeze și la celelalte două facultăți ale Universității din Cernăuți secții în limba română.

Asemenea organizare ar fi determinat formarea unui grup de profesori universitari români, Universitatea ar fi parcurs o dezvoltare originală în sistem bilingvistic, profesorii germani și români ar fi fost stimulați la competiție, pentru că studenții, indiferent de limba lor maternă, ar fi preferat cursurile și seminariile cele mai interesante din punct de vedere științific și ca artă pedagogică.

Inovația de organizare a facultăților pe secții de limba germană și limba română ar fi consacrat, în învățământul universitar european, un sistem mult mai democratic și eficient, urmările fiind benefice și pentru intensificarea relațiilor prietenești, colegiale, între profesorii și studenții de diferite etnii.

Eroarea istorică a legiutorului austro-ungar n-a fost analizată competent și cu luciditate nici în anul universitar 1919–1920, când s-a decis reorganizarea Universității cernăuțene. S-a hotărât în grabă „transformarea” Universității germane în Universitate românească, și ținerea tuturor cursurilor și seminariilor *în limba română* la Facultatea de Drept și Științe Politice și la cea Filosofică, care cuprindea secții de Filosofie, Istorie, Filologie și Lingvistică, Matematică și Științe Naturale, Limbi moderne și Stenografie. Privitor la *structura Universității*, autoritățile centrale de la București au luat o hotărâre benefică, justificată din punct de vedere științific și pedagogic: Facultatea de Filosofie din Universitatea germană a fost scindată în *două* facultăți: Facultatea de Litere și Filosofie și Facultatea de Științe, această structură fiind asemănătoare cu cea a Universităților din Iași și București.

Factorii politici de conducere ai Bucovinei, în frunte cu ministrul delegat al guvernului de la București, profesorul Ion Nistor, au ignorat tradiția universitară din Cernăuți, au decretat limba română ca unică limbă de predare în noua Universitate cernăuțeană. Soluția propusă de Iancu Flondor și de unii profesori de prestigiu ai Universității – germani, români, evrei, ucraineni – de menținere și a limbii germane ca limbă de predare, era necesară din punct de vedere politic, științific și social. A doua eroare a autorităților române, a fost *aceea de a condiționa* rămânerea vechilor profesori la catedră de învățarea limbii române și predarea cursurilor *numai în limba română*.

Asemenea decizii anormale în învățământul academic din secolul al XX-lea puteau fi evitate *numai prin acceptarea principiului* organizării facultăților de drept, litere, filozofie și științe, pe secții cu predare în limba română și germană, *Universitatea fiind româno-germană*, deci bilingvă. Pe parcurs, puteau fi organizate și linii de predare în limba ucraineană.

În spațiul românesc s-a organizat o *Universitate* întemeiată pe principiul bilingvismului, apoi al trilingvismului, la Cluj, în anul 1959, sub numele intrat în istorie: *Universitatea Babeș-Bolyai*, cu rezultate științifice și naționale excepționale, un model de conlucrare academică a profesorilor și studenților români, unguri, germani, evrei și de alte naționalități³⁰.

La începutul mileniului trei, guvernele tuturor statelor trebuie să renunțe la exclusivismul național și rasial și să abordeze politicile naționale în domeniile învățământului și științei într-o concepție unitară democratică, umanistă, de promovare a egalității și respectului reciproc între naționalități.

În lumina acestor principii democratice, moderne, benefice pentru fiecare națiune, dar și pentru știința și cultura națională și universală, guvernul Ucrainei democratice și vecine ar putea *regândi și reorganiza structura* Universității ucrainene din Cernăuți, în direcția creării unor secții de predare în limba română, la toate facultățile, *Universitatea devenind ucraineano-română*. Asemenea instituție academică în Cernăuți ar oferi un cadru prielnic de afirmare științifică și culturală și elementelor înzestrate din rândurile populației de limbă română din Ucraina.

Aș dori să mai atac o problemă teoretică, de mare însemnătate actuală. La noi și în alte părți, se tot vorbește de *universități multiculturale*. Trebuie să se recunoască de toți cei ce au studiat puțin istoria învățământului superior universal, că sintagma „universitate multiculturală” reprezintă o construcție tautologică, este un pleonasm, deoarece de la înființare, conceptul de „universitate” *cuprinde noțiunea de multiculturală*: de la fizico-matematică, până la filozofie, literatură, artă, teologie... De aceea, Universitatea germană, înființată la Cernăuți în 1875, a fost de la început o instituție academică multiculturală, așa precum Universitatea română din Cernăuți – deceniile interbelice – a fost multiculturală, și astăzi Universitatea ucraineană din Cernăuți este multiculturală. La început, limba de predare în universitățile europene era *latina*, după aceea, au devenit limbi de predare limbile naționale ale fiecărui stat...

Problema actuală este cea a *universităților bilingve sau trilingve*, cerință istorico-socială impusă de necesitatea deschiderii porților în universități și unor grupuri minoritare importante dintr-o țară anume. Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj oferă, în această privință, o experiență unică în Europa prin cele trei linii de predare: *limba română, limba maghiară și limba germană*. Se știe că limbile celorlalte minorități – rusă, ucraineană, sârbo-croată, bulgară, cehă și slavonă etc. – se studiază în fiecare universitate de stat și în unele universități particulare din România, existând secții de studiere a limbilor și literaturii popoarelor respective, unde se specializează tineri din grupurile etnice minoritare, dar și mulți tineri români.

*
* *

Revenind la viața profesorului Adolf Last, trebuie să remarcăm faptul că el n-a fost afectat de decizia ca fiecare profesor al Universității din Cernăuți să predea cursurile numai în limba română, limba oficială a Statului Român. El cunoștea bine limba română, vorbea și scria în limba literară. Dacă unii profesori germani, de mare valoare, în fața unei asemenea cerințe absolutizante, au fost constrânși să părăsească Cernăuțiul, profesând apoi, cu mare succes, în alte universități din țările învecinate, Adolf Last s-a lovit de îndărătnicia liderilor administrației Bucovinei *de a aviza favorabil primirea cetățeniei române*. Este greu de spus care au fost acele motive incriminatorii ce au determinat respingerea cetățeniei române. Putem spune, fără a greși, că obstrucția a fost nedreaptă și păgubitoare pentru cultura noastră.

Profesorul de Drept roman s-a resemnat și, neavând nici o perspectivă în Bucovina, părăsește Cernăuțiul și se stabilește cu familia la Viena, unde intră „în serviciul Legației Române” din capitala Austriei. Pe lângă însărcinările primite de la Legația Română, lucrează doi ani în conducerea „comisiunii de tranzacțiuni menită a feri întreprinderile industriale și comerciale” din „toate statele succesoare” de a fi „nimicite” de schimbările politice din aceste țări.

În memoriul din 1939, A. Last prezintă, pe larg, însărcinările primite din partea Legației Române de la Viena, și arată că, neîncetat, a stăruit să fie „reinstalat în catedra... de la Universitatea din Cernăuți”, să i se acorde cetățenia și să fie repatriat de Țara în care s-a născut.

Atitudinea potrivnică a celor din țară o explică prin „animozități personale”, apoi scrie cu condescendență – „fie-mi iertat a preciza – confesiunea mea evreiască n-a avut nici o influență”. Avea dosare personale la Ministerul de Externe, la

Ministerul Instrucțiunii Publice, în care erau înfățișate acele intrigi și calomnii împotriva sa, dar nimeni nu s-a învrednicit să limpezească lucrurile. După ani de chin și servituiți publice, se adresează guvernului austriac care, înțelegător, îl încadrează pe *un post de profesor, la Facultatea de Drept a Universității din Viena*, unde lucrează până la vârsta de 70 de ani, când se pensionează. Postul de profesor universitar i-a îngăduit să se ocupe și de cercetare, să publice studii în revistele de specialitate din Austria, să participe cu comunicări la manifestări științifice locale și internaționale. Interesant e faptul că el păstrează legăturile cu Legația Română de la Viena, precum și cu Ministerul de Externe de la București. La cererea autorităților române de la București, elaborează, pe baza documentelor din arhivele vieneze, studiul despre **Regimentele grănicerești ungare (săcuiești) din Transilvania**, pe care îl trimite Ministerului de Externe de la București – dar nu am reușit să descopăr încă lucrarea. Totodată, guvernul român l-a numit în luna mai 1931 „avocat onorific” al Legației Române de la Viena, apoi l-a decorat cu Ordinul „Steaua României” în grad de comandor. Până la pensionare (1934) a călătorit adesea în România, dar nu am putut identifica dacă a trecut și prin Cernăuți.

După tecerea la pensie, se dedică avocaturii, deschizându-și un birou de liber profesionist la Viena. Trebuie să cităm cele două lucrări științifice, înregistrate de Biblioteca Academiei Române: prof. dr. Adolf Last, **Zur Lehre vom Kreditanfrag vom Rate, der Empfehlung und der Auskunft: Cortona**, 1934 (Estratto dal Vol. XV degli Anali del Sem. Giuridice din Palermo); prof. dr. Adolf Last, **Zur Lehre vom Kreditanfrag vom Rate, der Empfehlung und der Auskunft: Padova**, 1936. (Estratto dal „Studi in memoria di Aldo Albertoni”, vol. III). Textul ultim este un studiu de 105 pagini și a fost redactat la solicitarea specialiștilor italieni în Drept civil.

Din păcate, foștii săi colegi juriști și istorici din Bucovina nu i-au cerut colaborări și nici nu l-au invitat să țină vreo prelegere la Facultatea de Drept din Cernăuți.

Și după ce trece la pensie și practică avocatura, Adolf Last apare, fără întrerupere, „avocat onorific” și „consilier extern” al Legației Române de la Viena.

Altă informație, deosebit de prețioasă, din memoriul său, despre care îi scrie regelui Carol al II-lea: „...îmi permit a anunța că am fost și sunt consultant juridic al Academiei Române – Fundațiunea Familiei M. H. Elias, de la preluarea succesiunii până astăzi” (subl. n.). Deci, și în anul 1939 Adolf Last era avocat (consultant juridic) al Academiei Române, în cauza preluării importantei moșteniri a Familiei M. H. Elias. Numele lui este înregistrat în cartea: U.N.E.S.C.O. – Federația Comunităților Evreiești din România, **Contribuția Evreilor din România la cultură și civilizație**, coordonare generală: acad. Nicolae Cajal, dr. Hary Kuller, București, 1996, și anume:

„Adolf Last, doctor în drept, publică o seamă de studii critice în «Revista politică» și «Lupta». În critica literară se pronunță mai ales în legătură cu drama lui Caragiale **Năpasta**, pe care o apără împotriva detractorilor ei” (p. 228).

La vârsta de 75 de ani, Adolf Last îl imploră pe regele Carol al II-lea să-i acorde cetățenia română, pentru că vrea să poată trăi zilele ce vor fi „dăruite încă, în țară” în care s-a născut și copilarit, unde „au trăit și sunt înmormântați părinții, bunii și străbunii...”, „să nu lase soția și fiica în părăsire...”.

Pe memoriu cineva scrie: „Copia cererii remisă în ziua de 3 noiembrie '39”, iar în colțul din stânga apare „Ex (indescifrabil) – la dosar”. În dosarele din arhiva Casei Regale și a Ministerului de Interne n-am găsit vreun act, o notă etc. privitoare la familia Adolf Last, și dacă la sfârșitul anului 1939 și prima parte a anului 1940 a

primit cetățenia română. Știm cu certitudine că în preajma ocupării Austriei de către Germania hitleristă, Adolf Last, soția și fiica sa au reușit să emigreze la București, și așteptau o salvare prin obținerea cetățeniei.

Rămân încă două enigme: Cum și când s-a săvârșit din viață fostul profesor universitar, mare admirator al lui I. L. Caragiale, avocat consultant al Academiei Române? A existat vreo legătură de rudenie între el și Aurelia Last, autoarea cărții *Gedichte*? Desigur, și acestor întrebări, cu răbdare, li se va da un răspuns. (Anexăm copia-xerox după memoriul adresat regelui Carol II).

NOTE

- 1 Pentru cei interesați, înregistrez antroponimul LAST, prezent în fișierul Bibliotecii Academiei Române, sau în documente școlare din Bucovina și diferite bibliografii. Astfel, apare în Fălticeni, anul 1886, cartea: *Molière, Gelosia lui Barbouillo*, Comedie, din franțuzește de *Leon Last*, cu siguranță o rudă a părinților lui Adolf Last. Nu știm cine a fost *Aurelia Last* care publică, în 1926, la București, cartea: *Gedichte* (Poezii). Ea realizează, apoi, traduceri în română, din limba engleză, înainte de al doilea război mondial: A. Dennett, *Un caz ciudat la Veneția*, în românește de Aurelia Last. (Enoch Arnold Bennett, romancier englez, 1867–1931); Edgar Wallace, *Omul din Maroc*, roman, trad., 1934; Louis Quillaume, *Infernul din Chicago*, 1936; Eva Scharin, *Trei nopți ale unei femei*, 1936; Somersat Naugham (W.), *Roșu, fără an*. Au fost retipărite, în ultimul deceniu: *Un caz ciudat la Veneția*, la „Craiova, Scorilo“, 1991; *Omul din Maroc*, la Gemeni, București, 1992; *Trei nopți ale unei femei*, cu adaosul „Roman de pasiune sexuală“, București, Logos Star, 1994. E adevărat că celor trei romane li se indică traducătoarea Aurelia Last.

Un *Jef Last*, probabil din Franța, tipărește în 1936, la Paris, romanul: *Zuidersee*. În cunoscuta sa *Bibliografie...* din 1966, Erich Beck înregistrează lucrările, destul de numeroase ale dr. Siegmund Last, avocat din Cernăuți, care, între altele, a publicat, în 1932, la Cernăuți, împreună cu Mayer Schapira, lucrarea: *Lege pentru suprimarea și adăugirea unor articole la legea asupra concordatului preventiv*, apoi singur publică studiul: *Despre contractul de locațiune*. Cernăuți, 1939 și altele.

Siegmund a emigrat în Israel, unde a continuat activitatea de cercetare, titlurile scrierilor sale, apărute în România și Israel, fiind înregistrate de Erich Beck.

Antroponimul „Last“ apare și în *Anuarul I al Liceului de Stat „Eudoxiu Hurmuzachi“* din Rădăuți, pe anul 1921–1922 – „Tabelul absolvenților liceului de la înființare“. Astfel, în anul 1901 a absolvit Liceul din Rădăuți și *Hermann Last*, evreu, născut în 1881, în Siret. A fost coleg de clasă cu Traian Brăileanu, român, născut 1882, în comuna Bilca, viitor profesor al Universității din Cernăuți și ministru în guvernul general Ion Antonescu – Horia Sima (1940/41).

În 1906, absolvă Liceul din Rădăuți elevul Adolf Last, evreu, născut în anul 1884, la Siret, deci cu 20 de ani mai tânăr decât omonimul său-născut în Fălticeni.

La un Congres al comunităților israelite din România, apar delegați de la Fălticeni: Is. Last, S. Last (Cf. „Egalitatea“, săptămânal, București, an. XVI, nr. 42 din 4 noiembrie 1905, p. 335).

- 2 Cf. *Programm des K. K. Ober-Gymnasiums in Czernowits in dem Herzogtum Bukowina*, anul 1879.
- 3 *Ibidem*, anul 1883.

- 4 Vezi, Pavel Țugui, *Bucovina. Istorie și cultură*, Editura Albatros, București, 2002, p. 272 și urm.
- 5 Cf. „Revista politică“, Suceava, an. VI, 1891, nr. 1, 1 ianuarie, p. 15–17.
- 6 Textul apare la rubrica *Foiața* „Revistei Politice“ în „Revista politică“, Suceava, an. VI, nr. 3 din 8 februarie 1891, p. 7–14, continuarea în nr. 4 din 25 februarie 1891, p. 9–14.
- 7 Cf. „Lupta“, ziar, director politic G. Panu, București, an. VIII, nr. 1310, 6 ianuarie 1891, p. 2–3.
- 8 Vezi „Lupta“, nr. 1423 din 27 mai 1891, p. 2–3: *Studii critice* de I. Gherea. O.D. se oprește, pe larg, asupra opiniilor lui Gherea despre *O făclie de Paște* și *Năpasta*.
- 9 Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane, I. Crearea formei (1867–1890)*, ediție îngrijită, note și indici de Rodica Rotaru. Prefață de Ion Rotaru, Editura Minerva, București, 1986, p. 331.
- 10 Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică* (după note stenografice ale unui curs). Ediție îngrijită, note și indici de Rodica Rotaru. Prefață de Ion Rotaru, Editura Minerva, București, 1985, p. 186–187.
- 11 Cf. Eugen Lovinescu, *Scrieri, I. Critice*. Ediție și studiu introductiv de Eugen Simion, Editura pentru Literatură, 1969, p. 235–256.
- 12 Cf. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Fundației Regale, 1941, p. 440.
- 13 Extrasul este înregistrat la Biblioteca Academiei Române sub cota II 155350, cu precizarea: „Din biblioteca mea, L. Șaraga“. De aici reiese că Adolf Last, înainte de anul 1890, probabil, când își susținea examenele de echivalare la Universitatea din Iași, l-a cunoscut și pe editorul Șaraga și a păstrat relații culturale cu el.
- 14 Cf. „Gazeta Bucovinei“, Cernăuți, an. II, nr. 65 din 15/27 august, 1892, p. 1–2.
- 15 Vezi, „Gazeta Bucovinei“, Cernăuți, an. III, 1893, nr. 94 din 28.XI./10 X, în continuare în numerele: 95, 96, 97 din decembrie 1893.
- 16 *Ibidem*, an. IV, 1894, nr. 26 din 31.III/12 IV și numerele: 27, 28 și 29 din martie–aprilie 1894.
- 17 *Ibidem*, an. IV, 1894, nr. 86 din 30.X./11.XI. și numerele: 89, 90, 91, 92, 93, 94 din lunile noiembrie–decembrie 1894.
- 18 Cf. Georgena Ene, *Caragiale la Berlin*, Edinter, 1992, nota 252, de la p. 203: *Năpasta*, în traducerea lui A. Last, sub titlul *Unheil*, „La Cernăuți, 11 ianuarie 1896“ (Unheil = Nenorocire, Nefericire, n.n.). Georgeta Ene nu precizează unde se află manuscrisul traducerii.
- 19 Vezi, „Gazeta Bucovinei“, an. VII, 1897, nr. 10 din 2/14 februarie, p. 3.
- 20 A nu se confunda Victor Nussbaum, profesor de limbi clasice la Liceul din Suceava, cu O. I. Nussbaum, publicist și profesor din Cernăuți, sau cu profesorul Anton Nort Nussbaum, tot din Cernăuți, ale căror lucrări sunt înregistrate de Erich Beck în *Bibliographie zur Landeskunde der Buwovina*, München, 1966.
- 21 Deoarece colecția ziarului „Tribuna“ din Sibiu (1890–1897) de la Biblioteca Academiei Române este deteriorată, n-am putut stabili titlurile articolelor semnate de Adolf Last.
- 22 Cf. Șerban Cioculescu, *Viața lui Caragiale. Carageliana*, Editura Eminescu, București, 1977, ediția a II-a adăugită, *Tabel cronologic*, p. 288. La ultima frază a acad. Șerban Cioculescu adaug o precizare din „Tribuna“, ziar, Sibiu, nr. 89 din 15/28 mai 1902, p. 355: *Năpasta* la teatrul francez, ziarul parizian „Le Journal“ anunță că doamna Hortense Pasquier a depus la Teatrul Antoine traducerea dramei d-lui Caragiale *Năpasta*, cu titlul: *Fatale Justice*.
- 23 Gaius, juriconsult roman din școala sabiniană, care a trăit în sec.al II-lea, în timpul împăraților Adrian și Commodus. A contribuit la unificarea treptată a dreptului civil prelucrat de juriconsulți și a dreptului pretorian. Opera lui fundamentală,

- Institutede*, a fost reluată de împăratul bizantin Justinian (527-565). Justinian a codificat dreptul civil roman, codificare reunită în secolul al XII-lea în *Corpus iuris civilis*, ce cuprinde 4 cărți: *Institutede* lui Gaius, *Digestele*, *Codul lui Justinian* și *Novelele*. Studenții din universitățile germane, apoi și din cele românești studiau din scoarță în scoarță aceste opere clasice, de unde și obligația tuturor de a cunoaște limba latină.
- 24 Cf. *Verzeichniss der öffentlichen Vorlesungen an der K.K.Franz Josephs-Universität zur Czernowitz in Wintersemester*, 1910/1911, p. 8 și urm.
- 25 Vezi, „Revista de istorie și teorie literară”, XXXIV, nr. 1 (ianuarie-martie 1986, p. 134-138; **Și totuși: Adolf Last sau Adolf Flachs?** în „Cotidianul”. Supliment literar, arte, idei, II, nr. 7 din 17 februarie 1992, p. 3, reluate și sistematizate în cartea: *Caragiale la Berlin*, Editura, p. 136 și următoarele.
- 26 Georgeta Ene înregistrează: Adolf Flachs, **I. L. Caragiale**, „Vossische Zeitung”, Freitag, 28 Juni 1912, seita 3 („Theater und Musik“), *op. cit.*, p. 200, nota 230.
- 27 Reprodus din „Românul”, II, Arad, nr. 134, marți 19 iunie (2 iulie) 1912, p. 6: **Scrisoare din Berlin. În jurul morții lui Caragiale**, semnat „Correspondent”. Textul este reprodus și în cartea Georgetei Ene.
- 28 O analiză obiectivă a evenimentelor politice și sociale din Bucovina anilor 1919-1922 realizează Petru Rusșindilar în cărțile: **George Tofan – tribun al românismului în Bucovina**, Editura „Hurmuzachi”, Suceava, 1998, p. 263 și urm., și **George Grigorovici și social-democrația în Bucovina**, Editura Fundației „Constantin-Titel Petrescu”, București, decembrie 1998, p. 118 și urm.
- 29 Vezi, Mircea Grigoroviță, **Învățământul în Nordul Bucovinei (1775-1944)**, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1992, p. 128-131.
- 30 Vezi, Pavel Țugui, **Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej**, Editura Ion Cristoiu, București, 199, p. 237-285. Martie-octombrie 2003.

*
* *
ANEXĂ

MAIESTĂȚEI SALE REGELUI CAROL AL II-LEA

București

MAJESTATE,

Subsemnatul Dr. Adolf Last, profesor universitar în retragere, cu domiciliul actual în București, Hotel Continental, îndrăznesc în marea deznădejde care mi-a cuprins sufletul să-mi îndrept privirea la Majestatea Voastră și să solicit umilit Înaltul ajutor Regesc într-o chestiune a cărei dreptate o cred în afară de orice îndoială.

Tatăl meu, Volf Last, a fost naturalizat prin Legea din 8 mai 1880. Eu fiind atunci în vârstă de 16 ani, am rămas afară din efectele acestei naturalizări, care în urma art. 7 al Constituției atunci în vigoare era individuală. Tatăl meu a cerut în numele meu și, după ce am devenit major am cerut eu însuși încetățenirea și am continuat cu stăruințele mele mai mult de 15 ani.

După terminarea studiilor mele la Liceele din Bucovina și la Universitatea din Viena, unde am obținut diploma de doctor în drept din 3 noiembrie 1888, am depus examenul de echivalență și la Universitatea din Iași, care a certificat acest examen pe însăși diploma prin rezoluția din 30 iunie 1889, nr. 319.

În așteptarea încetățenirii care mi-a fost făgăduită de repetate ori, am început practica judiciară la Tribunalul din Suceava.

Încetățenirea nefiindu-mi acordată, am rămas în Bucovina ca avocatul Statului din Cernăuți, unde în anul 1911 am devenit titularul catedrei pentru dreptul roman și pentru dreptul civil la Universitatea din Cernăuți.

În decurs de mai mult decât un deceniu am publicat pe lângă lucrările mele juridice, lucrări literare în limba română, care au atras atențiunea publicității din țară și am colaborat la „Revista Politică“, la „Gazeta Bucovinei“, la „Tribuna“ și la alte jurnale românești din Bucovina și din țară. Și colaborarea mea, deși nu era favorabilă situațiunei mele de atunci, nu se înfăptuia pe ascuns; eram în aproape legătură cu toate cercurile literare și politice din Bucovina, cu familiile Zota, Flondor, Hurmuzachi, Grigorcea etc. și eram – precum pot spune cu oarecare mândrie – în relațiuni amicale cu Florea Marian, cu Ion Luca Caragiale și cu alte persoane însemnate din literatura română; asemenea eram cunoscut în activitatea mea universitară ca un prieten declarat al tinerimei studențești și îndeosebi al tinerimei române, căreia îi dădeam oriunde și oricând puteam asistență în năzuințele ei a intra în sferele științei și ale culturii. Și am avut satisfacția a contribui la dezvoltarea frumoasă și făgăduitoare a multor tineri români, care intrând în cariera academică sau serviciilor publice, s-au afirmat ca talente serioase.

În decursul războiului mondial, guvernul austriac mi-a încredințat organizarea și conducerea fondului de război bucovinean pentru ajutorarea proprietarilor de moșii. În această chemare eu am făcut tot ce am putut pentru a acorda credite ipotecare foarte însemnate proprietarilor și răzeșilor din Bucovina, care în număr covârșitor erau români.

Imediat după dizolvarea monarhiei austriece, eu am intrat în serviciul Legațiunei Române din Viena, în care am stat aproape cinci ani.

În vremea acestui serviciu am fost chemat de către toate statele succesoare la conducerea comisiei de tranzacțiuni, menită a feri întreprinderile industriale și comerciale a fi nimicite prin schimbările politice intervenite. Am condus această comisiune aproape doi ani.

În serviciul la Legațiunea Română, eu am participat ca membru al delegațiunei române la numeroasele conferințe din Roma și din Viena, pentru ducerea la îndeplinire a tratatelor de pace și atestarea fostului președinte al delegațiunei române, a domnului Eftimie Antonescu, arată că am fost un colaborator util și însuflețit de un devotament totdeauna treaz pentru promovarea intereselor mari ale țării.

În decursul serviciului la Legațiune n-am încetat a cere și a stăruii ca să fiu reinstalat în catedra mea la Universitatea din Cernăuți, și a fi repatriat. Toate insistențele mele s-au frânt de animozități personale, în care – fie-mi iertat a preciza – confesiunea mea evreiască n-a avut nici o influență. Îmi permit a mă referi la dosarul meu de la Ministerul de Externe, cât și de la Ministerul Instrucțiunii, în care se găsește între altele adresa Ministerului de Externe către Ministerul Instrucțiunii cu nr. 23815 din 29 iunie 1931, care aruncă o vie lumină asupra activității mele și asupra situației nemeritate, în care mă aflam.

În urma acestor insuccese a trebuit să cedez și am cedat în deplină descu-rajare; am fost primit ca profesor universitar de guvernul austriac și după punerea mea în retragere, m-am stabilit ca avocat în Viena.

Nici în această calitate eu n-am pierdut legătura cu interesele țării. Acestea au găsit în mine, ori de câte ori am fost chemat, un sfătuitor conștiincios. Nu mă îndoiesc că miniștrii plenipotențiarî, care s-au succedat la Legațiunea din Viena (Excelențele: Cantacuzino, Mitilioneu, Brediceanu, Gurănescu), precum și con-

silierii Legațiunei (Excelențele: C. Flondor, Lahovary, Bossy), vor confirma aceasta. Afară de aceea, fie-mi permis a aminti numai consultațiunile mele scrise relative la regimentele grănicerești ungare (săcuiеști), consultațiuni care se află în arhiva Ministerului de Externe. Activitatea mea a fost recunoscută de acest Minister, care prin adresa sa din 6 Mai 1933 nr.2389/931 m-a numit avocat onorific al Legațiunei Române din Viena.

Am primit și o recunoaștere mult mai înaltă de la instanța supremă a țării, fiind decorat cu ordinul Steaua României în gradul de comandor cu decretul Regal din 8 Martie 1930 Nr. 932.

În sfârșit îmi permit a aminti că am fost și sunt consulent juridic al Academiei Române, Fundațiunea Familiei M. H. Elias, de la preluarea succesiunii până astăzi.

Din toate acestea rezultă că îndeplinesc condițiunile art. 10 al Legii pentru dobândirea naționalității române și al art. 11 din această lege, privitor la dispensa de împlinirea condițiunilor din nr. 4 și 7 al art. 10 cit.

De aceea am înaintat cererea de naturalizare Comisiunei pentru constatarea condițiunilor de naturalizare și recunoaștere, precum și cererea de scutire de stagi Ministerului de Justiție.

Cererilor sunt alăturate actele probatoare și, pe lângă acestea sunt în ele invocate o serie de mijloace doveditoare lesne accesibile, care toate arată până la evidentă adevărul și temeinicia celor expuse mai sus.

Eu am făcut aceste demersuri ca măcar la sfârșitul vieții mele să găsesc adăpostul la care am râvnit din cea mai depărtată tinerețe, ca să pot trăi zilele cari îmi vor fi dăruite încă, în țara în care m-am născut și sunt înmormântați părinții, bunii și străbunii mei, ca să pot trece din viață cu gândul împăcat, că nu-mi las soția și fiica în părăsire, că ele vor putea trăi aci în țară, în mijlocul familiei mele, la care vor găsi sprijin și ajutor.

În baza acestor cereri și a probelor propuse mi s-a acordat scutirea de stagi, s-a constatat că îndeplinesc condițiunile legii și s-a dispus ca decretul de naturalizare să fie redactat. De atunci au trecut peste trei luni, fără ca decretul redactat să fie îndrumat pe calea prescrisă de lege. Nu știu care este motivul acestei neașteptate întreruperi a mersului înaintând de până acum, dar am intima convingere, că oricare ar fi acest motiv, el nu atinge considerentele pe cari le-am invocat în cererile mele, și cari au fost recunoscute de Comisiunea care le-a examinat și le-a aprobat.

În această situațiune, îndrăznesc în deznădejdea mea, să mă îndrept la obârșia legalității, a dreptății și a echității, implorând ajutorul Regesc, și să rog pe Majestatea Voastră să aibă îndurarea a dispune, ca să se desăvârșească formalitățile și prezentându-se decretul înaltei aprobări a Majestății Voastre, să-mi fie acordată cetățenia română.

Al Majestății Voastre supus în umilință, Adolf Last.

(Arhivele Naționale București, Fond Casa Regală,
dosar 121/1939, p. 494-495.)

ȘTEFAN CEL MARE, ÎNTRE ISTORIE ȘI FICȚIUNE LITERARĂ

Cornelia Mănicuță

Suceava

Literatura poate da măsura unei personalități prin modul în care o atrage și o include în ficțiunea artistică, prin felul în care o trece din realitatea evenimentelor petrecute în istorie în lumea faptelor imaginate, prin semnificațiile pe care le dezvoltă sau le dezvoltă, în timpuri succesive, în jurul unor figuri reprezentative pentru un popor sau pentru o epocă istorică.

Literatura română are ea însăși o „istorie” confuză din punct de vedere funcțional și estetic. Primele texte invocate aparțin, de fapt, istoriografiei: letopisețele. Dar cum istoricii Renașterii, ca și cei ai Antichității, *narau și portretizau*, cronicile scrise în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea sunt revendicate de istoricii literaturii române ca texte cu virtuți literare. Ceea ce, uneori, este justificat și acceptabil.

Întâmplător sau nu, primul *portret* din istoria literaturii române este celebrul și aparent binecunoscutul portret al lui Sveti Ștefan din *Letopisețul* lui Grigore Ureche. Cronicarul este obiectiv și, în consecință, nu ascunde anumite atitudini și acțiuni ale voievodului pe care le dezaprobă. Totuși, tacit, recunoaște că fără aceste metode și fără aceste decizii categorice nu ar fi reușit în nici una dintre întreprinderile sale în plan politic și social¹. În consecință, Grigore Ureche îl portretează pe voievod reproșându-i, în două propoziții cunoscute (chiar prea cunoscute în raport cu restul textului), caracterul impulsiv („iute la mânie”) pe seama căruia pune hotărârile și metodele radicale folosite pentru a-și înlătura adversarii politici („la oșpețe, omorâia fără giudețu”). Numai că istoricul știe, probabil, că altfel nu ar fi reușit performanța de a domni patruzeci și șapte de ani într-un timp când domnia dura câțiva ani, ba uneori se număra în luni, iar succesiunea la tron se realiza mai întotdeauna prin aceeași metodă. Căci, în continuare, Ureche îl elogiază pe Ștefan pentru abilitatea sa diplomatică („lucrul său îl știe a-l acoperi”), pentru calitățile de strateg militar („la lucru de războaie meșter”) și pentru tenacitate („știindu-se căzut jos, se rădica deasupra biruitorilor”).

Dar lucrul cel mai important este că Ștefan intrase deja în conștiința poporului său ca un conducător cutezător, dar generos și drept „ca un părinte”. Și, că la moartea părintelui, „țara” care îl îngroapă „cu multă jale și plângere” se teme că pierde, prin voievod, binele, siguranța, protecția, stabilitatea socială și rânduiala politică. (Temerile s-au adevărat.) Toate „păcatele omului” sunt negliabile în comparație cu „lucrurile lui cele vitejești, carile nimenea din domni nici mai înainte, nici după aceea, l-au ajunsu” (Grigore Ureche, 1955, p. 50).

Și iată că marele boier cărturar care-i reproșează violența unor acte politice, sfârșește prin a accepta imaginea deja existentă în mentalul colectiv la circa o sută cincizeci de ani de la moartea voievodului, numindu-l „Sveti Ștefan Vodă”.

Scrierile lui Ion Neculce și Dimitrie Cantemir atestă și ele faptul că voievodul se imprimase în conștiința colectivă nu numai ca un unicat în istoria moldovenilor, ci chiar ca model, ca reper istoric și axiologic. Aceasta este imaginea transmisă și prin memoria colectivă, prin tradiții și prin legende care, oricât de subiective ar fi, nu erau contrazise în mod esențial de faptele istorice. La începutul secolului al XVIII-lea, voievodul era deja numit *cel Bun și cel Mare*. O știm de la Neculce și Cantemir.

Din cele patruzeci și două de mici narațiuni care alcătuiesc arhicunoscutul ciclu *O samă de cuvinte*, nouă se referă la domnia și la faptele lui Ștefan *cel Bun* (cum îl numește Neculce – iar cognomenul acesta indică o modificare importantă a imaginii voievodului în memoria colectivă). Cărturarul îl admiră necondiționat pe eroul care i-a învins pe leși, pe unguri, pe turci și care i-a prețuit, i-a respectat și i-a răsplătit pe toți cei care l-au ajutat cu fapta, cu sfatul înțelept sau cu generozitatea gândului bun. Se succed *mama* care nu l-a primit la adăpostul Cetății Neamțului, *Purice, Purcel*, luptătorii de la Dumbrava Roșie. Ideea dominantă este aceea că voievodul avea o relație de tip special cu țărani și cu mica nobilime, că și-a atras devotamentul acestora prin actele sale justițiare și prin atitudinea morală. Tocmai de aceea Neculce pune la îndoială numai una dintre informațiile ajunse la el pe cale orală, și anume aceea că Ștefan ar fi tăiat capul unui copil de casă care, la Putna (tocmai aici!), ar fi tras cu arcul mai departe decât el. Chiar atitudinea cărturarului boier dovedește că imaginea voievodului tinde deja să devină un simbol sau o figură emblematică a istoriei naționale.

Cam în același timp, prințul exilat Dimitrie Cantemir redactează *Descriptio Moldaviae*, monografie științifică în care – lucru mai puțin obișnuit pentru acest gen de lucrare – insinuează și referiri la biografia sa și la istoria neamului său. În capitolul al XIII-lea, consacrat mecanismelor financiare ale Moldovei, strecoară (ca pe un exemplu lămuritor) câteva date despre Teodor Cantemir („strămoșul nostru”), care a fost împrăprietărit prin hrisov domnesc de Ștefan, după ce proprietățile sale strămoșești au fost pustiite de năvălirile turcilor și tătarilor. Dar ceea ce interesează în contextul temei în discuție este faptul că Dimitrie Cantemir se referă la domnia lui Ștefan ca la epoca în care „forțele moldovenilor (...) au ajuns culmea” (Dimitrie Cantemir, 1973, p. 219), iar voievodul este identificat prin cognomenul „cel Mare”: „Ștefan al V-lea, numit cel Mare (cognomine Magnus), fiul lui Bogdan al II-lea, domn mai presus de orice laudă și apărătorul cel mai vajnic al țării sale împotriva tuturor încalcărilor vrăjmașilor din orice parte ar fi venit” (*idem*, p. 137). Desigur, voievodul moldovean care, la 1711, ratează șansa de a conferi Moldovei un statut demn, își admiră poporul și pe acel conducător care a izbutit, fie prin forță armată, fie prin abilitate diplomatică, să-și păstreze independența și demnitatea: „De când oștile turcești s-au arătat la țărmul Dunării și până în vremea lui Ștefan cel Mare, moldovenii și-au apărat vitejește libertatea și n-au putut fi momiți să-și pună grumazul sub jug străin, nici prin ademeneli sau mari fâgăduinți, nici prin exemplul valahilor, vecinii lor” (*idem*, p. 271).

Și în memoria colectivă, și în memoria istoricilor figura lui Ștefan începe să se modifice. Se formase deja o imagine a voievodului obiectivă și subiectivă, istorică și ficțională în egală măsură, care a dominat cultura noastră premodernă.

*

* *

Romantismul adaugă acestei imagini semnificații simbolice și mitologice, integrând-o în legendarul poetic. Simultan și corelativ, se dezvoltă istoriografia romantică și o literatură de ficțiune aproape obsedată de subiecte istorice. Se redactează reviste de specialitate, se recuperează documente istorice, se editează, în sfârșit, cronicile (letopisețele) perioadei umanist-renescentiste în contextul unor mari mișcări sociale și politice de căutare a identității naționale.

Începutul secolului al XIX-lea este, atât din punct de vedere social-politic, cât și din punct de vedere cultural, o epocă „de tranziție” (conform Dimitrie Popovici, Paul Cornea etc.)² și de aceea modelele culturale, criteriile de valoare, reperele sunt amestecate, confuze și instabile. Pe de o parte, este vorba de o dinamică benefică, de o mare mobilizare de forțe care încearcă modernizarea structurilor sociale și accelerarea proceselor politice, pe de altă parte, este vorba despre inerție sau (și mai grav) despre forțe care se opun programatic și sistematic tendințelor spre modernizare.

Printre personalitățile care marchează acest timp confuz se află și Gheorghe Asachi. Ca intelectual, este un fel de renescentist, având în vedere competențele și întreprinderile sale în plan științific, tehnic și artistic (inginer, astronom, istoric, arheolog, muzician, pictor, scriitor). Ca ideolog, este un amestec ciudat de vederi progresiste, iluministe și de inerții conservatoare. Citoriile sale cele mai importante sunt instituțiile de învățământ, instituțiile artistice, presa (politică și culturală). În literatură însă, a eșuat, deși avea talent, din trei motive: lipsa de timp, insuficiența cunoaștere a limbii române (o bună parte din viață, mai ales anii copilăriei, a petrecut-o în Austria, Polonia, Italia, Franța) și, de la un moment dat, alunecarea în penibilul curent lingvistic care încerca italianizarea limbii române.

Ca istoric, Asachi se ocupă de domnia lui Ștefan cel Mare în câteva studii unde amestecă, însă, sursa istoriografică, documentul, interpretarea pe cât posibil obiectivă a faptelor cu interpretările tendențioase și cu imaginația poetică. Venirea pe tron a lui Ștefan este relaționată, pentru prima dată, cu marea victorie a turcilor asupra Creștinătății. Înaintarea otomanilor este văzută ca intenție a lui „Moamed al II-lea” de a statornici în lume o monarhie universală (obștească) (Gheorghe Asachi, 1973, vol.II, p. 450). De aceea – spune Asachi – voievodul moldovean îi înfrânge întâi „pe dușmanii săi din lăuntru”, apoi îi înfruntă pe turci și tătari și își câștigă astfel numele de „scut al Creștinătății”. Evenimentele își urmează cursul, moldovenii fac și desfac alianțe zbătându-se între Polonia și Ungaria. Mai multe momente și episoade sunt narate și comentate în câteva texte care, deși au calitate de studii istorice, includ și multă ficțiune literară: *Descrierea cadrului al doilea din istoria Moldovii, înfăptșător pe Ștefan cel Mare cuvântând al său testament politicesc, Valea Albă* (în două variante), *Cetatea Chilieii*.

Ideea-forță a acestor texte este exprimată concentrat în *Descrierea cadrului...*: „Ștefan întrebuișcă mijloacele puterilor pentru obșteasca mântuire (...), să luptă pentru păstrarea relighiii și a slobozeniii” (*ibidem*). Și pentru ca faptele și figura voievodului să fie cât mai penetrante, istoricul își folosește talentul și mijloacele literare, amestecând documentul cu ficțiunea și discursul științific cu cel literar într-un melanj derutant. Așa, de exemplu, descinderea lui Ștefan la Cetatea Chiliea este amestecată cu povestea unei femei, Fatma, creștină răpită de turci și apoi recreștinată, salvată împreună cu copiii ei și găzduită la curtea domnească, unde se bucură de ocrotirea Doamnei Maria. Prilej pentru Asachi de a-și imagina un Ștefan blând și generos. Într-un alt episod, același Ștefan este înduișat până la lacrimi când dă față cu un grup de copii genovezi salvați din mâinile turcilor. Prilej și pentru un portret, de reținut pentru că anticipă viziunea poetică a lui Alecsandri și pentru că pomeneste de celebra – astăzi – spadă voievodală: „... vestmintele sale

simple se asemănau cu acele ale oștenilor săi, numai spata era obiectul cel mai prețios, câștigată fiind în memorabila bătălie de la Racova (...) dar aerul cel mages-tos, focul ochilor săi restrălucea mai mult decât aurul și oțelele bravilor căpitani ce-l încungiurau" (Gheorghe Asachi, 1973, vol. II, p. 118). Este evident că acționează aici imaginarul romantic susținut de idealurile politice ale timpului, ceea ce explică transfigurarea și strălucirea nefirească a chipului.

Asachi inaugurează un motiv sau un procedeu, ficțional și retoric în egală măsură: discursul voievodului care, în momente foarte importante, își argumentează politica, își motivează hotărârile și acțiunile și își persuadează tovarășii de acțiune. La Valea Albă, în ajunul bătăliei, este „împlantată o cruce colosală” pe un muncel, clerul o sfințește, luptătorii se împărtășesc și sunt binecuvântați de preoți, apoi voievodul le vorbește căpeteniilor. Imaginarul discurs pomenește victoriile anterioare în luptele cu cei care „ne invidiază țara mănoasă și bărbăția oastei noastre” (*idem*, p. 125). „Acea amintire glorioasă”, „sânta cruce” și viața femeilor și copiilor aflată în primejdie sunt motivații puternice pentru luptători. Dar Ștefan le promite că „pre lângă laudă și mângâiere, se vor împărtăși de prăzile avuțiilor Răsăritului, de care este plină tabăra dușmanilor”. Discursul își face efectul – mai ales ultima parte – și „mii de guri s-au repetat: Viu este Dumnezeu, vie fie pe totdeauna Moldova!” (*ibidem*).

Se pare că episodul de la Valea Albă l-a preocupat în mod special pe Asachi, pentru că revine la el de mai multe ori, referindu-se și la o *Panabidă a eroilor moldoveni*.

Poetul Asachi își permite o mistificare: citează o pretinsă poezie populară care, chiar dacă utilizează schema prozodică și câteva toposuri poetice folclorice, este, cu certitudine, operă de autor. Un Păstoriu (figură neoclasică prin excelență) dialoghează cu un Rău care-i povestește despre „Sfântul Ștefan, când aice / Pentru țară s-a luptat, / „Că au curs un nobil sânge / Ce rumânul revârșă, / Și cu oase-ndelungat / Aist câmp au presurat.” Răul, martor al luptei și sacrificiilor, îl însărcinează pe „Păstorel” să le amintească românilor episodul dramatic: „tu deci cântă / S-aibă cuget deșteptat, / Să le zică al tău cânt / Cum au fost, și cum azi sunt!” (*idem*, p. 136–137).

Ca scriitor, Gheorghe Asachi încearcă prelucrarea legendelor și surselor istorice. Se știe că scrisese o „epopee” *Ștefaniada* care s-a distrus într-un incendiu din 1827 (deși sunt istorici, ca D. Popovici³, care pun la îndoială existența operei!). În orice caz, Asachi afirmă că *Ștefan cel Mare înaintea Cetății Neamțu* (baladă cu suport muzical) este un fragment din pomenita epopee și valorifică celebra legendă din culegerea lui Neculce înaintea lui Bolintineanu. Faptele sunt modificate: Domnul vine la Cetate ca să-și ia rămas bun de la soție și copil și ca să primească binecuvântare. Așa că refuzul mamei de a-i permite intrarea nu se justifică. Important este că fiul primește mesajul mamei dezvoltat într-un discurs:

*Mergi, adună a ta oaste, zboară spre peire,
În a ta vârtute patria află mântuire; etc.*

și, în consecință,

*Ștefan, răzbătut la suflet, pre ai săi adună,
Se repede ca fortuna, ca un fulger tună; (...)
Și țara-și mântuia, ca un eroi oștean.*

În ceea ce privește „drama” originală istorică *Voichîța de România*, publicată de autor în 1863 ca libret de operetă, este un eșec total. Neconvingătoare ca ficțiune, cu personaje inconsistente, are și marele păcat de a fi scrisă într-un jargon româno-italian inacceptabil.

Literatura pașoptistă nu este străină de orientările tematice, ideologice și estetice ale romantismului apusean și – trebuie subliniat acest lucru – nici nu este desincronizat, chiar dacă se manifestă ceva mai târziu decât cel german, de exemplu (care, într-adevăr, se exprimă prin Schiller la sfârșitul secolului al XVIII-lea). La urma urmei, Hugo este contemporan cu romanticii români din ambele generații (datorită longevității sale), iar decalajul între „bătălia pentru Hemanî” sau prefața la drama *Cromwell* și primele încercări de poeme și drame romantice românești nu este chiar atât de ... dramatic!

Dar, chiar trecând peste aceste considerații și speculații istoriografice, tot trebuie remarcat că, într-un interval de timp foarte scurt, se impun nuvela, drama și poemul epic cu subiect istoric și că autorii epocii folosesc din plin textele cronicarilor moldoveni din care, uneori, chiar citează. Apar două capodopere: nuvela lui Negruzzi *Alexandru Lăpușeanul* și poemul epic *Dumbrava Roșie*, în care Alecsandri dovedește că este un romantic și un mare poet, deoarece reușește marile salt spre mitologia poetică.

Subiectul se găsește la Neculce, dar Alecsandri face referiri și la alte surse interne (Cantemir) și externe (Matei Michevski). Și ficțiunea, și retorica sunt specifice marilor dezvoltări epice în care încă se mai resimte modelul epopeii antice: combatanții puși față în față, căpeteniile, inventarierea armelor, enumerarea luptătorilor identificați prin nume și attribute și diferențiați prin motivația implicării în luptă.

În *Cântul V, Ștefan cel Mare*, se realizează prima dată o imagine a voievodului în spirit romantic. Mișcările, gesturile, discursul rostit în fața oștenilor – totul este grandios, supradimesionat, transfigurat până la fabulos pentru a crea imaginea simbolică a conducătorului devotat poporului său și valorilor etice ale creștinătății, până la sacrificiu. Personajul lui Alecsandri este voievodul aflat la apogeu: după patruzeci de ani de domnie, s-a impus în fața turcilor, tătarilor, ungarilor, leșilor, valahilor. În mod neașteptat, trebuie să înfrunte din nou „Un domn vecin, prieten, un domn creștin, un rege! / Albert, craiul Lehie!”, ceea ce îl surprinde, îl revoltă și îl îngrijorează pe Ștefan care știe că „Mahomed pe ceruri și-au zvârlit hamgerul / Ce, ca o semilună, cutreieră tot cerul”. Are nevoie din nou de solidaritate și de sângele celor pe care poetul îi numește metaforic pardoși, vulturi, zimbri, zmei și cărora le cere să facă, din nou, „din peptul lor un zid, hotar de țară”. Discursul începe cu o formulare retorică pe care o va relua Delavrancea în drama sa din 1909:

*Români din toată țara! Boieri, vechi căpitani,
Și voi, feciori de oaste!... Sunt patruzeci de ani,
Moldova, la Dreptate, pe soarta ei stăpână,
Mi-au pus pe cap coroana și buzduganu-n mână...*

Dar Ștefan știe (este convins) că are de îndeplinit o misiune mult mai importantă chiar decât aceea de a-și apăra țara: încă mai speră că toți creștinii, ca „frați de cruce” (joc de cuvinte subtil) să i se alătore când „(noi) oprim cu peptul furtuna păgânească, / Ferind de-a sale valuri amvona creștinească”.

Leit-motivul întregului episod este, însă, alesul. În viziunea mito-poetică a lui Alecsandri, Ștefan este ales de divinitate, predestinat unei misiuni sacre și predestinat gloriei. De aceea, prezența sa în tabăra militară, în fața oștirii este descrisă ca o *aparitiție*: grandoare, strălucire suprafirească, siluetă supradimensionată:

(...) Ștefan cel Mare!
(...) Ca muntele Ceablău prin munții din Carpați!
El întrunește-n sine o triplă măiestrate:
Acea care-o dau anii la conștiinți curate,
Acea care răsfânge a tronului splendoare,
Ș-acea întipărită de faima-nvingătoare.
Timpul i-au pus coroana de argint, țara, de aur,
Și gloria măreață i-au pus cumuni de laur.

Acest Ștefan creat de Alecsandri este întruparea în istorie a celor mai înalte valori morale, a regalității sacre și a gloriei militare. Preluând comparația cu soarele din sursă folclorică, Alecsandri îl vede ca „erou plin de lumină” care răspândește „raze pe seculi viitori / Precum un soare splendid ce sparge deșii nori”.

Ființă de-o natură gigantică, divină,
El e de-acei la carii istoria se-nchină (...)
A căroră legendă departe mult se-ntinde
Și-nchipuirea lunei fantastic o aprinde.
Măreț în a sa umbră un timp întreg dispare,
Căci Dumnezeu pe frunte-i au scris: Tu vei fi mare! (s.a.)

Scriitorii romantici munteni au ales o altă cale estetică: ei au creat o imagine simplificată, ușor accesibilă, patetizată și retorică a epocii și, mai ales, a figurii domnitorului. Sursa este cea cunoscută: cronicile și legendele moldovenești. Dimitrie Bolintineanu compune o altă variantă poematică a legendei transmise de Neculce despre mama care, din patriotism, îi refuză fiului adăpostul salvator în doar trei propoziții succinte și categorice: „Du-te la oștire! pentru țară mori! / Și-ți va fi mormântul coronat cu flori!”, iar fiul o ascultă și poetul relatează în alte cinci propoziții o excepțională victorie:

Ștefan se întoarce și din cornu-i sună,
Oastea lui zdrobită de prin văi adună.
Lupta iar începe... dușmanii zdrobiți
Cad ca niște spice, de securi loviți.

(Muma lui Ștefan cel Mare)

Și Bolintineanu a fost preocupat de conflictul moldo-polon și, mai ales, de capacitatea militarului Ștefan de a câștiga bătălii pierdute. Așa că, încearcă o evocare a luptei de la *Codru Cosminului* cu un abuz de imagistică vizual-auditivă. Și aici voievodul este pus în situația de orator: „cel brav nu s-abate când cel rău se frânge, / Ci cu arma-n mână se îmbată-n sânge”, le cuvântează el oștenilor. Comparația cu poemul lui Alecsandri este superfluă. Dar poeziile lui Bolintineanu au fost ușor receptate și asimilate de conștiința colectivă, tocmai datorită facilității lor.

Un destin similar îl are drama lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, *Apus de soare*. Un scriitor muntean reușește să entuziasmeze și să emoționeze publicul cu un text care, de fapt, nu îndeplinește nici una dintre exigențele genului. Și, în primul rând, nu respectă regula conflictului dramatic. Ca om politic, Ștefan nu mai are nici un adversar (unii au fost uciși, alții au pribegit). Cei trei complotiști intenționau să acționeze abia după moartea voievodului, pe care îl urăsc pentru că le-a limitat puterea („... de mărimea lui nu mai sufla nici un boier”); forțat de împrejurări săucidă (pe Ulea, în acest caz) nu are nici o tresărire de conștiință; tată a unor copii

nelegitimi, nu are spaime și remușcări când își dă seama de iminența unui incest. Nici Doamna, nici cei doi copii (Petru Rareș și Oana) nu au nici o tulburare, nici o neliniște, nici o zguduire. Sunt numai niște tresăriri în scene ușor melodramatice cu un bătrân iubit de soție și de copii, care luptă cu boala și cu timpul. Este adevărat că autorul a încercat să-și imagineze un Ștefan în ipostază de „soț și tată” și a riscat să intre în odăile în care se află soția, copiii, cei apropiați, adică în viața intimă a voievodului – ceea ce este o noutate absolută în istoria acestei teme. Și, uneori, reușește să fie convingător.

Dar scena este dominată de Voievodul care se pregătește să predea puterea fiului său, știind că succesiunea este în pericol și că realizările sale în politica internă și în politica externă sunt greu de păstrat. Neliniștile politice sunt accentuate, la acest bătrân bolnav, de neliniști existențiale: „Ardeți stricăciunea după acest stârv care a fost odinioară nebiruitul Ștefan! (...) pân-ăți preface în scrum trecuta mărire de-o clipă ce-a strălucit în fața atâtor orbi, domnii creștinătății!”

Punctul culminant al acțiunii – și al spectacolului propriu-zis, al punerii în scenă – îl reprezintă înscăunarea lui Bogdan cu discursul lui Ștefan, o expunere de principii și țeluri făcută *post factum*: dreptate socială, independență, credință și faimă. Teza centrală: conducătorul își slujește țara, acționează și se sacrifică pentru ea: „Că vru ea un domn drept, și n-am dăspuiat pe unii ca să îmbogățesc pe alții... că vru ea un domn treaz, și-am vegheat ca să-și odihnească sufletul ei ostenit... că vru ea ca numele ei să-l știe și să-l cinstească cu toții, și numele ei trecu granița, de la Caffa până la Roma, ca o minune a Domnului nostru Isus Cristos...”. Un conducător bun apare din întâmplare, este un noroc, pe când forța este a țării. Sau, cu o formulare memorabilă demnă de un mare orator ca Delavrancea: „Am fost norocul, a fost țaria!” și „Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri ș-a urmașilor urmașilor voștri în veacul vecilor...”. Dar, în mare parte, celebrul discurs din drama *Apus de soare* reia discursul lui Ștefan din poemul lui Alecsandri, începând chiar cu formula introductivă: „Oșteni, boieri, curteni (...) sunt patruzeci și șapte de ani... mulți și puțini... de când Moldova îmi ieși înaintea cu mitropolit, episcopi, egumeni, boieri, răzâși și țărani, în câmpul de la Direptate (...).” Comună este și enumerarea de toponimice (locurile unde s-au dat lupte) și enumerarea războinicilor care au pierit în lupte, comună este și expunerea principiilor de politică internă și externă. Doar circumstanța rostirii discursului (acum, transmiterea puterii) și scopul urmărit de orator (justificarea în fața posterității) sunt altele.

În ciuda tuturor slăbiciunilor, textul lui Delavrancea rezistă și este, desigur, cea mai cunoscută dintre operele literare pe această temă. Ne aflăm la intersecția unui neoromantism minor cu o intenție de realism psihologic. De remarcat, însă, că Delavrancea dezvoltă o temă foarte importantă: *responsabilitatea conducătorului față de poporul său, față de urmași și față de Dumnezeu*.

*

* * *

Prin Sadoveanu, literatura de inspirație istorică face un mare salt ideatic și estetic. Este recuperat modelul baroc combinat acum cu ideea națională. Romantismul își recapătă grandoarea într-o versiune modernizată prin aprofundarea problematicii filosofice: meditația asupra condiției umane și asupra rosturilor faptelor noastre în istorie și în eternitate. Aceasta este, în ultimă instanță, tema fundamentală a romanelor sadoveniene de inspirație istorică. Ele evocă și pun în discuție, de cele mai

multe ori, crize politice și morale. Excepție face **Frații Jderi**, după cum și domnia lui Ștefan este o excepție (prin durată și stabilitate) și de excepție (prin înfăptuiri).

Romancierul se pregătește riguros: cercetează izvoare istorice, cronici, documente și lucrări de istoriografie pentru a cunoaște circumstanțele și cauzele, mai mult sau mai puțin obiective, istorice (de natură fenomenală) sau supraistorice (de natură transcendentă) care au determinat apariția lui Ștefan în istoria Moldovei și a Europei tocmai în acel moment de mare primejdie. Sadoveanu amintește chiar și de speculații mistico-simbolice referitoare la numerele 1444 (victoria otomanilor la Varna) și 1453 care, ambele, cuprind numărul nefast 13 (în **Frații Jderi**, 1453 este asociat cu 666, numărul Fiarei).

Rezultatul acestei serioase documentări este **Viața lui Ștefan cel Mare** (1934), o monografie istorică scrisă de un romancier care se pregătește să dea literaturii naționale o capodoperă. Sadoveanu începe prin a face o analiză minuțioasă a situației internaționale, a forțelor militare și a mișcărilor politico-diplomatice: tătării „oșteni ai întunericului“, otomanii conduși de Mahomed al II-lea care, la numai 23 de ani, cucerește Constantinopolul, Grecia, Serbia și ajunge în insulele Mediteranei. În acest timp, lumea apuseană era bântuită de foamete, ciumă, războaie locale și, mai ales, degradată spiritual („coborârea sufletului“).

În același spirit se descrie și se analizează viața economică, socială, politică și spiritualitatea Moldovei care prospera economic, dar era destabilizată și pusă în situații foarte riscante din cauza luptei pentru putere. Moldovenii erau „doritori de un domn adevărat“, dar firea lor și circumstanțele „le stăteau împotriva“ (Mihail Sadoveanu, **Viața lui Ștefan cel Mare**, p. 194).

Firea moldovenilor – spune Sadoveanu – a fost „cel mai mare dușman al lor“. Este remarcabilă obiectivitatea cu care face portretul etnologic al moldovenilor, folosind atât observațiile precursorilor săi, cât și considerațiile proprii: „Acești strămoși ai noștri, în corespondență directă și misterioasă cu tărâmul celălalt, nu erau lipsiți de cusururi destul de mari pentru că în cumpăna ființei lor să fie o armonie“ (*idem*, p. 228). Printre cusururi: „fudulie și semeție“, „îndrăzneți și gălăcivitori“, „aprigă mânăie“, dar și „șagă și veselie“. Necruțător, Sadoveanu le reproșează, cu durere, lipsa de voință, lenea și lipsa de performanțe culturale: „Dârzi când le mergea bine, slăbeau la necaz; lesne se apucau de trebi și mai lesne le părăseau. Disprețuind învățătura și filosofia, socoteau că numai preoților li se cuvine să știe carte“ (*ibidem*).

Pe lângă destule slăbiciuni, aveau moldovenii și „unele bunuri“: femei frumoase și iubețe și ospitalitatea. „Mulțămirea lor materială e mediocră“, dar, în compensație, își creează „bunuri sufletești“ necesare și suficiente pentru existența unui neam de plugari și de păstori ordonată de ciclurile soarelui și de cultul strămoșilor. Cam puține calități! Printre acestea, una care le-a fost utilă în cursul istoriei: „fire nestatornică“, în război erau viteji la început, apoi „slabi de inimă“. „Aveau însă un meșteșug să se întoarcă înapoi asupra vrăjmașului, lovindu-l cu mare strășnicie“ (*ibidem*).

Având în vedere firea moldovenilor, adică felul lor de a fi, de a se situa în lume, sistemul lor de valori, faptele cu adevărat excepționale petrecute în timpul lui Ștefan și însăși personalitatea voievodului apar ca un miracol sau cel puțin ca o excepție fericită. Pe care tot Sadoveanu o explică.

Ca filosof al istoriei, Sadoveanu are o viziune teleologică. El aderă la concepția conform căreia un „destin misterios“ poartă omenirea pe „o spirală ascendentă“ dintru început hotărâtă de Dumnezeu. Neamul moldovenilor se înscrie și el în acest plan divin, dar evoluția lui în istorie nu se derulează ca proces *continuu*

ascendent. Acest popor are un traseu *ritmic*, chiar sacadat, cu lungi perioade de stagnare, întrerupte de *maxime* de energie și de acțiune.

„Eliberarea în vlăstare nouă trebuie să fie urmată de o impulsivitate de energie (...) când seminiția întregă s-a închegat din instinct, pregătind elaborarea unei conștiințe de pline și a unei meniri”, spunea Sadoveanu într-un capitol din *Viața lui Ștefan cel Mare*, adevărat eseu de filosofie a istoriei. Și concluzionează:

„Aceasta e una din explicațiile ascunse ale ivirii lui Ștefan-sin-Bogdan-Voievod la tronul Moldovei.

Mai sunt și altele” (*idem*, p. 196).

Ștefan a fost, crede Sadoveanu, omul providențial al românilor și al Europei în secolul al XV-lea, o personalitate menită să impulsioneze poporul său pentru săvârșirea unor fapte excepționale care să-i confirme valoarea și care, în același timp, să salveze lumea creștină: „Înțelepciunea cea mai presus de toate a Celui etern trebuia să dea un impuls de viață pentru restrîștea îndelungată a vremilor ce aveau să vină” (*idem*, p. 195), adică pentru secolele de lupte politice sterile, de conflicte între statele Europei și de expansiune a Răsăritului păgân. Moldovenii sunt dintre acele neamuri care „prind rădăcini în pământ ca pădurile și ca ierburile. Acestea se ridică din furtuni și din puhoai, stăruiind, așteptând și pentru ele de la Dumnezeu plinirea timpului” (*ibidem*).

Odată ce documentarea s-a încheiat, iar personalitatea și valoarea istorică a voievodului și a timpului în care a trăit și a acționat s-au limpezit în conștiința istoricului Sadoveanu, scriitorul a purces la mult mai dificilul drum al creației romanești. A rezultat un roman, *Frații Jderi*, în trei părți: *Ucenicia lui Ionuț* (1935), *Izvorul Alb* (1936), *Oamenii Măriei Sale* (1942). Acțiunea romanului este organizată pe două planuri: unul realist-istoric, în care sunt situate faptele politice și militare ale voievodului, cunoscute din surse istorice, și un altul în care sunt folosite fapte și simboluri preluate atât din surse livești, cât și din surse folclorice.

Evenimentul istoric exponențial în jurul căruia se centreză ficțiunea este lupta de la Vaslui. Acțiunea începe în ziua de Înălțare a anului 1469 și se încheie cu victoria în războiul din 1475 și cu pomenirea celor care s-au jertfit pentru această victorie. Romancierul organizează ficțiunea în așa fel, încât să permită și chiar să favorizeze referiri și comentarii la principiile și actele politicii interne și externe ale lui Ștefan.

La herghelia domnească de la Timiș se fac pregătiri pentru iminenta sosire a voievodului așteptat la hramul Mănăstirii Neamț. Sărbătoarea la care participă toți locuitorii zonei este un prilej ca Ștefan să-i întâlnească pe „oamenii săi”, dar și să fie văzut de mulțimea care deja are încredere în el și îl respectă după numai șase ani de domnie.

După slujbă (un *ritual sacru*), voievodul aprinde o făclie la mormântul lui Ștefan Vodă Mușat – deci se închină unui *strămoș* – și evocă întristat lungul șir de omoruri care au maculat tronul Moldovei, recunoscându-și propria crimă și asumându-și astfel vina – sau păcatul. Textul lui Sadoveanu are aspectul unui letopiseț (de altfel, prima lucrare istoriografică, *Letopisețul moldo-slavon*, a fost scris la porunca lui Ștefan).

„Iar Ștefan-Vodă-Mușat a omorât pe Ilieș-Vodă-Mușat;

și Roman-Vodă, fiul lui Ilie a omorât pe unchiul său Ștefan-Vodă;

iar Roman-Vodă a pierit înveninat;

și pe Bogdan-Vodă-Mușat l-a omorât fratele său Petru-Aron-Vodă;

iar pe Petru-Aron-Vodă l-a tăiat Ștefan-Vodă, feciorul lui Bogdan-Vodă ...”

(M. Sadoveanu, 1958, vol. XIII, p. 35).

Și astfel, Sadoveanu aduce în roman un om politic puternic, dar cu probleme de conștiință, ale cărui complexități și complicații interioare sunt doar sugerate, cu mare abilitate, și nu expuse, pentru că astfel de fapte trebuie cunoscute numai de cei pregătiți să le înțeleagă.

Deși trecuse puțin timp de la obținerea puterii, Ștefan reușise deja să înfăptuiască un fel de „reformă” socială și economică: fuseseră stârpiți tâlharii care jefuiau atât satele, cât și negustorii, iar slujbașii corupți erau închiși în ocnă. Boierii și „mișei” (oamenii de rând) erau egali în fața Domnului. Starostele vânătorilor domnești, Nechifor Căliman, relatează, chiar la începutul romanului, o întâmplare cu voievodul când acesta îi vorbește despre intențiile sale: „Războiul meu (...) să știi că îl am cu această țară fără rânduială. În țara asta a Moldovei, staroste Căliman, umblă neorânduilele ca vânturile. Am găsit în țara asta, staroste Căliman, și mulți stăpâni. Nu trebuie să fie decât unul. Așa că eu bat război cu acei stăpâni care ți-au răpit ocina ta. În țara asta trebuie să fie rânduială în toate târgurile și satele și liniște pe toate căile neguțătorilor”. Este evident și că Ștefan a știut de la început că singura soluție este o domnie autoritară („Nu trebuie să fie decât unul” – un stăpân), așa încât legea avea autoritatea unei hotărâri divine: „Ori boier, ori mișel, simțea aceeași apărare ca sub o întocmire neclintită așezată de Dumnezeu”. Efectul: ordine și prosperitate. Și pentru că tihna și belșugul urmau unei perioade de tulburări și neorânduială, impresia este că s-a făcut *rânduială* și la nivel cosmic: „De când acea putere se așezase asupra Moldovei, părea că s-au schimbat și stihiele. Ploile cădeau la timp, iernile aveau omături îmbelșugate. Iazurile stăteau liniștite în zăgazuri; morile și pâraiele cântau în văi; prisăcile se înmulțeau; drumurile erau pașnice”.

Sfetnicul de taină al lui Ștefan este un om al bisericii, arhimandritul Amfilohie Șendrea, confesor și consilier în același timp. Acestuia îi mărturisește frământările, neliniștile, regretele, remușcărilor, dar și intențiile, scopurile și motivația acțiunilor sale.

Mai presus de orice, vrea să apere și să întărească valorile creștinismului. El asocia criza politică din Bizanț cu pervertirea morală și cu scăderea autorității Bisericii. Pentru că nu a putut – cum ar fi vrut – să intervină în istoria Bizanțului, încearcă să facă din Moldova o „cetate a credinței”: „Țăigrădenii demult nu mai ascultau nici de Dumnezeu, nici de împărat. Fără aceste două ascultări, nici o împărăție nu poate sta... Unde a fost dulceața a inimii întru slava lui Isus, acum-a-i capiște idolească. N-am putut fi mai harnic, căci am găsit țara bântuită de răi și sărăcită; însă am sporit pe cât am putut, în acest pământ, cetățuile credinții” (*idem*, p. 405). Voievodul Moldovei încă mai crede că visul lui – care ar trebui să fie al lumii creștine – este realizabil, iar omul Bisericii îi întreține dorința și voința: „Dumnezeu cere și alte fapte”, spune Amfilohie Șendrea.

Aceste *alte fapte* sunt acțiunile politice și militare care ar duce la eliberarea Constantinopolului: „Acesta e gândul meu cel mai adânc, pe care sfinția ta l-a înțeles (...) Cine nu se pune pe sine jertfă pentru credință, nu-i vrednic să țină în stăpânirea sa noroadele, e mai puțin decât cel din urmă mișel” (*idem*, p. 405–406).

Tocmai de aceea Ștefan se consacră pe sine Sfântului Gheorghe, sfânt-oștean, sărbătorit primăvara când soarele este în creștere. Icoana îl reprezintă călare pe un cal alb, ucigând un balaur cu sulița. Hermeneutica dă mai multe interpretări celor trei simboluri: calul alb, sulița și balaurul. La masa ritualică (praznicul) de la Înălțare, călugărul Nicodim citează din „vedenia lui Ion Teologul”: „Am văzut cerul deschis și iată s-a arătat cal alb. Cel călare are nume Credinciosul și Adevăratul. El judecă și se luptă cu dreptate.

Ochii lui ca para focului. Fruntea: împodobită cu cununi împărătești. Avea scris nume, pe care nișeni nu-l poate ceti și-l știa numai el singur.

Era îmbrăcat cu haină stropită de sânge.

Oștile din cer îl urmau.

Din gura lui ieșea o sabie ascuțită, ca să lovească neamurile cu ea."

Interpretarea dată de hermeneutul moldovean actualizează mesajul din textul citat: Fiara cu șapte capete (păcatele) și cu zece coarne (înfrentarea celor zece porunci) este Mehmet. „E scris ca luptătorul pe cal alb s-o întâmpine și s-o lovească, vărsându-i spurcăciunea sângelui.“ În felul acesta, Ștefan primește o justificare a faptelor sale, o îndreptățire și o susținere de Sus a intențiilor sale cutezătoare și foarte riscante: „Măria sa oftă. Păru mai luminat la obraz și ceru paharnicului să-i umple cupa“ (*idem*, p. 40).

Sadoveanu conferă niște sensuri speciale, coroborând simbolistica din iconicul creștin cu simbolistica din eposul folcloric, mai ales din basm. Astfel, tătarii, asimilați prin atribute și funcții vrăjmașului destructiv din basm, sunt descriși ca un monstru-reptilă ignifer: „Nomazii năzuiau spre Prut. Până acolo calea lor șerpuită era ca a unui pojar care merge dără cu limbi de balaur înainte și cu coadă de zgură în urmă“.

La ceremonii și la război, Ștefan încalcă numai cai albi, descendenți din Catalan, un armăsar arab păzit cu strășnicie la Timiș, nu numai de oșteni și de vraci, ci și de magi (căci se fac referiri discrete la forțe oculte activate în jurul animalului fabulos). Deja se crease o legendă. Ștefan va birui atâta timp cât va încăleca numai cai descinzând din armăsarul alb Catalan. Iar legenda este atât de puternică, încât adversarii vor să-l anihileze pe voievod furând calul fabulos din grajdurile de la Timiș. Încercarea eșuează. Catalan este salvat și astfel, se întărește convingerea că Moldova și voievodul ei se află sub protecție divină.

Sulița din iconă este interpretată ca *simbol solar*: raza care coboară de la soare și se înfige în pământ, anihilează forțele iernii, adică ale morții, și activează forțele vieții. Și să nu uităm că în mentalul colectiv în poezia populară, Ștefan însuși este numit metaforic *soare*. Sadoveanu interpretează această metaforă într-un mod surprinzător. După „isprava“ lui Alexandrel-Vodă la Ionășeni, tatăl-voievod îi ține o lecție despre *responsabilitatea* conducătorului căruia providența i-a dat puterea politică pentru a se dăruie pe sine celorlalți: „Noi, domnii și stăpânitorii de noroade trebuie să urmăm pilda soarelui, dând în fiecare zi lumină și căldură fără a primi. Rânduiala noastră nu-i fără noimă în fața lui Dumnezeu. Dacă ai fi fost un mișel, se întoarce măriia sa spre cocon, ai fi asudat în robie; dacă ai fi fost un vierme, ai fi urmat soarta ta mâncând trupul unui înțelept; însă ești cocon domnesc“.

Episodul cel mai dens și mai enigmatic al romanului se află în volumul *Izvorul Alb*, în care nucleul îl constituie căsătoria voievodului moldovean cu Maria de Mangop, descendentă din împărății Bizanțului. Pentru această nuntă, Ștefan se pregătește în mod cu totul special.

În 1471, Amfilohie îi povestește că a fost martor la întâlnirea lui Alexandru-Vodă cu un schivnic bătrân venit pentru a-i revela un mesaj divin: voievozii Moldovei au o investitură divină („V-a rânduit aici Dumnezeu stăpânitori.“), sunt *însemnați* cu foc „pe umărul drept“ și, începând chiar cu Dragoș-Voievod, „au fost trimiși dincoace de munți, la marginea lumii, ca să tocmească apărarea creștinătății“ (*idem*, p. 408). Din nou, o interpretare neașteptată a unei binecunoscute legende despre întemeiere. Același schivnic a prezis că, după moartea lui Alexandru-Vodă, va urma o perioadă de criză politică și spirituală („mișelia răzvrătirii și uitării de Dumnezeu“). Dar „se va alina furtuna răutății și va ieși din nouri un bour tânăr care va sufla pe nări foc îngemănat, și coarnele lui și le va îndrepta spre răsărit“ (*idem*, p. 409).

Și pentru că „furtuna răutății” este mai puternică decât oricând, trebuie căutat „boul alb”.

Amfilohie știe că bătrânul schivnic a murit dar că în peșteră trăiește un uce-nic al său. Ciobanii colportează o legendă despre schivnicii prooroci care ar fi de „seminție domnească” și că unii dintre ei sunt trimiși în lume fie ca războinici, fie ca voievozi.

Apare o întrebare pe deplin justificată și anume dacă acești schivnici „sunt creștini ca și noi”. Răspunsul arhimandritului nu rezolvă problema: „Sunt, Măria ta; altfel nu se poate; *dar au și o știință veche* (s.n.). Acuma mă gândesc că n-a sărutat atunci mâna prea sfințitului și i-a spus altfel decât se cuvine”⁴.

Ceea ce vrea să spună Sadoveanu este că, din când în când, în momente istorice foarte importante, apar *aleșii*, *trimișii*, *providențialii* și că Ștefan a crezut că ar putea fi unul dintre ei. Oricum, și-a asumat niște responsabilități, ca și cum ar fi unul dintre ei.

Căsătoria cu Maria de Mangop este un act politic prin care Ștefan se pregătește pentru misiunea pe care și-a asumat-o. În preajma acestui eveniment acțiunea romanului se precipită. În numai șase zile, se desfășoară câteva ceremonialuri și ritualuri care converg spre o finalitate unică: confruntarea cu monstrul care amenință Lumea.

Pe 8 septembrie 1472 (chiar de Sfânta Maria), Maria de Mangop iese din Cetatea Albă și se îndreaptă spre Moldova. În acest timp Ștefan pleacă la vânatoare în munți. Pe 11 septembrie se află la Izvorul Alb, o cascadă care se prăvălește într-o râpă. În acele locuri vânătorii domnești văzuseră de mai mult timp un bour bătrân, despre care localnicii povesteau că ar sluji un schivnic retras în peșteră. Voievodul caută animalul fabulos, sperând că astfel va ajunge la schivnicul înțelept. Se știa că „numai Măria sa poate avea îngăduință să intre acolo, să audă prorocire pentru gândul cel nebiruit al Măriei sale” (*idem*, p. 497). Bătrânul, la rândul său, spune că „rânduiala lui era să ajungă la Măria sa, dar că e slab și are să vie Măria sa la dânsul”. Voievodul nu a ajuns la timp. Schivnicul a murit, dar nimeni nu i-a găsit trupul. Doar bourul bătrân se arată în preajma peșterii.

Și totuși, vânătorul și-a atins scopul: a pătruns în munte coborând în râpi și urcând pe creste, a văzut animalul sacru și emblematic (preluat ca semn heraldic pe stema Moldovei), a intrat în peșteră, a ascultat o poveste sacră, deci a trecut printr-un ritual de purificare și de inițiere, pregătindu-se astfel pentru a-și apăra țara și valorile ei spirituale.

Relația cu riturile fundamentale nu se oprește aici. Interesantă este asocierea *nunții* cu *vânătoarea* și din punct de vedere etnografic. În ceremonialul nupțial din Moldova se păstrează până astăzi o orăție de nuntă care dezvoltă motivul vânătorii ritualice. Vornicelul, reprezentant al mirelui, o cere pe mireasă folosind o alegorie: mirele vânător a lut urma unei căprioare, pe care nu vrea să o ucidă, ci să o aducă în casa și în neamul său. Căsătoria fiind și ea o *întemeiere* nu este exclus ca Sadoveanu să fi suprapus în acest episod mai multe surse și, implicit, mai multe semnificații.

Pe 14 septembrie 1472 Ștefan al Moldovei se căsătorește cu Maria de Mangop, arătând astfel lumii că se înrudește cu împărații Bizanțului și că își asumă mi-siunea istorică și sacră de a apăra Moldova și lumea creștină.

Prin romanul *Frații Jderi*, Sadoveanu a reușit o performanță literară de excepție: relaționează perfect ficțiunea romanescă și ficțiunea mitică, semnificația istorică a faptelor și cea mito-poetică.

Despre un destin de excepție vorbește și Lucian Blaga prin filosoful Leonte Pătrașcu, un personaj din romanul *Luntrea lui Caron* – de fapt, un alter ego al autorului, căruia i se atribuie un eseu de filosofie a istoriei, *Stratul mumelor*, în care se recunosc teze din trilogia cosmologică. Și pentru Blaga, ca și pentru Sadoveanu, epoca lui Ștefan reprezintă un maximum al istoriei. Domnitorul a cumulat dinamică, geniu, energie, demnitate voievodală, vitalitate excepțională. Poetul filosof, hrănit de ideile lui Goethe despre geniu și de filosofia romantică, sesizează, ca și răsăriteanul Sadoveanu, dualitatea ființei domnitorului: „viața cu apele mișcate de-un întunecat-luminos destin, faptele clădite pe sânge, bisericile zidite din lumină și toată opera de zmeu și de arhangel a lui Ștefan cel Mare alcătuiesc împreună mica noastră veșnicie revelată în timp” (Lucian Blaga, 1990, p. 457).

Și astfel, un poet-filosof transilvănean din secolul al XX-lea se întoarce la tema cronicarului moldovean din secolul al XVII-lea: dualitatea unei mari personalități care, deși a fost „om cu păcate” sau „zmeu”, rămâne în conștiința noastră ca „Sveti Ștefan”, „un arhangel”, prin înfăptuirile sale politice și culturale, prin reformele sociale și prin ctitoriile spirituale.

Texte de referință

- 1 Alecsandri, Vasile, *Opere*, vol. II, Editura Minerva, București, 1966.
- 2 Asachi, Gheorghe, *Opere*, vol. I-II, Editura Minerva, București, 1973.
- 3 Blaga, Lucian, *Luntrea lui Caron*, Editura Humanitas, București, 1990.
- 4 Bolintineanu, Dimitrie, *Opere*, vol. I, Editura Minerva, București, 1981.
- 5 Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura Academiei, București, 1973.
- 6 Neculce, Ion, *Opere*, Editura Minerva, București, 1982.
- 7 Sadoveanu, Mihail, *Creanga de aur. Viața lui Ștefan cel Mare*, Editura Minerva, București, 1973.
- 8 Sadoveanu, Mihail, *Frații Jderi*, în *Opere*, vol. XIII, ESPL, București, 1958.
- 9 Ștefănescu Delavrancea, Barbu, *Opere*, vol. III, EPL, București, 1967.
- 10 Ureche, Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei*, ESPLA, București, 1955.

NOTE

1. De altfel, lovitura de stat și asasinatul politic erau atât de frecvente în epocă, încât nu numai istoriografia, ci și literatura este plină de astfel de acte. Opera lui Shakespeare, în secolul al XVI-lea, și cea a romanticilor care evocă epoca sunt, în ansamblul lor, tabloul sumbru al încrâncenatei lupte pentru putere, luptă justifi-

cată, mai întotdeauna, prin vanitate și lăcomie sau, în cel mai bun caz, prin instinctul de supraviețuire.

2. Cf. Paul Cornea, **Originile romantismului românesc**, Editura Minerva, București, 1972, și D. Popovici, **Romantismul românesc**, Editura Albatros, București, 1972.
3. Cf. D. Popovici, **Romantismul românesc**, Editura Albatros, București, 1972.
4. Romanul **Creanga de aur** (1933) lămurește această enigmă. S-ar putea ca schivnicii misterioși să fie urmași ai preoților lui Zamolxe. Prin Kesarion Breb, ultimul decheneu care a coborât din munți și a călătorit la Bizanț ca să cunoască noua religie, Sadoveanu susține, ca mulți istorici ai religiilor, că există o legătură substanțială între cultul lui Zamolxe, cultul lui Osiris și cultul lui Isus.

SUMMARY

This year Romania has celebrated 500 years since the death of Prince Stephen the Great, an extraordinary personality, often surrounded by a fabulous aura, of Romanian history. Worshiped mainly in the old Romanian territories that today are part of other states (the Republic of Moldova or Ukraine), the great Prince could not be absent from a publication that appears in Northern Bukovina where renown names linked to his epoch still exist: the Woods of Cosmin or the Hotin Stronghold.

The present text shows the amplitude and many-sidedness of the cultural approaches to his personality along the centuries, the most successful and numerous being the literary ones.

DE PESTE NEGURI, GLASUL LUI IULIAN VESPER*

Mircea A. Diaconu

Suceava

În 1989, într-un număr din „România Literară“ (21), Ion Cristoiu readucea în discuție cazul unui scriitor nedreptățit de tăcerea care-i înconjură opera, încercând o reasezare a lucrurilor în făgașul lor firesc. Era vorba de Iulian Vesper și, înainte de toate, de romanul său *Glasul*, apărut în 1957, roman neinclus în discuțiile serioase despre istoria genului și nici în categoria cărților recuperate din negura obsedantului deceniu.

De fapt, pentru cititorii specializați, numele lui Vesper nu era cu totul necunoscut, nici în 1989 și nici la apariția acestui roman. Autorul, pe numele real Teodor C. Grosu, era unul dintre tinerii scriitorii care apucaseră să se afirme cu efervescență între războaie, exprimând tumultul și credințele spațiului bucovinean. Născut la Horodnicul de Sus, lângă Rădăuți (la 22 noiembrie 1908), studiasse literale la Cernăuți și București, refuzând, în final, propunerea pe care i-o făcuse D. Caracostea de a-i rămâne asistent. Revenit la Cernăuți – unde era chemat de Ion Nistor, rector al Universității din Cernăuți și viitor ministru liberal – întemeiază o editură, cu un program oarecum iconoclast, conduce un ziar, „Glasul Bucovinei“, care acordă spații largi fenomenului literar al locului, scrie sute de editoriale; pe scurt, participă la dinamizarea vieții culturale de aici. Nu-i rămâne străină nici activitatea politică, însă Iulian Vesper – cum se va întâmpla și cu Traian Chelariu – nu-și trădează magistrul, pe Ion Nistor, șeful Partidului Liberal din Bucovina, și nu aderă la direcția politică, de extremă dreaptă, a iconarismului, care-l va cuceri, în schimb, pe Mircea Streinul. La drept vorbind, printre scriitorii bucovineni ai „tinerei generații“ interbelice, Iulian Vesper face o figură aparte. Nu are tumultul și orgoliul de întemeietor al lui Mircea Streinul, nici echilibrul dramatic sau cultura filozofică, definitorii pentru Traian Chelariu. Cu toate acestea, Iulian Vesper militează, ca primul, pentru imperativele literaturii bucovinene a momentului și posedă o structură temperamentală mai cerebralizată, capabilă de fine disocieri teoretice, cum se întâmplă în cazul celui de-al doilea scriitor amintit. Oricum, și destinul său este în mare măsură exemplar pentru scriitorul Bucovinei din „generația spiritualului“ care a urmat – cu o terminologie impusă de Mircea Eliade – „celei a naționalului“.

În 1957, la apariția romanului *Glasul*, Iulian Vesper avea o operă care atrăsese deja atenția unor critici de prestigiu, precum Ov. Papadima, Pompiliu Con-

* Textul reprezintă prefața la romanul lui Iulian Vesper, *Glasul* (Editura Timpul, Iași, 2001), ediție îngrijită de Mircea A. Diaconu.

stantinescu, Perpessicius sau G. Călinescu. Înainte de relativa tăcere din perioada proletcultistă, el publicase mai multe volume de versuri (*Echinox în odăjdii*, Iconar, Cernăuți, 1933; *Constelații*, Cartea Românească, București, 1935; *Poeme de Nord*, Bucovina, București, 1937; *Izvoare*, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1942), un roman (*Primăvara în Țara Fagilor*, 1938) și două cărți de popularizare (*Viața lui Mihai Viteazul*, Vremea, București, 1944 și *Chiburi domnești*, colecția „Luceafărul”, București, 1944). De altfel, la apariție, așa cum vom vedea, romanul se bucură de o primire poate nesperat de favorabilă.

Date privitoare la istoria acestui roman prezintă autorul însuși, în *Memorii* (Ediție îngrijită și prefață de Pavel Țugui, Editura Saeculum I. O., București, 1999): „În 5 mai 1942, ne mutam într-un mic apartament din strada Agricultori, nr. 45. După câteva zile, începeam să lucrez la romanul proiectat. Scriam câte opt până la douăsprezece ore; îmi ieșeau zilnic, în mod obișnuit, cam 8–10 pagini, alteori chiar mai multe. Recitindu-le seara, mi se părea că aud acel ritm profund, pe care vroiam să-l imprim narațiunii mele. Eram convins că în rândurile ce se închegau, includeam adevăruri de care doar eu aveam cunoștință, o lume despre care merita să mă ocup, s-o scot la iveală. Știam că pagina se construia din materiale verificabile, că era impregnată de miresmele unor peisaje cunoscute, că se urzea cu graiul deprins în copilărie. Încheiam lucrarea pe la sfârșitul lui august, 1942. Pe parcurs, însă, îmi devenise clar că materialul avea nevoie de șlefuiți repetate, de câteva transcrieri; până atunci, îi găsisem un loc confortabil într-un săltar“. Peste ani, romanul fu deus la Editura Cartea Românească, dar cum aceasta se desființă, ajunse la Editura de Stat pentru Literatură și Artă. În condițiile în care în 1950 autorul fu exclus din partid și i se desfăcu contractul de muncă de la Agerpres, editura ezita să-i dea un răspuns privitor la apariția cărții. În prezentarea invocată, Ion Cristoiu vorbește de un moment de *deschidere culturală* din perioada 1953–1957 (?), în care ar fi reapărut o serie întregă de scriitori interbelici. Nu cred să fie vorba despre existența vreunui astfel de moment. De la distanță, orice relief pare copleșit de teroarea ideologică. Oricum, romanul, finalizat în 1942, revăzut probabil de mai multe ori, vede lumina tiparului după ce autorul, poate că la intervenția lui Sadoveanu, ajunge corector la Editura pentru Literatură și Artă, apoi la Întreprinderea Poligrafică. Iată „istoria“ romanului continuată de Vesper: „Elaborat în 1942, romanul *Glasul*, inițial *Mărturisiri pe-un mormânt uitat*, la care migălisem în răstimpuri, vedea, în sfârșit, în 1957, lumina tiparului, nu fără a fi provocat, mai înainte de apariție, oarecare interes. Meritul de a fi atras, de la început, atenția asupra unor caracteristici ale lucrării revine pictoriței-graficiene Florica Cordescu-Jebeleanu, care, întâmplător, avusese prilejul să citească un exemplar tras la tipografia 13 Decembrie, așa cum se găsea, când se desființase editura, care se angajase să tipărească lucrarea“. De fapt, înainte de apariția cărții, care primea bunul de tipar pe 11 aprilie 1957, „Gazeta Literară“ (nr. 14, 4 aprilie 1957) a publicat un amplu fragment, intitulat *Tineretea Aspasiiei*, cu o prezentare mai mult decât elogioasă a lui Eugen Jebeleanu. Acesta considera cartea, care avea „darul convingător al autenticității“, un „document lapidar și zguduitor“ al unei existențe plasate sub semnul fatalității. Erau, de altfel, reținute, ca elocvente, cuvintele eroinei, care spune la un moment dat: „Toate se-ntâmplă și noi nu le putem opri“. Cel care mărturisea că a plâns citind această carte, avea să conchidă: „Carte bântuită de umbre și tragism, *Glasul* e, totuși, prin perspectivele sale, o operă optimistă“. Probabil că optimismul era condiția obligatorie a unei apariții editoriale.

Oricum, cartea a apărut și a avut, cum spuneam deja, o receptare imediată extrem de favorabilă. În anul apariției au scris despre ea aproape elogios și fără rezerve Ion Vitner (*Creație și sinteză*, în „Gazeta Literară“, nr. 26, 27 iunie 1957),

Radu Popescu (**Iulian Vesper: Glasul**, în „Contemporanul“, nr. 30, 26 iulie 1957), Cornel Regman (**Al cincilea mit**, în „Viața Românească“, nr. 7, iulie, 1957), Mihail Petroveanu (**Iulian Vesper, Glasul**, în „Gazeta Literară“, nr. 38, 1957), Radu Enescu (în „Tribuna“, nr. 25), Traian Stoica (în „Flacăra“, nr. 17”), Gh. Pavelescu (în „Scrisul bănățean“, nr. 9), Boris Buzilă, Iordan Datcu ș.a. Ulterior, Laurențiu Ulici, Sorin Titel, Eugen Simion au reluat judecățile, în încercarea de a impune, totuși, acest roman. Analizele, nu o dată minuțioase și detaliate, privesc aspecte de conținut, de viziune artistică și de stil, romanul fiind situat, prin comparații pertinente cu predecesorii (Slavici și Rebreanu) sau cu contemporanii (Zaharia Stancu și Marin Preda), în istoria genului. Toate acestea păreau să confirme spusesele lui Pompiliu Constantinescu, care, vorbind la un moment dat, în 1943, despre romanul **Cordun**, al lui Eusebiu Camilar, credea că prozei de inspirație rurală, pe urmele lui Rebreanu, i se poate rezerva un întreg „capitol înnoitor“, din care ar fi trebuit să facă parte și Henriette Yvonne Stahl, și Pavel Dan, și Mircea Streinul ori Iulian Vesper. Reacțiile de respingere n-au lipsit, însă, cu totul. Într-una din acele **cărți negre** ale literaturii, este vorba de volumul **Pentru realismul socialist**, apărut la doar trei ani de la apariția romanului, Ov. S. Crohmălniceanu susținea într-un loc: „Și la noi s-a discutat în ultima vreme despre realism. S-au făcut numeroase considerații asupra romanului și asupra prozei în genere. Ecoul uneia din tendințele despre care am vorbit s-a resimțit într-o absolutizare a realismului și o ocolire a caracterului său socialist în literatura nouă. Când romane ca **Bietul Ioanide** de G. Călinescu sau **Groapa** de Eugen Barbu sunt puse pe același plan cu **Bărăganul** lui V. Em. Galan sau cu **Străimul** lui Titus Popovici, deosebiri principiale încep să fie lăsate la o parte. Când critica tratează în mod egal o carte care militează nemijlocit pentru socialism prin toată problematica ei, ca **La cea mai înaltă tensiune** de Nagy Istvan, și o carte care poate năzui către același lucru doar ca o consecință a faptului că demască lumea burgheză de ieri, să zicem **Glasul** lui Iulian Vesper, ideea de conținut nou capătă un sens atât de vag încât nu e greu să fie uitat pe drum“. Așadar, pus alături de **Bietul Ioanide** sau de **Groapa**, serie întru totul onorantă, romanului lui Vesper i se reproșează refuzul sau neputința de a face **realism socialist**, de a milita programatic în construcții epice teziste.

Nu știu dacă în existența acestor rezerve trebuie căutate cauzele care au dus, în cele din urmă, la ocolirea sistematică a acestui roman de către criticii și istoricii literari. Cum n-a mai fost, însă, reeditat, chiar dacă prima ediție s-a tipărit în zece mii de exemplare, romanul a rămas ca și necunoscut, cu atât mai mult cu cât, atunci când au discutat despre opera acestui scriitor, Ov. S. Crohmălniceanu și D. Micu l-au ignorat. Ce-i drept, cărțile lor, despre literatura interbelică sau despre revista „Gândirea“, în care Vesper este prezent, se referă exclusiv la perioada interbelică.

Poate de aceea, în 1989, Ion Cristoiu venea pe un teren aproape necunoscut, simțindu-se obligat să vorbească, la începutul articolului său, despre toată efervescența interbelică din Bucovina, prezentând romanul cu intenția vădită a **recuperării** lui. „Citit azi, romanul confirmă elogiile“ cu care el fusese prezentat la apariție. Aceasta este premisa articolului, continuată astfel: „Romanul se relevă acum, după aproape 30 de ani de proză românească, drept unul dintre momentele marcante ale creației literare de după 23 August 1944. Iar destinul lui, ca și cel al lui Iulian Vesper, stând sub semnul unei nedreptăți inexplicabile“. El crede că „recul din anii 1958–1965“ (!) ar fi dus la această situație, care nu s-a mai schimbat, împotriva „strădaniilor unor critici“ – el îi invocă aici pe Mircea Iorgulescu și pe G. Dimisianu – de a atrage atenția asupra romanului. În același an, 1989, apărea și volumul IV din **Scrittori români de azi** de Eugen Simion. Cu autoritatea pe care o avea,

criticul dedică mai multe pagini uitatului scriitor bucovinean, pagini care debutează cu o analiză chiar a romanului *Glusul*, considerat aproape o capodoperă.

Totuși, după dezbateri destul de furtunoase privind revizuirile, romanul acesta este astăzi la fel de puțin cunoscut ca în 1989, puține și poate nesemnificative fiind, în ultimii zece ani, situațiile în care numele și opera lui Iulian Vesper au fost supuse atenției. Cu atât mai puțin romanul, reeditat astăzi, după 44 de ani, de Editura Timpul din Iași. Dar este aceasta o tăcere justificată?

Cum am scris un studiu mai amplu despre Iulian Vesper, într-un volum despre literatura română din Bucovina interbelică (*Mișcarea Iconar. Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Editura Timpul, 1999), nu voi relua aici nici detaliile evenimente biografice, ținând chiar de formația intelectuală a scriitorului, evenimente necesare pentru înțelegerea operei, nici analizele făcute jurnalisticii și poeziei în acel loc. Cu toate acestea, romanul trebuie plasat într-un context mai amplu, astfel încât anumite note distinctive să poată fi incluse într-un univers de gândire artistică. Cartea aceasta, concepută în 1942, nu apare din neant și, cel puțin am vrea să credem, nu datorează nimic nefastului context ideologic din epoca proletcultistă. Nu datorează nimic ideologiei, în general, autorul susținând, într-un sens cu totul special, ideea gratuității artei.

Numai că, așa cum făcea tradiționalismul interbelic în general, gratuitatea artei însemna dizolvarea creației, în primul rând a celei lirice, în rugă și imn – și o maximă obiectivare a eului, care devine unul colectiv (în sens mistic) sau cosmic. În concepția lui Vesper nu este vorba aici de o subordonare a esteticului, ci de o relevare a dimensiunilor sale mai adânci, universalul asumându-și etnicul. Pe urmele lui Nichifor Crainic, făcând trimitere la Platon și la Dionisie Areopagitul ori la abatele Bremond, el consideră că „orice creație este expresia mai mult sau mai puțin exactă a realității spirituale“. De invocat este și numele lui Jules Romains, teoretician al curentului unanimist, care exalta forțele vieții plene, dezlănțuirea energiilor colective. În natura sa antimimetică, opera literară nu este nici străfulgerare a arhaicului, nici armă pentru etnicism, nici măcar confesiune a angoaselor eului. O astfel de identificare cu esența presupune anularea dramatică a eului individualizant, aceasta fiind în mare parte chiar tema poeziei vesperiene, dacă nu a operei lui în general. Un efort de natură „trăiristă“ presupune și o etică integratoare a ființei în valori universale, abolind contrariile, unindu-le chiar. Creatorul trebuie să-și asume o trăire organică a cosmicului, așa cum, după spusele lui Iulian Vesper, ar fi făcut Pascal. Eul poetic nu există decât prin topirea substanței individuale în dimensiuni sacre. În viziunea lui, sinteza aceasta dintre individual și cosmic, unul din *imperatiile vremii*, ar putea realiza provincia. Iulian Vesper găsește sursele lirismului și ale unei astfel de trăiri creatoare în „energetismul“ provinciei, care nu se reduce numai la un material verbal neuzat, ci înseamnă în primul rând o spiritualitate a mediului, o „metafizică a morții, singurătății și vieții“. Provincia i se pare a fi tânărului scriitor posesoarea unor „energii latente“ și de aceea el vorbește chiar de existența aici a „gestului brut și a faptei în frumusețea ei nudă“, de o existență creatoare ruptă de anume intenții extraestetice.

Mai mult decât articolele sale din publicistica vremii, poezia ar putea să dea seama despre anume contexte temperamentale și opțiuni estetice în această direcție. Chiar dacă persistă sonorități din Trakl, Rilke și Stefan George, din Paul Claudel poate, ori din imnurile franciscane, există la acest poet un ton și un traiect inconfundabile aflate în afara oricărei interferențe și a oricărui mimetism minor. Ar trebui să spunem că poezia lui, dincolo de toate numele care i se pot asocia, se integrează atmosferei interbelice, prin chionism și prin accentele religioase. Freamă-

tă aici un tumult abia reținut, apropiindu-se și de imnurile liturgice, cum observa cu pătrundere Eugen Simion, și de rostirea oraculară și ritualică, îmbibată de gravitate și solemnitate sacră. De altfel, natura poetului este fundamental oximoronică, un spirit solar ascunzându-se și arătându-se permanent în/din spatele imaginilor telurice.

Obsedat de metamorfozarea *substanței în spirit* și a poeziei, a limbajului chiar, în cale de mântuire, poetul trăiește cu un fel de voluptate spectaculară spaima provocată de existența în preajma întunericului și a morții. De la un poem la altul, el oscilează între un *eu teluric*, al disperării, și altul *celest*, întemeietor. Îi lipsește și puterea de a coborî în materie, ori aceea de a-i epuiza vigoarea teribilă, și curajul de a se topi în explozia mistică de lumină.

Constelații-le, volum din 1935, accentuează acest echilibru între durerea reținută a corporalității și farmecul topirii, prin moarte, în solaritate, printr-un vers amplu și printr-un ritm interior mai adecvat oboselii care se revarsă în tonuri imnice și liturgice. Exuberanța e, eventual, a elementelor cu care poetul se identifică. **Laudă secerișului și Poem pentru iubirea ogoarelor** sunt poezii relevante pentru această purificare a trăirii, ca și pentru neoclasicismul care a asimilat experiența liricii expresioniste. De altfel, aceste poezii ar putea constitui punctul de pornire în interpretarea romanului **Glusul**. Un sunet elin, eroic, solemn e susținut de ideea că poezia, „o lacrimă pe fruntea lumilor deșarte“, poate salva. Pentru poet, lacrima e un substitut al lirei, întemeind lumea și purtându-l pe om în timpul genezei, nerupându-l însă de materialitatea sa omenească. Tocmai de aceea, poeții sunt „îngeri damnați“, care „Din prăbușiri ne-am făurit o cale/ Peste vremelniciile întunecate“. Sunt, acestea din urmă, versuri din volumul pe care Iulian Vesper îl publica în 1942, an în care începuse elaborarea romanului. Până la capăt, el știe că poetul, aflat sub vraja temporalității, caută mereu, într-un traiect inițiat, toposul genezei și că misterul, aproximat prin jertfă purificatoare, îi este spus de un grai străin. Tocmai de aceea poezia sa este a unui mediteranean îndrăgostit de nord, a unui solar vrăjit de taina telurică, a unui diurn care visează în constelațiile nopții. Vom fi mirați să descoperim în **Glusul** tocmai această dinamică, pe care nu puteam s-o mai interpretăm, așa cum s-a întâmplat, de altfel, prin știu eu ce conjuncturi politice.

Pentru I. Vitner, de exemplu, „**Glusul** ar putea fi socotit un mic roman memorialistic, al unei vieți țărănești în care pătrunde zbuciumul și lumina revoluției proletare și întrucâtva și este aceasta, mai ales prin finalul cărții“. Despre ce este vorba, în fond? Critica a remarcat o oarecare exagerare în finalul romanului. Eroina, Aspazia Ciobanu, a cărei voce se aude de-a lungul întregii cărți, rememorându-și viața plină de neajunsuri și suferință, are aici, brusc, revelația sensului luminos al existenței sale. „Deodată parc-am început să văd mai limpede. N-aveam pic de îndoială. Planuri și nădejdi, toate aveau să se-implinească. [...] Vedeam că-n fața mea și câmpul parcă s-a mai lărgit. Nu eram nici așa singuri. Îi știam pe lângă noi pe-ai noștri și pe mulți alții. Și parcă vedeam că n-am trăit degeaba. Toate aveau a se-implini la o vreme“. N-ar fi lipsit de interes să se cerceteze ce modificări există în manuscrise pe aceste fragmente și când s-au operat ele. Într-adevăr, finalul, așa cum este, pare să satisfacă așteptările normei proletcultiste. „Finalul e apoteotic, dar nu idilic“, constată I. Vitner. În realitate, „revelația“ aceasta nu e decât reluarea unei atitudini morale prezente permanent în roman, atitudine ce reinstituie, după un alt moment de criză, un comportament care situează valorile existenței în alt plan decât cel strict individual. Pe de altă parte, „militanți politici pentru dreptate“, cum s-a zis, copiii ei nu au, totuși, nimic din doctrina socialistă, pe care critica o aduce în discuție în mod implicit. Vesper este foarte discret în dezvăluirea conjuncturilor reale, în fixarea reperelor politice ale evenimentelor din roman, chiar

dacă apar aici multe date documentar-biografice, miza cărții ținând de forța omului de a trăi, prin credința în anumite valori morale, la dimensiuni cosmice, într-un fel mitic și atemporal. „Revelația” din final nu este altceva decât modul caracteristic acestei femei de a se integra în ritmuri cosmice și de a accepta, mioritic, cum s-a spus, nu neapărat fatalitatea existenței, ci taina ei. Pentru că ceea ce până în final părea să țină de fatalitate devine, brusc, prin acumularea de suferință, *taină*. Mai mult decât un sens politic și social, e mai degrabă un sens mistic în „deznodământul” acesta, aflat în consonanță și cu poezia sa, și cu ideile sale politice și morale, și cu creația altor congeneri, și mă refer la romanele lui Mircea Streinul. Jertfa, sacrificiul, epuizarea existenței se transformă, în cele din urmă, în iluminare. Chiar și Eugen Simion acuza acest deznodământ „superficial și politizat”, când el nu este, în realitate, decât poate ceva cam forțat.

Dincolo, însă, de acest final – care ascunde chiar semnificația romanului, și care a rămas oarecum obscur –, critica literară a interpretat mai mult decât favorabil romanul. Iată câteva opinii ale lui Mihail Petroveanu, care vorbește de un veritabil „eroism al resemnării”: „Aspazia vorbește nud, neutru, am spune transcendent, pentru că graiul sau glasul ei este anonim, nu-i aparține. Aparține folclorului. În acest sens, Aspazia nu este o țărăncă și nici un personaj, ci un tip impersonal, ideal de țăran, ca ciobanul Mioriței”. Personajul central nu are nimic tragic, iar cartea ar putea să treacă, în comparație cu alte romane despre țărani, drept una idilică. Criticul prețuiește și adecvarea discursului și a limbajului, căci timpului ciclic și cosmic, evenimentelor de rit, care se supun unor legi ireversibile, le răspund mijloacele artistice elementare, frazele scurte, elementare, acromatice. „Julian Vesper a ales mijloace elementare pentru cineva neprevenit. În realitate, și-a dezvoltat viziunea cu o consecvență și un relief derutant prin placiditatea aparentă a textului”.

Pentru Radu Popescu, romanul acesta, „autobiografic”, impune prin forța perspectivei morale: „sufletul acestei femei nu se înșeală asupra binelui, frumosului și adevărului [...]. E generoasă, e modestă, e sinceră și simplă, fără nici un fel de artificialitate”. „Ce frapează în confesiunea ei” este „monotonia și îngustimea detaliului, forța și măreția simplă a totului”.

În fine, Cornel Regman consideră că *Glasul* nu e o carte, ci „un mit, răscolitor, călăuzind spre izvoarele primordiale ale vieții, și chiar mai mult și poate mai important decât atât, spre tainicele cărări unde se păstrează din vechime cele mai alese podoabe ale sufletului colectiv, cu psihologia și etica sa specifice”. Este vorba de un al cincilea mit, după cele pe care le propusese G. Călinescu, *mitul chtonic*. Iată-l definind romanul drept „o sinteză ciudată de *memorii*, de profesii de credință și de spovedanie neogoită, de cânt monoton spre infinitul mic al evenimentelor vieții familiale și glas interior atent la comandamentele morale”. „Filozofia Aspaziei, consideră Cornel Regman, e una practică, orientată spre lume, spre istorie, spre viitor, iar fapta ei, oricât de modest limitată – prin condiție istorică – la orizontul vieții familiale, e din categoria sublimului”. După toate acestea, pare firească afirmația că acest roman „întregește un triptic”, din care mai fac parte *Desculț* și *Moromeții*.

Trecând peste alte puncte de vedere, convergente, în fond, să reținem câteva din opiniile criticii în 1989, după câteva decenii de relativă tăcere. „Nimic spectaculos la nivelul faptelor narate, spune Ion Cristoiu. Nou, șocant chiar, e modul de consemnare a faptelor. Deși diferite ca semnificație sufletească, ele sunt așezate la același nivel de importanță. Indiferent de rolul lor în destinul personajelor, ele sunt spuse pe un ton egal, monoton până la exasperare, un fel de gradul zero al scriiturii”. Criticul, care reduce în atenție judecățile și observațiile predecesorilor, atrage atenția asupra modernității, nediscutate încă, a acestui roman, căci autorul

părăsește „omnisciența în favoarea perspectivei unui personaj asupra lumii”. „Autorul **Glasului** reușește performanța de a descrie lumea prin ochii nu ai unui intelectual, ai unui narator cât de cât apropiat de condiția scriitorului, ci pe cei ai unui țăran semi-analfabet”. Sunt invocați Camil Petrescu, Anton Holban, dar și **Străinul** lui Camus sau **Omul fără însușiri** al lui Musil, deoarece personajul care narează, „plat, fără adâncime sufletească și fără perspectivă”, ar semăna cu Meursault sau cu Ulrich. O analiză, de asemenea complexă și afină, propune Eugen Simion, în volumul IV din **Scriitori români de azi**. Criticul constată absența din roman a lirismului, a etnograficului și a senzaționalului evenimential, totul intrând în dinamica unei „existențe stereotipe”, aglomerarea de fapte elementare reușind să impună „imaginea unor destine”.

Totuși, după 1989, receptarea n-a căpătat deloc un aspect ascendent și recuperator, chiar dacă în **Romanul „obsedantului deceniu” (1945–1964)** (Editura Diamondia, Cluj Napoca, 1995), Ion Istrate propune în câteva rânduri o interpretare și sintetică, și profundă, numind **Glasul** „roman mitic”. „Concepută polifonic, cartea investighează arheologia spiritului etnic. [...] Timpul cărții este acela al unui prezent cosmic. Actele personajelor nu sunt simple manifestări ale unor voințe, ci expresia unui infuz sentiment al vieții, cu o coloratură fatalistă. Farmecul narațiunii vine din puterea de a propune un model stilizat al lumii, exprimând o spiritualitate arhaică”. Trebuie invocată, de asemenea, prezentarea, onorantă în sine, din **Dictionarul analitic de opere literare românești, E-L** (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 1999), deși aici tocmai latura mitică este ignorată. Ion Șeuleanu, care pare, totuși, nefamiliarizat cu literatura lui Iulian Vesper, pune în balanță biografia și invenția epică (autorul însuși declarase: „împrumutând numeroase elemente și din propria familie... am prins să înșir primele pagini ale romanului, lăsând, bineînțeles, destul loc imaginației”), pentru a insista pe „vorbirea ternă, dură, solicitantă și nemiloasă” a eroinei, și pe forța ei de a ieși călită moral din experiența dură a vieții. În plus, se observă că, dincolo de „acutul sentiment al datoriei” sau de „puternicul instinct al vieții”, Aspazia Ciobanu simte, într-un mod obscur și inform, misterul existenței. „Ea simte sau doar presimte că viața își are ritmurile ei, mișcarea ei inexorabilă”, citim la un moment dat. Oricum, analiza făcută aici pare să ignore încărcătura de semnificații a romanului, generată de perceperea cosmică a timpului și vag mistică a lumii.

Fără îndoială că **Glasul** profilează cu acuitate viața țăranilor din Bucovina de dinainte și de după primul război mondial, dar corolarul acestei problematice îl constituie perceperea cu totul aparte a timpului, a relației dintre ființă, istorie și moarte. De aceea, elementele de frescă și de „biografie” a unui timp se situează într-un plan mai mult decât secundar. Nu e lipsit de importanță să reamintim că, în momentul în care începe scrierea acestui roman, autorul era în căutarea nu a unui conținut, ci a unui ritm adecvat. De asemenea, trebuie poate invocat un interesant articol, **Note despre romanul istoric**, publicat în „Basarabia literară”, în 1943 (nr. 84, 24 oct.), la puțină vreme, deci, după ce autorul începuse redactarea **Glasului**. Iată câteva fragmente din acest articol: „Timpurile moderne au impus scriitorului două formule de a construi un roman istoric. Întâia formulă utilizează personagiile și evenimentele istorice ca un pretext pentru a reliefa o epocă; a doua formulă tind să găsească pe om sub cutele învăluitoare ale istoriei”. Iar în final: „mulțimile simt nevoia unui cântec care să topească reziduurile istorice: ca în **Kalevala**, poporul să fie prezent cu datinile lui, cu luptele lui seculare pentru existență, cu credințele, munca lui zilnică, cu eroii și cu cimitirele lui; un cântec în care poporul să-și audă răsufletarea, să-și vadă fiecare gest proiectat ca într-un uriaș patnopicum”. Și pentru a fi explicit în privința sensului metamorfozator al suferinței,

penultimul enunț conchide: „Popoarele învinse sau învingătoare își vor toarce din înțeleștările și suferințele de azi cântecele salvatoare”. Oricum, autorul romanului istoric – din perspectiva propusă aici, *Glăsul* e un astfel de roman – va trebui să înregistreze „cântecele vieții și ale morții”, adică să surprindă în cotidian „adevărurile eterne”. Este, în fond, miza romanului lui Iulian Vesper.

Strict epic vorbind, romanul este confesiunea unei femei care-și rememorează și, mai mult decât atât, își *contemplă* existența. În interiorul acestei confesiuni, nici un fel de digresiuni, nici dialoguri în spiritul verosimilității, nici flux involuntar al amintirilor, ci un suflu existențial amintind surprinzător de mult, prin ton, limbaj și viziune, de o altă carte, de data aceasta chiar scrisă de o țărăncă. Este vorba de Anița Nandriș-Cudla, care în volumul **20 de ani în Siberia. Destin bucovinean**, înainte de a avea conștiința că scrie o carte, descrie un destin, evocându-și teribila experiență a deportării. În fond, viziunea lui Vesper, ca și limbajul folosit de el, au fost în felul acesta confirmate. Intenția sa literară se dovedește astfel mai mult decât legitimă.

Eroina, al cărei nume – Aspasia – apare doar de câteva ori, își povestește viața cu întâmplările ei care par banale, deși e vorba de morți, nașteri, nunți, războaie etc., pentru că și de această dată povestirea înseamnă înstrăinare, o înstrăinare care integrează ființa în ritmurile cosmice. Totul anunță, prin depersonalizare și prin abstragere din concret, iminenta moarte și contopirea cu suflul universal. De altfel, acesta este sensul ultimelor pasaje, când bătrâna, mergând în țarnă, are revelația binelui universal, aflat dincolo de timp și de conjuncturi. Repet, cu tot echivocul existent, nu cred că finalul acesta trebuie înțeles ca o concesie făcută de prozator proletcultismului. Nu despre binele pe care comunismul l-ar putea reprezenta vorbește bătrâna (al cărui fiu murise pentru „binele universal”), ci despre acela mistic aflat în spatele fiecărei existențe târându-se printre nevoi și chinuri. Tot romanul ar putea fi citit ca o convertire a neliniștii de dinaintea morții în bucurie a împlinirii, chiar dacă evenimentele evocării par scurtcircuitate – în surdina – de idei consonante cu exigențele proletcultismului. Ca și în poezia sa, Iulian Vesper caută *izvoarele*, prin identificarea unui ritm – nu al narațiunii, ci al vieții – care să asigure transformarea suferinței în armonie, a fatalității în destin. Este sensul luminos-tragic al acestei cărți, care nu poate fi numită una despre fatalitate sau despre deșertăciune, chiar dacă fatalitatea și deșertăciunea constituie în bună măsură sensul figurației existențiale. Este sensul unei cărți tulburătoare care merită să fi scoasă la lumină.

Arcadie Suceveanu

S-a născut la 16 noiembrie 1952 în familia lui Vasile și a Catrinei Sucevan (-eanu), în comuna Șirokaia Poleana (fosta și actuala Suceveni), raionul Hliboca, regiunea Cernăuți, situată pe partea stângă a Siretului-Mic, la confluența sa cu marele Siret. Comuna Suceveni (inițial Tomești) își trage numele de la întemeietorul ei venit din Suceava. Așa se explică faptul că o mare parte din locuitorii ei poartă numele de Sucevan(-eanu). Prima atestare documentară a comunei datează de la 1431. La 1503, Ștefan cel Mare a dăruit-o mănăstirii Putna, în posesia căreia se găsea și la 1775, anul răpirii Bucovinei de către Austria.

Universul copilăriei viitorului poet are câteva repere: *Siretul* descris de Vasile Alecsandri într-unul din pastelurile sale; *Carpații*, a căror icoană se vede chiar din pragul casei părintești; *Cernăuțiul*, oraș vechi întemeiat de Alexandru cel Bun, *Valea Cosminului* și *Dumbrava Roșie*, localități legendare în care Ștefan cel Mare s-a luptat cu leșii... Această geografie spirituală i-a influențat sentimentele și caracterul, i-a format sensibilitatea poetică.

Urmează școala de opt ani din satul natal, școala medie din Carapciu-pe-Siret, localitatea de baștină a poetului Vasile Levițchi, sub influența căruia a început să scrie versuri. Debutează în 1968, cu o poezie dedicată mamei, în ziarul „Zorile Bucovinei” din Cernăuți.

A absolvit Universitatea de Stat din Cernăuți, Facultatea de Filologie, secția Limba și literatura română (1974). Între anii 1974–1979 a fost profesor de română la școala medie din comuna Horbova, raionul Herța. Colaborează în această perioadă la majoritatea publicațiilor literare și culturale din Republica Moldova cu

poezii, articole, medalioane, traduceri din limbile rusă și ucraineană. Prima carte de versuri îi apare însă în capitala Bucovinei istorice (Editura „Karpatî” din Ujgorod, regiunea Transcarpatică, avea o filială de carte românească la Cernăuți) – **Mă cheamă cuvintele**. Volumul a fost salutat și comentat la Chișinău (Mihai Cimpoi, George Meniuc ș. a.). În același an, silit de împrejurări se stabilește la Chișinău, unde se angajează redactor (1979–1988), apoi redactor-șef la Editura Literatura artistică (Hyperion) din Chișinău. Din 1990 și până în prezent este vicepreședinte cu funcție executivă al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.

Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova, membru al Uniunii Scriitorilor din România, membru-fondator al PEN-Clubului din Moldova.

A publicat peste 20 de volume de poezie, cărți pentru copii, abecedare, între care: **Mă cheamă cuvintele** (1979), **Țărnuț de echilibru** (1982), **A fugit melcul de-acasă** (1984), **Ora cinci fără doi fulgi** (1986), **Mesaie la sfârșit de mileniu** (1987), **Arhivele Golgotei** (1990), **Eterna Danemarcă** (1995), **Mărul îndrăgostit de vierme** (1999), **Rața și Arbimede** (2000), **Cavalerul Înzadar** (2001), **ȘTIUCA la școală** (2002), **Corabia de la mansardă** (2003).

Publică în mod curent eseuri, cronici și portrete literare, traduceri.

Laureat al mai multor premii, între care: Premiul Național al Republicii Moldova (1998), Premiul Academiei Române (1997), Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (1987, 1995, 1999, 2000, 2002).

Selecții din versurile sale au apărut în diverse antologii din România, Ucraina, Rusia, Turcia, Belarus, Macedonia, Suedia, Italia, Franța.

Revista „Glasul Bucovinei” a publicat mai multe selecții din versurile bucovineanului Arcadie Suceveanu.

*

* * *

Lingviștii numesc stil înalt acea folosire a limbajului menită să impună respect cititorilor sau auditorilor. Despre poezia lui Arcadie Suceveanu se poate spune că valorifică resursele acestui stil înalt. O declarație de dragoste sună, la el, grav și solemn, ca o simfonie de Beethoven: „*Tu ești proiectul unei catedrale / Pe care a visat-o Dumnezeu. / Îngăduindu-mi s-o-ntrevăd și eu / În armonia goliciei tale. // Și la porunca lui (spre a păstra / Materia în forma ei divină) / Vin lebede să moară-n carnea ta, / Albinele-ți zidesc în trup lumină. // Un suflu tainic și un ritm prea pur / Dă forme dulci și ritmuri muzicale / Acestei citorii medievale // Zidită din lut atic și azur, / În care Domnul, spre-a-i spori misterul, / Adună-n taină tot ce pierde Cerul*” (**Catedrală**).

De la o înălțime de rege ultragiatic tratează Arcadie Suceveanu răul în lume. Pentru că, trebuie spus, poezia lui nu este senină și surâzătoare, ci are ca dominantă o voință de incriminare fără drept de replică a tot ceea ce falsifică viața individului sau a colectivității etnice. Ca și Grigore Vieru sau Leonida Lari, ca aproape toți poeții basarabeni, Arcadie Suceveanu (n. 1952) își face fără rezerve datoria de a lua atitudine. Însă și-o face în felul său. Nu are nici jalea sfâșietoare a lui Grigore Vieru, nici firescul stupefiant cu care Leonida Lari rostește adevăruri interzise, ci o demnitate inflexibilă, de om căruia *educația* îi interzice să se supună și să se umilească. De aici, sarcasmul din multe poeme ale sale: „*Vine contabilul, intră în mine / Să se convingă dacă mai sânt. / Mă trage-n calcule fără rușine / Și îmi confiscă moara de vânt. // Doamne-al iluziilor, vine și vine / Vremea să-ți macini propriul mor-mânt. / Să sapi tranșee, să crești albine. / Să sameni grâul drept în cuvânt. // Se recal-*

fică mitul în grabă, / Din vis se scoate sare și plumb. / Zăpada albă abia dacă-i albă,
/ Totul ce-i ieftin moare-acum scump... // Azi Don Quijote-i morarul de treabă / Care
bea votcă, vinde porumb...“ (**Morarul Don Quijote**).

Rechizitoriile lui Arcadie Suceveanu iau adeseori forma unor parabole. Poetul nu vrea să... atingă răul. Dintr-un fel de silă, el recurge la o rețea de aluzii, ori de câte ori se vede pus în situația de a numi realități dezgustătoare. Utilizarea parabolei ține tot de distincția intratabilă a poetului. Datorită acestei preferințe, resentimentele sale, chiar și cele mai explozive, încremenesc în forme elegante, statuare, situate în afara timpului: „*Sabara ne-a-nghițit definitiv, / Noi mirosim parcă-a Pompei și-a lavă, / Nisip, nisip e-n tâmpla mea bolnavă, / Nisip, nisip secret, conspirativ. // Nisip de-apocalips, nisip, nisip / Se-ntinde ca o plantă carnivoră / Ce ne sugrumă lent și ne devoră, / Vâscoasă, uriașă, fără chip. // Nisip curgând mecanic, monoton, / Și peste tot miraje-nșelătoare / Mințind viziunea tragicei Sabare, // Pe zarea căreia, ca un blazon, / Se vede încă Turnul Babilon: / Un cap de monstru mort, dospind la soare*“ (**Imperiul nisipului, Sabara**).

... Adevăratul Arcadie Suceveanu trebuie căutat în acele poeme de un remarcabil fast baroc despre care vorbeam la început. Limba aleasă folosită de poet în cele mai inspirate texte ale sale, ca și aptitudinea de a face din poezie un spectacol de gală constituie o contribuție prețioasă la dezvoltarea literaturii române nu numai *de acolo*, ci și *de aici*. De oriunde.

(Alex. Ștefănescu, în „România literară“, nr. 50, 1990)

...Alt poem – **Eterna Danemarcă** – scris în metrul și în registrul eminescian din **Scrisoarea III**, partea a doua, abundă în imagini ale disoluției, ale descompunerii, ale sfârșitului unui colos prea îmbătrânit și cu grele metehne. Aluziile sunt străvezii, sensul politic este izbitor. Morbiditatea puterii este istoricește ereditară și dezumanizată până la mecanică: „Viziunea simplă a Danemarcei e șurubul“, iar „*Dumnezeu (chiar el se pare) e șurubul fără scrupul / Ce-a prăsit lumi de șuruburi și le-a răspândit pe-aici*“. Puterea și plasticitatea imaginii, mișcată de sarcasme și de viziuni nostalgice, sunt zguduitoare, iar monstrul ideologic este apocaliptic – orice element de conștiință este împins spre mecanic, spre carnagiu și spre mineral. **Arbivele Golgotei** sunt, în această poetică a istoriei construită de Arcadie Suceveanu, suferințele nevinovaților, inundate de sângele vărsat prin șirul neoprit al trădărilor. Un chip al suferinței este Iona. Aglutinarea este un act de manifestare a puterii monstruoase. Peștele cel mare în burta căruia se descompun popoare nu este decât Chitul imperialismului toatalitar comunist...

(Ioan Lascu, în „Ramuri“, nr. 2, 1991)

Unul din cele mai frapante texte din câte s-au scris pe tema **Mioriței** e de găsit în **Arbivele Golgotei**: în esență, **Miorița** lui Arcadie Suceveanu și alte câteva poeme aparțin unui poet de indiscutabilă valoare, cu o adevărată mitologie populară, capabil de redistribuții și permutații metaforice inedite, în măsură să ducă la trans-substanțiere și incandescențe. Un limbaj atașant, simpatic, adaugă baladei vrâncene sensuri noi, de o cuceritoare forță expresivă: „*Acel cioban din culme de Carpați, / Ce-a curs în stea, cu munta fulgerată, / Acel cioban ucis de cei doi frați, / Prin jertfa lui de sânge, mi-este tată [...]* // *Ci-n timp ce mor sub lună plină eu, / Scurt fulgerat de umbrele nătânge – / Acel cioban, ajuns la fiul meu, / Prin el își mână turmele de sânge*“...: Tribunal, adesea, în linia Goga-Cotruș, frazarea despuiată a lui Arcadie Suceveanu e făcută parcă pentru retorica de forum, destinată mulțimilor în

așteptare. Ce poate fi mai plastic decât omul pământului? – „*Bob de grâu, arbaică statute, / Zeu mărunț în aură de mit*“... –, obiectul unui poem antologic: „*E târziu de tot acum în lume, / Bate-n seri un vânt industrial, / Dar în tine mai nechează-un cal / Și mă strigă morții mei pe nume. // E târziu acum și-n natură... / Semăna-te-aș, frate, – peste ani, / Să răsară bolde la țărani / Peste-a lumii stearpă arătură*“... (**Holde de țărani**)

Câte un colind, câte un psalm în prelungire argheziană (ca **Echilibrul imperfect**), câte o rugă ori câte o doină travestită în elegie, câte un pastel-vitraliu ori câte o baladă în ritm de veac XX, și mai ales sonete pe toate gamele, în toate pulsează câte ceva nou, ceva regândit în arhitectură modernă. Fără nimic vetust, Arcadie Suceveanu e un modern veritabil, un iscoditor în pas cu epoca, în spiritul în care Arghezi, Blaga, Ion Pillat și ceilalți practicau inserția în fluxul vremii. Atât de legat de fenomenul românesc în totul, purtând în inimă harta țării întregi, simțind în propriile-i oase Carpații, și-n pieptu-i Pontul Euxin, el comunică în spațiu și în timp cu Narcis, cu Hamlet și Don Quijote; pe Baudelaire îl vede răstignit și însingurat, orga lui Bach îi trimite ecouri grave; îi este dor de Dante și de Eminescu (în latura arhetipală – mesianică), îl solicită refrene bacoviene; într-un poem dintre cele mai evocatoare, **Vis cu cai** (II), aleargă „săni cu Esenin“. Analogia e modalitate curentă de revelare a stereotipiei existențiale, de unde trimiteri la „biblicul Chit“ care l-a înghițit pe Iona, ori la Noe și la Turnul Babel; constatarea shakespeariană din **Hamlet** că în Danemarca e „ceva putred“ devine reper pentru realități actuale: „*Danemarca-i pretutindeni. Danemarca e în toate*“... Aluzii în serie duc spre fantasticul, himericul hidalgo de la Mancha, nebunul asaltator al morilor de vânt. Deasupra împletirilor de lamento și ironie e loc pentru interludii erotice, când **Bolnav de dragoste**, contemplativul din **Totem cu ochi albaștri** și **Cântec de dragoste**, din **Iluzia cu chip de Monaliză** ori din splendida **Dragoste definitivă** – cultivă adorația petrarchistă și galanteria modernă.

Cu „neamul de Ioni și de Marii“ în suflet, e normal ca Timpul (cel din **Ion a înviat!** – bunăoară) să fie o dimensiune existențială majoră. De menționat, în acest sens, **Cimitire vii**, **Arta morții**, **Fular de-azur**, **Nufărul magic**, o eseniniană **Scrisoare mamei** și alte pagini. Concluzia la aceste considerații sumare se desprinde de la sine. Modern de disciplină clasică (de aici propensiunea spre sonet), lăsând misterului partea lui, fără a obstacola transparența, autorul **Arhivelor** aspiră spre maxima decantare –, spre **Tăcerea ca dialect al cuvintelor**.

*Și-astfel – prin aspre armonii – să pot vorbi
În dialectu-n care-a plâns Paul Valéry.*

Dar **Arhivele** lui Arcadie Suceveanu se cer cunoscute prin lectură directă, personală. Poezia basarabeană, prin el și prin alții, e în mâini bune.

(Constantin Ciopraga, în „Dacia literară“, nr. 1, 1994)

Eterna Danemarcă este un volum antologic al poetului Arcadie Suceveanu, care conține doar 22 de poeme inedite cuprinse într-un ciclu intitulat antipoetic **Mașina apocaliptică**. Despre cărțile precedente, în special despre **Arhivele Golgotei**, s-a scris suficient, după cum atestă și referințele critice de la sfârșitul cărții, pentru ca să mai fie cazul de a reveni într-o simplă cronică la motivele atât de familiare ale poeziei suceveniene. Interesant este de urmărit evoluția poeziei sub aspect formal, deoarece aceste 22 de poeme vin, incontestabil, să prefigureze o reînnoire semnificativă, poate nu atât a limbajului, cât a arhitectonicii imagistice. Nu

este vorba de o schimbare de registru determinată de o vârstă poetică, ci de reevaluarea conceptului de lirism în general din perspectiva unor mișcări profunde de conștiință pentru un creator „ispitit mistuitor de cuvinte” și „răstignit în poezie” pe calea decantării veșnice a sensurilor și sunurilor până la cele mai ideale forme.

Arcadie Suceveanu se dezice de formele fixe ale sonetului în favoarea unor parabole desfășurate și neîncorsetate rigorilor strofice și de măsură, după cum îi impunea prozodia clasică, deși în fond poezia sa până la *Mașina apocaliptică* este de o modernitate desăvârșită sub toate aspectele. Discursul liric nu este stânenit și nici constrâns, însă în tiparele rigide și vechi ale sonetului și-a descoperit o ținută aleasă de noblete, obținând girul apartenenței sale la o castă a spiritelor cele mai elevate care aspiră la perfecțiunea absolută. Însă nu imposibilitatea acesteia l-a obligat pe autorul *Arhivelor Golgotei* să părăsească sferile elitariste și să revină la o rutină poetică, cum ar fi poemul în vers liber, ci, probabil, conștiința că talentul său deosebit nu ar mai avea nevoie de alte probe și nici orgoliul nu mai dorește să participe la cursele *sui-generis* de încercări.

(Ștefan Broască, în „Plai românesc”, nr. 6, 1996)

După ce ucenicește, până la 1982, la Homer, furând meserie de la vicleanul Ulyse și pregătind pentru drum lung „*corabia de la mansardă*”, poetul porni în aventura postmodernistă, consemnând ce era de consemnat într-un *Jurnal de bord* (1983–1987). Și când alții se plimbau cu barca printre nuferii lirismului, el deja își făcea refăcută *Corabia lui Sebastian*, pe care, în 1995, o și lansa, glorioasă și sfidătoare, la apă, „*pe valurile de sticlă și de beton / ale Noului Babilon, / pe talazuri de muzică și de gunoaie / pe crucea ferestrei, prin lucrurile din odaie, / în ceruri închise, în zig-zag ori săltând / dinspre Niciunde către Nicicând, / prin aceste versuri dinadins rimate frumos / să nu cădem – eu, el și tu – din corabie jos*”. Cu astfel de versuri, dinadins rimate frumos, Suceveanu se poate măsura oricând cu orice clasic al optzecismului de expresie ludică. E parcă ieșit din Cenaclul de Luni. Și parcă special să demonstreze că mai există șanse de înalt pilotaj în poezia optzecistă, devenită – pentru unii – exponat de muzeu.

Cavalerul Înzadar e o provocare la duel. Ca orice spadasin din tagma aristocraților, Cavalerul Înzadar aruncă mânușa. Dar nu-i răspunde nimeni. Nimeni nu-l ia în serios. Duelul e privit ca un moft. Ba mai mult, ca o luptă ridicolă pentru o „*târfă de lux*”. Se schimbă vremurile, se schimbă și moravurile. Locul paradigmei ludice, al jocului aristocratic, îl ia paradigma revelărilor plutonice existențialiste, a gândului fatidic. Ironia în frac și joben se retrage – ușor, ușor – în fața ironiei cu cazma și a grotescului în cizme de cioclu. Poezia rămâne un lux, dar un lux al deșertăciunii: „*oricât ai lustrui / ouăle de diamant ale poeziei, / nu-l vei putea extrage pe Dumnezeu. / ... / bagă-ți odată în cap / că zarurile demult au fost aruncate / renunță la nenorocita moară de vânt, / uită de Danemarcile și Levanturile tale / (oricum într-o zi ele vor ajunge perfecte), bea-ți liniștit ceaiul de dimineață, citește (mereu același) ziarul, / sparge sămburi de piersică la mașina de scris – / tac-tac, pac-pac, până se vor învineți / poeții postmoderniști de invidie, / vopsește-ți fața în galben / privește-te în oglindă, ca să ai revelația / mortului de fericire*” (*Mort de fericire*).

Începând cu anul de grație 1995, poetul nu mai are chef nici de rimă, nici de joacă. El intră cu buldozerul în metaforă, sparge „*zidul metafizic*”, trece „*peste aurul întunecat al nimicului*”, strivește zei, iluzii, se întreține cu cârțițe, viermi, șobolani și alte mici ființe din subteran, „*ascultă atent țevăria de la subsol*”, contemplă „*spectacolul dezagregării*”. După care pleacă. Iese din spațiul parabolei, constatând că (dă-te la o parte cacofonie! Ori rămâi, nu contează) „*cadavrul literaturii a început să miroasă*”. O estetică a urâtului se pare că i-a luat definitiv locul poeziei estetice: „*frumusețea din care mușcai ca din măr a putrezit*”.

Timpul Poeziei a trecut. Începe lupta cu Poezia.
Dar, bătrâne Verlaine, chiar nu-ți vei fi dat seama cât de elastic e gâtul care
întoarce încotro vrea el capul literaturii?

(Ștefan Hostiuc, în „Literatura și arta”, nr. 46, 2002, 14 noiembrie)

*
* *
.

CORABIA DE LA MANSARDĂ

Poeme

CORABIA DE LA MANSARDĂ (I)

Când s-au retras mările
corabia a rămas
în mâlul de la mansardă
unde de la o vreme
îmi țin Araratul

Porumbeii de pe catarge
de mult au zburat

Dimineața, Îngerul
o întinde pe sfoară
ca pe o rufă, la uscat

Când va bate musonul
dinspre ocean spre Continent,
corabia, pe neobservate,
va porni, într-o zi, către cer –

o mică întâmplare banală
între atâtea mii de întâmplări

*
* *

DRUMUL SPRE IAD

Un anotimp în infern
Arthur Rimbaud

Poezia are iarăși venele retezate

Doamne, oare ce anotimp
o fi acum în infern
de-mi apare în vis Arthur Rimbaud
palid, cu părul vopsit în albastru?

Dincolo de carne
se pare că nu mai există întrebări
spiritul moare sfărâmat
între roțile dințate ale trupului

Doamne, cuvântul mai poate ține saț
asemenea pâinii și peștilor
din parabolă

Scriind hârtia n-am făcut
decât să sporesc pustiul și înzadarul
și celelalte, ale lumii,
tristeți

De ce, Doamne,
ai pavat drumul spre iad
cu capete de poeți?

*
* *

ET IN ARCADIA EGO (I)

Între timp, trecu și timpul
surpate sunt piramida, Olimpul

Îngerul mi s-a înecat în carne
nu mai am ferești
nici lucarne

Ferecat în mine
ca-ntr-o chilie
viața nu-i decât sânge,
biologie:
aurum, khloros, ferrum

Sunt lacrimae rerum

*
* *

OEDIP ÎMBĂTRÂNIT

Mă dau Sfinxului
pe mine însumi
ca pe-un răspuns

*
* *

VIZIUNE

Cocoșii de tinichea
cântară a treia oară
de pe turla Bisericii sf. Elefterie
Îngerul de aproape îmi urmărea
sufletul despărțindu-se
de materie

Lucrurile se aliniază
în fața mea
Îngerul zise: sărută-le umbra,
plânge-le.
Mîine în zori abia
dacă vei mai avea timp
să le fluturi
cu sângele

*
* *

CORABIA DE LA MANSARDĂ (II)

Ce foșnet s-aude, e vântul la bord?
O, nu, e amurgul, amurgul, Mylord.

Ce umbră-i pe ape? E luciul lunii?
Ba-i luntrea ce-așteaptă la mal prinsă-n funii.

Dar cine mă ia și mă duce de mână?
Vai, n-o cunoști? E Înalta Stăpână.

Mylord, raportează: flota ta nu-i în gardă,
Corabia noastră-i acum la mansardă.

*
* *

MICĂ ELEGIE

Ah, tinerețea mea,
subțiată foaie de papirus,
cum am vărui cu tine
ca un ingrat
pereții bibliotecilor!

*
* *

ET IN ARCADIA EGO (II)

Recunosc, sunt vetust, sunt anacronic, romantic
adesea mă înham la corul antic

necuviincios pentru vremea noastră
postmodernistă
îmi strivesc lacrima în batistă
mă-mbăt cu-amurg și beau anume
din cești de-argint
sfârșit de lume
mai scriu sonete neolitice, ca Will,
retardat în rimă și stil
vorbesc despre dragoste și ideal
și nu mă pot sincroniza decât
cu iarba pe deal

Iar uneori împrumut de la Novalis
monstruoasa floare albastră
și vin și vă bat cu ea,
dinadins, în fereastră

*
* *

STAMPĂ

După-amiază de-aprilie
cu zei-cărăbuși

Dedesubt, morții alcătuiesc
hărțile ierbii. Sufletul meu e acum
zmeul de hârtie
ținut în vânt de-un copil

Zidul își improvizează în grabă
o fereastră

*
* *

LIED

În apa metafizicii
până la linia gurii
stau și strig:

de ce, Doamne,
eu subiectul
și tot eu
predicatul?!

*
* *

ET IN ARCADIA EGO (III)

De parcă aș mai avea timp
de parcă aș mai avea o viață,
de recuzită,
de parcă aș putea s-o iau
mereu de la capăt

De parcă, de parce
viața mi se toarce,
de parcă, de parcă
o milă mă încercă

*
* *

CASA CU ZARURI

Dimineața, stol negru de corbi,
vin zarurile

Solzoase, croncănitoare, îmi inundă
odăile, dulapurile, rafturile cu cărți,
draperiile

Iau pâinea și vinul de pe masă
și le împart

Rup din pâinea inexistentă
și le împart

Grăbite, niciodată sătule, îmi ciugulesc din palmă
inima, umbra, sufletul
le dau să-mi bea apele văzului,
aurul sângelui
mă dau lor pe mine însumi
ca pe o mână de boabe mărunte

Spre seară, borțoase, legănându-se ca pinguinii
zarurile se îndepărtează tăcut
mereu în aceeași direcție
mie încă necunoscută

*
* * *

MICĂ ELEGIE

*„...morman de cremene,
mohorâtul Castel d'If”*

(Al. Dumas, *Contele de Monte Cristo*)

Milă mi-e de tine, suflete,
cum stai zăvorât
în acest trup al meu
apocrif
zi și noapte
viața întreagă
ca întemnițatul
în Castelul d'If

*
* * *

ET IN ARCADIA EGO (IV)

Noaptea întreagă
stau cu ochii la cer
sunt, pentru magnetul acestei stări

de spirit, pilitura de fier
rudă cu
ghilotina lui Robespierre
care atât de tandru mă despică –
să poată trece
Dama cea de Pică

*
* *

VOLATIL

Acesta-i Îngerul – orb și proscris,
Mă bate la mașina lui de scris,
Trecându-mă din ciorne pe curat:

Copil, adolescent, bărbat,
Ca pe-un poem fără figuri de stil,
Pur și frumos, dar parcă volatil.

*
* *

EVOCÂNDU-L PE N. L.

Decembrie. Marele oraș
răsufală greu, ca un monstru
căzut pe spate

Pe lângă noi
trec tramvaie grăbite
cu roțile în-
sângerate

*
* *

ET IN ARCADIA EGO (V)

Când demon,
când înger de pripas,
tutungerie cu iconostas,
cerc aproape pătrat,
vulcan împăiat,
jumătate marți, jumătate luni,
cârțiță cu viziuni
săpând viața întregă pe sub biblioteci
până în antichitatea
vechilor greci
și înapoi, până dincoace
de secolul XX

*
* *

LIED

Mașina lumii s-a sfărâmat
roțile dințate merg în gol
îmbucă neantul

Iar între timp
îmbuibății dezastrului au umplut scenele
viața și-a pierdut
personajul
fața și masca s-au contopit

Suflete, ia-ți haina trupului
și du-te de cealaltă parte
a apei lui Heraclit

*
* *

ET IN ARCADIA EGO (VI)

Eu am fost, pentru abstracțiuni,
realitatea
m-au viscolit norii, secundele,
antichitatea

Al meu suflet
ca un scripet
scârțâia peste Egipt
a mea inimă peste Sparta
a însângerat
arta

*
* *
*

ET IN ARCADIA EGO (VII)

O, câtă iubire, câtă iubire!

Îmi ungeam tălpile
cu ulei de psaltire –
pe apa metafizicii, de sus,
pășeam desculț,
eram Iisus...

Îngerul cu compasul
îmi măsura umbra
și pasul
Materia se desprindea de pe spirit, ușoară,
cum pleava de pe boabele
de secară

Sulful, mercurul și sarea
ți-au desăvârșit, Doamne,
lucrarea!

*
* *
*

POEM VETUST

(găsit sub ruinele Târgoviștei sufletești)

Într-o caleașcă de diamant
Trece prin mine Prințul Neant

De-a lungul mâinii, plin de dichis,
Trece de-o vreme Domnul Abis

Sub arcul pleoapei, lângă portic,
Se văd heralzii lui Nimeninimic

În zațul ceștii, tot mai amar,
Descopăr urma lui Înzadar

Vocile nopții murmură-n cor:
Nevermore, nevermore, nevermore

*
* * *

SCRIB ÎMBĂTRÂNIT

Și deodată descoperi uimit
de partea cealaltă
a paginii
rânduri drepte
de-o caligrafie impecabilă
lăsate ca de o peniță rondă –

moartea ta
scrisă de mână

*
* * *

PISICA LUI DEMOCRIT

Insomnie albă de cârțiță neagră

Pe pânza nopții
înfrângerea își arată nuanțele
de-afară răzbat rechizitoriile ploii: viața ta
n-a făcut decât să zgârie cu unghia
perfecțiunea, să adauge noi pagini
la Cartea Zădărniceii

Obscuritate și smoală,
miros de piele tăbăcită

Dumnezeu a uitat,
Dumnezeu stă închis în absolut
mâna lui n-ajunge
să corecteze șpalturile

Brrr! un frig neorealist se insinuează pe
ziduri

pe sub ferestre se plimbă
Indigoul și Negativul,
Kilowattul și Plusvaloarea

Pune-ți spiritul la adăpost, dă foc cămășilor
în care ai visat:
prin lume trece materia –
bătrâna pisică a lui Democrit
cu grohăit ca de scroafă

*
* * *

STRIGOII POEMELOR MOARTE

E fapta zeului nevăzut,
e lucrarea lui netrebnicească:
el ți-a spart coastele și ficatul,
el ți-a scos ca pe o smoală verde
din trup, tinerețea

Mâna înaintând pe-același drum
al nimicului

Pe masă, pe scaune, în pereți
peștii unei alte lumi își depun icrele
ies noaptea din robinetele deschise
îți lasă mâl pe față, sub unghii

Ca dinăuntru unei bile
simți rostogolirea de zile și nopți
prin văile metafizicii,
pe-acolo pe unde se-adună
umiliții materiei

E târziu să mai răsucești cheile filozofiei
în urechea lucrurilor amurgite
Seara pe coala albă apar
materii oboseite, lucruri netrăite,
Urâtul cu râțul,
Zarul cu înzadarul –

strigoii poemelor moarte

ISTORIE ȘI ACTUALITATE

Alexandrina Cernov

Cernăuți

A V-a Conferință Internațională de istorie de la Constanța

Și de această dată Conferința de la Constanța: *Istorie și actualitate*, organizată sub egida Facultății de Istorie a Universității „Ovidius” și a Centrului de Studii și Cercetări ale Istoriei și Civilizației Zonei Mării Negre (secolele XIX–XXI), a fost o adevărată reușită. Ideea de a pune în dezbatere teme de istorie și actualitate, de a analiza evenimentul istoric și impactul lui în viitor, de a prezenta evenimentele și strategiile politice din diferite perioade istorice nu este nouă. Dorind să ajungă la o cât mai exactă și profundă valorificare a experienței istorice, istoricii recurg nu numai la cercetarea arhivelor, la cunoașterea exactă și profundă a evenimentului, așa cum s-a produs, dar și a consecințelor care pot avea loc în viitor. În acest sens cercetarea istorică este mereu actuală pentru contemporani, îndeosebi pentru acei ce formulează sau aplică strategiile politice și, desigur, nu mai puțin responsabilă este elaborarea strategiilor didactice în domeniul predării istoriei. Istoricii români și-au exprimat îngrijorarea în legătură cu conținutul manualelor de istorie, a tendinței de a reduce orele de istorie în școală (până la o oră pe săptămână) și de a scoate din lista examenelor de bacalaureat anume istoria, considerându-se că nu este cel mai important obiect de studiu și că profesorul de istorie ar trebui să creze elevilor doar o „imagine a istoriei”.

Ședința inaugurală dedicată comemorării a 500 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare și Sfânt i-a prilejuit doamnei acad. Cornelia Bodea, președinta de onoare a Centrului de Studii și Cercetări ale Istoriei și Civilizației Zonei Mării Negre, doctor „honoris causa” a Universității „Ovidius” din Constanța, excepționala conferință despre simbolul pe care marele voievod îl reprezintă pentru conștiința națională a românilor: *„Noi suntem încărcăți de o istorie de rezistență. Să apelăm la trecut, să spunem: noi aștia suntem, un popor cu vechimea lui, cu durerile lui. Să spunem cum ne-am numit noi și cum ne-au numit alții. Să spunem cine au fost voievozii noștri. Ștefan cel Mare a primit felicitările papei, care l-a numit «Atlet al lui Hristos»”*.

Ca și Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare s-a adresat principilor Europei pentru a-și uni forțele împotriva Imperiului Otoman. Amândoi au avut de înfruntat indiferența lor și au ținut piept otomanilor doar cu puțină, dar viteaza lor oștire. Ștefan cel Mare a fost un mare strateg, un abil politician și diplomat. În timp ce Bulgaria și Ungaria fuseseră transformate în pašalâcuri turcești, voievodul moldovean încheia tratate de pace cu sultanul de pe poziții de egalitate. Prof. univ. dr. Tahsin Gemil de la Constanța, în discursul său *Imaginea lui Ștefan cel Mare în cronicile otomane*, a evocat anume aceste calități ale domnitorului. La moartea sa Ștefan cel Mare lăsa o țară liberă, prosperă în plan economic și cultural. O pildă fericită urmașilor săi.

Lucrările Conferinței s-au desfășurat în trei secțiuni: *Consecințele politico-diplomatice ale celui de al doilea război mondial în Europa Centrală și de Sud-Est; Politici internaționale și naționale privind raporturile majoritate-minoritate în Europa Centrală și de Sud-Est; și Istoria Românilor și a minorităților naționale în actualele manuale de istorie.*

Au prezentat comunicări mai mult de 75 de istorici și specialiști din centrele universitare și de cercetări academice din Constanța, București, Iași, Târgoviște, Galați, Târgu-Mureș, Suceava, Rădăuți, Cernăuți (Ucraina), Chișinău și Cahul (Republica Moldova), Priștina (Serbia), Baku (Azerbaidjan) etc. Au participat de asemenea și reprezentanți ai minorităților naționale din România: Comunitatea evreilor din București și Rădăuți, „Dom Polski” din Suceava, Comunitatea turco-tătarilor musulmani din județul Constanța, Forum-ul Democrat German din Rădăuți etc.

Subiectele comunicărilor s-au axat pe probleme de maxim interes pentru istoria universală și națională: **Planuri și strategii americane privitoare la viitorul politico-teritorial în Europa Centrală și de Sud-Est** (prof. univ. dr. Ion Stanciu, Universitatea „Valahia”, Târgoviște); **Aspecte din viața bisericească a românilor ortodocși din Nord-Vestul țării sub ocupația hortistă** (lector univ. dr. Nchita Runcan, Universitatea „Ovidius”, Constanța); **Discurs identitar și diplomatie. Relațiile dintre Republica Moldova și România – 2001-2004** (dr. Flavius Solomon, Institutul „A. D. Xenopol”, Iași); **Distrugea elitei militare românești sub ocupația sovietică: cazul generalului Rosetti** (dr. Maria Georgescu, Institutul de Istorie și Strategie Militară, București); **O problemă de stăpânire politică: populația Dobrogei în secolul al XIX-lea înainte de Unirea cu România** (prof. univ. dr. Ștefan Vergatti, Universitatea „Valahia”, Târgoviște); **Emigrația maghiară și Tratatul de la Trianon – azi** (prof. univ. dr. Ion Calafeteanu, Universitatea „Valahia”, Târgoviște) etc. Cu multă satisfacție am ascultat comunicarea doamnei Maria Costea, originară din comuna Ropcea, raionul Storojineț, **Consecințele Pactului Ribbentrop – Molotov asupra relațiilor româno-bulgare**. A absolvit nu de mult Facultatea de Istorie a Universității din Cluj și este în momentul de față profesoară de istorie la Târgu-Mureș, unde locuiește împreună cu soțul ei, Simion Costea, doctor în istorie, lector universitar la Universitatea „Petru Maior” din Târgu Mureș. Maria a învățat limba bulgară și se specializează în istoria Bulgariei și a relațiilor bulgaro-române. Tot la această conferință l-am ascultat și pe prietenul nostru Ștefan Purici, conferențiar universitar, doctor în istorie, șeful catedrei de istorie de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, originar și el din comuna Ostrița, de lângă Cernăuți, cu comunicarea **Strămutări de populație din Sudul Bucovinei în anii '40 ai secolului XX**. Lipsea Constantin Ungureanu; originar din Cupca, raionul Hliboca, care se află în momentul de față într-o stagiune de documentare la Viena. Cunoaște bine germana. Lucrează la Institutul de Istorie al Academiei de Științe din R. Moldova. Păcat că nici unul dintre acești tineri, cu care pe bună dreptate ne mândrim ori de câte ori îi ascultăm la vreo conferință sau citim o carte sau un material scris de dânsii, nu au putut activa la Cernăuți. Aici diplomele de doctor în istorie, mai ales în istorie, nu sunt recunoscute. Consider că este lipsită de vreo perspectivă științifică varianta de a susține încă o dată în limba ucraineană, în Ucraina, aceeași lucrare, pentru a obține doar titlul de candidat în științe, după cum prevede acordul dintre România și Ucraina, semnat cu câțiva ani în urmă. Și spun aceasta, pentru că un tânăr savant în timpul acesta ar putea să scrie o carte, să cerceteze în arhive, să progreseze și nu să bată pasul pe loc, numai pentru obținerea unui titlu. Dar birocrația este mai puternică decât orice logică, chiar dacă aceasta este condiționată de acorduri interstatuale, dar, poate, mai ales de acestea. Practica arată că, în astfel de condiții, acei tineri preferă să rămână în

țara în care și-au susținut tezele (România sau Republica Moldova), aici oferindu-i-se o perspectivă științifică stabilă, adică să emigreze. A socotit cineva câți tineri talentați am pierdut noi, românii din Cernăuți, din această cauză? Tinerii actori care au absolvit Academia de Arte din Târgu Mureș, doctori în fizică, istorie, juridică etc. Și emigrează de obicei cei mai buni. Istoricii care au avut curajul să se întoarcă la Cernăuți nu au catedră conform titlului științific, aceștia, de asemenea, preferând să continue cercetarea științifică în loc să lupte cu mașinăria birocratică a așa-numitei „recunoașteri” a titlului științific. Iertată-mi fie abaterea de la temă, dar doream să-mi împărtășesc gândurile care mă frământă de mult, mai ales când ni se spune că nu vom avea destule cadre științifice, în caz că se va deschide o universitate multiculturală.

Cea de a doua secțiune *Politici internaționale și naționale privind raporturile majoritate-minoritate în Europa Centrală și de Sud-Est* a pus în discuție problema în trei aspecte, toate de un interes deosebit pentru istoria minorităților naționale. Evidențiem mai ales participarea la această secțiune a istoricilor de la Institutul „Nicolae Iorga” din București și a Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

În plan istoric, teoretic și de actualitate, a trezit un interes deosebit comunicarea tânărului savant de la Institutul „Nicolae Iorga” dr. Alexandru Mamina **Problema minorităților și noua ideologie democratică**. De la aceeași instituție au prezentat teme interesante Mariana Mihăilescu, **Problema minorităților și Instituțiile de istorie** și dr. Raluca Tomi, **Statutul presei minoritare în perioada 1940–1944**.

Au fost prezenți colegii noștri din Serbia: asistent universitar Mircea Măran (Universitatea Novi Sad), **Învățământul în limba română în Voievodina: trecut și prezent**; dr. d. Marinela Lazăr (Universitatea Novi Sad), **Manifestările culturale ale românilor din Voievodina – factor important al păstrării ființei naționale românești**; Sabrian Ardelean (Universitatea Novi Sad), **Istoria învățământului românesc la Uzdin**. A lăsat o impresie frumoasă și tânărul doctorand la Universitatea „Ovidius”, venit aici din Baku (Azerbaidjan), care într-o frumoasă limbă românească a prezentat comunicarea **O pagină de istorie puțin cunoscută: polonezii din Azerbaidjan**.

Aș dori să subliniez și faptul participării la dezbaterile acestei secțiuni a reprezentanților comunităților naționale din România, ceea ce mi-a părut deosebit de important. Logic, cred că se impune necesitatea unui dialog științific, ca atunci când se discută raportul majoritate – minoritate, minoritatea să aibă posibilitatea să-și exprime punctul de vedere. Din păcate, nu același lucru se întâmplă la Cernăuți sau în alte instituții academice din Ucraina, unde la Conferințele științifice în problemele minorităților, de obicei, nu sunt prezenți și reprezentanții minorităților. Or, dezbaterile științifice, într-o astfel de problemă delicată, ar trebui să prezinte ambele puncte de vedere: ale majorității și ale minorității. Nu pot fi de acord, de exemplu, cu afirmația că problemele minorității românești din regiune și cele ale celorlalte minorități (poloneze, evreiești germane etc.) sunt absolut aceleași.

Tot la sfârșitul lunii mai, la Cernăuți a avut loc o Conferință Științifică Internațională „*Politica etnică și etnopolitologia țărilor postsocialiste din Europa Centrală și Estică*”, organizată de Catedra de politologie și sociologie a Facultății de Istorie a Universității Naționale „Iu. Fedkovič” în colaborare cu Administrația Regională de Stat, Primăria orașului Cernăuți, Proiectul „Învățământul obștesc” (Ucraina – Bielarus – Moldova) și Centrul politicologic bucovinean. Aflăm din presă despre concluziile interesante (mai ales pentru comunitatea română din Cernăuți) ale unui oarecare „Laborator privind studierea relațiilor interetnice în Bucovina”, care funcționează pe lângă Facultatea de Istorie, ale unui sondaj de opinie în rândurile

reprezentanților minorităților din ținut. Cităm din articolul ziaristului Nicolae Toma („Zorile Bucovinei“ din 16 iunie 2004): „...doctorul în științe Anatoli Kruglașov, șeful Catedrei de politologie și sociologie a Facultății naționale cernăuțene, a menționat faptul eroziunii toleranței policulturale în ultimul timp. Simptomele acestei stări de lucruri sunt vizibile în tonul ultimativ, agresiv al unor materiale din presă ce pot constitui începutul unor posibile neînțelegeri, conflicte interetnice”.

Domnul Kruglașov a prezentat rezultatele ultimului sondaj de opinie. Cităm în continuare: „Investigația sociologică a confirmat supozițiile autorilor acestei investigații – în regiunea noastră există relații tradiționale de toleranță și prietenie între reprezentanții diferitelor naționalități conlocuitoare. Astfel, majoritatea respondenților (70 % din numărul lor total) au confirmat anume o astfel de comportare față de oamenii de altă naționalitate. Însă o parte din ei au declarat că atitudinea dată nu e prea binevoitoare, iar alții au recunoscut că ea e chiar răuvoitoare. Cei mai mulți predispuși negativ în această privință s-au dovedit a fi românii (7,6 la sută din cei anchețați) și moldovenii (11 la sută). Printre altele, cifrele date au sporit în ultimii doi ani aproape de două ori...”

Cauzele principale ale neliniștii reprezentanților comunității românești din regiune, după spusele cunoscutului politolog cernăuțean, „o constituie desconsiderarea tradițiilor lor naționale (49% din respondenți), atitudinea nebinevoitoare a cetățenilor de altă naționalitate (42%), factorul public ș.a. Astfel, în consecința problemelor social-economice existente, 69% din românii anchețați și aproape 36% dintre ucrainenii au declarat că doresc să-și schimbe cetățenia, deci, nu-și leagă viitorul de Ucraina“. Și în același timp, nici printre organizatori, nici printre invitați (nu mai spun despre raportori, nu a figurat, de exemplu, Centrul Independent de Studii Bucovinene, organizat de români și, care fiind preocupat de aceleași probleme, nu are audiență printre ucrainenii; nu a fost invitat nici un membru al Comisiei de monitorizare a *Congresului Intelectualității Românești din regiunea Cernăuți*; nici un expert din *Proiectul comun de cercetare a situației minorităților naționale în Ucraina al Împuternicitului Radei Supreme a Ucrainei în problemele drepturilor omului și al Comisariatului general al OSCE în problemele minorităților naționale*, care, în urma cercetărilor efectuate în aceeași problemă, au și ei anumite concluzii. Și atunci ar trebui să întrebe românii, mai ales istoricii, politologii, sociologii, care activează independent de Facultatea de Istorie, având în componența sa candidați și doctori în științe, de ce și de această dată se lucrează separat, fiecare în „ograda sa națională“. Până când va dura această politică a struțului? Nu văd, nu aud, prin urmare nu există?

La Conferința de la Constanța au prezentat comunicări, repet, și reprezentanții minorităților naționale din România, fiecare având posibilitatea să se caracterizeze singur: prof. Ioan Bodnar (Uniunea Ucrainenilor din România, Rădăuți), ***Aspecte din viața comunității ucrainene din Siret sub impactul instaurării regimului politic comunist***; Alexandra Procopiuc (Forumul democrat german, Rădăuți), ***Destinul comunității germane din Voievodeasa-Führstendabl (Bucovina)***; prof. Tania Grimberg (Federația Comunităților evreiești, Rădăuți), ***Unele considerații privind evoluția comunității evreilor din Rădăuți în perioada 1939–1945***; prof. Eleonora Ispas (Liceul Pedagogic din Tulcea), ***Situația rușilor lipoveni de la Sarichioi și a meglenoromânilor din Cerna după cel de al doilea război mondial***; prof. Stanisława Jakimovska (președintele „Dom Polski“ din Suceava), ***Comunitățile poloneze din lume*** etc. Observăm tendința specialiștilor, reprezentanți ai minorităților naționale din România, de a cerceta istoria minorității respective pe teritoriul țării de baștină. S-a discutat îndelung și necesitatea ca în

manualele de istorie a României să existe și capitole ale istoriei minorităților naționale din România.

Dreptul de a studia și a cunoaște istoria o au și românii din Ucraina. Dar când și cum se va realiza acest drept din moment ce nu suntem invitați nici măcar în calitate de ascultători pasivi la conferințele științifice consacrate unei astfel de teme importante, cum este raportul dintre majoritate și minoritate sau situația minorităților în Ucraina. Oare părerea noastră nu are nici o importanță nici pentru istorici, nici pentru politologi și politicieni, decât numai atunci când fac rapoarte „senzaționale” în fața unor instanțe interne sau externe? Personal am prezentat la această secțiune a Conferinței de la Constanța comunicarea **Realizarea drepturilor minorităților naționale din Ucraina: legislație, interese politice, capcanele istoriei**. Unele comunicări, prin bunăvoința autorilor, vor fi publicate și în revista „Glasul Bucovinei”.

Vatră de pietate a ortodoxismului

În ultima zi a participării la Conferință au vizitat două mănăstiri situate în spațiul dobrogean, după cum bine știm, primul teritoriu daco-roman creștinat, amândouă – vetre de pietate a creștinismului.

Prima a fost Basilica din comuna Niculițel, de lângă Tulcea, unde în septembrie 1971 s-a făcut o descoperire senzațională care confirmă vechimea creștinismului daco-roman. Este vorba despre o biserică paleocreștină, având trei nave și o absidă semicirculară (altar). Sub altar au fost găsite moaștele sfinților muncenici Zoticos, Attalos, Kamasis și Filippos. În interiorul criptei cu moaștele martirilor, pe peretele din stânga intrării, a fost zgâriată o inscripție în grecește: „Martirii lui Hristos” și numele lor.

În anii următori, sub nivelul acestei cripte, arheologii au descoperit resturi din trupurile altor martiri, ale căror nume nu se cunosc, însă, pe o lespede de calcar este scris: „Aici și acolo se află sângele martirilor”.

Aceste descoperiri arheologice sunt mărturii importante ale vechimii creștinismului daco-roman. Arheologii și teologii nu au putut stabili exact data și timpul pătimirilor acestor șase martiri. Există mai multe ipoteze. Cei șase au fost martirizați fie în cursul persecuției lui Dioclețian, prin anii 303–304, fie în timpul împăratului Liciniu care a luat măsuri drastice împotriva creștinilor prin anii 319–324.

În a doua jumătate a secolului al IV-lea, în locul în care au fost îngropați martirii, s-a ridicat o biserică, în scopul cinstirii lor. Spre acest loc se îndreaptă și pașii pelerinilor de astăzi, unii fiind atrași de însemnătatea istorică a acestor lăcașuri, alții pentru a se ruga Sfinților Mucenici Zoticos, Attalos, Kamasis și Filippos să-i ocrotească cu rugăciunile lor înaintea lui Hristos pentru care au pățimit.

Astăzi moaștele acestor sfinți sunt așezate spre cinstire la biserica Cocoș din apropiere, lăcaș de rugăciune zidit în secolul al XIX-lea de călugări transilvăneni.

*

* *

Mănăstirea Celic-Dere, cea de a doua țintă a pelerinajului nostru, este așezată într-un loc de o desăvârșită frumusețe a naturii, dominată de sfințenie, acucătoare de liniște și pace. Evlavioasele măicuțe ne-au primit cu smerenie și ospitali-

tate. Și acest sfânt lăcaș moșteneste și continuă tradițiile monahale dobrogene. Aici am găsit obiecte de o mare valoare de cult, istorică, artistică și documentară, un neprețuit tezaur: Sfintele moaște ale Cuviosului Arhim. Atanasie (1800–1880), unul din ctitorii mănăstirii; Icoana Făcătoare de Minuni a Mântuitorului Hristos; icoana Maicii Domnului pictată în lemn în 1600; icoana „Adam și Eva în Rai”; broderii artistice, obiecte de cult; Biblia lui Șerban Cantacuzino – 1688; broderii și epitafuri lucrate de maica Antonia în 1865.

Mănăstirea este un mic paradis pentru toți acei ce vin să-și ostoiască setea de credință, dragoste și recunoștință, să-l slăvească pe ÎNTĂIUL LOR PĂRINTE SUFLETESC.

Comemorare

Ștefan cel Mare și Sfânt – 500 de ani *Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București*

Acesta a fost genericul celei de a XIII-a Sesiuni Științifice Internaționale a Universității Creștine „Dimitrie Cantemir” din București, care și-a desfășurat lucrările între 28–29 mai 2004 în amfiteatrul „Magna Aula”.

Serii de conferințe dedicate lui Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457–1504), au avut loc în acest an în diferite universități, instituții științifice și de învățământ din România și Republica Moldova. Din păcate, mai puțin la Cernăuți, unde mult disputatul monument ce urma să fie ridicat în apropierea Codrilor Cosminului încă nu va fi inaugurat de curând. Chiar dacă toți am fost martorii inaugurării monumentului lui Mazepa la Galați, unde s-au făcut doar timide promisiuni și pentru Ștefan cel Mare la Cernăuți! De ce oare autoritățile noastre au o teamă patologică față de personalitățile istorice ale românilor? Și nu numai. Teamă de tot ceea ce înseamnă istorie și cultură românească.

Tematica Sesiunii de la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, *„Viața și opera de guvernare a marelui voievod și domn al Moldovei”*, a inclus perioada de domnie (1457–1504), reformele economice, social-politice și culturale, apărarea libertății și independenței statale, arta și strategia militară, diplomația etc. Au fost prezentate comunicări ale istoricilor din centrele universitare și cercetări științifice din România, Republica Moldova și Ucraina.

Victoriile obținute de Ștefan cel Mare pe câmpul de luptă împotriva pericolului cuceririi otomane au însemnat în același timp și victorii întru apărarea creștinătății. Marile personalități ale vremii din statele europene creștine au apreciat importanța lor. Însuși capul bisericii creștine Papa Sixt al IV-lea scria lui Ștefan cel Mare după victoria de la Vaslui din 1475: *„Faptele tale au făcut atât de vestit numele tău, că el se află pe buzele tuturor”*. Același papă l-a numit *„versus christiane fidei athlete”*. Celebrul cronicar polonez, Jan Dlugosz, contemporan cu Ștefan cel Mare, i-a făcut o caracterizare plină de entuziasm: „O, bărbat demn de admirat, întru nimic inferior ducilor eroici, pe care atât îi admiram, care cel dintâi dintre principii lumii a purtat în zilele noastre o victorie atât de strălucită contra turcilor. După părerea mea, el este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii”.

Toți cei prezenți au rămas profund impresionați de comunicarea **Sabia lui Ștefan cel Mare** (general dr. Mircea Chelariu). La Muzeul de Istorie din Istanbul

unde se odihnește Sabia lui Ștefan cel Mare se află o inscripție laconică: „Sabia lui Ștefan cel Mare“, fără să se specifice cine a fost, în ce epocă și unde a domnit. La întrebarea delegației române – de ce nu este o explicație amănunțită și pentru acest exponat, ca și pentru toate celelalte, ghidul a răspuns: „Orice turc știe cine este Ștefan cel Mare“. Cred că a fost cea mai impresionantă frază rostită în acea zi. Turcii nu vor să restituie românilor sabia, care cu ocazia comemorării voievodului moldav a fost expusă, doar pentru o perioadă, în România. Imaginea și personalitatea lui Ștefan cel Mare provoacă și astăzi energia care este în stare să intimideze.

Celelate comunicări au confirmat însemnătatea istorică a acestui domnitor moldav. Menționăm doar câteva titluri mai semnificative: **Soliile Țării Moldovei în Domnia lui Ștefan cel Mare** (prof. dr. Eugeniu Cernenchi, Institutul de Istorie al Academiei de Științe din Chișinău); **Bătălia din Codrii Cosminului oglindită în cronica rusă** (Valentin Constantinov, Institutul de Istorie al Academiei de Științe din Chișinău); **Dimensiunea social-economică și militar politică a progresului guvernării lui Ștefan, voievodul Moldovei** (prof. univ. dr. Momcilo Luburici, rectorul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir“, și prof. univ. dr. Ștefan Olteanu); **Contextul internațional al domniei lui Ștefan cel Mare** (prof. univ. dr. Eugen Denize, Institutul de istorie „Nicolae Iorga“); **Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Înalta Poartă** (prof. univ. dr. Mihai Matei, Universitatea București) etc.

La 2 iulie 1504 în Cetatea sa de scaun de la Suceava, după o îndelungată domnie de aproape jumătate de secol, se stingea din viață Ștefan Voievod, domnul Țării Moldovei, plâns și jelit, pe ultimul său drum spre a-și odihni trupul în mănăstirea Putna, ctitorită de dânsul.

Întorcându-ne din nou cu gândul la ridicarea monumentului lui Ștefan cel Mare la Cernăuți, la comemorarea evenimentului din 2 iulie ne întrebăm: Cum se va realiza și în acest caz „dreptul la istorie“ consemnat în Legea Ucrainei pentru dreptul minorităților naționale din Ucraina? Or, după dezvelirea monumentului lui Mazepa la Galați, românii așteaptă „gestul de paritate“ al autorităților ucrainene.

Roata istoriei nu se poate mișca înapoi, pentru „a corecta“ după placul politicienilor miopi și a „istoricilor de curte“ evenimentele, și nu istoria este sursă de conflict. Stimându-ne reciproc valorile istorice ne vom simți, cred, mai aproape.

*Jumătate de mileniu pentru învecinicirea lui Ștefan cel Mare.
Obol memorial din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc*

Cinci veacuri de la moartea lui Ștefan cel Mare astfel s-a intitulat ciclul de manifestări organizate la Câmpulung Moldovenesc la inițiativa prof. dr. Ion Filipciuc, secretarul Fundației „Biblioteca Miorița“. Activitățile din cadrul acestui ciclu comemorativ au avut loc începând cu luna martie, în fiecare zi de marți. Dl. Ion Filipciuc și-a motivat astfel inițiativa: „... după vechi credințe, lumea s-a pornit într-o zi de marți, iar în istoria românilor Ștefan cel Mare l-a înfrânt pe voievodul Petru Aron în ziua de marți, 12 aprilie 1475 și, după aproape jumătate de veac, a răposat tot într-o zi de marți, la 2 iulie 1504“. Sesiunile de comunicări au fost susținute în Sala mică a Palatului de Cultură a Sindicatelor din localitate. Trebuie să menționăm că la Câmpulung se contează întotdeauna pe prezența unui public numeros, obișnuit cu faptul că aici se va întâlni cu personalități interesante din toată țara. Și într-adevăr tematica conferințelor a fost interesantă, discuțiile aprinse. Aici s-a discutat și proiectul de monument închinat lui Ștefan cel Mare, realizat de sculptorul suce-

vean Mircea Dăneasă, tot într-o zi de marți (4 mai). Comentând imaginile din proiect, Mircea Dăneasă a menționat în demersul său: „Ștefan cel Mare reprezintă pentru noi un model de referință nedepășit, un model perpetuu. El a fost prezentat de obicei ca om de acțiune, dar trebuie spus că, prin componenta spirituală, el s-a ridicat deasupra acțiunii. Prin aceasta Ștefan cel Mare devine pentru noi un prototip uman, un prototip care sintetizează două esențe, materială și divină“. Tot atunci, poetul Ion Cozmei, cunoscut și ca traducător și cercetător al poeziei lui Taras Șevcenko, a prezentat o expunere cu titlul *De ce nu a fost rostită „Doina“ la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare la Iași, în 1883?* Menționăm și alte demersuri: *Ștefan cel Mare în tradițiile istorice românești* (preot prof. dr. Nicolae Cojocaru din Câmpulung), *Calendarele din vremea lui Ștefan cel Mare* (prof. dr. Ion Filipciuc), *Conștiința identității spirituale a Binecredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt – un model pentru noi, cei de astăzi* (preot. prof. dr. Ilie Macar), *Ștefan cel Mare în paradigma mitologică a literaturii române* (conf. univ. Ioan Șt. Lazăr de la Universitatea „Spiru Haret“ din Râmnicu Vâlcea) etc. Toate comunicările au fost publicate ulterior în cartea *Jumătate de mileniu întru învecinirea lui Ștefan cel Mare*, îngrijită de dr. Ion Filipciuc (Biblioteca „Miorița“, Câmpulung, Bucovina, 2004).

În finalul manifestărilor câmpulungene a fost prezentat un spectacol muzical-co-reografic cu concursul corului mixt al Catedralei, a formației de buciumași, a grupului vocal-instrumental „Amadeus Junior“ și a Ansamblului artistic „Rarăul“.

Simpozion Național:

Ștefan cel Mare în conștiința românilor (Suceava, 2004)

Logica desfășurării evenimentelor i-a adus în final, pe data de 1 iulie 2004, pe toți cei pentru care figura marelui voievod a însemnat un prilej de rememorare a unei glorioase epoci a Moldovei medievale, la Universitatea „Ștefan cel Mare“ de la Suceava, după care, pe 2 iulie, s-au îndreptat spre Putna sau alte ctitorii ale voievodului.

Vom menționa participarea doar a câtorva cercetători, ale căror alocuțiuni au trezit un deosebit interes: acad. Alexandru Zub, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol“, Iași, *Din posteritatea marelui Ștefan*; prof. univ. Ion Toderașcu, Universitatea „Al. I. Cuza“, Iași, *Ștefan cel Mare – ani de pace și ani de război*; prof. dr. Constantin Șerban, Institutul de Istorie Națională „Nicolae Iorga“, București, *Contracte vasalice încheiate de Ștefan cel Mare cu monarhii vecini Moldovei și valoarea lor europeană*; cercetător gr. II Suzana Andea, Institutul de Istorie Medie, Cluj-Napoca, prof. univ. dr. Avram Andea, Universitatea „Babeș Bolyai“, Cluj-Napoca, *Spirit politic și scris istoric la curtea lui Ștefan cel Mare*; lector univ. dr. Cornelia Mănicuță, Universitatea „Ștefan cel Mare“, Suceava, *Ștefan cel Mare, între istorie și ficțiune literară*; conf. univ. dr. Olimpia Mitric, Universitatea „Ștefan cel Mare“, Suceava, *Manuscrisele din timpul lui Ștefan cel mare. O nouă evaluare* etc. La simpozion au participat și reprezentanți ai Consulatului General al României la Cernăuți, prof. Romeo Săndulescu, consul general la Cernăuți, cu comunicarea *Ștefan cel Mare și diplomații epocii sale*, și colaboratoarea Consulatului Eleonora

Moldovan, studentă la Facultatea de Istorie de la Cernăuți, ***Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Papa de la Roma și Veneția.***

Ca de obicei, au fost prezenți și istorici de la Cernăuți: prof. dr. Ilie Luceac, Colegiul pedagogic al Universității cernăuțene, ***Istoria unui portret: Ștefan cel Mare de Epaminonda Bucevschi***, și dr. d. Antonie Moisei, Facultatea de Istorie, Cernăuți, ***Ștefan cel Mare în paginile colecțiilor etnofolclorice culese de S. F. Marian și succesorii săi (a doua jumătate a secolului XIX-începutul secolului XX).***

Pelerinajul spre Putna și alte ctitorii ștefaniene au încheiat seria de comemorări sucevene.

SUMARUL PE 10 ANI AL REVISTEI „GLASUL BUCOVINEI“

Nr. 1–40, 1994 – 2003

- Cernov, Alexandrina**, „*Glusul Bucovinei*“ la început de drum, An. I, nr. 1, 1994, p. 3–5.
Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“: cinci ani de existență, An. I, nr. 3 1994, p. 3–4.

IN HONOREM

- Luceac, Ilie**, *Dimitrie Vatamaniuc – membru de onoare al Academiei Române*, An. VIII, nr. 3(31) 2001, p. 3–4.

DIALOGURI CU BUCOVINENII

- Cernov, Alexandrina**, *Dialog cu acad. Vladimir Trebici*, An. III, nr. 1(9), 1996, p. 3–9.
Cernov, Alexandrina, *Dialog cu acad. Radu Grigorovici*, An. III, nr. 2(10), 1996, p. 3–9.
Cernov, Alexandrina, *Dialog cu prof. dr. Dimitrie Vatamaniuc*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 3–7.
Luceac, Ilie, *Poetul Arcadie Suceveanu* (dialog cu Arcadie Suceveanu), An. IV, nr. 2 (13), 1997, p. 3–10.
Luceac, Ilie, *Un bucovinean devotat artei corale* (dialog cu Ștefan Andronic), An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 3–14.
Luceac, Ilie, *Constantin Flondor – umilul mărturisitor al culorii sau recuperarea tradiției prin credință* (dialog cu pictorul Constantin Flondor), An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 7–35.
Hostiuc, Ștefan, – *Dialog cu prof. univ. dr. Gherman Ion*, An. VII, nr. 1(25), 2000, p. 9–18.
Tărățeanu, Vasile, *Între nostalgice amintiri și luminoase speranțe* (dialog cu Radu Economu), An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 3–12.
Tărățeanu, Vasile, *Călătorie la origini (Cernăuți – Babrinești – București)* (dialog cu Vasile Andru), An. VI, nr. 3 (23), 1999, p. 3–21.
Tărățeanu, Vasile, *Bucovina e iluzia mea* (dialog cu Adrian Dinu Rachieru), An. VI, nr. 4(24), 1999, p. 3–19.
Tărățeanu, Vasile, *Încerc să întreprind ceva în nurnele aceleiași înălțător ideal* (dialog cu Ion Beldeanu), An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 3–15.

DIN ISTORIA NEAMULUI

- Moisuc, Viorica**, *Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 și confiscat de Soviete – problemă internațională actuală*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 9–23.
- Platon, Gheorghe**, *Austria și Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Politică de anexiune sau misiune civilizatoare?*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 5–12.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Românii și conștiința europeană în secolul al XVI-lea*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 3–11.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Ștefan cel Mare – orizonturile domniei*, An. III, nr. 1(9), 1996, p. 10–14.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Istoria și toleranța*, An. III, nr. 3(11), 1996, p. 3–4.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Mibai Viteazul și epoca sa*, An. IX, nr. 1–2(33–34), 2002, p. 5–11.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Mari istorici și ideea națională: A. D. Xenopol*, An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 36–44.
- Nandriș Jh.**, *Epoca de fier în Dacia. Comentariu în context european*, An. I, nr. 2, 1994, p. 3–15.

ROMÂNII ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ

- Ștefănescu, Ștefan**, *Moștenitori ai lui Ștefan cel Mare: Petru Rareș și Ștefan cel Tânăr*, An. V, nr. 1(17), 1998, p. 3–5.

ORAȘUL CERNĂUȚI LA 590 DE ANI

- Luceac, Ilie**, *Orașul Cernăuți cu bisericile sale în retrospectiva anilor*, An. V, nr. 3(19), 1998, p. 13–31.
- Vitencu, Dragoș**, *Cronica romanțată a târgului Cernăuți*, An. V, nr. 3(19), 1998, p. 32–40.
- Vitencu, Dragoș**, *Cronica romanțată a târgului Cernăuți (continuare)*, An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 3–11.

EVOCĂRI

- Bodea, Cornelia**, *Profesorul Gheorghe I. Brătianu – așa cum l-am cunoscut (Comunicare ținută la 10 februarie 1998 în Aula Academiei Române, în cadrul sesiunii științifice consacrate împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Gheorghe I. Brătianu)*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 6–13.

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Anghel, Florin**, *Evoluția comunității polone din România, 1919–1926*, An. VII, nr. 3 (27), 2000, p. 23–37.
- Bizovi, Vasile**, *Boianul lui Ion Neculce*, An. I, nr. 4, 1994, p. 10–17.
- Bizovi, Vasile**, *Predarea limbii și literaturii române în școlile din regiunea Cernăuți*, An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 31–37.
- Bordeian, Valentina**, *Biserica Sf. Spiridon din Herța*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 30–34.
- Bostan, Grigore, C.**, *Universitatea din Cernăuți*, 1998, An. VI, nr. 1(21), 1999, p. 26–31.

- Bostan, Grigore, C.**, *Limba de cultură și civilizație*. An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 41–44.
- Bostan, Grigore, C.**, *Coordonatele culturii românești din spațiul carpato-nistrean (regiunea Cernăuți)*. An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 56–60.
- Căruntu, Mihai-Aurelian**, *Calvarul repatrierilor din nordul Bucovinei (iulie 1940–iunie 1941)*. An. VI, nr. 4 (24), 1999, p. 52–63.
- Cârlan, Nicolae**, *Despre „un proiect naufragiat” și semnificațiile lui: „Novele sau gazete românești”, Cernăuți, 1817*. An. I, nr. 3, 1994, p. 12–18.
- Cernov, Alexandrina**, *Problemele naționale ale românilor în regiunea Cernăuți*. Anul 1998, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 65–80.
- Cernov, Alexandrina**, *Congresul al doilea al Intelectualității Românești din regiunea Cernăuți*. An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 33–34.
- Cernov, Alexandrina**, *Statutul limbii române în școlile cu limba de predare română din regiunea Cernăuți*. An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 45–49.
- Cernov, Alexandrina**, *Cultura – componentă esențială a existenței și conștiinței românești*. An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 61–67.
- Ciobanu, Petre**, *Din trecutul satului bucovinean Cupca*. An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 27–33.
- Ciorănescu, George**, *Un moment din istoria Bucovinei*. An. I, nr. 1, 1994, p. 15–20.
- Congresul al II-lea al Intelectualității Românești (inclusiv a conaționaliilor recenzați moldoveni) din regiunea Cernăuți, Ucraina: Memorandumul celui de al doilea Congres al Intelectualității Românești (inclusiv a conaționaliilor recenzați moldoveni) din regiunea Cernăuți, Ucraina**. An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 50–52.
- Congresul al III-lea al Intelectualității Românești din regiunea Cernăuți: Rezoluția Congresului al III-lea al Intelectualității Românești din regiunea Cernăuți. Declarații și adresări ale Congresului al III-lea al Intelectualității românești din regiunea Cernăuți. Apelul Congresului al III-lea al Intelectualității Românești din regiunea Cernăuți „Cu privire la consolidarea tuturor forțelor politice, economice, culturale și profesionale ale minorității românești din Ucraina”, adresat Societăților naționale românești din regiunea Cernăuți**. An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 72–90.
- Duțu, Tatiana**, *Anghel, Florin, În legătură cu „așa-zisa răscoală de la Hotin” (7–21 ianuarie 1919)*. An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 3–10.
- Economu, Radu**, *Relațiile politico-diplomatice dintre România și Ucraina în perioada 1918–1940*. An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 8–12.
- Fassel, Horst**, *Ambianța plurilingvă și Teatrul german din Cernăuți. Colaborare și concurență în creația teatrală*. An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 42–53.
- Gorda, Gheorghe**, *Demagogia – armă a dezmoștenirii băștinașilor*. An. I, nr. 1, 1994, p. 37–40.
- Grigorovici, Radu**, *Comentariu la „Descrierea Bucovinei” a generalului Gabriel Splény*. An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 3–10.
- Grigorovici, Radu**, *Viitorul unei iluzii*. An. VII, nr. 3 (30), 2000, p. 15–22.
- Grigoroviță, Mircea**, *Revista Asociației Medico-Pedagogice din România (Cernăuți, 1931–1936)*. An. I, nr. 4, 1994, p. 18–25.
- Grigoroviță, Mircea**, *Ziarul „Bucovina” despre Max Hacman*. An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 13–14.
- Grigoroviță, Mircea**, *Facultatea de Științe din Cernăuți în perioada interbelică*. An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 31–46.
- Hacman, Serghei**, *Problemele Basarabiei și nordului Bucovinei în relațiile sovieto-germane (iunie 1940–iulie 1941). Aspecte geopolitice și geostrategice*. An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 24–31.

- Hostiuc, Ștefan**, *Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție? O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei (I)*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 31–46.
- Hostiuc, Ștefan**, *Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție? O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei (II)*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 11–28.
- Hrenciuc, Daniel**, *Conferința de la Locarno și atitudinea guvernului polonez*, An. VIII, nr. 1–2(29–30), 2001, p. 99–116.
- Iacobescu, Mihai**, *Elita românilor din Bucovina anilor 1775–1862*, An. IV, nr. 2 (14), 1997, p. 18–32.
- Iacobescu, Mihai**, *Împreună împotriva vicisitudinilor istorice: crâmpie din istoria relațiilor româno-poloneze din Bucovina*, An. VI, nr. 3 (23), 1999, p. 22–31.
- Iacobescu, Mihai**, *Aspecte ale sistemului bancar din Bucovina în ajunul primului război mondial*, An. VI, nr. 4 (24), 1999, p. 20–32.
- Iacobescu, Mihai**, *Evoluția românilor bucovineni între anii 1821–1919 [I]*, An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 3–32.
- Iacobescu, Mihai**, *Evoluția românilor bucovineni între anii 1821–1919 [II]*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 16–29.
- Lazăr, Mihai**, *Unele considerații privind politica fiscală în Moldova medievală*, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 5–16.
- Lazăr, Mihai**, *Importanța izvoarelor statistice pentru cunoașterea realităților fiscale din Moldova medievală*, An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 78–96.
- Leapunov, Iuri, Olaru, Dragoș**, *Refugiații ruși la Cernăuți (1919–1923)*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 11–17.
- Lipan, Vasile I.**, *Învățămintul farmaceutic la Universitatea din Cernăuți*, An. VI, nr. 3 (23), 1999, p. 32–44.
- Luceac, Ilie**, *Cultura românească în Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea [I]*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 29–36.
- Luceac, Ilie**, *Cultura românească în Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea [II]*, An. IV, nr. 2 (14), 1997, p. 32–45.
- Luceac, Ilie**, *Repercusiuni culturale ale Revoluției de la 1848 în Bucovina și intelectualitatea românească în devenire*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 3–11.
- Luceac, Ilie**, *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina din 1861 până în 1918: aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, An. VII, nr. 3 (27), 2000, p. 3–7.
- Luceac, Ilie**, *Editarea de carte și manuale școlare la Cernăuți (trecut, prezent, viitor)*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 68–71.
- Luceac, Ilie**, *Intelectualii români din Bucovina între diplomația austro-ungară și cea românească la sfârșitul secolului al XIX-lea*, An. IX, nr. 1–2 (33–34), 2002, p. 12–18.
- Lupu, Ioan**, *Scurt istoric al căilor ferate din Bucovina*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 37–47.
- Lupu, Ioan**, *Linii ferate „locale” pe teritoriul istoric al Bucovinei*, An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 14–25.
- Mareci, Harieta**, *„Europenism și regionalism”. Debutul unei polemici între „Ideea europeană” și „Junimea literară”*, An. IX, nr. 1–2 (33–34), 2002, p. 40–46.
- Mareci, Harieta**, *Orizont istoriografic*, An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 71–77.
- Muntean, George**, *Linguști și filologi bucovineni. (Schiță istorică)*, An. I, nr. 2, 1994, p. 19–22.
- Olaru, Constantin**, *Urmele românismului în unele localități din nordul Bucovinei*, An. I, nr. 1, 1994, p. 28–36.
- Partidele istorice din Bucovina*, An. I, nr. 1, 1994, p. 41–46.

- Olaru, Marian**, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea [I]*, An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 23–28.
- Olaru, Marian**, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea [III] (continuare)*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 13–30.
- Pahomi, Mircea**, *Academia Dubovnicească de la mănăstirea Putna din secolul al XVIII-lea*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 11–21.
- **Patraș, Eugen**, *Minoritățile naționale din Ucraina și statutul lor juridic*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 12–22.
- Patraș, Eugen**, *Statutul juridic al minorităților din Republica Moldova*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 35–52.
- Patraș, Eugen**, *Problema protecției drepturilor minorităților naționale în contextul relațiilor reciproce dintre Ucraina, România și Republica Moldova*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003, p.
- Pânzariu, Cristina**, *Satul bucovinean în contextul evenimentelor de la 1848*, An. VI, nr. 4 (24), 1999, p. 33–39.
- Petrescu, Nicolae**, *Istoria dramatică a monumentului Unirii din Cernăuți*, An. I, nr. 1, 1994, p. 6–14.
- Plăvan-Ștefănescu, Georgeta**, *Vasile Plăvan, gazetar și publicist bucovinean*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 33–35.
- Platon, Gheorghe**, *Bucovina – centru de concentrare românească în revoluția de la 1848*, An. VII, nr. 3 (27), 2000, p. 8–14.
- Pintescu, Florin**, *Bucovina, zonă de convergență etnică și spirituală*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 30–35.
- Pintescu, Florin**, *Euroregiunea „Prutul de Sus” între prezent și perspective. Marginalii la o conferință științifică internațională*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 91–98.
- Pintescu, Florin**, *Considerații preliminare și date statistice privind potențialul și rolul județului Suceava în dezvoltarea Euroregiunii „Prutul de Sus”*, An. IX, nr. 1–2 (33–34), 2002, p. 47–53.
- Popa, Anghel**, *Dimitre Onciul și Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 27–29.
- Popa, Anghel**, *Bucovina și Transilvania unite în lupta pentru apărarea românismului*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 23–27.
- Popescu, Ilie**, *Calvarul românilor din regiunea Cernăuți sub regimul stalinist*, An. VI, nr. 1 (20), 1999, p. 37–41.
- Popescu, Ion**, *Partea românofonă a regiunii Cernăuți și zonele ei socio-lingvistice*, An. I, nr. 1, 1994, p. 21–27.
- Popescu, Ion**, *De ce românii din Țara Fagilor sunt tratați în conformitate cu legea lui Murphy: adevărul învinge totdeauna în trei din șapte cazuri*, An. I, nr. 2, 1994, p. 15–18.
- ✕ **Popescu, Ion**, *Angajamentele internaționale ale Ucrainei referitoare la asigurarea dezvoltării grupurilor naționale*, An. VII, nr. 1 (25), 2000, p. 34–43.
- Popescu, Ion**, *Cele cinci etape și cinci condiții de acordare și realizare a drepturilor grupurilor etnice: experiența și opțiunea europeană*, An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 35–40.
- Popescu, Ion**, *Românii – a treia etnie din Ucraina (monitorizare sociolingvistică) [I]*, An. IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 27–52.
- Popescu, Ion**, *Românii – a treia etnie din Ucraina. Regiunea Cernăuți (nordul Bucovinei, nordul Basarabiei și Țimutul Herța) – monitorizare sociolingvistică [II]*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003.

- Popescu-Sireteanu, Ion**, *Ocupația treptată a nordului Moldovei și numele Bucovina*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 3–16.
- Purici, Ștefan**, *Emigrarea populației bucovinene în Moldova (1775–1848)*, An. I, nr. 3, 1994, p. 5–11.
- Purici, Ștefan**, *Statutul limbii române în Bucovina între anii 1775–1861*, An. I, nr. 4, 1994, p. 3–9.
- Purici, Ștefan**, *Un moment din istoricul luptei românilor din orașul Siret pentru învățământul național*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 23–26.
- Purici, Ștefan**, *Bucovina: 1775–1862. Aspecte politice, sociale, culturale, economice și demografice (Conferința științifică internațională, Rădăuți, 31 mai – 3 iunie 1996)*, An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 29–41.
- Purici, Ștefan**, *Relații româno-ucrainene în epoca contemporană*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003.
- Rachieru, Adrian-Dinu**, *Arcadie Suceveanu – „crucea sonetului”*
- Radu, Ilie**, *O secvență importantă din istoria culturală a Bucovinei în Fundăciunea Pumnuleană*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 7–24.
- Sandul, Grigore**, *Orașul Cernăuți și populația sa de-a lungul istoriei*, An. VI, nr. 4 (24), 1999, p. 64–71.
- Stan, Constantin, I.**, *Un moment al luptei pentru unitate națională: Congresul românilor de peste botare – 15 marile 1915*, An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 3–14.
- Stan, Constantin, I.**, *Evacuarea administrației românești din nordul Bucovinei (1940)*, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 23–33.
- Șandru, Vasile**, *Relațiile româno-ucrainene: scurtă privire asupra istoriei Ucrainei*, An. IX, nr. 1–2 (33–34), 2002, p. 19–39.
- Șapcă, Florea**, *Privilegiile ale locuitorilor „de margine”*, An. I, nr. 4, 1994, p. 26–31.
- Șapcă, Florea**, *Particularitățile stăpânirii pământului conform dreptului de preemțiune în Moldova și reflectarea lui în documentele privitoare la Bucovina*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 16–23.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Istoria – carte de înnobilitare umanistă a națiunilor*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 52–53.
- Tărățeanu, Vasile**, *Plaiul, plai răstignit...*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 3–10.
- Tratat cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare între România și Ucraina*, An. IV, nr. 2 (14), 1997, p. 46–55.
- Toacă, Maria**, *Elita intelectuală își promovează prioritățile (Congresul al III-lea al Intelectualității Românești din Regiunea Cernăuți)*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 53–55.
- Trebici, Vladimir**, *Diaspora bucovinenilor din București*, An. III, nr. 2(10), 1996, p. 10–21.
- Trebici, Vladimir**, *Despre demografia Bucovinei*, An. IV, nr. 2 (14), 1997, p. 11–17.
- Trebici, Vladimir**, *Democrație – origini, evoluție, caracteristici și perspective (Comunicare ținută la Congresul al IV-lea al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina)*, Rădăuți, 29 august 1998, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 41–47.
- Țăruș, Didina**, *Șase veacuri de statornicie*, An. VI, nr. 4 (24), 1999, p. 72–79.
- Ungureanu, Constantin**, *Procese migraționiste în Bucovina în perioada administrației militare (1774–1786)*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 3–16.
- Ungureanu, Constantin**, *Populația ținutului Cernăuți la recensământul din anul 1774*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 12–24.
- Ungureanu, Constantin**, *Exodul populației din Bucovina între anii 1814–1816*, An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 12–30.

- Ungureanu, Constantin**, *Evoluția etno-demografică a Bucovinei între anii 1774–1850*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 36–52.
- Ungureanu, Constantin**, *Structura etnică a Bucovinei la mijlocul secolului al XIX-lea*, An. IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 5–26.
- Ungureanu, Constantin**, *Populația Bucovinei în anii 1880–1910*, An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 45–70.
- Ungureanu, Constantin**, *Populația Bucovinei în perioada stăpânirii austriece (1774–1918)*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003, p.
- Văratec, Vitalie**, *Bucovina, 1941: românii și naționalismul ucrainean*, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 48–64.
- Văratec, Vitalie**, *Problema Bucovinei în perioada dintre semnarea protocolului adițional secret sovieto-german (23 august 1939) și nota ultimativă sovietică (26 iunie 1940) [I]*, An. VI, nr. 4 (24), 1999, p. 40–51.
- Văratec, Vitalie**, *Problema Bucovinei în perioada dintre semnarea protocolului adițional secret sovieto-german (23 august 1939) și nota ultimativă sovietică (26 iunie 1940) [II]*, An. VII, nr. 1 (25), 2000, p. 19–33.
- Vergatti, Radu-Ștefan**, *Harta etnodemografică a României în anul 1940*, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 17–22.

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE – CERNĂUȚI PRIMĂVARA ANULUI 1999

- Andrieș, Tudor**, *Potențialul intelectual al românilor din nordul Bucovinei*, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 33–34.
- Bostan, Grigore C.**, *Întru păstrarea și cultivarea spiritului românesc*, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 35–40.
- Bostan, Grigore C.**, *Învățământul superior în limba română la Cernăuți: Istorie – contemporanietate – perspective*, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 63–67.
- Cernov, Alexandrina**, *Învățământul în limba română în Ucraina: Condiții, probleme și perspective*, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 41–43.
- Cernov, Alexandrina**, *Problemele și specificul predării limbii și literaturii române în școlile din Ucraina: Concepții și legi, programe și manuale*, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 68–72.
- Cernov, Alexandrina**, *Conferința „Limba și literatura română în școlile din Ucraina” (14–15 mai 1999). Cuvânt de deschidere*, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 61–62.
- Chivu, Gheorghe**, *Cultivarea limbii române în școlile românești din afara granițelor României*, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 78–82.
- Conferința „Limba și literatura română în școlile din Ucraina”, Propunerile cu privire la proiectul Universității de Stat „Mihai Eminescu” din Cernăuți**, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 85–86.
- Rezoluția Conferinței „Limba și literatura română în școlile din Ucraina”, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 83–84.*
- Congresul I al Intelectualității Românești din regiunea Cernăuți: Doleanțele populației românești din regiunea Cernăuți (Ucraina) în domeniul social-politic, al culturii și învățământului**, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 52–60.
- Legea Ucrainei despre introducerea modificărilor la Legea Ucrainei „Cu privire la minoritățile naționale din Ucraina” (proiect)*, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 56–58.

Memorandumul Congresului intelectualității românești (inclusiv a conaționalilor ce se consideră moldoveni) din regiunea Cernăuți (Ucraina), An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 44–52.

Luceac, Ilie, *Cultivarea vorbirii orale și scrise la ciclul primar în școala generală: situația actuală și perspective pe viitor,* An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 73–77.

Toacă, Maria, *O nouă etapă în lupta pentru dăinuirea limbii române,* An. VI, nr. 3 (22), 1999, p. 59–60.

ANUL CIPRIAN PORUMBESCU

Ilie, Luceac, *Ciprian Porumbescu – un precursor al operetei românești,* An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003, p.

Vasile, Vasile, *Vasile Alecsandri și Ciprian Porumbescu. Ciprian Porumbescu și Carol Miculi,* An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003, p.

IN MEMORIAM

Bodea, Cornelia, *Memoriei profesorului Gheorghe G. Ursul,* An. VI, nr. 2(22), 1999, p. 27–32.

Cernov, Alexandrina, *Vasile Bizovi,* An. VII, nr. 1(25), 2000, p. 6–8.

Grigorovici, Radu, *Vladimir Trebici,* An. VI, nr. 2(22), 1999, p. 3–6.

Hostiuc, Ștefan, *Vasile Levițchi. Mesaje către celălalt versant al existenței,* An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 3–11.

Hostiuc, Ștefan, *Vasile Levițchi: Un destin în simboluri arboricole. Antologia unei poezii (Selecție: Ștefan Hostiuc),* An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 12–19.

Levițchi, Vasile, *Inedite,* An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 20–23.

Luceac, Ilie, *Zigu Ornea și „Glasul” întristat al Bucovinei,* An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 5–8.

Luceac, Ilie, *Profesoara Zinovia Florian Peniuc,* An. IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 53–55.

Luceac, Ilie, *La despărțirea de Anatoli Dobreanski,* An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 97–100.

Patraș, Eugen, *Radu Economu,* An. VII, nr. 1 (25), 2000, p. 3–5.

Popescu-Sireteanu, Ion, *La moartea lui Traian Cantemir,* An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 77–80.

Sandu, Dumitru, *La despărțirea de profesorul Vladimir Trebici. 16 februarie 1999,* An. VI, nr. 2 (22), 1999, p. 7–9.

Trebici, Vladimir, *Cuvânt rostit la funeraliile prof. dr. Victor Săbleanu, în ziua de 28 august 1997, la cimitirul Evanghelic din București,* An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 56–57.

Trebici, Vladimir, *Memorii (fragmente),* An. VI, nr. 2 (22), 1999, p. 10–26.

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE BUCOVINA

Kohl, Johann, Georg, *Călătorii înăuntrul Rusiei și al Poloniei. Partea a treia: Bucovina, Galiția, Cracovia și Moravia. (Fragmentul Bucovina: în traducere din germană de Zinovia Peniuc),* An. IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 56–66.

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Aiftincă, Marin**, – acad. **Grigorovici, Radu**, *In honorem acad. Radu Grigorovici la 90 de ani. Gânduri despre adevărul vieții și adevărul științei*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 24–38.
- Bodea, Cornelia**, *Isidor Bodea, Sextil Pușcariu și Bucovina*, An. I, nr. 3, 1994, p. 34–38.
- Cârlan, Nicolae**, *Dimitre Onciul în scrisori adresate lui S. Fl. Marian*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 35–40.
- Corlățeanu, Nicolae**, *Maeștri ai filologiei române din Bucovina*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 62–66.
- Coșocariu, Oltea**, *Dimitre Onciul, istoric modern al României*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 31–35.
- Economu, Radu**, *George Popovici (T. Robeanu) 1863–1905*, An. I, nr. 2, 1994 p. 39–43.
- Economu, Radu**, *Iancu Flondor (1865–1924)*, An. I, nr. 3, 1994, p. 39–45.
- Economu, Radu**, *Procesul lui Ciprian Porumbescu*, An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 61–86.
- Giurcă, Gheorghe**, *George Tofan – profesorul*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 59–69.
- Luceac, Ilie**, *Un pictor bucovinean: Epaminonda Bucevschi (I)*, An. I, nr. 1, 1994, p. 53–65.
- Luceac, Ilie**, *Un pictor bucovinean: Epaminonda Bucevschi (II)*, An. I, nr. 2, 1994, p. 28–38.
- Luceac, Ilie**, *O corespondență dintre Ciprian Porumbescu și Epaminonda Bucevschi*, An. I, nr. 3, 1994, p. 50–57.
- Luceac, Ilie**, *Unele considerații cu privire la originea familiei pictorului Epaminonda A. Bucevschi*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 17–30.
- Luceac, Ilie**, *Câteva date despre istoricul și arhivistul Teodor Balan. Un manuscris nepublicat*, An. V, nr. 1 (19), 1998, p. 14–24.
- Luceac, Ilie**, *Constantin Hurmuzaki – conștiință a culturii și a statalității românești moderne*, An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 47–54.
- Luceac, Ilie**, *O boală mistuitoare și dulce: dorul de Bucovina (Poetul Arcadie Suceveanu la 50 de ani)*, An. IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 86–105.
- Lutic, Mircea**, *Ierarhi ai Bucovinei: O făclie a credinței și etnicității românești*, An. I, nr. 1, 1994, p. 47–52.
- Lutic, Mircea**, *Ierarhi ai Bucovinei: Bărbat de aleasă simțire națională și de înaltă virtute creștinească*, An. I, nr. 2, 1994, p. 23–27.
- Lutic, Mircea**, *Ierarhi ai Bucovinei: Nectarie Cotlarciuc – un arhiepiscop înzestrat cu alese virtuți naționale*, An. I, nr. 3, 1994, p. 19–27.
- Lutic, Mircea**, *Ierarhi ai Bucovinei: Episcopul Dositei Herescu – un ocrotitor al continuității românești în Bucovina înstrăinată*, An. I, nr. 4, 1994, p. 32–44.
- Mamina, Ion**, *Oameni politici și diplomați din Bucovina*, An. V, nr. 3(19), 1998, p. 81–84.
- Mareci, Harieta**, *Teodor Balan – viața unui istoric*, An. V, nr. 4(20), 1998, p. 55–71.
- Mareci, Harieta**, *Teodor Balan, culegător și editor de documente*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 73–86.
- Muntean, Ștefan**, *Profesorul Teodor Balan*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 54–69.
- Nandriș, Gheorghe**, *Ion Nandriș (1889–1967)*, An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 15–36.
- Olaru, Dragoș**, *Isidor Bodea (1866–1938)*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 25–37.
- Popa, Anghel**, *Ilie Dușan-Opaț și Georges Richter cavalier de Rosticki*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 43–46.
- Stan, Constantin**, *Activitatea lui Dimitrie Marmeliuc pentru realizarea desăvârșirii unității naționale*, An. VII, nr. 3 (27), 2000, p. 45–54.

- Șcraba, Rodica**, *Bădița Arcadie Dugan – ultima parte a vieții*, An. I, nr. 3, 1994, p. 46–49.
- Șcraba, Rodica**, *Membrii marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928) [I]*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 47–61.
- Șcraba, Rodica**, *Membrii marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928) [II]. Îngrijire și note la „Albumul Mare”, vol. 1*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 28–38.
- Șcraba, Rodica**, *Membrii marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928). Îngrijire și note la „Albumul Mare” [III]*, vol. 1, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 48–58.
- Șcraba, Rodica**, *Membrii marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928). Îngrijire și note la „Albumul Mare” [IV]*, vol. 2, An. IV, nr. 2 (12), 1997, p. 56–71.
- Șcraba, Rodica**, *Membrii marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928). Îngrijire și note la „Albumul Mare” [V]*, vol. 2, An. IV, nr. 3 (13), 1997, p. 43–55.
- Șcraba, Rodica**, *Membrii marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928). Îngrijire și note la „Albumul Mare” [VI]*, vol. 2, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 44–55.
- Șcraba, Rodica**, *Membrii marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928). Îngrijire și note la „Albumul Mare” [VII]*, vol. 3, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 25–42.
- Șcraba, Rodica**, *Membrii marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei, în 1878, și până la jubileul semicentenar din 1928). Îngrijire și note la „Albumul Mare” [VIII]*, vol. 3, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 85–95.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Mari istorici și ideea de unitate națională: Dimitre Onciul*, An. VII, nr. 3(27), 2000, p. 38–44.
- Trebiș, Vladimir**, *Sextil Pușcariu și Bucovina*, An. I, nr. 3, 1994, p. 28–33.
- Trebici, Vladimir**, *Academicianul Radu Grigorovici la 85 de ani*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 15–19.
- Țugui, Pavel**, *I. G. Sbiera – evocare*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 20–27.
- Țugui, Pavel**, *Claudiu Isopescu, animatorul traducerilor italiene din literatura română [I]*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 38–42.
- Țugui, Pavel**, *Claudiu Isopescu, animatorul traducerilor italiene din literatura română [II]*, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 32–43.
- Țugui, Pavel**, *Claudiu Isopescu, animatorul traducerilor italiene din literatura română [III]*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 25–32.
- Țugui, Pavel**, *Teodor Balan. Profil biobibliografic*, An. VII, nr. 1 (25), 2000 p. 44–74.
- Țugui, Pavel**, *Compozitorul și muzicologul bucovinean Liviu Rusu [I]*, An. IX, nr. 1–2 (33–34), 2002, p. 54–88.
- Țugui, Pavel**, *Compozitorul și muzicologul bucovinean Liviu Rusu [II]*, An. IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 67–85.
- Vasile, Vasile**, *Ciprian Porumbescu – un militant pentru Unire*, An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 72–76.

DRAGOȘ VITENCU: 90 DE ANI DE LA NAȘTERE

- Cozarescu, Epifanie**, *Poetul și scriitorul bucovinean Dragoș Vitencu*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 38–40. An. V, nr. 2 (18), 1998, p.

- Cozarescu, Epifanie**, *Scrisoare către Vladimir Trebici (27 august 1997)*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 33–34.
- Vitencu, Dragoș**, *Cronica romanțată a târgului Cernăuți*, An. V, nr. 3(19), 1998, p. 32–40.
- Vitencu, Dragoș**, *Când ne-om întoarce iar la noi acasă... (poezii ale refugiului)*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 41–44.
- Vitencu-Iliuț, Oltea**, *Poetul și scriitorul bucovinean Dragoș Vitencu (schită biobibliografică)*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 35–37.

PAGINI DE ISTORIE BISERICESCĂ

- Suru-Nemoianu, Adriana**, *Întemeierea Mitropoliei Țării Moldovei*, An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 54–63.

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Andru, Vasile**, *Cele 11 moduri de contracarare a vigilenței cenzurii*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 45–50.
- Blaj, Pavel**, *Familia Neculce și Boianul*, An. I, nr. 3, 1994, p. 115–118.
- Borca, Ana**, *Iulian Vesper – un cântăreț uitat al „Țării Fagilor“*, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 34–48.
- Bostan, Lora, Grigorco, Brândușa**, *Proza bucovineană din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 35–41.
- Cazacu, Mihail**, *Realitate. Realism. Artă*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 47–53.
- Cârlan, Nicolae**, *Leca Morariu – folclorist*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 79–85.
- Cârlan, Nicolae**, *Ideile literare ale lui Ion Luca*, An. VI, nr. 3 (22), 1999, p. 45–60.
- Cernov, Alexandrina**, *Pentru o istorie a culturii și literaturii române din Bucovina*, An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 58–61.
- Cervinski, Olga**, *Literatura: sete spirituală sau agresivitate intelectuală? (Experiența Anei Ahmatova)*, An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 101–113.
- Cimpoi, Mihai**, *Refuzul frontierei. Portret: Ion Vatamanu*, An. I, nr. 3, 1994, p. 100–108.
- Ciocanu, Ion**, *Gândire îndrăzneată și exprimare rafinată*, An. V, nr. 4(20), 1998, p. 81–86.
- Cozmei, Ion**, *Actualitatea Călineștilor lui Cuparencu*, An. I, nr. 3, 1994, p. 109–114.
- Cozmei, Ion**, *Trepte și ipostaze ale spiritului creator românesc în viziunea filozofică a lui Lucian Blaga*, An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 114–132.
- Diaconu, Mircea A.**, *Iulian Vesper*, An. I, nr. 1, 1994, p. 66–68.
- Diaconu, Mircea A.**, *Mircea Streinul și literatura bucovineană*, An. I, nr. 2, 1994, p. 50–61.
- Diaconu, Mircea A.**, *Poezia iconaristă. Câteva disocieri*, An. I, nr. 3, 1994, p. 78–86.
- Diaconu, Mircea A.**, *Poezia de la „Gândirea“*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 35–47.
- Diaconu, Mircea A.**, *Avatarurile pastelului de la „Gândirea“*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 43–49.
- Diaconu, Mircea A.**, *Mihail Iordache. Singurătatea și tristețea oglinzilor*, An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 37–42.
- Diaconu, Mircea A.**, *Destinul poetic al lui George Drămuș*, An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 64–75.

- Diaconu, Mircea A.**, *Traian Chelariu, în căutarea unui gest de justiție literară. Printre „Memoriile” lui Traian Chelariu – RESTITUIRI*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003.
- Filipciuc, Ion**, *Drumul împărătesc al poetului*, An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 42–48.
- Filipciuc, Ion**, *A) Vasile Posteuca, două scrisori, o mărturie. B) Vasile Posteuca și despre I. E. Torouțiu*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003.
- Filipciuc, Ion**, *I. E. Torouțiu și proiectele sale*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003.
- Gorda, Maria**, *Tragismul unui scurt destin (80 de ani de la nașterea prozatorului V. Babeleak)*, An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 82–86.
- Halip, Teodot**, *Versuri*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 127–131.
- Havriliuc, Nicolae**, *Mircea Streinul și cotidianul „Suceava”*, An. II, nr. 2(6), 1995, p. 48–49.
- Hostiuc, Ștefan**, *Arcadie Suceveanu: Zborul din crisalida oglinzii sau jocul paradigmatic al scriiturii*, An. I, nr. 1, 1994, p. 69–76.
- Hostiuc, Ștefan**, *Poezia română postbelică din nordul Bucovinei: generalități și paradigme*, An. I, nr. 3, 1994, p. 78–86.
- Hostiuc, Ștefan**, *Gaston Bachelard: între instinctul imaginii și reveria anagogică [I]*, An. I, nr. 4, 1994, p. 45–56.
- Hostiuc, Ștefan**, *Gaston Bachelard: între instinctul imaginii și reveria anagogică [II]*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 22–34.
- Hostiuc, Ștefan**, *Ion Cozmei: poezia de(s)prinderii*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 47–51.
- Iordache, Mihai**, *Un precursor al avangardei: Adrian Maniu*, An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 43–47.
- Irimia, Mihai P.**, *Gheorghe Asachi și tipărirea Psaltirii talmăcite*, An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 75–81.
- Kolodii, Oksana**, *Scriitorul și diplomatul Teodor Halip*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 127–131.
- Luceac, Ilie**, *Mihai Eminescu și intelectualitatea bucovineană față de teoria modernă a psihologiei popoarelor*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 15–26.
- Macovei, Antoaneta**, *„Un diletant erudit”*, *Constantin Stamati-Ciurea*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 85–91.
- Mazilu, Dan Horia**, *Petru Movilă sau adevărata europenizare a Estului*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 76–84.
- Muntean, George**, *Ion Neculce – astăzi*, An. I, nr. 3, 1994, p. 119–121.
- Munteanu, Ștefan**, *Despre arta cuvântului*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 67–75.
- Neamțu, Anatol**, *Modele culturale în literatura universală [I]*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 39–46.
- Neamțu, Anatol**, *Modele culturale în literatura universală [II]*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 59–63.
- Negru, Nina**, *Întârziere în obișnuit*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 39–43.
- Olaru, Dragoș**, *Contribuții documentare la biografia lui Mircea Streinul*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 54–63.
- Olaru-Nenati, Lucia**, *Spiritul Bucovinei, o componentă esențială în formarea personalității lui Mihai Eminescu*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 91–98.
- Olaru-Nenati, Lucia**, *George Voevidca – poet al Bucovinei*, An. VI, nr. 3 (22), 1999, p. 61–77.
- Olteanu, Vasile**, *Coresi Diaconul – 425 ani de la tipărirea „Psaltirii” și a „Liturgierului”*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 50–54.
- Olteanu Vasile**, *Popa Bratu (1484–1515) de la biserica „Sf. Nicolae” din Șcheii Brașovului – autorul primului text de limba română – 30 noiembrie 1495*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 40–43.

- Palladi, Tudor**, *Metafora între cuvânt și dramă*, An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 48–57.
- Popescu, Latiș Cecilia**, *Inscripții convertite*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003.
- Precop, Vasile**, *Iraclie Porumbescu – scriitor pașoptist*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 64–76.
- Precop, Vasile**, *Orest Horia Pașcanu – vrednic urmaș al lui Anton Pann*, An. VI, nr. 4 (20), 1999, p. 80–95.
- Rachieru, Adrian Dinu**, *Traian Chelariu sau rafinamentul clasicist*, An. I, nr. 2, 1994, p. 62–65.
- Rachieru, Adrian Dinu**, *Câteva repere pentru o istorie a poeziei bucovinene*, An. I, nr. 3, 1994, p. 65–76.
- Rachieru, Adrian Dinu**, *Profiluri poetice: Ion Beldeanu: Poezia provinciei; Constantin Hrebor și „viziunea cuvintelor“; Ion Cozmei și „fiorul călător“*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 55–62.
- Rachieru, Adrian Dinu**, *Marcel Mureșeanu sau „ironia cordială“*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 49–53.
- Rachieru, Adrian Dinu**, *Arcadie Suceveanu – pe „crucea sonetului“*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 69–72.
- Suceveanu, Arcadie**, *Ștefan Hostiuc sau copilul cuvântului scris în aventura sublimării poetice*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 73–78.
- Tărățeanu, Vasile**, *Un om dintr-o bucată*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 44–49.
- Țugui, Pavel**, *Profesorul bucovinean Constantin Loghin (note bibliografice)*, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 96–110.
- Vasile, Vasile**, *Motivul buciului în creația eminesciană*, An. VII, nr. 3 (27), 2000, p. 55–58.
- Vasîlic, Liubov**, *Mibai Eminescu și poezia ucraineană din România*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 27–33.
- Vatamaniuc, Dimitrie**, *Eminescu și Bucovina*, An. I, nr. 2, 1994, p. 44–49.
- Vatamaniuc, Dimitrie**, *Eminescu și „Foaia Societății pentru Literatură și Cultură Română în Bucovina“*, An. I, nr. 3, 1994, p. 58–65.
- Voicu, Mirela-Ana**, *Scriitori bucovineni pe meleaguri dobrogene*, An. IX, nr. 1–2 (33–34), 2002, p. 89–99.

ITINERARE ARTISTICE

- Luceac, Ilie**, *Portretul lui Lorelai Breboiu*, An. VII, nr. 3 (27), 2000, p. 59–61.

EMINESCIANA – 2000. POEZIE. PROZĂ.

- Bostan, Grigore C.**, *Luceafărul, Sărbătoarea teiului în Bucovina, 1989*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 42–43.
- Cernat, Paul**, *În contra unei mistificări (opinie)*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 59–69.
- Filipiuc, Ion**, *Miorița și Luceafărul (eseu)*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 54–58.
- Gociu, Simion**, *Nevoia de Eminescu (tablete)*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 70–72.
- Hostiuc, Ștefan**, *Prin Eminescu Mibai*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 47.
- Levițchi, Vasile**, *Cuvânt pentru Luceafăr*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 34–36.
- Lutic, Mircea**, *Avem o singură tămădă, Eminescu*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 50–53.
- Spătaru, Nicolae**, *Lângă poeme*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 48–49.
- Suceveanu, Arcadie**, *Nunta graiului*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 36–39.
- Tărățeanu Vasile**, *Eminescu, Consolare, Sonet, Revenirea lui Eminescu la Cernăuți*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 44–46.

Zegrea, Ilie, *Eminescu-i tot ce-avem mai scump. Dreptul la Eminescu*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 40–41.

POEZIE. PROZĂ

Beldeanu, Ion, *Poezie*, An. VI, nr. 2 (21), 1999, p. 87–94.

Bojescu, Doina, *Versuri*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 67–68.

Bostan, Grigore C., *Poezie*, An. I, nr. 2, 1994, p. 77–87.

Cenaclul „Mircea Streinul“ de la Universitatea din Cernăuți (Ion Bâcu, Doina Bojescu, Svetlana Iavorschi, Dumitru Mintencu, Lia Popov, Gheorghe Ungureanu, Rodica Ursuleac, Vitalie Zăgrea), An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 77–83.

Bucevschi, Ștefan, *Deștelenirea (fragment din romanul „Un târg la graniță“)*, An. VI, nr. 1 (20), 1999, p. 40–55.

Cazan, Onu, *Senzaționala descoperire a lui Tiberiu Stroia (fragment de roman)*, An. VII, nr. 1 (25), 2000, p. 89–97.

Crigan, Grigore, *Casa cea nouă (fragment de povestire)*, An. IV, nr. 2 (14), 1997, p. 88–96.

Gociu, Simion, *Versuri*, An. IV, nr. 2 (14), 1997, p. 80–84.

Hostiuc, Ștefan, *Poezii*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 63–74.

Hostiuc, Ștefan, *Răni deschise ale neamului (tabletă)*, An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 83–85.

Hostiuc, Ștefan, *Poezia între ingenuitate și grotesc*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 64–66.

Hrehor, Constantin, *Versuri*, An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 87–97.

Hrinciuc, Dumitru, *„Flori de lumină a făcut să răsară“*, *Poezie. Proză*, An. I, nr. 2, 1994, p. 90–103.

Kolodii, Vitalii, *Versuri*, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 49–65.

Lermontov, Mihail, *Poezii (traducere de Mircea Lutić)*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 113–119.

Levițchi, Vasile, *Poezii*, An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 93–107.

Levițchi, Vasile, *Versuri*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 50–57.

Lutić, Mircea, *Versuri*, An. VI, nr. 3 (23), 1999, p. 78–97.

Marcu, Emilian, *Versuri*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003, p.

Mintencu, Dumitru, *Poezii*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 52–57.

Marița, Elena, *Versuri*, An. IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 106–118.

Morăraș, Mihai, *Poezii*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 58–62.

Motrescu, Ilie, *Poezii*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 94–104.

Mureșeanu, Marcel, *Poezie*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 42–45.

Nenati-Olaru, Lucia, *Poezii*, An. I, nr. 4, 1994, p. 57–63.

Nimigeanu, George L., *Versuri*, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 111–116.

Olevici, Ioan, *Versuri*, An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 133–139.

Pânzaru, Vasile, *Poezii*, An. I, nr. 4, 1994, p. 64–71.

Popescu-Sireteanu, Ion, *Tablete*, An. I, nr. 2, 1994, p. 88–89.

Popescu-Sireteanu, Ion, *Tablete*, An. VI, nr. 4 (24), 1999, p. 96–100.

Popov, Lia, *Versuri*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 69–72.

Rezzori, Gregor von, *O hermină la Cernopole (traducere de Catrinel Pleșu)*, An. IV, nr. 2 (14), 1997, p. 72–79.

Spătaru, Nicolae, *Poezii*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 97–105.

Suceveanu, Arcadie, *Poezii*, An. I, nr. 2, 1994, p. 66–76.

Suceveanu, Arcadie, *Versuri pentru copii*, An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 75–82.

Șevcenko, Taras, *Poezie (traducere și prezentare de Ion Cozmei)*, An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 56–65.

- Tărățeanu, Vasile**, *Poezie pentru copii*, An. I, nr. 1, 1994, p. 77–83.
- Tărățeanu, Vasile**, *Cu un mugur de credință legată de catarg*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 90–93.
- Tărățeanu, Vasile**, *Versuri*, An. VII, nr. 1 (25), 2000, p. 75–88.
- Ungureanu, Gheorghe**, *Versuri*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 132–142.
- Teliman, Mihai**, *Vai de cei ce asupresc*, An. I, nr. 4, 1994, p. 72–76.
- Vicol, Mihai Sultana**, *Versuri*, An. IX, nr. 1–2 (33–34), 2002, p. 100–107.

ANIVERSĂRI CERNĂUȚENE

- Bostan, Grigore C.**, *Aspecte din activitatea Societății „Mihai Eminescu”*, An. I, nr. 3, 1994, p. 150–154.
- Cernov, Alexandrina**, *Societatea „Mihai Eminescu” în oglinda retrovizoare a momentului actual*, An. I, nr. 3, 1994, p. 155–158.
- Cernov, Alexandrina**, *Universitatea din Cernăuți în contextul evenimentelor premergătoare inaugurării*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 59–68.
- Galan, George**, *Școala Normală din Cernăuți (125 de ani de la înființare)*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 93–98.
- Gorda, Maria**, *Intellectual cu brațe de plugar. 80 de ani de la nașterea lui Mihailo Ivasiuk*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 58–63.
- Grigorovici, Radu**, *Școala de fizică de la Cernăuți (1918–1944)*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 56–63.
- Grigoroviță, Mircea**, *Revista de pedagogie (1931–1943)*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 86–92.
- Grigoroviță, Mircea**, *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică. Preliminarii*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 120–130.
- Grigoroviță, Mircea**, *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică. Misiunea educativă și științifică*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 68–78.
- Grigoroviță, Mircea**, *Facultatea de Filozofie și Litere din Cernăuți în perioada interbelică*, An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 105–120.
- Ivanciuc, Maria G., Litovcenco, Valentin A., Lazarovici, Ștefan G.**, *Școala Normală din Cernăuți: perioada contemporană*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 109–115.
- Lutic Mircea**, *Eusebie Popovici: un strălucit teolog și un mare istoric al bisericii*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 64–75.
- Mihail, Paul, Mihail, Zamfira**, *Difuzarea scrierilor lui Petru Movilă în limba română în sec. XVII–XIX (Mărturii inedite)*, An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 87–92.
- Morărașu, Marcel, Neculai C.**, *Enescu și învățământul normal în Bucovina*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 104–108.
- Morărașu, Veronica Elena**, *Absolvenții ai Școlii Normale din Cernăuți: promoția 1938*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 99–104.
- Olaru, Dragoș**, *„Dorind a merge în Bucovina la Cernăuți...” (130 de ani de la primele turnee teatrale românești la Cernăuți)*, An. I, nr. 2, 1994, p. 121–125.
- Olaru, Dragoș**, *Contribuții la istoricul creării Catedrei de istorie a românilor la Universitatea din Cernăuți*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 76–85.
- Statutul Societății regionale pentru cultura românească „Mihai Eminescu”*, An. I, nr. 3, 1994, p. 159–163.
- Pahomi, Mircea**, *Cititorii românești la Cernăuți*, An. I, nr. 2, 1944, p. 113–120.
- Suceveanu, Arcadie**, *Cartea de vise, niciodată întregă*, An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 85–89.

Trebiș, Vladimir, *Facultatea de Teologie din Cernăuți (1875-1940) și importanța sa ecumenică*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 49-54.

ANIVERSĂRI CULTURALE – CENTENAR LØVENDAL

Luceac, Ilie, *Pictorul George Løvendal*, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 56-64.

Nandriș, Ionică, *Pictorul Gb. Løvendal*, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 65-70.

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALĂ

Grinea, Florin, *Schițe pentru un posibil manual alternativ de limba și literatura română*. An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 74-89.

Grinea, Florin, *Comentarii literare*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 73-76.

Horga, Jeana-Constanța, *Lucian Blaga. Activitatea creatoare. Universul liric. Eu nu strivesc corola de minuni a lumii și Gorunul (texte comentate)*. An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 62-74.

Nicolae, Nicolae I., *Comentarii literare: Odă (în metru antic), Floare albastră, Glosă de Mihai Eminescu*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 75-90.

PROBLEME DE LINGVISTICĂ

Popescu, Ilie, *Îmbinări comparative înregistrate în graiurile moldovenești din regiunea Cernăuți*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 53-59.

COLABORATORI DIN CELĂLALT VEAC

Teliman, Mihai, *Ce sufăr redactorii*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 46-48.

ARTĂ. FOLCLOR. ETNOGRAFIE

Bostan, Grigore C., *Teatrul popular din spațiul carpato-nistrean. Substrat autohton și elemente suprapuse*, An. I, nr. 1, 1994, p. 84-90.

Bostan, Grigore C., *Tradițiile populare românești în nordul Bucovinei (unele perspective ale studiului comparat)*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 128-138.

Cehovski, Igor, Moisei, Antonie, *Apa în riturile magice ale românilor din zona Prutului de Sus*, An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 117-122.

Costinean, Victoria, *Cântece de dor și înstrăinare ale românilor de pe Siret*, An. I, nr. 4, 1994, p. 103-108.

Din colecția lui Dragoș Tochiță, An. I, nr. 1, 1994, p. 96-99.

Din colecția profesorului Valeriu Zmoșu, An. I, nr. 1, 1994, p. 91-95.

Din colecția folclorică a profesorului Valeriu Zmoșu, Irozii. Căluțul. Capra. Ursul. (Pătrăuții de Jos), An. I, nr. 4, 1994, p. 109-120.

Din colecția folclorică a profesorului Valeriu Zmoșu (Pătrăuții de Jos). An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 84-106.

Din colecția folclorică a profesorului Valeriu Zmoșu: Nunta 'a Pătrăuții de Jos, An. VI, nr. 1 (20), 1999, p. 66-80.

Din colecția folclorică a profesorului Valeriu Zmoșu: *Cântece de dor*, An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 109–116.

Folclor din satul Dinăuți de lângă Noua Suliță, *cules de prof. dr. Ion Bejenaru*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 84–89.

Morar, Magdalena, *Rugă către Cel de Sus*, An. I, nr. 1, 1994, p. 100–101.

Popescu-Siretean, Ion, *Doina*, An. I, nr. 4, 1994, p. 98–102.

Restituiri folclorice din Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina, anul 1868, An. I, nr. 2, 1994, p. 104–112.

DIMENSIUNI SPIRITUALE

Popa, Gheorghe, *Drepturile omului în viziunea profeților biblici*, An. VI, nr. 1 (20), 1999, p. 81–86.

DIMENSIUNI CULTURALE

Filipciuc, Ion, *Bustul poetului Eminescu primește... azil estetic în Câmpulung Moldovenesc*, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 66–71.

REFLECȚII PEDAGOGICE

Boca, Irina, *Educația religioasă în școala românească contemporană și drepturile omului*, An. VI, nr. 1 (20), 1999, p. 87–91.

Dancă, Wilhelm, *Drepturile și obligațiile părinților în educația copiilor*, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 117–125.

Giurcă, Gheorghe, *Mitropolitul Silvestru, întemeietorul literaturii didactice românești din Bucovina*, An. VI, nr. 1 (20), 1999, p. 92–97.

Gorda, Maria, *Un luptător al școlii naționale ucrainene în Bucovina*, An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 98–104.

Gorda, Maria, *Cuvântul nemuritor al Cobzarului în serviciul prezentului*, An. VI, nr. 4 (24), 1999, p. 101–106.

Ivanciuk, Maria, *Instruire educațională prin obiectul de predare (aspectul istoric)*, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 126–130.

RESTITUIRI

Blaga, Lucian, *Poezii (publicate în gazeta „Glasul Bucovinei” din 1919)*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 94–112.

Cronică (apud Anuarul Muzeului Bucovinei, Cernăuți, 1944, p. 292–296), An. II, nr. 4 (8), 1995, p. 120–124.

Hurmuzachi, Alexandru, *Care e caracterul și tendința învățământului la noi?*, An. I, nr. 2, 1994, p. 136–150.

Loghin, Constantin, *Cernăuții sub stăpânirea moldovenească*, An. I, nr. 1, 1994, p. 113–115.

Organizarea studiilor la Institutul Teologic din Cernăuți, An. I, nr. 3, p. 164–171.

Pușcariu, Sextil, *Un poet: Lucian Blaga (gazeta „Glasul Bucovinei” [1919])*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 91–93.

- Teaci, Dumitru**, *O operă monumentală uitată: Monografia Basarabiei în secolul XIX de Zamfir C. Arbure*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 97–101.
- Zugrav, Ioan**, *Muzeul bisericesc al Mitropoliei Bucovinei*, An. I, nr. 4, 1994, p. 121–127.

CERCETĂRI SOCIO-MEDICALE

- Tarallo, Vladimir**, *Relațiile dintre modul de viață și sănătatea populației din nordul Bucovinei*, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 165–179.

DOCUMENTE

- Pătraș, Eugen**, *Minoritățile naționale în atenția Consiliului European*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 116–119.
- Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale*, An. II, nr.1 (5), 1995, p. 120–127.

ARHIVA BUCOVINEI

- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [I], An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 83–96.
- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [II], An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 57–62.
- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [III], An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 147–164.
- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [IV], An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 116–124.
- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [V], An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 108–123.
- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [VI], An. VI, nr. 2 (22), 1999, p. 95–100.
- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [VII], An. VI, nr. 3 (23), 1999, p. 98–113.
- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Documentele Familiei Hurmuzachi 1636–1856. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [VIII], An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 147–152.
- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Documentele Familiei Hurmuzachi 1636–1856. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [IX], An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 72–84.
- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Documentele Familiei Hurmuzachi 1636–1856. Studiu* (în manuscris) de dr. Teodor Balan [X], An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 58–72.

- Balan, Teodor**, *Din arhiva istoricului Teodor Balan: Conflictul pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904*, An. X, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 121–153.
- Buta, Sanda Maria**, *Scrisori din Bucovina în arhiva Mureșenilor din Brașov*, An. I, nr. 4, 1994, p. 77–94.
- Filipciuc, Ion**, *Mircea Eliade și prudența oricărui gest de ajutor reciproc*, An. IX, nr. 1–2 (33–34), 2002, p. 108–113.
- Hostiuc, Ștefan**, *Societatea academică „Junimea” din Cernăuți (Fondul Dugan, Arhivele Statului, Iași)*, An. I, nr. 2, 1994, p. 126–130.
- Luceac, Ilie**, *Două corespondențe: Dimitre Onciul către Sever Zotta și Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi către Dimitre Onciul*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 64–76.
- Luceac, Ilie**, *Câteva scrisori inedite ale lui Constantin Hurmuzaki*, An. VI, nr. 3 (23), 1999, p. 114–133.
- Luceac, Ilie**, *Din lucrările inedite ale istoricului Teodor Balan*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 143–146.
- Lutic, Mircea**, *Institutul de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuți. Procese-verbale ale ședințelor ținute în perioada 29 noiembrie 1942 – 22 februarie 1944*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 79–99.
- Morariu, Constantin**, *Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 117–127.
- Morariu, Constantin**, *Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele* (continuare), An. IV, nr. 2 (14), 1997, p. 97–108.
- Morariu, Constantin**, *Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele* (continuare), An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 77–85.
- Morariu, Constantin**, *Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele* (continuare), An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 71–73.
- Morariu, Constantin**, *Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele* (continuare), An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 77–82.
- Morariu, Constantin**, *Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele* (continuare), An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 51–56.
- Morariu, Constantin**, *Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele* (continuare), An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 131–146.
- Morariu, Constantin**, *Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele* (continuare), An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 105–115.
- Morariu, Constantin**, *Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele* (sfârșit), An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 98–107.
- Nandriș, Ionică**, *Din arhiva familiei Nandriș: Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu*, București, 1965, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 139–149.
- Nandriș, Ionică**, *Din arhiva familiei Nandriș: Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu* (continuare), An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 131–140.
- Nandriș, Ionică**, *Din arhiva familiei Nandriș: Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu* (continuare), An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 99–108.
- Nandriș, Ionică**, *Din arhiva familiei Nandriș: Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu* (continuare), An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 86–99.
- Nandriș, Ionică**, *Din arhiva familiei Nandriș: Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu* (continuare), An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 105–109.
- Nandriș, Ionică**, *Din arhiva familiei Nandriș: Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu* (continuare), An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 63–83.
- Nandriș, Ionică**, *Din arhiva familiei Nandriș: Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu* (continuare), An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 107–116.

- Nandriș, Ionică**, *Din arhiva familiei Nandriș: Pictorul Löwendal în sat la noi*, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 85–92.
- Olaru, Dragoș**, *Sextil Pușcariu. Scrisori către Ion Nistor*, An. I, nr. 1, 1994, p. 102–112.
- Olaru, Dragoș**, *Sextil Pușcariu. Scrisori către Ion Nistor*, An. I, nr. 3, 1994, p. 122–146.
- Olaru, Dragoș**, *Scrisori către Ion Nistor. George Enescu*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 152–155.
- Olaru, Marian**, *Lucrarea lui Teodor Balan: Conflictul pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904*, An. IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 119–120.
- Puiu, Visarion, I. P. S.**, *În Mitropolia Bucovinei (fragment din lucrarea: Amintiri din viața mea de P S S Visarion Puiu, aflată în manuscris)*, An. VII, nr. 1 (25), 2000, p. 100–110.
- Stavarache, Dumitru**, *Mitropolitul Bucovinei Visarion Puiu*, An. VII, nr. 1 (25), 2000, p. 98–99.
- Șcraba, Rodica**, *Arcadie Dugan: o viață consacrată „Junimii”*, An. I, nr. 2, 1994, p. 131–135.
- Șcraba, Rodica**, *Șematismul Societății Academice „Junimea” din Cernăuți*, An. II, nr. 2 (6), 1995, p. 141–152.

MEMORII

- Cazacu, Mihai**, *Cum l-am cunoscut pe Mircea Streinul*, An. I, nr. 3, 1994, p. 147–149.
- Gherman, Ion**, *Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți în refugiu la Cluj (1946–1948)*, An. I, nr. 4, 1994, p. 95–97.

CERCETĂRI SOCIOLINGVISTICE

- Bochmann, Klaus, Jernovei, Gheorghe**, *Limba română în Ucraina (proiect internațional de investigație sociolingvistică)*, An. VII, nr. 3 (27), 2000, p. 62–64.
- Jernovei, Gheorghe**, *Limba română – concept al sociolingvisticii și glotopoliticii din Ucraina*, An. VII, nr. 3 (27), 2000, p. 65–77.
- Jernovei, Gheorghe**, *Limba română vorbită în Ucraina (factori sociolingvistici sub aspect funcțional)*, An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 87–100.
- Jernovei, Gheorghe, Jernovei, Eugen**, *Limba română vorbită în regiunea Cernăuți, Ucraina (studiu demografic și lingvistic)*, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 93–110.
- Jernovei, Gheorghe, Jernovei, Eugen**, *Limba română vorbită în regiunea Odesa, Ucraina (studiu demografic și lingvistic)*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 73–86.
- Jernovei, Gheorghe, Jernovei, Eugen**, *Limba română vorbită în regiunea Transcarpatică, Ucraina (studiu demografic și lingvistic)*, An. IX, nr. 1–2 (33–34), 2002, p. 114–120.
- Vrânceanu, Felicia**, *Probleme ale definirii conceptului de limbă vorbită*, An. VII, nr. 3 (27), 2000, p. 78–83.
- Vrânceanu, Felicia**, *Elemente de sintaxă a limbii române vorbite. Structuri anacolitice în texte de limba română vorbită [I]*, An. VII, nr. 4 (28), 2000, p. 101–108.
- Vrânceanu, Felicia**, *Elemente de sintaxă a limbii române vorbite. Structuri anacolitice în texte de limba română vorbită [II]*, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 153–158.
- Vrânceanu, Felicia**, *Elemente de sintaxă a limbii române vorbite în Ucraina. Strategii comunicaționale specifice oralului [III]*, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 111–117.

Vrânceanu, Felicia, *Identitatea lingvistică – o problemă de actualitate a zonelor românofone din Ucraina*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 88–104.

OPINIA ISTORICULUI

Moisuc, Viorica, „Moldovenism“ versus „Românism“ de ce se vrea întoarcerea la vremurile lui Roller?, An. VI, nr. 4 (24), 1999, p. 107–121.

CRONICA LIMBII

Munteanu, Ștefan, *O formă de hipercorectitudine: evitarea elizivunii. Neologisme și/sau barbarisme. Filosofie sau filozofie?*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 90–93.

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

Andrieș, Tudor, *Mibail Patraș, Dicționar economic rus-român, Chișinău, Ed. Gheorghe Asachi, 1994*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 153.

Andrieș, Tudor, *Analele Bucovinei (An. III, nr. 1, 1996)*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 109–110.

Andrieș, Tudor, *Pentru apărarea ființei românești (Valeriu Braniște, În slujba Bucovinei. În slujba neamului românesc. Articole politice, Ed. Bucovina viitoare, Suceava, 1998)*, An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 135–136.

Bodiu, Andrei, *Pentru un Eminescu viu în memoria noastră (impresii de la o lansare de carte)*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 94.

Cernov, Alexandrina, *Reîntoarcere asupra istoriei Bucovinei*, An. I, nr. 1, 1994, p. 116–119.

Cernov, Alexandrina, *O viziune istorică sau despre graiurile ucrainene din nordul Bucovinei (C. F. Gherman, Ukrainski hovirki Pivnicinoini Bucovîni, Cerniți, Ruta, 1995; C. F. Gherman, Atlas ukrainskih hovirok Pivnicinoini Bukovîni, 322 de hărți. Biblioteka gazetî „Ceas“, Cerniți, 1995)*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 112–117.

Cernov, Alexandrina, *Destinul tragic al cărții (Nicolae Grămadă, Toponimia minoră a Bucovinei, 2 vol., Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Studii Bucovina, Ed. Anima, 1996)*, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 102–106.

Cernov, Alexandrina, *Salonul de carte românească la Cernăuți*, An. X, nr. 3–4 (39–40), 2003, p.

Cozmei, Ion, *Trudind mereu la Eminescu (Ioan Rebușapcă, Individualitatea clasicii, București, 1997, 268 p.)*, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 183–187.

Giurcă, Gheorghe, *O nouă carte despre Bucovina*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 94–97.

Grigorovița, Mircea, *Maximilian Hacman, ultimul președinte cernăuțean al Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 115.

Horga, Jeana-Constanța, *Alexandru Toma: Constantin Dimitrescu-Iași – un democrat al românilor, București, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., 1996, 114 p.)*, An. III, nr. 4 (12), 1996, p. 98–99.

Hostiuc, Ștefan, *Tragismul ființei sau vocația jertfei? (Mircea Streimul, Ion Aluion, Ed. Cogito, Oradea, 1995)*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 116–120.

Hostiuc, Ștefan, *O monografie a Societății Academice „Junimea“ din Cernăuți*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 117–119.

- Jitaru-Stașkevici, Carolina**, „Lumea Carpatică”, Nr. 1, octombrie-decembrie 2001, 67 p.; Nr. 4, 2002, 96 p., An. X, nr. 1-2 (37-38), 2003, p. 140-144.
- Lazăr, Mihai**, *O carte de referință istorică. (M. Iacobescu. Din istoria Bucovinei, vol. I, (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială, Editura Academiei Române, București, 1993, 550 p.)*, An. I, nr. 1, 1994, p. 120-123.
- Luceac, Ilie**, *Analele Bucovinei, An I, 1, 1994, Centrul de studii „Bucovina”*. Editura Academiei Române, București, An. I, nr. 4, 1994, p. 128-130.
- Luceac, Ilie**, *Ion Mamina, Ion Bulei, Guverne și guvernanți (1866-1916)*, SILEX – Casa de editură, Presă și Impresariat SRL, București, 1994, 254 p., An. III, nr. 2 (10), 1996, p. 108-110.
- Luceac, Ilie**, *Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994)*, Editura Mediaprint, București, 1995, 412 p., An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 110-113.
- Luceac, Ilie**, *Al XI-lea Congres de Genealogie și Heraldică de la Iași (Iași, 20-23 septembrie 2001)*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p.118-120.
- Luceac, Ilie**, *Al XII-lea Congres de Genealogie și Heraldică de la Iași*, An X, nr. 3-4 (39-40), 2003.
- Munteanu, Ștefan**, *O carte cutremurătoare: Dumitru Nimigeanu, Însemnările unui țaran deportat din Bucovina*, Editura de Vest, Timișoara, 1993, An. III, nr. 1 (9), p. 100-107.
- Nisioiu, Dragoș**, *Ion Popescu-Sireteanu: Între două veșnicii*, An. IV, nr. 2 (14), 1997, p. 111-113.
- Olaru, Dragoș**, *Un început promițător: Serghei Osadciuc, Germanii și societățile germane în Bucovina*, An. I, nr. 4, 1994, p. 131-134.
- Olaru, Marian**, *Recenzie la cartea: Ilie Luceac, Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun – Cernăuți, Editura Augusta – Timișoara, 2000, 364 p. (7 anexe și 12 foto), An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 111-114.
- Pintescu, Florin**, *Mihai Lazăr, Realități fiscale din Țara Moldovei. Dări de cotitate în sfera economiei păstorești (secolul al XV-lea – mijlocul secolului al XVIII-lea)*, Iași, Editura Junimea, 2000, 265 p. + 6 planșe, An. VIII, nr. 3 (31), 2001, p. 118-123.
- Pintescu, Florin**, *Ilie Luceac, Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun – Cernăuți, Editura Augusta – Timișoara, 2000, 364 p. (7 anexe și 12 foto), An. IX, nr. 1-2 (33-34), 2002, p. 121-127.
- Popescu-Sireteanu, Ion**, *Un poet al munților Bucovinei – Dragoș Nisioiu (Dragoș Nisioiu, Sfinxul pădurii, Câmpulung Moldovenesc, 1998)*, An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 138-139.
- Precop, Vasile**, *Analele Bucovinei, an. IV, nr. 1(7) și nr. 2(8), 1997. Centrul de Studii Bucovina, Editura Academiei Române, București*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 117-120.
- Precop, Vasile**, *O carte document istoric: Cursul vieții mele. Memorii de Constantin Morariu, Ed. Hurmuzachi, Suceava, 1989*, An. VI., nr. 2 (22), 1999, p. 101-109.
- Purici, Ștefan**, *Visnik Ţentru bukovinoznavstva. Seria istoricina. Vîpusk perșii, Cerniuiți, 1993, 192 p.*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 150-152.
- Purici, Ștefan, Ilie Popescu, Ion Cozmei**, *Drumul spre Golgota, Iași, Editura Moldova, 1994, 99 p. + 16 anexe*, An. II, nr. 1 (5), 1995, p. 152.
- Purici, Ștefan**, *Problematica istorică bucovineană în pagin:le revistei „Bukovinskii jurnal”*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 111-114.

- Purici, Ștefan**, P. P. Brîțkîi, *Ukraina u drubiy svitoviy viyni (1939–1945)*, Cernăuți, Cernivețkîy derjavnîi universitet, im. Iu. Fedkovicîa, 1995, 114 p., An. III, nr. 1 (9), 1996, p. 108–110.
- Purici, Ștefan**, Ioan Căpreanu, *Bucovina: istorie și cultură românească (1775–1918)*, Iași, Editura Moldova, 1995, 142 p., An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 114–115.
- Purici, Ștefan**, *Simpozion național: „Bucovina – file de istorie”*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 128–130.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Al XVIII-lea Congres internațional de științe istorice (Montréal) 26 august–3 septembrie 1995*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 108–110.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Știință, măsură în judecarea faptelor istorice, eleganță a stilului (Alain Ruzé, Ukrainiens et roumains (IX-e–XX-e siècles). Rivalités carpatbo-pon-tiques, L'Harmattan, Paris, – Montréal, 1999, 302 p.)*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 87–90.
- Tărățeanu, Vasile**, Ion Beldeanu, *Bucovina care ne doare*, Editura Junimea, Iași, 1996, 199 p., An. III, nr. 3 (11), 1996, p. 116–117.
- Tărățeanu, Vasile**, Rachieru, Adrian-Dinu, *Poeți din Bucovina*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 131–132.
- Toacă, Maria**, *Poezia ca o rugăciune... Vasile Postelnică, Icoane de dor (poeme)*, Lugoj, 1997, An. V, nr. 1 (17), 1998, p. 107–110.
- Toacă, Maria**, *Nandrișii prin prisma dragostei de neam și de țară (Nicolae Corlățeanu, Nandrișii. Povestea unui neam bucovinean, revista „Limba română”, SRL, Chișinău, 1998, 96 p.)*, An. V, nr. 3 (19), 1998, p. 180–182.
- Toacă, Maria**, *Noi contribuții la limpezirea originii huțulilor (Huțulii – o minoritate din Bucovina. Pagini din istoria și cultura Bucovinei), redactor și editor Mugur Andronic, Suceava, 1998, 96 p.)*, An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 135–137.
- Toacă, Maria**, *O dovadă incontestabilă a românismului în Bucovina (Grigore C. Bostan, Poezia populară românească în spațiul carpato-nistean, Iași, Ed. Cantes, 1998), An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 133–134.*
- Toacă, Maria**, *Permanențele scrisului românesc în nordul Bucovinei (Grigore C. Bostan, Lora Bostan, Pagini de literatură română. Bucovina. Regiunea Cernăuți, 1775–2000, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 2000, 638 p.)*, An. VII, nr. 2 (26), 2000, p. 91–93.
- Toacă, Maria**, *Tăceri dezlănțuite în rana poeziei (Recenzie la cartea: Elena Marița, Hotarul de foc, Editura Augusta, Timișoara, 2001, 226 p.)*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 115–117.
- Vrânceanu, Felicia**, *Recenzie la cartea: Gheorghe C. Moldoveanu, Limba română în Bucovina. Statutul socio-cultural și politic*, Editura A 92, Iași, 1998, An. VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 159–160.

PRECIZĂRI

- Grigoroviță, Mircea**, Maximilian Hacman, *ultimul președinte cernăuțean al Societății pentru Cultura și Literatură română în Bucovina*, An. II, nr. 3 (7), 1995, p. 115.

CRONICA VIEȚII CERNĂUȚENE

- Andrieș, Tudor**, *Românii din nordul Bucovinei în campania electorală*, 1998, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 63–66.

- Bizovi, Vasile**, *Unele aspecte ale funcționării limbii române în școlile românești din regiunea Cernăuți*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 88–90.
- Bostan, Grigore C.**, *Întru păstrarea ființei noastre naționale*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 70–72.
- Cernov, Alexandrina, (A. C.)**, *În loc de Post-Scriptum*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 134.
- Cernov, Alexandrina**, *Reflecții asupra Proiectului concepției învățământului național pentru minoritățile naționale din Ucraina*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 86–88.
- Cernov, Alexandrina**, (cronicar), *Problemele învățământului comunităților naționale din Ucraina: între lege și concepție*, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 98–100.
- Cernov, Alexandrina**, *Biserica din Hrușăuți*, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 94–97.
- Cernov, Alexandrina, (A. C.)**, *Școala: ignoranță sau pasivitate?*, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 106–107.
- Cernov, Alexandrina**, *Obiectivele și funcțiile sociale ale școlii cu limba română de predare din Ucraina*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 78–81.
- Conferința științifico-metodică „Învățământul în școlile cu limba română de predare din Ucraina“: Rezoluția Conferinței științifico-metodice „Învățământul în școlile cu limba română de predare din Ucraina“, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 91–92.**
- Covalciuc, Constantin**, *O biserică ce trebuia să fie*, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 94–97. *Despre ridicarea monumentului lui Ștefan cel Mare în Codrii Cosminului: o concluzie, o notă informativă și o interpelare de deputat*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 135–143.
- Jar, Mihai**, *Instrucțiunile și ordonanțele Ministerului Învățământului din Ucraina, referitoare la predarea limbii ucrainene în școlile cu limba română de predare. Starea reală*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 75–77.
- Jernovei, Gheorghe**, *Programele și manualele școlare ca factor primordial necesar pentru verificarea eficienței a cunoștințelor*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 85–87.
- Luceac, Ilie**, *Pregătirea cadrelor didactice la ciclul primar pentru școlile cu limba de predare română din Ucraina (structură, programe, manuale școlare)*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 82–84.
- Olaru, Constantin**, *Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina (ACDR)*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 103–105.
- Protest. Cerem să fie respectate drepturile noastre legitime*, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 101–105.
- Popescu, Ion**, *Deschidem parantezele (observațiile, completările de rigoare ale d-lui Ion Popescu, deputat în Rada Supremă a Ucrainei, referitoare la elaborarea bazelor concepției învățământului național pentru minoritățile naționale)*, An. IV, nr. 3 (15), 1997, p. 91–93.
- Popescu, Ion**, *Legislația internă și obligațiile internaționale ale Ucrainei în domeniul învățământului popoarelor și minoritățile naționale băștinașe*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 73–74.
- Tărățeanu, Vasile**, *Pe tabla de șah a jocului politic*, An. VI, nr. 1 (21), 1999, p. 124–130.
- Toacă, Maria**, *Liderii vin și se duc*, An. IV, nr. 1 (13), 1997, p. 133–134.
- Toacă, Maria**, *O fisură primejdioasă în organismul limbii materne*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 67–69.
- Toacă, Maria**, *Un alt mod de a rezista prin cultură (manifestări culturale la Cernăuți: Anul 2001)*, An. VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 105–110.

ROMÂNII DIN AFARA ROMÂNIEI

- Cernov, Alexandrina**, *Banatul sârbesc. Argument*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 94–98.
- Gătăianțu, Pavel**, *Pe bulevardul eroilor naționali (poezii inedite)*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 112–116.
- Longin Popescu, Ion**, *Pământul făgăduinței (fragment din cartea cu același titlu, în curs de apariție) [I]*, An. V, nr. 4 (20), 1998, p. 125–134.
- Longin Popescu, Ion**, *Pământul făgăduinței (fragment din cartea cu același titlu, în curs de apariție) [II]*, An. VI, nr. 3 (23), 1999, p. 134–142.
- Marina, Lucian**, *Societatea de Limba Română – o necesitate vitală (35 de ani de activitate)*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 197–109.
- Măran, Mircea**, *Aspecte din istoria culturală a românilor din Banatul iugoslav în perioada interbelică*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 103–106.
- Petre, Maria**, *Românii din Valea Timocului și Unirea din 1918*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 99–102.
- Tărățeanu, Vasile**, *Comunitatea românilor din Iugoslavia*, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 110–111.

EVENIMENT

- Hostiuc, Ștefan, (Șt. H.)**, *O țărancă din nordul Bucovinei premiată de Academia Română*, An. I, nr. 3, 1994, p. 172–174.
- Hostiuc, Ștefan, (Șt. H.)**, *Un poet bucovinean premiat de Academia Română*, An. IV, nr. 4 (16), 1997, p. 108–112.
- Constantin, Ungureanu**, *Un istoric din nordul Bucovinei premiat de Academia Română*, An. X, nr. 1–2 (37–38), 2003, p. 145–148.

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale sau eseuri, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, precum și materiale ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei noastre. Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Studiile sau eseurile vor fi extinse până la maximum douăzeci și cinci de pagini dactilografiate la două rânduri (intervale), sau culese la calculator, cu un scurt rezumat (zece rânduri) în limba română sau engleză. Textele sau rezumatele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare. Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

*
* *

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face fie prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, fie prin numere încadrate între paranteze rotunde, indicând ordinea în lista bibliografică și, respectiv, pagina din care s-a extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua. Vor fi acceptate numai studiile sau articolele care nu au mai fost publicate.

Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Corector: CONSTANȚA FILIP

Bun de tipar: 2004

Apărut: 2004

Tehnoredactare computerizată:

Editura INFO-TEAM Ltd.

Tel.: 230 51 89

Fax: 230 51 88

Tiparul executat la

TIPO GRUP

Str. Vulturilor nr. 31, București

Tel./Fax: 326.01.79

ISSN 1222-5606